

A L U E

J A

Y M P Ä

R I S

T Ö

**Teemanumero –
Oikeudenmukainen kestävyysmurros
luonnonvarojen hallinnassa**

Kaivosten koettu reiluus

Turve tuottajan silmin

Alueellinen oikeudenmukaisuus

Kiistelyä tuulesta ja kaivannaisista

Syyllyttäminen maaseutupuheessa

Syrjäseutujen strategiat

Porot ja tuulivoima

Teemanumero

Pääkirjoitus

- 1 Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa
Mikko Weckroth, Jaana Sorvali, Annika Lonkila & Jari Lyytimäki

Artikkelit

- 5 Yhteistä ja yksityistä hyvää: kokemuksia kaivostoiminnan ympäristöoikeudenmukaisuudesta maaseuduilla
Johanna Leino, Sonja Kivinen, Tuija Mononen & Jukka Sihvonen
- 29 Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettu energiamaisema
Hanna Lempinen
- 47 Optimointi, polarisaatio, periferisointi: Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien vaihtoehtoiset kehityspolut alueellisen oikeudenmukaisuuden kehityksessä
Maija Halonen
- 67 Reiluus puntarissa: Kuusamon tuulivoima- ja kaivossuunnitelmat alueellisina kestävyyskiistoina oikeudessa, mediassa ja mielipiteissä
Jaana Sorvali, Jari Lyytimäki, Anu Lähteenmäki-Uutela, Suvi Huttunen, Esa Inkilä, Mikko Weckroth & Seija Tuulentie

Katsaukset

- 89 Suomen maaseutuisuudet mediassa: ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma
Jari Lyytimäki
- 99 Syrjäseudut siirtymässä: kestävyysmurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden moninaiset tulkinnat periferiastrategioissa
Simo Häyrynen, Anna Mustonen & Emmi Salmivuori
- 121 Luonnonvarahallinnan uudet tuulet: tuulivoiman ja poronhoidon välinen yhteistoiminta rakentaa oikeudenmukaisempaa energiasiirtymää
Emma Luoma, Sanna Hast & Jonna Kangasoja

Epifyytit

- 133 Miten ympäristöoikeudenmukaisuuden moninaisuutta voisi kuvata ymmärrettävästi?
Jari Lyytimäki, Suvi Huttunen, Annika Lonkila, Anu Lähteenmäki-Uutela, Jaana Sorvali & Mikko Weckroth
- 139 Miten metsien monet merkitykset, ”sielut ja nielut”, voivat täydentää toisiaan?
Pasi Heikkurinen

Lektio

- 142 *Theorizing Ideological Steering: The journey of the circular economy*
Erkki-Jussi Nylén

Väitösikkuna

- 146 *Opponent's statement of Erkki-Jussi Nylén's doctoral dissertation*
Hayley Stevenson

Kirja-arvio

- 148 *Maaseudun tulevaisuusjumia avaamassa*
Jari Lyytimäki

Muut

- 150 *Kirjoita Alue ja Ympäristö -lehteen*

Kansi:
I. Janatuinen/
H23 Agency

Pääkirjoitus

Mikko Weckroth^a, Jaana Sorvali^b, Annika Lonkila^c & Jari Lyytimäki^d

Oikeudenmukainen kestävyysmurros luonnonvarojen hallinnassa

Suomalainen hyvinvoinnin luomisen ja ylläpidon malli on rakennettava lähivuosikymmeninä uudelleen niin, että se sopeutuu luonnonvarojen kestäväen käytön asettamiin rajoihin (Hirvilampi ym. 2021). Pelkästään Suomen hiilineutraaliustavoitteen saavuttaminen vuoteen 2035 mennessä edellyttää laaja-alaisia ja nopeita rakenteellisia ja systeemisiä muutoksia kaikilla sektoreilla. Ilmastomuutoksen lisäksi samanaikaisesti taltutettava on koko joukko muitakin ympäristöongelmia, kuten luonnon monimuotoisuuden hupeneminen ja vesistöjen rehevöityminen.

Muutosten suuruuden ja perusteellisuuden vuoksi on alettu puhua hitaan ja osittaisen kestävyys siirtymän sijasta astetta syvemmästä kestävyysmurroksesta (Halonen ym. 2022). Vaadittu murros kuitenkin toteutuessaan jäsentää väistämättä uudelleen materiaalien resurssien omistamiseen ja hallintaan liittyviä yhteiskunnallisia valtasuhteita ja luo samalla erilaisia tulkintoja muutoksen oikeudenmukaisuudesta. Siten demokraattisissa järjestelmissä haasteena ei ole pelkästään yhteiskunnallisen toiminnan sopeuttaminen ympäristön kantokyvyn raameihin vaan myös siirtymäprosessien ja niiden lopputulosten reiluus ja hyväksyttävyyys eri väestöryhmien osalta. Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee se, miten määrittelemme yhteiskunnallisen kehityksen tavoitteeksi asetetun hyvinvoinnin käsitteen kestäväällä tavalla (Helne & Hirvilampi 2015; Weckroth 2022) ja kuinka huolehdimme hyvinvoinnin jakautumisesta oikeudenmukaisesti eri aikojen, alueiden, ihmisryhmien ja eri lajien välillä.

Maantieteellisesti tarkasteltuna kestävyysmurros kytkeytyy pitkälti maaseuduilla sijaitsevien luonnonvarojen hyödyntämiseen ja niihin nojaaviin elinkeinoihin (Kuhmonen ym. 2022). Kestävyysmurrosta toteutetaan ja tulkitaan eri tavoin kaupunkien ja maaseutujen näkökulmista. Niiden välillä onkin havaittu systemaattisia eroavaisuuksia vaadittuihin muutoksiin asennoitumisessa. Kaupunki–maaseutu-ulottuvuus esimerkiksi jäsentää osaltaan, sosioekonomisten tekijöiden lisäksi, ihmisten asenteita ilmastomuutokseen ja sitä kautta suhtautumista kestävyysmurroksen tarpeellisuuteen ja välttämättömyyteen (Weckroth & Ala-Mantila 2022). On myös esitetty, että kestävyyspuheessa on itsessään niin

^a Luonnonvarakeskus, mikko.weckroth@luke.fi

^b Luonnonvarakeskus, jaana.sorvali@luke.fi

^c Suomen ympäristökeskus, annika.lonkila@syke.fi

^d Suomen ympäristökeskus, jari.lyytimaki@syke.fi

sanottu ” urbaani vinouma”, jossa etenkin kaupungit asemoituvat aktiivisiksi ja kansallisvaltiota tehokkaammiksi kestävyysongelmien ratkaisijoiksi (Ala-Mantila ym. 2022). Tämän takia kestävyysmurros voi näyttäytyä leimallisesti urbaanina projektina heikentäen kestävyteen tähtäävien poliittisten toimien legitimitettä kaupunkien ulkopuolella ja mahdollisesti lisäten sosiaalista ja alueellista polarisaatiota.

Maaseutu ei kuitenkaan ole monoliitti, vaan monien maaseutujen mosaiikki, josta on syytä puhua monikossa. Yhden maaseudun sijaan Suomesta löytyy monia erilaisia maaseutuja sekä erilaisia kaupunki- ja maaseutumaisuuden muotoja sekä tasoja (Hyyryläinen & Schmidt-Thomé 2021). Tässä teemanumerossa pureudutaan maaseutujen rooliin osana kestävyysmurrosta oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Esitämme, että maaseuduilla sijaitsevien luonnonvarojen käyttöön liittyvien ristiriitojen ja epäoikeudenmukaisuuksien tunnistamisen ja kestävyysmurrokseen tähtäävien politiikkaohjelmien ja tavoitteiden oikeudenmukaisuuden vahvistamisen tulee olla osa suomalaisen kestävyysmurroksen mallia.

Tämän toteuttamiseksi tarvitsemme analyysejä, jotka pureutuvat kestävyysmurroksen tuottamien hyötyjen ja mahdollisten haittojen jakautumiseen luonnonvarojen hyödyntämiseen perustuvien elinkeinojen näkökulmista (esimerkiksi maatalous ja ruokatuotanto, metsä- ja biotalous sekä luonnon virkistyskäyttö). On myös tärkeää huomioida eri sektoreiden ja alueiden välinen keskinäisriippuvuus, jossa paikkaperustaiseen luonnonvararesurssien kestävään käyttöön voi sisältyä eri toimijoiden lisäksi myös politiikkalohkojen ja -ohjelmien kesken ristiriitaisia tavoitteita ja odotuksia. Kestävyysmurroksen vaatimien toimien sosiaalisen hyväksyttävyyden kannalta on tärkeää tunnistaa myös yksilötason päätöksentekoon ja käyttäytymiseen liittyviä esteitä ja ajureita, kuten maatalouden osalta on viime vuosina tehty (Sorvali ym. 2022; Sorvali 2023).

Useat kestävyysmurrokseen tähtäävät ylemmän tason politiikkatoimet konkretisoituvat paikallisesti maankäyttöön liittyvissä kiistoissa. Paikallisten maankäyttöön liittyvien, jopa keskenään ristiriitaisten, tavoitteiden kautta avautuu siten näkymiä laajempiin ja pitkäkestoisiiin haasteisiin ja ratkaisuihin. Esimerkiksi Suomen metsien odotetaan toimivan kestävyysmurroksen mahdollistamiseksi sekä hiilinieluinä ja biodiversiteetin turvaajina että taloudellisen kestävyuden ja maaseutuelinkeinojen lähteenä. Samalla ruuantuottajat ja maanviljelijät kamppailevat välittömien toimeentulo-ongelmien ja investointikyvykkyyden kanssa. Lisäksi kestävien energiaratkaisujen ja erityisesti tuulivoiman rakentaminen nostaa esille maankäytön ristiriitoja liittyen maisema-, luonto- ja virkistysarvoihin.

Alueellisuus luonnonvarojen hallinnassa liittyy myös monitasoisen hallinnan (*multi-level governance*) käsitteeseen, jossa luonnonvarojen käyttöön kohdistuu sääteilyä ja lainsäädäntöä eri aluetasoilta.

Tämän pohjalta on siis selvää, että tarvitsemme alueellisen kontekstin tunnistavaa ja paikallisia ratkaisuja hakevaa tietoa oikeudenmukaisesta kestävyysmurroksesta. Tähän teemanumeroon on koottu analyysejä maankäyttöön konkretisoituvista, kestävyysmurrokseen tähtäävistä ja luonnonvarojen hallintaan perustuvista prosesseista, joita voidaan tarkastella oikeudenmukaisuuskehysten kautta.

Johanna Leino, Sonja Kivinen, Tuija Mononen ja Jukka Sihvonen tarkastelevat kolmessa maaseutumaisessa kunnassa käynnissä olevia vihreään siirtymään kytkeytyneitä malminetsintä- ja kaivoshankkeita koetun oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. He korostavat artikkelissaan eri ryhmien ja alueiden näkemysten ja kokemusten sekä paikallisen tiedon relevanssin tunnistavaa oikeudenmukaisuutta hyödyllisenä näkökulmana luonnonvaroja koskevaan päätöksentekoon.

Hanna Lempinen analysoi artikkelissaan pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettua energiamaisemaa yksittäisten yrittäjien näkökulmasta. Lempisen artikkelin johtopäätökset sekä havainnollistavat elinkeinojen monimuotoisia kytköksiä harjoittajiensa elämänpiiriin, kokemusmaailmaan ja ympäröivään yhteiskuntaan että tekevät näkyväksi suomalaisen turvesiirtymäpolitiikan konkreettisia epäonnistumisia, joista on mahdollista ottaa opiksi elinkeinokohtaisia kestävyysmurrokseen tähtäviä ohjelmia suunniteltaessa.

Maija Halonen analysoi kirjoituksessaan kestävyysmurroksen vaihtoehtoisia alueellisia kehityspolkuja maakuntaliittojen sekä paikallisten kehittämisorganisaatioiden edustajien haastatteluiden kautta. Halosen analyysi nostaa aineistosta esille erilaisia todennäköisiä, toivottavia ja epätoivottavia skenaarionarratiiveja ja päättyy esittämään, että alueellista (epä-) oikeudenmukaisuutta vaikuttaisi olevan helpompi punnita eri alueiden välillä kuin alueen sisällä. Alueen sisällä on vaikeampi hahmottaa, millaiset kehityserot tulkitaan (epä)oikeudenmukaisuudeksi ja mitkä taas hyväksyttäviksi eroiksi.

Jaana Sorvali, Jari Lyytimäki, Anu Lähtenmäki-Uutela, Suvi Huttunen, Esa Inkilä, Mikko Weckroth ja Seija Tuulentie käsittelevät tapaustutkimuksessaan tuulivoimaa ja kaivoksia koskevaa kiistelyä Kuusamon alueella oikeudelliseen aineistoon, media-aineistoon ja asianosaisten haastatteluihin perustuen. Analyysissä korostuu lakiin perustuvien oikeuksien ja oikeudenmukaisuusnäkemysten väliset ristiriidat, minkä vuoksi tarve alueiden suunnittelun ja käytön kehittämiseksi erilaiset ajalliset, paikalliset ja toiminnalliset kestävyuden näkökulmat huomioiden on suuri. Lainsäädännön kehittäminen, rakentavan julkisen keskustelun tukeminen ja eri toimijoiden näkemysten yhteensovittaminen ovat keskeisiä keinoja, joilla erilaisia oikeudenmukaisuusnäkökulmia on mahdollista tuoda paremmin esille tulevia prosesseja ajatellen.

Jari Lyytimäki kartoittaa katsauksessaan sitä, millaisia näkökulmia nousee esiin kotimaisesta viestintätutkimuksesta, jossa on analysoitu uutisointia maaseudusta. Keskeiseksi huomioksi nousevat kokemukset mediajulkisuuden syyllistävästä sävystä. Samaa teemaa on käsitelty Tuuli Orasmaan tietokirjassa *Maaseudun tulevaisuus*, jota Lyytimäki esittelee kirja-arviossaan.

Simo Häyrynen, Anna Mustonen ja Emmi Salmivuori tarkastelevat teoreettisessa katsausartikkelissaan kestävyysmurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden moninaisia tulkintoja periferiastrategioissa. He korostavat, että yhteiskunnallisten murrosten oikeudenmukaisuuteen liittyvässä keskustelussa kaikkien murroksessa osallisina olevien ryhmien tunnistaminen on verrattain puutteellista. Katsaus päättyy korostamaan, että kestävyysmurroksen kytkeminen vihreään siirtymään uusintaa periferioiden ja keskustusten välistä rakenteellista valtahierarkiaa sekä roolitusta ja tuottaa siten varsin erilaisia alueellisia sopeutumisstrategioita.

Emma Luoma, Sanna Hast ja Jonna Kangasoja pureutuvat katsauksessaan poronhoidon erityispiirteisiin ja oikeudelliseen asemaan suhteessa kansallisen tuulivoimatuotannon lisäämistavoitteisiin. He tuovat esille oikeudenmukaisuusnäkökulmia ja haasteita, mutta samalla esittelevät myös yhteistoiminnallisen mallin, jonka avulla erilaisia näkökulmia on mahdollista sovittaa yhteen. Katsauksessa korostetaan jatkuvuuden tärkeyttä yhteydenpidon ja luottamuksen rakentamisessa paikallisen hyväksyttävyyden keskeisenä rakennuspalikkana.

Teemanumeron sisältöä reflektoivassa epifyyttikirjoituksessaan Jari Lyytimäki, Suvi Huttunen, Annika Lonkila, Anu Lähtenmäki-Uutela, Jaana Sorvali ja Mikko Weckroth pohtivat sitä, miten ympäristöoikeudenmukaisuuden moninaisuutta voisi kuvata mahdollisimman ymmärrettävästi. He esittävät visuaalisen mallin, joka korostaa tulevaisuuteen suuntautuen epäoikeudenmukaisuuksien ennalta ehkäisyä.

Tämä Alue ja Ympäristö -lehden teemanumero on tuotettu osana Maaseutupolitiikan neuvoston rahoittamaa KOKOMAA-hanketta (Konflikteista kohti oikeudenmukaista siirtymää maaseudun elinkeinoissa ja luonnonvarojen hallinnassa).

Teemanumeron ulkopuolella mutta teemaan tiiviisti liittyen tässä lehdessä ilmestyy Pasi Heikkurisen epifyyttikirjoitus metsien monista merkityksistä. Numerossa julkaistaan myös Erkki-Jussi Nylénin väitöstilaisuuden luento *Theorizing Ideological Steering: The journey of the circular economy* sekä vastaväittäjä Hayley Stevensonin englanninkielinen lausunto väitöskirjasta.

Lähteet

- Ala-Mantila, S., Hirvilammi, T., Jokela, M., Laine, M. & Weckroth, M. (2022) Kaupunkien rooli kestävyysmurroksessa: planetaarisen kaupungistumisen ja kaupunkien aineenvaihdon näkökulmat. *Terra* 134(4) 225–239. <https://doi.org/10.30677/terra.116456>
- Kuhmonen, T., Kuhmonen, I. & Näyhä, A. (2022) Maaseudun paikka tulevaisuuden kestävässä yhteiskunnassa. Tutu e-julkaisu, 6/2022. Tulevaisuuden tutkimuskeskus, Turun yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-249-575-4>
- Halonen, T., Korhonen-Kurki, K., Niemelä, J. & Pietikäinen, J. (toim.) (2022) *Kestävyyden avaimet: Kestävyytieteen keinoin ihmisen ja luonnon yhteisöön*. Gaudeamus, Helsinki.
- Helne, T. & Hirvilammi, T. (2015) Wellbeing and Sustainability: A Relational Approach. *Sustainable Development* 23(3) 167–175. <https://doi.org/10.1002/sd.1581>
- Hirvilammi, T., Peltomaa, J. & Mervaala, E. (2021) Kohti ekohyvinvointivaltiota. *Alue ja Ympäristö* 50(2) 1–7. <https://doi.org/10.30663/ay.112817>
- Hyyryläinen, T. & Schmidt-Thomé, K. (2021) Maaseutu isossa kuvassa. *Maaseutututkimus* 29 7–11. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112884>
- Sorvali, J. (2023) *Finnish farmers' climate change perceptions: Towards a psychological understanding of pro-environmental behavior in agriculture*. Doctoral Dissertation. Natural resources and bioeconomy studies, 53/2023. University of Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-708-2>
- Sorvali, J., Liu, X. & Kaseva, J. (2022) Climate change opportunities reduce farmers' risk perception: extension of the Value-Belief-Norm theory in the context of Finnish agriculture. *Frontiers in Psychology* 13 939201. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.939201>
- Weckroth, M. (2022) Hyvin- ja pahoinvoinnin maantiede kestävyysmurroksen aikakaudella. Teoksessa *Miten Suomi voi nyt ja tulevaisuudessa? Näkökulmia hyvin- ja pahoinvoinnin sekä kansantautien kehitykseen* 129–141. Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan julkaisu 6/2022. <<https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/TUVJ-6-22.pdf>>.
- Weckroth, M. & Ala-Mantila, S. (2022) Socioeconomic geography of climate change views in Europe. *Global Environmental Change* 72(3) 102453. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2021.102453>

Artikkeli

Johanna Leino^a, Sonja Kivinen^b, Tuija Mononen^b & Jukka Sihvonen^b

Yhteistä ja yksityistä hyvää: kokemuksia kaivostoiminnan ympäristöoikeudenmukaisuudesta maaseuduilla

Common and private good: experiences of mining and environmental justice in rural areas

The Green Transition and geopolitical objectives increase the pressure to search for and produce critical minerals. This pressure is increasingly directed at rural areas, leading to increasing opposition to mining and mineral exploration. The contradiction between global and national goals and experiences at the local level has put the question of justice in the Green Transition and related mining into the center. In this article, we examine the experiences of justice in the context of the use of natural resources in rural areas with a specific focus on mining in three Finnish municipalities: Heinävesi, Kaustinen, and Sodankylä. We open a discussion about what environmental justice means from the perspective of rural Finland. The article is based on the quantitative, qualitative, and map results of an online survey conducted at the beginning of 2023. The experiences of justice related to mining were condensed around experienced or feared environmental and water body impacts, as well as around the recognition of local knowledge and values attached to nature and the environment. Based on the results, we argue that perceived justice plays a key role in determining the local level's stance towards green transition mining in rural areas.

Keywords: environmental justice, rural, mining, green transition

Johdanto

Luonnonvarat ovat yksi maaseudun vahvuuksista. Niiden käyttöä koskeviin valintoihin, painotuksiin ja käytäntöihin kohdistuu vihreän siirtymän myötä suuria muutoksia. Vihreässä siirtymässä on kysymys globaalista käänteestä, jossa investoinneilla ilmastonmuutoksen

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, johanna.leino@uef.fi

^b Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto

hillintään halutaan luoda uusia mahdollisuuksia. Euroopan unionin vihreän kehityksen ohjelmassa vihreä siirtymä ajoittuu vuoteen 2050, jolloin EU:n tulee olla ilmastoneutraali. Vihreä siirtymä tarkoittaa sekä teknologistaloudellisten ja sosiaalisten innovaatioiden kehittämistä että yhteiskunnallisesti ja ympäristöllisesti oikeudenmukaisten käytäntöjen, päätösten ja ratkaisujen edistämistä. (Sairinen 2021; Massa 2022; Smol 2022). Vihreä siirtymä konkretisoituu etenkin yhteiskunnan toimintojen sähköistämisenä ja siirtymisenä uusiutuviin energialähteisiin. Tämä lisää merkittävästi kriittisten mineraalien, kuten grafiitin, nikkelin, koboltin ja litiumin, tarvetta. Kriittisten mineraalien taloudellinen merkitys on suuri, mutta niiden saatavuuteen liittyy riskejä.

Kriittisten mineraalien kasvava kysyntä lisää painetta uusien, suurempien kaivosten avaamiseen maaseudulla ja harvaan asutuilla alueilla (del Mármol & Vaccaro 2020; Bainton ym. 2021). Suomessa etenkin malminetsintähankkeiden määrä on ollut kasvussa ja vuonna 2022 hankkeiden määrä nousi 2010-luvun tasolle (Turvallisuus- ja kemikaalivirasto 2023). Suomen akkustrategia painottaa akkumineraalien tuotantoa ja kaivostoimintaa osana strategian laajempaa tavoitetta akkusektorin rakentamisesta kansainväliseksi huipuksi (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021). Samalla EU ohjaa säädöksillään kriittisten mineraalien tuotannon lisäämiseen alueellaan (esim. EU:n kriittisiä raaka-aineita koskeva säädös, Euroopan komissio 2023). Turvallisuus- ja kemikaalivirasto Tukesin arvion mukaan juuri vihreä siirtymä lisää painetta kriittisten mineraalien etsinnälle (Turvallisuus- ja kemikaalivirasto 2023).

Kaivostoimintaan liittyvien kiistojen ja konfliktien odotetaan lisääntyvän vihreän siirtymän edetessä (Kivinen ym. 2020; Lee ym. 2020; Mononen ym. 2022). Koska paine malminetsintään ja uusien kaivosten avaamiseen kohdistuu erityisesti maaseuduille ja harvaan asutuille alueille, myös vastustuksen voidaan odottaa kasvavan eniten juuri näillä alueilla (del Mármol & Vaccaro 2020; Bainton ym. 2021). Tutkimus vihreän siirtymän ja sen myötä lisääntyvän kaivostoiminnan vaikutuksista maaseuduilla on edelleen kuitenkin vähäistä (Naumann & Rudolph 2020; Wieliczko ym. 2021). Kaivostoiminta on perinteisesti nähty tärkeäksi maaseutujen elinvoimaisuutta parantavaksi elinkeinoksi, sillä se voi tarjota työpaikkoja ja luoda uutta yritystoimintaa (esim. Mononen 2012; Tervo 2013). Kaivostoiminnalla on kuitenkin aina myös kielteisiä ympäristövaikutuksia ja yhteiskunnallisia vaikutuksia, joita koetaan etenkin paikallisella tasolla (Mononen & Suopajarvi 2016). Suomessa erityisesti Talvivaaran ympäristökatastrofi on vaikuttanut kaivostoiminnan paikalliseen hyväksyttävyyteen, ja jo varaus- ja malminetsintävaiheisiin kohdistuva paikallinen vastustus viime vuosina yleistynyt (Sairinen ym. 2017; Leino & Miettinen 2020; Eerola 2022; Pölonen & Leino 2023).

Kasvavalla paikallisella vastustuksella on tutkittu olevan merkittävä vaikutus vihreän siirtymän hankkeiden etenemiseen: Kansalaisliikehdintä voi johtaa hankkeen perumiseen, kieltämiseen tai viivästyttämiseen (Temper ym. 2020). Toisaalta kaikki yhteisöt eivät vastusta kaivostoimintaa (Conde & Le Billon 2017), mikä johtaa tarkastelemaan kysymystä vastustuksen taustalla olevista tekijöistä. Tutkimme tässä artikkelissa kaivostoiminnan ja malminetsinnän kohtaamaa vastustusta maaseuduilla koetun oikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Oikeudenmukaisuusvaikutusten arvioiminen on tärkeä osa vihreää siirtymää (Heffron & McCauley 2018; Mononen ym. 2022). Maaseuduille sijoittuvat kaivostoiminnan ja malminetsinnän konfliktit ja vastustus vihreän siirtymän edetessä avaavat mahdollisuuden tutkia, mitä oikeudenmukainen siirtymä tarkoittaa suhteessa maaseutuihin ja kaivostoimintaan (Temper ym. 2018; Naumann & Rudolph 2020).

Tutkimuksemme edustaa empiiristä oikeudenmukaisuuden tutkimusta, jonka mukaan oikeudenmukaisuus on kokemuksellista ja kontekstiin sidottua (Schlosberg 2007; Walker 2012; Sikor ym. 2014; Sikor & Câm 2016). Empiirinen oikeudenmukaisuuden tutkimus ei pyri määrittelemään oikeudenmukaisuutta normatiivisesti vaan keskittyy tutkimaan, millaisia kokemuksia, näkemyksiä ja vaatimuksia oikeudenmukaisuudesta esimerkiksi konfliktin eri osapuolet tuovat esiin (Sikor ym. 2014). Kokemusten tutkiminen linkittyy

myös yhteiskunnalliseen kaivostutkimukseen. Omakohtainen, tiedosta ja tunteesta koostuva kokemus vaikuttaa mielipiteiden ja mielikuvien muodostumiseen esimerkiksi kaivoksesta. Kokemusten tutkiminen mahdollistaa keskustelun menettelytapojen ja päätöksentekoprosessien oikeudenmukaisuudesta. Kokemusten ja kokemuksellisuuden ymmärtäminen on tärkeä lähtökohta eri toimijoiden vuoropuhelulle. (Mononen ym. 2018.)

Käsitlemme koettua oikeudenmukaisuutta ympäristöoikeudenmukaisuuden viitekehyksessä. Ympäristöoikeudenmukaisuuden viitekehys mahdollistaa paitsi hyötyjen ja haittojen jakautumisen tarkastelun myös keskustelun siitä, otetaanko paikallisten kokemuksia huomioon päätöksenteossa ja onko paikallisten osallistumiseen käytössä riittäviä, vaikuttavia osallistumismenettelyjä (Kennedy ym. 2017). Kaivostoimintaa ja siihen liittyviä konflikteja on käsitelty kansainvälisesti ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulmasta (esim. Martinez-Alier 2001; Urkidi & Walter 2011; Kennedy ym. 2017; Rodríguez-Labajos & Özkaynak 2017; Özkaynak ym. 2021). Kaivostutkimuksen linkittyminen vihreän ja oikeudenmukaisen siirtymän keskusteluun on kuitenkin alkutekijöissään ja kohdistunut etenkin yksittäisten mineraalien rooliin siirtymässä (Heffron 2020; Forget & Bos 2022; Prause & Dietz 2022). Lisäksi oikeudenmukaisuuden tutkimus maaseutujen näkökulmasta ja suhteessa kaupunkiseutuihin on edelleen vähäistä (Pellow 2016; Driscoll & Theis 2020). Vaikka ympäristöoikeudenmukaisuus on paljon käytetty käsite kaivosliikkeiden kansainvälisessä tutkimuksessa, maaseutujen näkökulmia ei ole juurikaan yhdistetty näihin tutkimuksiin (Agyeman ym. 2016; Pruitt & Sobczynski 2016).

Tutkimuksemme kohdistuu kaivostoimintaan liittyviin oikeudenmukaisuuden kokemuksiin vihreän siirtymän kontekstissa. Avaamme keskustelua Suomen maaseutujen näkökulmasta. Artikkelin kohdekuntia ovat Heinävesi, Kaustinen ja Sodankylä, joissa on käynnissä vihreään siirtymään kytkeytyneitä malminetsintä- ja kaivoshankkeita. Kaivostoimintaan on kohdekunnissa suhtauduttu eri tavoin, mikä näkyy siihen liittyvässä keskustelussa ja kuntien kannanotoissa. Jokaisessa kohdekunnista on noussut esiin kaivostoimintaan liittyvää vastustusta, mutta se eroaa intensiteetiltään, laajuudeltaan ja ajoitukseltaan.

Artikkelimme vastaa seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten kohdekunnissa yleisesti koetaan luonnonvarojen käytön oikeudenmukaisuus tällä hetkellä?
2. Mitkä oikeudenmukaisuuteen liittyvät kokemukset nousevat esiin kohdekuntien malminetsintää ja kaivostoimintaa tarkasteltaessa?
3. Miten paikallisten kokemukset näyttäytyvät suhteessa vihreään siirtymään liittyvään kaivostoimintaan ja sen vastustukseen kohdekunnissa?

Artikkeli perustuu alkuvuodesta 2023 kerättyyn verkkokyselyaineistoon, joka on toteutettu osana *Yhteistä ja yksityistä hyvää. Tutkimus luonnonvarojen käyttöön liittyvistä ympäristöoikeudenmukaisuuksista ja niiden yhteensovittamisesta maaseudulla* -tutkimus- ja kehittämishankettamme.¹ Avaamme seuraavaksi artikkelin teoreettista viitekehystä. Tämän jälkeen kuvaamme kohdekuntia sekä Maptionnaire-alustalla (Mapita Oy) kerätyn aineiston ja analyysin. Esitämme tutkimuksen tulokset, keskustelemme niiden merkityksestä ja kokoamme lopuksi johtopäätökset.

¹ Maa- ja metsätalousministeriö on rahoittanut hankkeen Maaseutupolitiikan neuvoston asettaman hankeryhmän esityksestä, Makeran valtakunnallisiin maaseudun tutkimus- ja kehittämishankkeisiin suunnatuista varoista.

Viitekehys

Vihreän siirtymän myötä maaseutujen asema energiatuotannon raaka-aineiden ja uusiutuvan energian tuotannossa muuttuu entistä keskeisemmäksi (Naumann & Rudolph 2020). Raaka-aineiden osalta paine etsiä ja tuottaa kriittisiä mineraaleja kohdistuu enenevässä määrin maaseuduille, joiden kehitys on aiemmin suuntautunut muiden luonnonvarojen kuten metsien käyttöön, luonnonsuojeluun ja matkailuun kaivostoiminnan sijaan (del Marmol & Vaccaro 2020).

Kaivostoiminnan kohtaama vastustus tuo esiin vihreän siirtymän hankkeiden epätasaisen alueellisen jakautumisen (O’Sullivan ym. 2020; Temper ym. 2020). Viittaamme vastustuksella vastarinnan ja liikehdinnän eri muotoihin, joihin sisältyy jonkinasteinen vastarinta senhetkisiä valtasuhteita kohtaan ja eri muodoissa konkretisoituva toiminta. Vastustus voi olla näkyvää tai näkymätöntä, satunnaista tai järjestelmällistä. Sen tavoitteena voi olla tietyn ennalta määritellyn tavoitteen saavuttaminen tai yhteisön neuvotteluvoiman lisääminen. (Conde & Le Billon 2017.)

Vastustus voidaan tulkita maaseudun merkityksen ja käyttötarkoituksen puolustamiseksi. Siihen liittyy maaseudun ja asukkaiden oikeuksien ja päätäntävällän, identiteetin ja elämänlaadun puolustamista (Björn 2003; Woods 2008). Kaivostoiminnan ja malminetsinnän vastustus kiinnittyy myös maaseuduilla konkreettisiin kysymyksiin toiminnan aiheuttamista ympäristöön, erityisesti vesistöihin, kohdistuvista vaikutuksista sekä vaikutuksista paikallisten arkeen ja elinkeinoin (Mononen & Björn 2020). Merkittävä tekijä voi olla luottamuksen puute kaivostoimijaa tai hallintoa kohtaan sekä paikallisten riittävien osallistumismahdollisuuksien puuttuminen päätöksentekoprosesseissa (Conde & Le Billon 2017; Naumann & Rudolph 2020).

On huomionarvoista, että maaseutuja ja asukkaiden oikeuksia puolustavat myös muut kuin siellä vakituisesti asuvat (ks. esim. Mononen & Tuononen 2012). Vastustus ei myöskään ole yhdenmukaista, vaan yhteisöillä on omat tavoitteensa ja keinonsa, mikä näkyy vastustuksen intensiteetissä (Conde & Le Billon 2017).

Tässä tutkimuksessa vastustus nähdään pohjimmiltaan osoituksena erilaisista huomiotta jätetyistä tai keskenään kilpailevista oikeudenmukaisuuden näkemyksistä ja kokemuksista (Sikor ym. 2014; Kennedy 2017). Merkittävä osa epäoikeudenmukaisuuden tunteista koetaan paikallisella tai hanketasolla, missä myös motivaatio protestoida on suurin (Syme 2017). Tutkiaksemme ja jäsentääksemme maaseutujen paikallisen tason kokemuksia luonnonvarojen käyttöön liittyvästä oikeudenmukaisuudesta hyödynnämme ympäristöoikeudenmukaisuuden viitekehystä (Schlosberg 2007).

Hahmotamme ympäristöoikeudenmukaisuutta suhteessa vihreän siirtymän kaivostoimintaan kolmen ulottuvuuden kautta. Ne ovat vakiintuneet ympäristöoikeudenmukaisuutta koskevassa tutkimuksessa (Martín ym. 2020). Ulottuvuudet ovat jako-oikeudenmukaisuus, menettelytapojen oikeudenmukaisuus ja tunnustava oikeudenmukaisuus. Jako-oikeudenmukaisuus koskee tässä tutkimuksessa luonnonvaroja koskevista hankkeista, päätöksistä tai siirtymistä seuraavien hyötyjen ja taakan (mukaan lukien haitat ja vastuut) jakautumista yhteiskunnassa (Garvey ym. 2022). Kaivostoiminnan suhteen keskeistä on tarkastella toiminnasta saatavien hyötyjen ja siitä aiheutuvien haittojen ja riskien jakautumista sekä yhteisössä että eri toimijoiden ja mittakaavojen välillä (Heffron 2020).

Naumannin ja Rudolphin (2020) mukaan vihreään siirtymään liittyvän toiminnan, kuten kaivostoiminnan, maaseuduilla kohtaaman vastustuksen takana keskeisimpiä syitä ovat juuri jako-oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset. Paine kriittisten mineraalien louhintaan kohdistuu maaseuduille tilallisten realiteettien eli luonnonvarojen sijainnin ja harvan asutuksen vuoksi. Maaseuduilla nähdään lisäksi usein olevan vähemmän mahdollisuuksia vastustaa ei-toivottua maankäyttöä esimerkiksi taloudellisen kehityksen ja elinvoiman riippuessa alueelle tulevista hankkeista (Driscoll & Theis 2020). Vihreään siirtymään liittyvät kokemukset oikeudenmukaisuudesta korostavat edelleen eroa maaseutu- ja

kaupunkialueiden välillä (Garvey ym. 2022). Tämä voi näkyä esimerkiksi liikenteen sähköistymisen tuomien hyötyjen keskittymisestä kaupunkialueille, kun taas sähköautojen valmistuksessa olennaisten mineraalien tuotanto keskittyy pääasiassa maaseuduille.

Menettelytapojen oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan tasa-arvoisia osallistumismahdollisuuksia ja päätöksentekoprosessien oikeudenmukaisuutta ja laatua (Bennett ym. 2019; Garvey ym. 2022). Menettelytapojen oikeudenmukaisuus näyttäytyy käytännössä päätöksenteon puolueettomuutena, tiedon läpinäkyvyytenä ja saavutettavuutena sekä vaikuttavina osallistumismahdollisuuksina (Mundaca ym. 2018). Sidosryhmien osallistuminen päätöksentekoon yhdessä kuulluksi tulemisen mahdollisuuden, ja kokemuksen, kanssa ovat keskeisiä tekijöitä koetun oikeudenmukaisuuden rakentumisessa. Ympäristöoikeudenmukaisuutta käsittelevä kirjallisuus korostaa erityisesti paikallisten asukkaiden ja yhteisöjen vaikuttamismahdollisuuksien tärkeyttä päätöksentekoprosesseissa (Lehtinen 2003; Raitio 2003; Rannikko 2021). Oikeudenmukaisiksi koetut, osallistumista korostavat prosessit tuottavat todennäköisemmin laajemmin hyväksytyjä päätöksiä (Schlosberg 2007; Martin ym. 2020), ja niiden avulla voidaan edistää oikeudenmukaisempaa siirtymää (Setälä 2021; Sovacool ym. 2021).

Pelkät osallistumismahdollisuudet eivät takaa kokemusta vaikuttamismahdollisuuksista ja oikeudenmukaisesta päätöksenteosta. Vaikuttava osallistuminen edellyttää myös sosiaalisesti ja poliittisesti tasavertaiseksi tunnustetuksi tulemista (Kennedy ym. 2017). Kolmas ympäristöoikeudenmukaisuuden ulottuvuus, tunnustava oikeudenmukaisuus, viittaa eri ryhmien identiteettien ja maailmankuvien, oikeuksien ja tarpeiden sekä tiedon tunnustamiseen ja kunnioittamiseen päätöksenteossa (Bennett ym. 2019). Siihen kuuluu olennaisesti kulttuurisen kontekstin huomioiminen ja mahdollisuus määrittää paikallisesti sopivat kehityskulut, joita ilman esitetyt hankkeet voivat kohdata vastarintaa (Garvey ym. 2022). Tunnustava oikeudenmukaisuus linkittyy vahvasti jako- ja menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen: oikeudenmukaisempi hyötyjen ja haittojen jako edellyttää kaikkien keskeisten ryhmien tunnustamista ja mukaan ottamista osaksi päätöksentekoa (Schlosberg 2007; Martin ym. 2020).

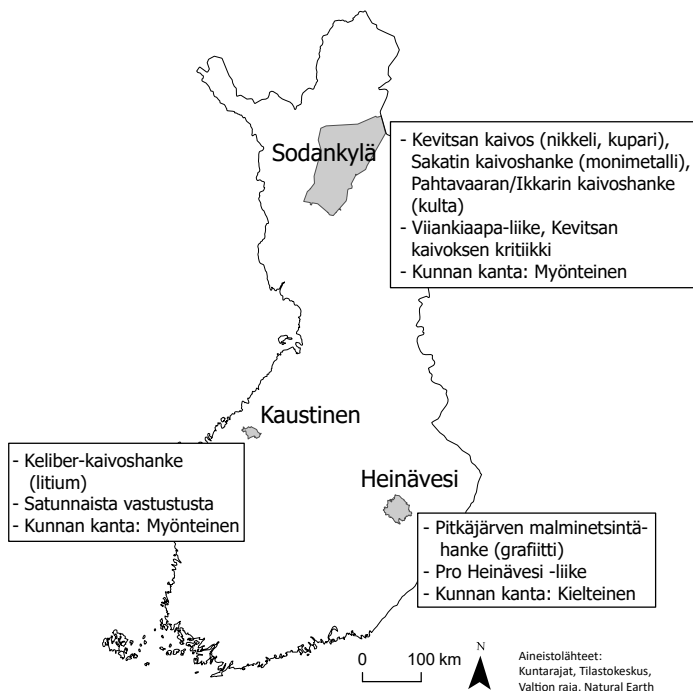
Maaseutujen kulttuuristen ominaispiirteiden, kuten paikkasuhteen, identiteetin, luontoarvojen ja perinteisen tiedon tunnustaminen ja säilyttäminen tieteen ja poliittisten toimien avulla edistää oikeudenmukaisuutta ja vähentää konfliktiherkkyttä (Hanaček ym. 2021). Tunnustavan oikeudenmukaisuuden tarkasteleminen mahdollistaa ei-rahallisten, esimerkiksi paikkoihin liittyvien arvojen ymmärtämisen keskeisenä osana siirtymää ja sen hyväksyttävyyttä (Garvey ym. 2022). Luonto, paikat ja ihmisten sidonnaisuudet paikkoihin voidaan niin ikään lukea osaksi tunnustavan oikeudenmukaisuuden tarkastelua, sillä näiden asioiden jättäminen päätöksenteon ulkopuolelle voi tuottaa kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta (Walker 2012; Sayan 2017).

Yllä esitetty ympäristöoikeudenmukaisuuden viitekehys ohjaa kaivostoimintaan liittyvien oikeudenmukaisuuskokemusten analyysiamme. Seuraavaksi esittelemme tutkimuksen kolme kohdekuntaa, minkä jälkeen kuvaamme tutkimuksen aineiston ja menetelmät.

Aineisto ja menetelmät

Kohdekunnat

Tässä artikkelissa tarkastelemme kokemuksia ympäristöoikeudenmukaisuudesta Heinävedellä, Kaustisella ja Sodankylässä (kuva 1). Ne edustavat erilaisia maaseutuja. Kohdekunnat on valittu niiden alueella tapahtuvien ajankohtaisten kriittisiin mineraaleihin keskittyneiden malminetsintä- ja kaivoshankkeiden sekä niihin liittyvän eriateisen vastustuksen perusteella. Kuntiin kohdistuu myös muita vihreään siirtymään liittyviä hankkeita ja painetta luonnonvarojen käyttöön.

Kuva 1. Tutkimuksen kohdekunnat kartalla. Laatikoissa on esitetty kuntien alueella sijaitsevat keskeiset kaivokset ja hankkeet. Lisäksi niissä on esitetty keskeiset kaivostoimintaa vastustavat kansalaisliikkeet sekä kunnan kanta kaivostoiminnan kehittämiseen.

Figure 1. The case municipalities presented on a map. The boxes show the mines and projects located in the municipalities. In addition, they present key social movements opposing mining activities as well as the municipality's position on the development of mining.

Ensimmäisenä tutkimuksen kohdekuntana on Pohjois-Karjalassa sijaitseva Heinävesi. Heinävedellä merkittäviin elinkeinoihin kuuluu matkailu. Kunnassa sijaitsee kaksi ortodoksisen kirkon luostaria, Heinäveden vesistöreitti ja osa Saimaan alueella sijaitsevaa Koloveden kansallispuistoa. Kunnassa on paljon vapaa-ajan asuntoja. Heinävesi on merkittävä metsäbiotalouskunta (Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2022). Malminetsintää on tehty kunnan alueella vuodesta 2017 alkaen. Yhtiön kiinnostus kohdistuu etenkin Pitkäjärven malminetsintäluupa-alueella sijaitsevaan Aitolammen grafiittiesiintymään. Kunta nousi otsikoihin kesällä 2018, kun isobritannialaisen kaivosyhtiö Beowulf Mining Plc:n tytäryhtiön Grafintec Oy:n (ent. Fennoscandian Resources) malminetsintähankkeen vastustus alkoi (Leino & Miettinen 2020). Vastustuksen merkittävimpiä syitä ovat huolet mahdollisen kaivoksen vesistövaikutuksista ja vaikutuksista kunnan matkailuelinkeinoon, erityisesti Valamon ja Lintulan luostareihin, sekä kokemukset heikoista osallistumismahdollisuuksista. Vastustus on tiivistynyt Pro Heinävesi -liikkeen toimintaan.

Heinäveden kunta on ottanut kielteisen kannan malminetsintään ja kaivostoiminnan kehittämiseen alueellaan. Kunta nimesi vuonna 2022 päivitettyssä kuntastrategiassa kaivoshankkeen uhkaksi (Heinäveden kunta 2022). Heinäveden kunnanjohtaja on myös yksi vuonna 2021 julkistetun Saimaan alueen kuntien yhteisen kannanoton allekirjoittajista. Kannanotossa vaadittiin kuntien päätösvallan vahvistamista kaivosten sijoittamiseen liittyvissä päätöksissä (Savonlinnan kaupunki 2021). Kunta valitti hallinto-oikeuteen sekä Grafintec Oy:n malminetsintäluvan voimassaolon jatkamispäätöksestä että Finncobalt Oy:lle myönnetystä varauspäätöksestä. Varauspäätös koskee kolmea kuntaa

(Liperi, Heinävesi ja Savonlinna), joiden alueelta Finncobalt Oy etsii kuparia, kobolttia ja nikkeliä (Turvallisuus- ja kemikaalivirasto 2020). Itä-Suomen hallinto-oikeus hylkäsi varauspäätöksestä tehdyt valitukset (Kvintus 2021). Hallinto-oikeuden päätös Grafintec Oy:n jatkolupahakemuksesta eteni lopulta Korkeimman hallinto-oikeuden käsittelyyn. Sen päätöksellä yhtiölle myönnettiin kolmen vuoden jatkolupa malminetsintään marraskuussa 2022 (Grafintec Oy 2023).

Toinen kohdekunnista on Keski-Pohjanmaalla sijaitseva Kaustisen kunta. Kaustisen alueen vahvuuksia ovat elintarvikeklusteri, turkistalous, bio- ja kiertotalous sekä teollisuus (Nieminen 2019). Kunnan alueen litiumvarannot on tunnistettu vuonna 1959 ja sen alueelle on rakenteilla Euroopan suurin litiumkaivos ja rikastamo. Kyseisen Keliber-litiumhankkeen pääasiallisia osakkeenomistajia ovat monikansallinen kaivos- ja metallinjalostuskonserni Sibanye-Stillwater (85 %) ja Suomen Malminjalostus Oy (14 %) (Keliber 2022). Hanke sisältää myös suunnitelman litiumkemiantehtaasta naapurikunta Kokkolaan. Tavoitteena on käynnistää kaivostoiminnat Outoveden, Syväjärven, Rapasaaren sekä Kokkolan puolella sijaitsevan Läntän avolouhoksilla vuonna 2024. Rapasaari sai kaivosluvan vuonna 2022 ja sen läheisyydessä oleva Syväjärvi vuonna 2019 (Holopainen 2022).

Kaivoshankkeen vastustus on ollut vähäistä. Huolta ovat herättäneet vaikutukset paikalliseen vesistöön ja Vionnevan Natura 2000 -soidensuojelualueelle (Turvallisuus- ja kemikaalivirasto 2022). Huolet kohdistuvat etenkin kaivostoiminnan typpikuormituksen vesistövaikutuksiin, kaivoksen sulkemisen jälkihoitoon ja yhtiön vastuisiin. Vuonna 2019 Ullavan kalastusseura ry, Kälviän-Ullavan yhteisten vesialueiden osakaskunta ja Suomen luonnonsuojeluliiton Pohjanmaan piiri ry valittivat Keliberin Syväjärven kaivokselle myönnettyistä ympäristö- ja vesitalousluvista Vaasan hallinto-oikeuteen. Valituksissa vaadittiin muun muassa pintavalutuskenttiä vesien käsittelyyn sekä tiukempia päästörajoja (Holopainen 2021). Vaasan hallinto-oikeus hylkäsi valitukset vuonna 2021, mutta velvoitti Keliber Oy:tä vahvistamaan kaivostoiminnan vesien kuormitustarkkailua (Vaasan hallinto-oikeus 2021).

Kaustisen kunnan strategiassa kaivostoiminta on tunnistettu mahdollisuudeksi työpaikkojen lisäämiseen ja vaurastumiseen (Kaustisen kunta 2022a). Yhdessä naapurikunta Lestijärvelle perustettavien tuulivoimapuistojen kanssa hankkeella odotetaan olevan merkittävä työllisyysvaikutus (Rosenqvist 2019). Kaivoshanke on edennyt Kaustisella myönteisesti (Kaustisen kunta 2022b).

Kolmas kohdekunnista on keskisessä Lapissa sijaitseva Sodankylä. Sodankylä on pitkään ollut kansainvälisen matkailun kohde. Luostotunturi, Pyhä-Luoston kansallispuisto ja Urho Kekkosen kansallispuisto ovat kunnan matkailuelinkeinoille tärkeitä alueita. Sodankylä on myös vahva poronhoidon ja -talouden kunta. Lapin paliskunta Sodankylän pohjoisosassa kuuluu saamelaisten kotiseutualueeseen. Sodankylä sijoittuu Lapin geologiselle vihreäkivi-yöhykkeelle, jonka nikkeli-, kupari- ja kultavarojen potentiaalien vuoksi Sodankylästä on kehittynyt merkittävä malminetsintä ja kaivostoiminnan paikkakunta. Parhailaan kunnassa toimii Boliden-konsernin omistama, nikkeliä ja kuparia louhiva Kevitsan kaivos. Kuntaan on suunnitteilla myös kaksi uutta kaivosta. Malminetsintäyhtiö Rupert Resourcesin Rupert Lapland -hanke sisältää Pahtavaaran kultakaivoksen uudelleen avaamisen ja sen läheisyydessä sijaitsevan Ikkarin kultaesiintymän hyödyntämisen (Rupert Resources 2021). Lisäksi Anglo American Ltd:n omistama Sakatti Mining Oy aikoo avata Sakatin alueelle monimetallikaivoksen. Yhtiö odottaa lupaa maanalaisen kaivostoiminnan käynnistämiseen. Prosessi on parhailaan YVA-menettelyvaiheessa (Mononen ym. 2023).

Kaivostoiminnan kohtaama vastustus keskittyy Sodankylässä Sakatin valtausalueelle, missä on arvioitu sijaitsevan eurooppalaisittain merkittävä kupari- ja nikkeliyesiintymä, mutta sijaitsee myös Natura-alueen asemassa oleva Viiankiaavan suoalue (Lassila 2021; Mononen ym. 2023). Sakatin kaivoshanketta vastustaa Viiankiaapa-liike yhdessä muiden toimijoiden, kuten luonnonsuojelujärjestöjen ja paliskuntien, kanssa. Keskeisiä syitä vastustamiselle ovat Viiankiaavan merkitys luonnon- ja linnustonsuojelualueena, suunnitellun kaivoksen jätevesien päästöt Kitisen jokeen ja porojen kulkureittien muuttuminen

(Lapin ELY-keskus 2018; Lassila 2021). Elokuussa 2023 Lapin ELY-keskus vaati lausunto-päätelmässään Viiankiaavan Natura-arvioinnin päivittämistä edelleen muun muassa pohjavesiä koskevien vaikutusten osalta (Leisti 2023). Myös kymmenen vuotta toiminnassa ollut Kevitsan kaivos on aiheuttanut jokivesistön tilaan kohdistuvia huolia, jotka ovat johtaneet kansalaisjärjestöjen kriittisiin kannanottoihin (Tulilehto & Suopajarvi 2021; Mononen ym. 2023; Siivikko 2023).

Vastustuksesta huolimatta kaivostoiminnalla on kokonaisuudessaan Sodankylässä laaja hyväksyntä ja kaivostoiminta koetaan kunnan elinvoimaisuuden kannalta tärkeäksi elinkeinoksi (Tulilehto & Suopajarvi 2023). Kaivostoiminnan edellytysten vahvistamisesta on tullut kunnalle tavoite ja se pyrkii edistämään aktiivisesti uusien esiintymien kartoittamista. Kunta on yhdessä Kittilän ja Ylitornion kunnan kanssa suunnitellut malminetsinnän ja pienkaivostoiminnan palvelukeskuksen perustamista (Sodankylän kunta 2020). Samalla Sodankylän kunta on Suomessa aktiivisesti ajanut kaivos- tai louhintaverotuksen kehittämistä ja käyttöönottoa (Mononen ym. 2023).

Aineiston keräys ja analyysi

Aineistomme koostuu verkkokyselyn avulla kerätystä määrällisestä ja laadullisesta aineistosta. Verkkopohjaiset kyselyt mahdollistavat laajojenkin vastaajajoukkojen tavoittamisen ja erilaisten sidosryhmien osallistumisen ilman aikaa tai paikkaan liittyviä osallistumisrajoitteita. Kysely toteutettiin Maptionnaire-kyselytyökalun avulla (Mapita Oy). Maptionnaire-alustalle voidaan sisällyttää sekä tavallisia kyselytutkimuksen kysymyksiä (esim. monivalintakysymykset, avoimet kysymykset) että karttapohjaisia kysymyksiä. Jälkimmäisten avulla voidaan tuottaa paikkatietoa, jossa ihmisten kokemukset ja näkemykset on liitetty maantieteelliseen sijaintiin ja siten fyysiseen ympäristöön. Tällaisten osallistavien paikkatietomenetelmien (PPGIS; *public participation geographic information system*) käyttö, jossa kerätään tietoa tutkimukseen ja suunnitteluun ja päätöksenteon tueksi, on kasvanut nopeasti 2000-luvulla (Brown 2012; Brown & Kyttä 2014). PPGIS-lähestymistapojen kautta on mahdollista tutkia ja tuoda ratkaisuja yhteiskunnallisiin haasteisiin (Fagerholm ym. 2021).

Kyselyä jaettiin avoimen verkkolinkin kautta. Näin ollen otantamenetelmiä ei hyödynnetty, vaan kyseessä on itsevalikoitunut näyte kohdekuntien paikallisista asukkaista, vapaa-ajan asukkaista ja kohdekunnissa työskentelevistä henkilöistä (Vehkalahti 2019). Kyselylinkkiä jaettiin muun muassa kunnissa toimiville paikallisyhdistyksille ja -järjestöille, lukioihin, kuntien toimijoille, maakuntien toimijoille ja kyläyhdistyksille sekä Lapissa muun muassa paliskunnille ja Saamelaiskäräjille. Jakelussa pyrittiin tavoittamaan vastaajia eri ikäryhmistä, koulutustaustoista, ammattiryhmistä ja maantieteellisistä sijainneista. Lisäksi verkkokyselyn linkkiä jaettiin sosiaalisen median alustoilla. Paikallislehdissä julkaistiin uutiset verkkokyselyn alkamisesta. Saman vastaajan vastaamista useaan kertaan pyrittiin estämään asettamalla rajoitus yhteen vastaukseen per laite.

Kyselyyn vastanneista enemmistö oli naisia kaikissa kolmessa kohdekunnassa (Heinävesi: 60,6 %; Kaustinen 57,6 %; Sodankylä 58,8 %). Vastaajia oli eniten ikäluokissa 60–69-vuotiaat (Heinävesi 31,7 %; Kaustinen 17,2 %; Sodankylä 26,3 %) ja 50–59-vuotiaat (Heinävesi 30,8 %; Kaustinen 20,7 %; Sodankylä 18,4 %). Koulutusasteista yleisimpiä olivat ammattikoulututkinto (Heinävesi 28,8 %; Kaustinen 39,0 %; Sodankylä 26,3 %), alempi korkeakoulututkinto (AMK tai yliopisto; Heinävesi 34,6 %; Kaustinen 27,1 %) ja ylempi korkeakoulututkinto (YAMK tai yliopisto; Sodankylä 32,5 %). Kysyttäessä vastaajan suhteesta kohdekuuntaan yleisin vastaus oli ”Kunta on kotikuntani” (Heinävesi 58,7 %; Kaustinen 93,2 %; Sodankylä 74,8 %). Vapaa-ajan asukkaita vastaajista oli Heinävedellä 36,5 prosenttia, Kaustisella 6,8 prosenttia ja Sodankylässä 16,5 prosenttia. Kunnassa työssä käyviä oli Heinävedellä 4,8 prosenttia ja Sodankylässä 8,7 prosenttia vastaajista. Kaustisella kunnan ulkopuolelta työssä käyviä vastaajia ei ollut.

Verkkokyselyaineiston ensimmäinen osa muodostuu kuntatasolle kohdistuvista väittämistä. Tähän artikkeliin valitsimme analysoitavaksi yhteensä kuusi väittämää (ks. taulukko 1). Koko kyselyssä väittämiä oli yhteensä 33. Kuntatason väittämiä oli yhteensä 13 ja ne koskivat yleisiä kokemuksia kunnan luonnonvarojen käyttöön liittyvästä oikeudenmukaisuudesta. Niiden muotoilun pohjana on käytetty ympäristöoikeudenmukaisuuden viitekehystä. Vastaja arvioi väittämiä asteikolla 1–5 (Täysin eri mieltä – Täysin samaa mieltä). Kyselyn määrällisen aineiston analyysi on toteutettu tilastollisiin analyysihin tarkoitetulla IBM SPSS -ohjelmalla (versio 27). Tässä artikkelissa analysoituihin väittämiin vastasi Heinävedellä 80, Kaustisella 35 ja Sodankylässä 85 vastaajaa. Väittämien analyysistä saatua tietoa käytetään pohjana myös muun aineiston tulkitsemisessä.

Toinen aineiston osa koostuu kyselyssä esitetyn avoimen kysymyksen vastauksista. Kysymyksessä vastaajia pyydettiin kuvailemaan tilanteita, joissa oikeudenmukaisuus toteutuu tai ei toteudu vastaajan kunnan luonnonvaroihin liittyvässä päätöksenteossa. Analysoimme vastaukset Atlas.ti-ohjelmalla (versio 22). Analyysi perustui teoriaohjaavan sisällönanalyysin menetelmään (Silvasti 2014). Analyysin aluksi rajasimme mukaan avoimen kysymyksen vastauksista kaikki kunnan alueen kaivostoimintaa käsitelleet vastaukset. Kohdekuntien vastauksia oli yhteensä 122, joista 77 vastausta liittyi kaivostoimintaan. Nämä vastaukset luokiteltiin sen mukaan, suhtautuiko vastaaja kaivostoimintaan positiivisesti, negatiivisesti tai neutraalisti (liite 1). Neutraaleiksi vastauksiksi luettiin myös vastaukset, joissa kaivostoiminta oli mainittu ilman tarkempaa selitystä. Tämän jälkeen aineisto koodattiin ympäristöoikeudenmukaisuuden viitekehystä lähtökohtana käyttäen. Koodistoa muokattiin ja tarkennettiin aineistosta orgaanisesti nousseiden havaintojen pohjalta läpi analyysi-prosessin (Silvasti 2014).

Aineiston kolmas osa muodostuu karttaosiosta, jossa vastaajia pyydettiin merkitsemään kunnan alueelle arvokkaaksi kokemiaan paikkoja, jotka sijaitsevat luonnonympäristössä tai rakennetussa ympäristössä. Tämän lisäksi vastaajia pyydettiin merkitsemään paikkoja, joiden luonnonvarojen nykyisestä tai tulevaisuuden käytöstä vastaaja on huolestunut, ja paikkoja, joissa luonnonvarojen käyttö olisi vastaajan mielestä mahdollista tulevaisuudessa. Paikkamerkinnot tehtiin pistemäisessä muodossa ja jokaiseen merkintään oli mahdollista kirjoittaa lisätietoja avoimena vastauksena. Tässä artikkelissa tuomme esiin avointen vastausten sisältöä. Arvokkaiden paikkojen osalta tarkastelemme, millaisia erilaisia arvoja vastaajat ovat merkinneet kunnan alueelle. Lisäksi tarkastelemme, kuinka suuri osa luonnonvarojen käyttöön liittyvistä nykyisistä tai tulevaisuuden huolenaiheista tai käytön mahdollisuuksista liittyy kaivostoimintaan ja malminetsintään. Esitämme verkkoliitteenä (liitteet 2–4) arvokkaiden kohteiden merkinnöistä koostetut tiheyspintakartat (*kernel density*), jotka kuvaavat kartalle merkittyjen pisteiden tiheyksiä kuntien alueella. Tiheyspintakartat on tuotettu ArcGIS Pro 3.0.1 -ohjelmistolla (Esri Inc).

Koska kyseessä on itse valikoituneeseen näytteeseen perustuva kyselyaineisto, kyselyn tulokset eivät ole tilastollisesti yleistettävissä (Vehkalahti 2019). Vaikka verkkokyselyssä ei ole hyödynnetty otantamenetelmiä, kyselyn aineiston tarkastelu tuottaa havaintoja paikallisten näkemyksistä, kokemuksista ja kuntien välisistä eroista. Verkkokyselyä voidaan hyödyntää pohjana jatkotutkimuksille, joissa on mahdollisuus esimerkiksi perustaa kysely tarkempaan otokseen tai toistaa kysely tietyin väliajoin. Verkkokyselyn näytteen kattavuutta on jatkossa mahdollista myös tarkentaa esimerkiksi täydentävillä satunnaishaastatteluilla. Näin voidaan tavoittaa esimerkiksi vastaajia, joita ei saavuteta verkkokyselyllä.

Oman haasteensa kyselyn tulosten tulkitsemiseen tuovat myös erot kohdekuntien vastaajamäärissä. Toisaalta vastaajamääriä on mahdollista tarkastella myös tutkimusaiheen aiheuttaman kiinnostuksen näkökulmasta, jolloin vastausaktiivisuuden vaihtelu myötäilee etenkin kaivostoiminnan kohtaaman vastustuksen määrää kohdekunnissa. Koska verkkokyselyn linkki oli jaettavissa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa, lähtöoletuksena on, että kyselyllä tavoitettiin enemmän jo valmiiksi vaikuttamisen kentällä aktiivisia vastaajia, joille kyseiset aiheet ovat tuttuja.

Tulokset

Kokemukset luonnonvarojen käytön oikeudenmukaisuudesta

Vastaajien kokemukset yleisesti kunnan luonnonvarojen käyttöön liittyvästä oikeudenmukaisuudesta jakautuivat kohdekuntien välillä selkeästi (taulukko 1). Heinävedellä vastauksissa korostuivat eniten kokemukset kunnan luonnonvarojen käytön epäoikeudenmukaisuudesta, kun taas Kaustisella vastauksissa painottuivat enemmän myönteiset kokemukset luonnonvarojen käytön oikeudenmukaisuudesta. Sodankylässä vastaukset jakaantuivat selkeämmin väittämien kanssa samaa ja eri mieltä olevien kesken kuin kahdessa muussa kunnassa, kuitenkin painottuen keskimäärin enemmän kielteisten kokemusten puolelle.

Heinävedellä yli puolet vastaajista oli jokseenkin tai täysin eri mieltä kaikkien viiden väittämän kanssa. Jyrkimmin erimielisyys ilmeni kysyttäessä kuntalaisten tasapuolisista mahdollisuuksista vaikuttaa kunnan luonnonvaroja koskevaan päätöksentekoon: Yli 60 prosenttia vastaajista oli eri mieltä ja 12,6 prosenttia vastaajista samaa mieltä väittämän

Taulukko 1. Heinäveden (n=80), Kaustisen (n=35) ja Sodankylän (n=85) vastaajien kokemukset kuntatason luonnonvarojen käyttöön liittyvästä oikeudenmukaisuudesta.

Table 1. Experiences of the respondents of Heinävesi (n=80), Kaustinen (n=35), and Sodankylä (n=85) regarding the justice related to the use of natural resources at the municipal level.

		Täysin eri mieltä	Jokseenkin eri mieltä	Ei samaa eikä eri mieltä	Jokseenkin samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Luonnonvarojen käyttöön liittyvät hyödyt ja haitat jakautuvat kunnan sisällä reilusti.	Heinävesi	25,0 %	33,8 %	30,0 %	8,8 %	2,5 %
	Kaustinen	2,7 %	21,6 %	45,9 %	21,6 %	8,1 %
	Sodankylä	20,9 %	30,2 %	19,8 %	22,1 %	7,0 %
Kuntalaisten ääni kuuluu riittävästi kunnan luonnonvarojen käyttöä koskevassa päätöksenteossa.	Heinävesi	30,0 %	26,3 %	21,3 %	20,0 %	2,5 %
	Kaustinen	11,4 %	20,0 %	25,7 %	31,4 %	11,4 %
	Sodankylä	17,6 %	32,9 %	18,8 %	24,7 %	5,9 %
Kuntalaisilla on tasapuolinen mahdollisuus vaikuttaa kunnan luonnonvaroja koskevaan päätöksentekoon.	Heinävesi	32,5 %	31,3 %	23,8 %	11,3 %	1,3 %
	Kaustinen	8,6 %	37,1 %	20,0 %	22,9 %	11,4 %
	Sodankylä	22,4 %	34,1 %	20,0 %	18,8 %	4,7 %
Minulla on halutessani mahdollisuus vaikuttaa kunnan luonnonvaroja koskevaan päätöksentekoon.	Heinävesi	35 %	20,0 %	26,3 %	17,5 %	1,3 %
	Kaustinen	17,1 %	20,0 %	22,9 %	22,9 %	17,1 %
	Sodankylä	23,5 %	28,2 %	18,8 %	25,9 %	3,5 %
Saan riittävästi tietoa kunnan luonnonvarojen käytöstä.	Heinävesi	25,0 %	25,0 %	21,3 %	21,3 %	7,5 %
	Kaustinen	5,7 %	14,3 %	28,6 %	28,6 %	22,9 %
	Sodankylä	11,6 %	22,1 %	20,9 %	33,7 %	11,6 %

kanssa. Myönteisimmät kokemukset Heinäveden vastaajilla oli tiedonsaamisesta: 28,5 prosenttia vastaajista oli jokseenkin tai täysin samaa mieltä väittämän kanssa, joka koski riittävää tiedonsaamista kunnan luonnonvarojen käytöstä.

Kaustisen vastaajien kokemukset kunnan luonnonvarojen käytön oikeudenmukaisuudesta ovat kaiken kaikkiaan myönteisempiä kuin kahden muun kohdekunnan. Kahden väittämän kanssa suurempi osa vastaajista oli jokseenkin tai täysin eri mieltä. Kuntalaisten tasapuolisia vaikutusmahdollisuuksia koskevan väittämän kanssa eri mieltä oli 45,7 prosenttia ja samaa mieltä 34,3 prosenttia. Henkilökohtaisia vaikutusmahdollisuuksia koskevan väittämän kanssa eri mieltä oli 37,1 prosenttia. Eniten samaa mieltä Kaustisen kunnan vastaajat olivat sen suhteen, kuuluuko kuntalaisten ääni riittävästi kunnan luonnonvaroja koskevassa päätöksenteossa (42,8 %) ja kokevatko vastaajat saavansa riittävästi tietoa kunnan luonnonvarojen käytöstä (51,5 %).

Sodankylässä vastaajien kokemukset jakaantuivat muita kuntia selkeämmin samaa ja eri mieltä olevien kesken, mikä näkyi muun muassa ei samaa eikä eri mieltä olevien vastaajien vähäisemmässä määrässä. Kuitenkin myös Sodankylässä vastauksissa korostuivat jokseenkin tai täysin eri mieltä väittämien kanssa olevat kokemukset kaikissa väittämissä lukuun ottamatta riittävää tiedonsaantia koskevaa väittämää. Eniten eri mieltä Sodankylän vastaajat olivat kuntalaisten tasapuolisia vaikutusmahdollisuuksia koskevan väittämän kanssa (56,5 %) sekä henkilökohtaisia vaikutusmahdollisuuksia koskevan väittämän kanssa (51,7 %). Riittävästi tietoa koki saavansa 45,3 prosenttia vastaajista, kun eri mieltä väittämän kanssa oli 33,7 prosenttia. Kyseisen väittämän vastaukset erottuivat Sodankylässäkin selkeästi muiden väittämien vastauksia myönteisempinä.

Seuraavaksi tarkastelemme erityisesti kaivostoimintaan liittyviä kokemuksia kyselyn avoimen kysymyksen sekä karttakysymysten vastausten pohjalta.

Jako-oikeudenmukaisuus: kaivostoiminnan vaikutukset

Kokonaisuudessaan kaivostoiminta ja malminetsintä oli merkittävä avoimen kysymyksen (*”Kuvaile tilanteita, joissa oikeudenmukaisuus toteutuu tai ei toteudu kuntasi luonnonvaroihin liittyvässä päätöksenteossa?”*) ja karttaosion vastausten teema kaikissa kohdekunnissa (ks. myös taulukko verkkoliitteessä 1). Karttaosion arvokkaiden paikkojen vastauksien viittaukset kaivostoimintaan ja malminetsintään olivat Heinävedellä negatiivisia, Kaustisella positiivisia ja Sodankylässä molempia. Heinävedellä 63 prosenttia ja Sodankylässä 55 prosenttia karttaan merkityistä luonnonvarojen käytön nykyisistä ja tulevaisuuden huolista liittyi kaivostoimintaan ja malminetsintään. Heinävesi erottui vastauksiltaan kaivostoimintaan kohdistuvien tulevaisuuden huolien suurella määrällä suhteessa kaivostoimintaan mahdollisuutena. Myös avoimessa kysymyksessä kysytyjen, oikeudenmukaisuuteen liittyvien kokemusten osalta Heinävedellä oli kohdekunnista eniten kaivostoimintaan liittyviä kielteisiä kokemuksia (31 vastaajaa). Vastaavasti myönteisiä tai neutraaleja kokemuksia Heinävedeltä kertoi kuusi vastaajaa. Sodankylässä huomattavasti useampi vastaaja merkitsi karttaosiossa kaivostoimintaan liittyviä mahdollisuuksia (18 merkintää). Kaustisella kysymyksiin vastasi vain yksittäisiä vastaajia. Kaikkiaan negatiivisten karttamerkintöjen osuus kaivostoimintaan ja malminetsintään liittyvistä karttamerkinnöistä oli Heinävedellä 93 prosenttia (44 merkinnästä), Kaustisella 71 prosenttia (7 merkinnästä) ja Sodankylässä 65 prosenttia (78 merkinnästä).

Oikeudenmukaisuuden kokemuksista kysyttäessä avoimen kysymyksen vastauksissa esitettiin eniten huolia kaivostoiminnan vesistöihin ja ympäristöön kohdistuvista, toteutuneista tai mahdollisista kielteisistä vaikutuksista. Karttaosioon merkityistä arvokkaista paikoista eniten vesistöihin kohdistuvia merkintöjä oli Heinävedellä, missä yli 43 prosenttia karttavastausten maininnoista oli osoitettu joko suojelluille tai suojelemattomille vesistöalueille. Myös Sodankylässä vesistöalueet keräsivät eniten arvokkaita paikkoja osoittavia mainintoja (23 %). Näistä suuri enemmistö (90 %) oli osoitettu suojelemattomille

vesistöalueille. Yleisesti ottaen arvokkaiksi koettujen paikkojen ”hot spottien” sijainti kaivostoimintaan ja malminetsintään liittyvien alueiden läheisyydessä tai vesistöyhteyksien kautta korostui Sodankylässä ja Heinävedellä (ks. liitteet 2–4).

Ympäristöön ja vesistöihin liittyvien kokemusten lisäksi kaivostoiminnan ja malminetsinnän vaikutukset paikallisesti merkittäviin elinkeinoihin, kuten matkailuun ja porotalouteen, nousivat esiin avoimen kysymyksen vastauksista erityisesti Heinävedellä ja Sodankylässä. Paikallisten elinkeinon koettiin jäävän kaivossuunnitelmien haitankärsijöiksi, millä nähtiin olevan laajempia vaikutuksia paikallisiin ja paikallistalouteen. Heinävedellä 20 prosenttia karttaosion arvokkaiden paikkojen maininnoista liittyi rakennettuun ympäristöön, erityisesti luostareihin, jotka ovat Heinäveden matkailun kannalta keskeisiä kohteita. Eräs vastaaja Heinävedeltä kommentoi mahdollisen kaivoksen merkitsevän ”*valtavaa tuboa: vesistö, luostareiden elinkeinot ovat mennyttä.*” Sama vastaaja pohti, että ”*Heinäveden rajoilla on tervetuloatoivotus, jossa on Valamon kirkon [toinen luostareista] kuva. Onkohan tulevaisuudessa säärilunt ja pääkallo.*”

Sodankylässä sijaitsevan Kevitsan kaivoksen osalta avoimen kysymyksen vastauksissa tuotiin esille kaivoksesta aiheutuneita ympäristövaikutuksia, kuten jätevesien vaikutusta vesistöihin ja räjähdyspölyhaittoja, joiden koettiin estävän paikallisten luonnon käytön (esim. luonnontuotteiden kerääminen, kalastus). Samanlaisia vaikutuksia pelättiin Heinäveden vastauksissa. Toisaalta vastaaja Kaustiselta toi esiin kaivoksen etäisen sijainnin osana kokemustaan oikeudenmukaisuudesta todetessaan, että ”*[k]eskelle korpea rakennettava litiumkaivos ei vaikuta oikeudenmukaisuuteen mitenkään.*”

Moni jakoi avoimen kysymyksen vastauksissa huolen siitä, että kansainväliset yhtiöt vievät taloudelliset hyödyt Suomen ulkopuolelle ja kaivostoiminnan ympäristö- ja sosiaaliset haitat jäävät paikallisten kontrolle. Tämä koettiin paikallisesta näkökulmasta epäoikeudenmukaisena. Eräs vastaaja Sodankylästä tiivisti kokemuksensa näin: ”*Maaperän rikkautet viedään pilkkahinnalla. Kunta ja valtio ei hyödy riittävästi. Haitat pysyvät, rahat viedään ulkomaille.*” Samaan tematiikkaan liittyen toistui huolet ja kokemukset epäoikeudenmukaisesta vastuiden jakautumisesta. Etenkin kuntien, mutta myös Suomen valtion, koettiin joutuvan kantamaan epäoikeudenmukaisen osuuden kaivostoiminnan, ja etenkin jälkihoidon, vastuista kaivosyhtiöiden saadessa voitot ilman suurempia vastuita toimintansa vaikutuksista.

Yksittäisiä kokemuksia ja huolia epäoikeudenmukaisuudesta liittyi lisäksi kielteisiin biodiversiteetti-vaikutuksiin ja maanomistajien kokemuksiin haittoihin esimerkiksi kiinteistöjen arvon laskun kautta. Eräs Sodankylän vastaajista koki, ettei luvattuja työllisyysvaikutuksia ole tullut, sillä kaivokselle on palkattu lähinnä ulkomaalaisia työntekijöitä. Osa vastaajista yhdisti kaivostoiminnan vihreään siirtymään, erityisesti sähköautoihin ja akkutarpeeseen. Pääasiassa vastaukset toivat siirtymän esiin kielteisessä valossa malminetsinnän ja kaivostoiminnan ajurina, joka johtaa lisääntyviin paikallisiin haittoihin. Sodankylässä moni vastaaja toi esiin huolensa lisääntyvästä malminetsinnästä kunnan alueella. Toisaalta osa vastaajista nosti esiin myös vihreään siirtymään liittyviä globaalin vastuun ja oikeudenmukaisuuden näkökulmia:

”*Totta kai on koetettava varmistaa, että lähivedet eivät kärsisi, mutta ei liene mahdollista ummistaa silmiä siltä, että akkuminaaleja tarvitaan ja että ei ole mitenkään kestävää ulkoistaa niiden haitat sinne, missä ei ole minkäänlaista sosiaalista eikä ympäristövastuuta. Olemme valmiita poimimaan vihreän siirtymän hedelmät, mutta emme ole valmiita maksamaan siitä juuri mitään.*” (Vastaaja Heinävedeltä)

”*Euroopan tärkein esiintymä [Sakatti] Koboltille ja muille metalleille. On ”vihreän” siirtymän kannalta täysin kestäväntöntä, olla hyödyntämättä tätä varaintoa. Kysymyksessä kansainvälisesti merkittävä asia.*” (Vastaaja Sodankylästä)

Hyötyjen ja haittojen jakautumisen lisäksi keskeiseksi teemaksi vastauksissa nousi päätöksenteon oikeudenmukaisuus, jota käsittelemme seuraavaksi.

Päätöksenteko ja menettelytapojen oikeudenmukaisuus

Oikeudenmukaisuuden kokemuksia selvittävän avoimen kysymyksen vastauksista jäsenyksi omaksi kokonaisuudekseen paikallisten vaikutusmahdollisuudet ja kokemukset osallistumismenettelyistä. Lähtökohtaisesti vastauksia yhdisti kokemus siitä, etteivät paikalliset tai kunta heidän edustajanaan voi juurikaan vaikuttaa malminetsintään tai kaivossuunnitelmiin – ne tapahtuvat tai eivät tapahdu, paikallisista riippumatta. Erityisesti kunnan mahdollisuus estää malminetsintä tai kaivostoiminta alueellaan koettiin keskeiseksi oikeudenmukaisuuskysymykseksi. Vastaaja Heinävedeltä totesi, että ”[o]ikeudenmukaisuus toteutuu, jos kunta saa estää kaivoksen perustamisen kuntaan.” Vastaaja Sodankylästä taas korosti kunnan itsemääräämisoikeutta painottaen, että ”[o]ikeudenmukaisuus ei toteudu, kun kunta ei voi kieltää malminetsintää alueilla, jotka jo ovat tärkeitä muulle toiminnalle.”

Osallistumismenettelyiden osalta vastaajat toivat esiin kokemuksiaan pääosin näennäisestä osallistumisesta. Erinäisillä tiedotus- ja kuulemistilaisuuksilla ei koettu olevan vaikutusta suunnitelmiin:

”Sehän ei ole lähtökohtaisestikaan avoin tilaisuus, jossa kuntalaiset osallistettaisiin aidosti asiaan jo ekoja etsintälupia tai ylipäätään koko strategiaa pohdittaessa vaan vasta siinä kohtaa, kun höyryreturi kulkee jo täyttää vauhtia.” (Vastaaja Sodankylästä)

Osallistumiseen liittyviä myönteisiä kokemuksia tuotiin esiin kahdessa vastauksessa. Toisessa näistä tiedottaminen, kuuleminen ja osallistumismahdollisuudet tuotiin esille yleisesti osatekijöinä oikeudenmukaisissa, kaivoshankkeita koskevissa prosesseissa. Toisessa vastauksessa käsiteltiin suoraan kokemuksia Kaustisen Keliber-kaivoshankkeesta:

”Paikallinen kaivoshankkeemme on ollut perinpohjaisesti valmisteltu, avoin ja rebellinen. Kaikki ovat saaneet sanoa mielipiteensä. Kahnauksia ei ole ollut keidenkään välillä, mistä voi antaa hankkeen toteuttajille täydet pisteet.” (Vastaaja Kaustiselta)

Toisaalta Kaustiselta esitettiin myös risteävä näkemys siitä, ettei kuntalaisilla ole ”hirveästi mahdollisuuksia vastustaa” kaivoshanketta.

Vastauksissa korostuivat kokemukset tiedon läpinäkyvyyden ongelmista. Sekä kuntien että kaivosalan toimijoiden tiedotuksessa nähtiin puutteita: Tietoa koettiin saatavan liian myöhään, liian vähän tai vain joiltain osin riittävästi. Erityisesti käytännön toimintaan (etenkin malminetsintätoiminnan alkaminen tai sen eri vaiheet) ja ympäristövaikutuksiin liittyvän tiedon katsottiin olevan puutteellista tai vaikeasti saavutettavaa. Osa vastaajista toi esiin malminetsintäyhtiöön kohdistuvan luottamuspuolan, jonka nähtiin johtuvan etenkin ympäristötiedon ”pimittämisestä”. Luottamuspuola esitettiin syyksi mahdollisen kaivoksen vastustamiselle Heinävedellä:

”[Tiedotus]tilaisuudessa tuli heille [malminetsintäyhtiölle] selväksi, että kaivosta ei haluta Heinävedelle, koska ei voi luottaa siihen, että se ei saastuttaisi Heinäveden vesistöjä.” (Vastaaja Heinävedeltä)

Kaivostoimintaan ja malminetsintään liittyvä tieto ja sen koettu luotettavuus näyttöytyi vastauksissa osapuolia jakavana tekijänä. Myös kaivostoimintaa vastustavia liikkeitä kritisoitiin epätodenmukaisen tiedon levittämisestä vaikuttamistarkoituksessa, minkä koettiin vääristävän keskustelua:

”Mitä tulee luonnonvarojen käyttöön, some levittää vahvasti vääristyneitä ja valheellisia kuvia mm. malminetsintä- ja kaivosalasta. Somessa levitetään asioita ”faktoina” mitkä on kaukana totuudesta. Olisi tärkeää, että julkisuudessa olisi yhtä näkyvillä (myös some:ssa) myös asiantuntijoiden ja alalla työskentelevien näkemykset - eikä ainoastaan esim. jotain alaa vastustavien näkemykset.” (Vastaaja Sodankylästä)

Seuraavaksi siirrymme avaamaan tunnustavan oikeudenmukaisuuden ja maaseutujen yhteyteen keskittyviä tuloksia.

Maaseudut ja tunnustava oikeudenmukaisuus

Avoimen kysymyksen vastauksista nousi esiin ristiriita päätöksentekoa johtavien arvojen välillä. Muiden kuin taloudellisten arvojen koettiin jäävän syrjään päätöksenteossa ja päätöksenteon nähtiin etenevän ”rabatalous” edellä, kuten yksi vastaajista Sodankylästä muotoili. Erityisesti paikallisten näkemykset alueiden käytöstä ja merkityksistä sekä käyttöön liittyvistä tulevaisuuden visioista koettiin tulevan sivuutetuiksi. Usea vastaaja toi esiin kokemuksensa siitä, ettei asukkaita kunnioiteta tarpeeksi. Kunnioituksen puute tuotiin ilmi sekä viranomaisten että yhtiöiden toimintaan liittyen.

Vastauksista näkyi myös maaseutuihin kytkeytyvät kokemukset syrjään jäämisestä päätöksenteossa. Rajanvetoa tehtiin etenkin maaseutujen ja pääkaupunkiseudun ja eteläisten kaupunkien välille. Tässä asetelmassa maaseutujen paikalliset ihmiset jäävät ilman ääntä, kun etelän kaupunkien nähtiin ”sanelevan” paikallisille, miten luonnonvaroja tulisi käyttää. Esimerkiksi vastaaja Heinävedeltä koki, että ”[p]aikallisten ihmisten näkemykset tuntuvat merkityksettömiltä, päättäjät Kehä III:n sisäpuolelta sanelevat asioita paikkakunnalle, josta heillä ei ole lainkaan tietoa.” Toinen vastaaja toi näkyviin eroa maaseudun ja kaupunkien todellisuuksien välillä kuvaamalla paikallisten vaikuttamiskamppailuja kaivostoimintaa koskevaan päätöksentekoon:

”Tietääkö ihmiset etelän kaupungeissa, kuinka paljon täällä yksittäiset ihmiset käyttävät aikaansa tietojen haalimiseen, tilaisuuksista toisiin kulkemiseen, lausuntojen ja mielipiteiden ja vastineiden kirjoittamiseen. Palkataan jopa lakiaapua omin kustannuksin, kun yhteiskunta tukee vain toista osapuolta. Ei ole oikeudenmukaista.” (Vastaaja Sodankylästä)

Lainauksessa korostuu, miten siirtymän vaikutukset konkretisoituvat maaseuduille ja päätöksentekoon vaikuttaminen jää ensisijaisesti asukkaiden vastuulle ja varaan. Paikallisesti tärkeiden kohteiden ja ympäristöarvojen esilletuomiseen panostetaan lausunnoissa ja vastineissa. Samalla kokemus on, ettei niitä koeta yhtä tärkeiksi alueen ulkopuolella.

Vastauksista heijastuivat niin ikään kokemukset luontoarvojen ja luonnon ei-rahallisen arvon huomiotta jäämisestä päätöksenteossa. Karttaosion tuloksissa luonnonsuojelualueella sijaitsevien arvokkaiden paikkojen merkintöjen osuus oli Heinävedellä 18 prosenttia, Kaustisella 2 prosenttia ja Sodankylässä 40 prosenttia. Vertailun vuoksi, luonnonsuojelualueet kattavat 8 prosenttia Heinäveden, 3 prosenttia Kaustisen ja 29 prosenttia Sodankylän pinta-alasta. Karttaosiossa nousi esiin tämän lisäksi myös lukuisia vastaajille henkilökohtaisesti tärkeitä luontokohteita, jotka eivät sijaitse suojelualueilla. Sodankylässä huolet kaivostoiminnan vaikutuksista ympäristöön ulottuivat koko kaivoksen elinkaareen malminetsinnästä kunnan alueella sijaitsevaan suljettuun kaivokseen ja jakautuivat moninaisten arvokkaina pidettyjen kohteiden lähituntumaan. Heinävedellä Pitkäjärven malminetsintähanke sijoittuu alueellisesti arvokkaita paikkoja kuvaavien merkintöjen keskittymien läheisyyteen.

Avoimen kysymyksen vastaukset toivat esiin kokemuksia siitä, ettei päätöksenteossa arvosteta, ymmärretä tai oteta huomioon paikallisten luontoarvoja ja erityisesti vesistöjä koskevia arvostuksia. Eräs vastaaja Heinävedeltä totesi:

”[V]aikka mahdollisen kaivoksen ympäristöhaitat tiedetään, siltikään ketään päätöksentekijää ei kiinnosta muuta kuin raha. Eivät ajattele, pilaantuuko meidän puhdas järvi, joka on paikoin jopa juomakelpoista.”

Luontoarvojen lisäksi, ja toisaalta niihin keskeisesti linkittyen, huoli tulevien sukupolvien oikeuksista nousi esiin joissain Heinäveden ja Sodankylän avoimen kysymyksen vastauksista. Erityisesti vastakkain asettuivat talous ja lyhytnäköiseksi arvioitu kaivostoiminta sekä tuleville sukupolville jäävät ympäristöhaitat. Eräs vastaajista nosti vastakkain mahdolliset paikalliset työllisyshyödyt ja ”*koko ihmislajin tulevaisuuden*” kysymyksenä oikeudenmukaisuudesta.

Keskustelu

Vesistöt kokemusten keskiössä

Edellä esitetyt tulokset tukevat aiempaa tutkimusta kaivostoiminnan hyväksyttävyydestä ja vastustuksesta Suomessa ja kansainvälisesti (mm. Conde & Le Billon 2017; Rodríguez-Labajos & Özkaynak 2017; Jartti ym. 2020; Mononen ym. 2022). Keskeiset paikallisen tason haasteet liittyvät ympäristövaikutuksiin, erityisesti vesistöihin, ja paikallisten vaikutusmahdollisuuksiin, mitkä koetaan myös kysymyksiksi oikeudenmukaisuudesta.

Paikallisten kokemukset epäoikeudenmukaisuudesta konkretisoituvat vesistöihin kohdistuvien haittojen tai niiden uhkan kautta. Kaikissa kohdekunnissa keskiöön nousi kysymys vesistöistä ja kaivostoiminnan mahdollisista tai jo toteutuneista vaikutuksista niihin. Tämä on linjassa aiempien tutkimusten kanssa, joissa juuri vesistöihin kohdistuvat vaikutukset ovat nostaneet kaivostoiminnan keskustelun, huolien tai vastustuksen kohteeksi (mm. Leino & Miettinen 2020; Tulilehto & Suopajarvi 2021; Mononen ym. 2022). Sayan (2017) sekä Schneider ym. (2014) ovat esittäneet, että juuri vesienhallintaan liittyvät oikeudenmukaisuuskysymykset ovat erityisen kiistanalaisia, sillä siihen liittyvät hyödyt ja haitat näkyvät eri tavoin eri tasoilla. Myös vihreän siirtymän motivoima, kriittisiin mineraaleihin liittyvä kaivostoiminta toimii tästä esimerkkinä: Kaivostoiminnan tuottamat suorat (taloudelliset) ja välilliset (vihreän siirtymän) hyödyt kohdistuvat pääasiassa paikallista mittakaavaa laajemmalle, kun taas kaivostoiminnasta aiheutuvat vaikutukset vesistöihin jäävät paikallisten kannettavaksi.

Keskeiseksi jako-oikeudenmukaisuuden kysymykseksi nousi myös kaivostoiminnasta saatavien hyötyjen jakautuminen. Kyselyyn tulleissa vastauksissa etenkin ympäristön ja paikallisten elinkeinojen kärsimien haittojen ja kansainvälisten yritysten saamien taloudellisten hyötyjen välinen ristiriita koettiin vahvasti epäoikeudenmukaiseksi. Jartti ym. (2020) ovat havainneet, että juuri kielteiset asenteet kansainvälisiä kaivostoimijoita kohtaan vaikuttavat kaivostoiminnan hyväksyttävyyteen ja kaivostoimijoiden nauttimaan luottamukseen. Nyt esitetyt tulokset tukevat havaintoja kaivostoiminnan globaalien ja monikansallisten ulottuvuuden ja paikkasidonnaisuuden ristiriidoista käytännössä (ks. Moody 2007). Huoli kansainvälisten yritysten saamien voittojen jakautumisesta kytkeytyy laajemmin huoliin vihreän siirtymän oikeudenmukaisuudesta ja maaseutujen asemasta siinä.

Taloudellisia hyötyjä koskeva keskustelu on laajentunut koskemaan ympäristö- ja kulttuuriarvoja. Aiemmin useat kunnat ovat toivottaneet kaivostoiminnan tervetulleeksi erityisesti aluetaloudellisiin vaikutuksiin perustuen. Suomessa myönteisiksi koettuja kaivoshankkeita on esimerkiksi Kemissä, Pyhäsalmella, Ilomantsissa ja Polvijärvellä (Tervo 2013; Mononen 2016; Mononen & Sairinen 2021; Valtiontalouden tarkastusvirasto 2021). Kemissä ja Pyhäsalmella kaivosten aluetaloudellinen merkitys on ollut huomattava. Nykyisin kaivostoimintaa verrataan kuitenkin myös alueen muihin voimavaroihin, esimerkiksi matkailuun, virkistykseen ja niiden tuomiin tulovirtoihin. Tämä kiinnittää huomion toisaalta jako-oikeudenmukaisuuden kysymyksiin hyötyjen ja haittojen

jakautumisesta, toisaalta keskusteluun paikallisten perimmäisistä arvoista ja niiden tunnustamisesta päätöksenteossa.

Vaikuttamismahdollisuudet (epä)oikeudenmukaisuuden kokemusten taustalla

Kokemukset menettelytapojen epäoikeudenmukaisuudesta nousivat esiin keskeisenä vastustuksen syynä etenkin Heinävedellä, missä malminetsintää on vastustettu paikallisten ja kunnan toimesta jo vuosia. Aiempi tutkimus Heinäveden malminetsintäkonfliktista on osoittanut, että nykyisessä lainsäädännössä säädetty osallistumismahdollisuudet eivät ole vastanneet paikallisten odotuksia ja näkemyksiä (Leino & Miettinen 2020). Tähän ovat viitanneet erityisesti kokemukset vaikuttavien osallistumismahdollisuuksien puuttumisesta, vaatimukset kunnan aseman parantamisesta päätöksenteossa sekä koetut ongelmat prosessien avoimuudessa ja läpinäkyvyydessä. Kyseiset kokemukset korostuvat Heinäveden osalta myös tässä tutkimuksessa. Toisaalta kyselyn väittämiä tarkastellessa Kaustisen vastauksista erottui erityisen myönteisenä kokemus paikallisten äänen kuulumisesta luonnonvaroja koskevassa päätöksenteossa.

Paikallisten vaatimukset alueen luonnonvarojen käytön ja tulevaisuuden määrittämisestä sekä hyötyjen ja haittojen reilusta jakamisesta tuovat keskeisesti esiin tunnustavan oikeudenmukaisuuden merkityksen yksittäisten hankkeiden ja laajemmin siirtymän suhteen. Kokemukset luontoarvojen, elinkeinojen ja paikallisen tiedon huomiotta jättämisestä kaivostoimintaa koskevassa päätöksenteossa tuovat keskusteluun kysymyksen siitä, missä määrin kokemukset paikallisten riittämättömistä vaikutusmahdollisuuksista heijastelevat kokemusta maaseutujen paikallisten arvojen ja tulevaisuuden visioiden huomiotta jättämisestä (Sayan 2017; Garvey ym. 2022).

Kunnan strategioita ohjaavat arvot, mielikuvat ja tulevaisuuden näkymät ovat keskeisiä tekijöitä siinä, näyttäytykö kaivostoiminta mahdollisuutena vai uhkana kunnalle (Malin & DeMaster 2016; Makkonen ym. 2022). Sekä Heinävedellä että Sodankylässä kysymykset muiden elinkeinojen, kuten matkailun, tulevaisuudesta vaikuttivat merkittävästi kokemuksiin kaivostoimintaan liittyvästä oikeudenmukaisuudesta. Tämä näkyy myös vastustuksen intensiteetin vahvuutena suhteessa Kaustiseen. Lisäksi Heinäveden vastaajista yli kolmannes koostui kunnan alueen vapaa-ajan asukkaista, jotka ovat olleet aktiivisia myös malminetsintähankkeen vastustamisessa. Vapaa-ajan asukkaiden suuri määrä nostaa keskusteluun kysymyksiä osallistumisen ja tiedottamisen laajuudesta, mutta myös siitä, kenellä on oikeus ja mahdollisuus vaikuttaa maaseutujen luonnonvarojen käyttöön ja tulevaisuuteen (Mononen & Tuononen 2012; Kietäväinen ym. 2016).

Kuntia verratessa voidaan pohtia, missä määrin malminetsintä- ja kaivosyhtiöiden toimintatavat ovat vaikuttaneet paikallisten kokemuksiin päätöksenteon oikeudenmukaisuudesta. Kaustinen näyttää liittyvän kaivostoimintaan myönteisesti suhtautuvien kuntien joukkoon ja asettavan esimerkin siitä, miten huomion kiinnittäminen etenkin osallistumisen takaamiseksi on keskeistä jo hankkeen aikaisista suunnitteluvaiheista lähtien. Kaustisen keskimääräistä myönteisemmät tulokset, mutta myös matala vastausaktiivisuus, voidaan tulkita indikoivan vähintäänkin kuntalaisten neutraalia suhtautumista kaivoshankkeeseen. Kaivoshankkeen vastustus onkin ollut vähäistä ja satunnaista. Kiinnostavaa Kaustisen vastauksissa on, että kiitosta saivat hankkeen toteuttajat eivätkä esimerkiksi viralliset menettelyt tai kunta. Esimerkiksi Heinävedellä tilanne on ollut toinen, sillä malminetsintäyhtiön toiminta on tunnistettu keskeiseksi syyksi paikallisten voimakkaalle vastustukselle (Leino & Miettinen 2020).

Heinävedellä mahdollinen kaivoshanke on pyritty pysäyttämään jo malminetsintävaiheessa. Paikallisten vaikutusmahdollisuuksien on koettu olevan lupa- ja YVA-prosesseissa heikkoja (Leino & Miettinen 2020). Heinäveden kunta on pyrkinyt aktiivisesti vastustamaan malminetsintää ja kaivostoimintaa alueellaan. Tähän on vaikuttanut kuntalaisten aktiivinen vaikuttaminen kuntalaisten arvoja vastaavien suunnitelmien edistämiseksi.

Toisaalta vihreän siirtymän tuoma paine näkyy kohdekunnista erityisesti Sodankylässä, missä yleisestä kaivosmyönteisyydestä huolimatta kasvava malminetsintä ja huoli usean hankkeen yhteisvaikutuksista nousivat esiin tuloksista.

Kuntakohtaisia vastauksia ja kaivostoiminnan kohtaamaa vastustusta vertaamalla voidaan pohtia, missä määrin osallistumis- ja vaikuttamismenettelyitä kehittämällä voidaan purkaa esteitä oikeudenmukaisempaan luonnonvarojen käyttöön (Martin ym. 2020). Pölösen ym. (2020) mukaan kaivostoimintaan liittyvää lainsäädäntöä olisi mahdollista kehittää edelleen osallistumisen tapojen ja ajoituksen osalta yhteistoiminnallisempaan suuntaan. Paikallisten vaikutusmahdollisuuksien edistäminen olikin kaivoslakiuudistuksen (2019–2023) taustalla. Kaivoslain (621/2011) uudistuksen (505/2023) on kuitenkin kritisoitu jääneen kyseisen tavoitteen osalta kunnan kaavoitusedellytystä lukuun ottamatta vähäiseksi ja jättävän vaikutusmahdollisuuksien toteuttamisen käytännössä edelleen yhtiöiden vastuulle (Pölönen & Leino 2023). Vaikutusmahdollisuuksien riippuminen yhtiöiden halusta ja osaamisesta sekä yhtenevien käytäntöjen puuttuminen voivat kärjistä kaivostoimintaan liittyvien oikeudenmukaisuuden kokemusten vaihtelua eri alueilla (Jagers ym. 2018).

Tuloksissa päätöksenteossa käytetyn tiedon läpinäkyvyys ja koettu luotettavuus nousivat esiin kaivostoiminnan eri vaiheissa. Mahdollisuudet tuoda esiin huolia, koettuja vaikutuksia tai havaintoja esimerkiksi vesistöjen tilasta virallisten osallistumismenettelyiden puitteissa koettiin vähäisiksi ja näennäisiksi. Päätöksenteossa käytettyyn tietoon liittyi myös kokemus puolueellisuudesta, mikä johtuu pitkälti yhtiön vastuusta tuottaa vaikutusten arvioinnissa ja myöhemmin seurannassa käytettävä tieto (Koivurova ym. 2015; Möttönen ym. 2022). Möttönen ym. (2023) ovat todenneet, että paikallisen ja tieteellisen tiedon välinen vastakkainasettelun ratkaiseminen on keskeisessä roolissa oikeudenmukaisuuden edistämässä. Sodankylässä vastakkainasettelun lievittämistä ja luottamuksen rakentamista edistetään konkreettisesti esimerkiksi yhteisen vesistöseurannan kautta (Kotilainen ym. 2022).

Osallistavien karttamenetelmien avulla paikkoihin liittyviä merkityksiä ja paikallista tietoa voidaan tuoda näkyväksi myös päätöksenteon tarkoituksiin. Ne mahdollistavat monenlaisten kohteiden, kokemusten ja tiedon tunnistamisen ja esiin tuomisen tasa-arvoisesti, laajemmalle yleisölle ja ilman leimaantumisen pelkoa (Kantola & Tuulentie 2020). Kyselyssämme kuntien arvokkaaksi merkityt paikat vaihtelivat henkilökohtaisista kokemuksista laajemmin tunnetuihin paikkoihin, kuten kansallispuistoihin tai matkailukohteisiin. Päätöksenteon näkökulmasta laajemmin tunnetut ja tunnistetut, tietyillä kriteereillä arvokkaiksi arvioidut kohteet voivat lähtökohtaisesti saada enemmän huomiota. Niihin liittyvät huolet voivat tulla paremmin kuulluiksi kuin yksittäisen ihmisen henkilökohtaisella tasolla arvokkaat paikat, kuten kalastuspaikat.

Arvokkaaksi koettujen paikkojen ja kaivostoimintaan liittyvien toimintojen alueellisen yhtenevyyden tarkastelu edistää ymmärrystä maankäytön ristiriidoista eri alueilla. Havaittujen ympäristömuutosten lisäksi ajankohtaista ympäristön tilaa koskevan tiedon puute ja siihen liittyvät epävarmuustekijät voivat vaikuttaa paikallisten sidosryhmien jokapäiväiseen maankäyttöön kaukana kaivosalueiden ulkopuolella (Kivinen ym. 2020). Esimerkiksi vastaajien esille tuomat huolet Sodankylässä toimivasta ja suljetusta kaivoksesta sekä näiden ympäristövaikutuksista voivat heijastua tulevaisuuden kaivostoimintaan liittyvinä huolina.

Oikeudenmukainen vihreä siirtyä maaseuduilla?

Kun vihreän siirtymän politiikkaa sovelletaan ja edistetään paikallisella tasolla, jännitteitä syntyy väistämättä vihreän siirtymän edistämisen ja erilaisten oikeudenmukaisuuden näkemysten välille (Ciplet & Harrison 2020). Pitkällä aikavälillä kestävä siirtyä edellyttää oikeudenmukaisuuden sisällyttämistä siirtymän keskeiseksi tavoitteeksi (Martin ym. 2020). Tämä tarkoittaa erilaisten tavoitteiden ja suunnitelmien jatkuvaa arvioimista oikeudenmukaisuuden näkökulmista, mutta myös konfliktien ja ristiriitojen tunnistamista ja ratkaisemista. Kestävän ja oikeudenmukaisen toiminnan sääntöjen määrittely ja rajojen asettaminen

ympäristönkäytölle ovat vihreän siirtymän haaste, joka on kyettävä ratkaisemaan alue- ja paikkakuntakohtaisesti (Vea ym. 2020).

Vihreä siirtymä tuo tarkasteluun alueellisesti erilaiset lähtökohdat ja näistä syntyvät erilaiset kokemukset siirtymän vaikutuksista ja vastuista (esim. Brock ym. 2021; Garvey ym. 2022). Sayan (2017) ehdottaa oikeudenmukaisuuden tarkastelua paitsi hallinnan tasojen myös maaseutujen ja kaupunkiseutujen välisenä kysymyksenä. Kokemukset siirtymän aiheuttaman taakan kohtuuttomasta jakautumisesta maaseutujen osaksi ovat omiaan nostamaan vastustusta vihreän siirtymän luonnonvarahankkeita kohtaan (Naumann & Rudolph 2020).

Valtion ja hallinnollisten elinten suhtautuminen paikallisten kokemuksiin vaikuttavat keskeisesti kokemukseen oikeudenmukaisuudesta (Rodríguez-Labajos & Özkaynak 2017). Tällä hetkellä Suomen valtio edistää aktiivisesti vihreää siirtymää ja toimeenpanee muun muassa akkustrategiaa, jonka tavoitteena on myös akkuminaeralien kaivostoiminnan lisääminen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021). Samaan aikaan EU-tason päätökset lisäävät painetta etsiä ja hyödyntää kriittisiä mineraaleja myös Suomessa. Kaivoslain (621/2011) uudistuksella (505/2023) tavoiteltiin kaivostoiminnan paikallisen hyväksyttävyyden edistämistä, mutta paikallisten asemaan vaikuttavat muutokset jäivät vähäisiksi (Pölonen & Leino 2023). Yhtiöiden rooli kasvaa myös vihreän siirtymän oikeudenmukaisuuden edistämässä ja jättää auki kysymyksen paikallisten asemasta siirtymässä (Bainton ym. 2021).

Kaivostoiminta tarjoaa kuvaavan esimerkin siitä, miten yleisen edun sekä globaalin ja kansallisen tason lisäksi myös maaseuduilla asuvien asema ja kokemukset on tärkeä tuoda osaksi päätöksentekoa merkityksellisellä tavalla sen sijaan, että paikallinen taso nähtäisiin vain ”ongelmien ja vastarinnan lähteenä” (Rannikko 2021, 167). Paikallisten asukkaiden kokemusten ja erilaisten maaseutujen huomioiminen kansallisen tai globaalin mittakaavan rinnalla mahdollistaa päätöksenteon jäsentämisen oikeudenmukaisemmalla tavalla niin, että yhteiseksi koettuja, kestäviä ratkaisuja voidaan löytää vihreän siirtymän kaltaisiin koko yhteiskuntaa koskeviin haasteisiin.

Johtopäätökset

Tässä artikkelissa tutkimme kaivostoiminnan esimerkin kautta oikeudenmukaisuuden kokemuksia vihreän siirtymän kontekstissa. Vihreä siirtymä lisää painetta etsiä ja tuottaa kriittisiä mineraaleja Euroopassa ja Suomessa. Paine kohdistuu etenkin maaseuduille ja harvaan asutuille alueille. Vaikka kaivostoiminta on aiemmin mielletty pääasiassa maaseutujen taloudellista elinvoimaisuutta edistävänä alana, kohtaavat malminetsintä- ja kaivossuunnitelmat nykyisin kasvavaa vastustusta maaseuduilla. Artikkelissa tarkastelimme kaivostoiminnan ja malminetsinnän kohtaamaa vastustusta koetun oikeudenmukaisuuden näkökulmasta, ympäristöoikeudenmukaisuuden kehyksessä.

Artikkelin tulokset perustuvat Heinävedellä, Kaustisella ja Sodankylässä talvella 2023 toteutettuun verkkokyselyyn. Keskeisenä tuloksena nousee esiin etenkin päätöksenteon vaikutusmahdollisuuksiin liittyvät, verrattain kielteiset kokemukset kaikissa kohdekunnissa. Etenkin kokemukset kuntalaisten tasapuolisista vaikutusmahdollisuuksista ja osallistumisen vaikuttavuudesta luonnonvaroihin liittyvässä päätöksenteossa olivat pääasiassa kielteisiä.

Myönteisimpiä kokemuksia vastaajilla oli luonnonvarojen käyttöön liittyvän tiedon riittävästä saamisesta. Luonnonvaroihin liittyvien hyötyjen ja haittojen jakautuminen näyttäytyi näkökulmasta riippuen neutraalina tai haastavana kysymyksenä. Heinäveden, Kaustisen ja Sodankylän vertaaminen mahdollistaa koetun oikeudenmukaisuuden vaihtelun analysoimisen aineiston puitteissa. Heinävedellä kokemukset olivat pääosin jyrkästi kielteisiä, kun taas Kaustisella kokemukset olivat huomattavasti myönteisempiä. Sodankylässä vastaukset jakautuivat selkeämmin tasan kielteisten ja myönteisten vastausten välillä.

Sekä koetut tai pelätyt ympäristövaikutukset että paikallisten luontoon ja ympäristöön liittämien arvotusten ja tiedon tunnustaminen nousivat selkeästi esille. Vesistövaikutukset korostuivat kaivostoiminnan haittoina. Taloudellisten hyötyjen koettiin jakautuvan pääasiassa kansainvälisille kaivosyhtiöille. Kokemukset paikallisten äänen kuulumisesta ja käytettävän tiedon luotettavuudesta päätöksenteossa ovat niin ikään keskeisessä asemassa vaikuttamassa koettuun oikeudenmukaisuuteen. Tuloksissa korostuivat kokemukset kunnan ja yksittäisten paikallisten vaikutusvallan vähydestä päätöksenteossa.

Tuloksemme viittaavat siihen, että koettu oikeudenmukaisuus määrittelee keskeisesti paikallisen tason suhtautumista vihreään siirtymään liittyvää malminetsintää ja kaivos-hankkeita kohtaan. Mitä enemmän ilmenee kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta, sitä vahvempi vastustus vaikuttaa paikallistasolla olevan. Vihreän siirtymän vaikutus malminetsinnän ja uusien kaivossuunnitelmien määrään näytti tulosten valossa huolestuttavan paikallisia. Ristiriita kansallisten ja globaalien tavoitteiden ja paikallisten kokemusten ja arvojen välillä nousi esiin tuloksista ja korostaa siirtymän oikeudenmukaista suunnittelua ja toteutusta paikallis- ja aluetasolta lähtien.

Tuloksemme korostavat tunnustavaa oikeudenmukaisuutta hyödyllisenä näkökulmana luonnonvaroja koskevaan päätöksentekoon. Se mahdollistaa eri ryhmien ja alueiden näkemysten ja kokemusten sekä paikallisen tiedon eri merkitysten tunnistamisen. Toteamme, että kaivostoimintaan ja malminetsintään liittyvässä tutkimuksessa ja käytännössä on edelleen merkittävä tarve ymmärtää paikallisen tason kokemuksia ja arvoja, jotka voivat poiketa kansainvälisestä tai kansallisesta mittakaavasta käsin korostuneista, vihreää siirtymää ohjaavista näkemyksistä ja arvoista. Tulokset havainnollistavat paikallisia kokemuksia ja tulkintoja luonnonvaroihin liittyvästä oikeudenmukaisuudesta erilaisilta maaseutualueilta ja tuovat esiin niiden välisen variaation.

Kaivostoiminnan ja malminetsinnän kohtaama vastustus korostaa paikallisten kuulluksi tulemisen keskeytyttä myös yleisemmin vihreän siirtymän aikana. Vastustuksen perimmäisten syiden tarkastelu avaa syvemmän keskustelun esimerkiksi päätöksentekoa ohjaavista arvoista ja prioriteeteista. Vihreän siirtymän edetessä on olennaista pohtia, miten luonnonvarojen käyttöpaineen alle jäävien maaseutujen paikallisia arvoja, näkemyksiä ja kokemuksia voidaan merkityksellisellä tavalla huomioida osana paitsi hanketason myös laajemmin politiikkatason päätöksentekoa. Tasapainon löytäminen paikallisten päätättävällään ja yleisen edun välillä on tärkeää. Esitämme, että maaseudut tulee huomioida omana kokonaisuutenaan luonnonvarojen käyttöä ja laajemmin vihreää siirtymää suunniteltaessa ja toteutettaessa.

Emme käsitelleet tässä artikkelissa saamelaiskysymyksiä. Ne eivät Sodankylää lukuun ottamatta koske tarkastelussa olleita kuntia. Haluamme kuitenkin tuoda esiin, että saamelaisien oikeuksien tunnustaminen ja vahvistaminen ovat kriittisiä kysymyksiä pohjoisilla harvaan asutuilla seuduilla ja erityisesti saamelaisten kotiseutualueella, missä erityisesti tunnustavan oikeudenmukaisuuden kysymykset ja kriittisten mineraalien kasvava tarve törmäävät. Tämä kokonaisuus ansaitsee tulla tarkastelluksi omana tutkimuskysymyksenään.

Tulostemme pohjalta nousee muitakin lisätutkimusta kaipaavia kysymyksiä, kuten: Mitä ovat keskeiset esteet tai pullonkaulat oikeudenmukaiselle luonnonvarojen käytölle eri alueiden välillä? Millaiset käytännöt ja tekijät vaikuttavat kokemuksiin vaikutusmahdollisuuksista? Entä miten koettua oikeudenmukaisuutta voidaan edistää kaivostoiminnan kaltaisessa luonnonvarojen käytössä paitsi suunnittelu- ja lupavaiheissa, myös aktiivisen toiminnan ja jälkihoidon aikana? Myös vastausaktiivisuuden, epäoikeudenmukaisuuden kokemusten ja vastustusintensiteetin yhteys on oma kysymyksensä, jonka tarkastelu tulevaisuudessa voi hyödyttää osallistumismenettelyjen ja osallistavan tutkimuksen suunnittelua ja toteutusta.

Artikkelimme avaa keskustelua koettua oikeudenmukaisuutta, luonnonvarojen käyttöä ja vihreää siirtymää koskevan maaseutututkimuksen merkityksestä. Ympäristö-oikeudenmukaisuuden viitekehys on tutkimuksemme perusteella potentiaalinen tapa

hahmottaa maaseutujen kokemuksia luonnonvarojen käyttöön liittyvästä oikeudenmukaisuudesta. Tutkimuksessa toteuttamamme osallistavat kartoitusmenetelmät osoittautuivat mahdolliseksi keinoksi kerätä ja tarkastella tietoa siitä, miten ihmiset kokevat ympäristönsä ja millaisia arvoja ja mielipiteitä eri paikkoihin liittyy. Tällaisen spatiaalisen tutkimuksen avulla voidaan tarkastella yksilön ja yhteisöjen identiteettien ja paikan välisiä yhteyksiä suhteessa ympäristöoikeudenmukaisuuteen. Ympäristöön liittyvien kokemusten ja paikallisen tiedon näkyväksi tekeminen mahdollistaa niiden tunnustamisen ja tuomisen osaksi luonnonvarojen käyttöä ja vihreää siirtymää koskevaa päätöksentekoa.

Kiitokset

Haluamme kiittää maa- ja metsätalousministeriötä ja maaseutupoliittista neuvostoa. Lisäksi haluamme kiittää arvioija C:tä ja teemanumeron toimittajia rakentavista ja artikkelia eteenpäin vievistä kommentteista.

Liitteet

Artikkelin verkkoversiossa on saatavilla neljä liitettä. Liitteen 1 taulukossa on kuvattu avoimen kysymyksen ja karttaosion kysymysten vastaus- ja vastaajamäärät. Liitteissä 2–4 on esitetty kuntakohtaiset tiheyspintakartat ”Arvokas paikka” -karttamerkinnöistä.

Lähteet

- Agyeman, J., Schlosberg, D., Craven, L. & Matthews, C. (2016) Trends and directions in environmental justice: From inequity to everyday life, community, and just sustainabilities. *Annual Review of Environment and Resources* 40 321–340. <https://doi.org/10.1146/annurev-environ-110615-090052>
- Bainton, N., Kemp, D., Lèbre, E., Owen, J.R. & Marston, G. (2021) The energy-extractives nexus and the just transition. *Sustainable Development* 29(4) 624–634. <https://doi.org/10.1002/sd.2163>
- Bennett, N.J., Blythe, J., Cisneros-Montemayor, A.M., Singh, G.G & Sumaila, U.R. (2019) Just transformations to sustainability. *Sustainability (Switzerland)* 11(14). <https://doi.org/10.3390/su11143881>
- Björn, I. (2003) Oikeutta vai kansainvälistä ympäristöoikeutta? Teoksessa Lehtinen, A. & Rannikko, P. (toim.) *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö* 181–194. Oy Yliopistokustannus, Helsinki.
- Brock, A., Sovacool, B.K. & Hook, A. (2021) Volatile Photovoltaics: Green Industrialization, Sacrifice Zones, and the Political Ecology of Solar Energy in Germany. *Annals of the American Association of Geographers* 111(6) 1756–1778. <https://doi.org/10.1080/24694452.2020.1856638>
- Brown, G. (2012) Public participation GIS (PPGIS) for regional and environmental planning: Reflections on a decade of empirical research. *Journal of the Urban and Regional Information Systems Association* 24(2) 7–18.
- Brown, G. & Kyttä, M. (2014) Key issues and research priorities for public participation GIS (PPGIS): A synthesis based on empirical research. *Applied Geography* 46 122–136. <https://doi.org/10.1016/j.apgeog.2013.11.004>
- Ciplet, D. & Harrison, J.L. (2020) Transition tensions: mapping conflicts in movements for a just and sustainable transition. *Environmental Politics* 29(3) 435–456. <https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1595883>
- Conde, M. & Le Billon, P. (2017) Why do some communities resist mining projects while others do not? *Extractive Industries and Society* 4(3) 681–697. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2017.04.009>
- Driscoll, A. & Theis, N. (2020) ”Not in our water!”: Environmental resistance in rural Wisconsin. *Journal of Rural Studies* 79 34–44. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.08.018>
- Eerola, T. (2022) Corporate conduct, commodity and place: Ongoing mining and mineral exploration disputes in Finland and their implications for the social license to operate. *Resources Policy* 76. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.102568>
- Euroopan komissio (2023) Kriittiset raaka-aineet: turvattujen ja kestävien toimitusketjujen varmistaminen EU:n vihreää ja digitaalista tulevaisuutta varten. Lehdistötiedote 16.3.2023. <https://finland.representation.ec.europa.eu/uutiset/kriittiset-raaka-aineet-turvattujen-ja-kestavien-toimitusketjujen-varmistaminen-eun-vihreaa-ja-2023-03-16_fi>. 5.4.2023.
- Fagerholm, N., Raymond, C.M., Olafsson, A.S., Brown, G., Rinne, T., Hasanzadeh, K., Broberg, A. & Kyttä, M. (2021) A methodological framework for analysis of participatory mapping data in research, planning, and management. *International Journal of Geographical Information Science* 35(9) 1848–1875. <https://doi.org/10.1080/13658816.2020.1869747>

- Forget, M. & Bos, V. (2022) Harvesting lithium and sun in the Andes: Exploring energy justice and the new materialities of energy transitions. *Energy Research and Social Science* 87. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2021.102477>
- Garvey, A., Norman, J.B., Büchs, M. & Barrett, J. (2022) A ”spatially just” transition? A critical review of regional equity in decarbonisation pathways. *Energy Research and Social Science* 88. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102630>
- Grafintech Oy (2023) Tiedote 01/2023. <<https://heinavesi.fi/download.php?id=3288>>. 3.4.2023.
- Hanaček, K., Langemeyer, J., Bileva, T. & Rodríguez-Labajos, B. (2021) Understanding environmental conflicts through cultural ecosystem services - the case of agroecosystems in Bulgaria. *Ecological Economics* 179. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2020.106834>
- Heffron, R.J. (2020) The role of justice in developing critical minerals. *Extractive Industries and Society* 7(3) 855–863. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2020.06.018>
- Heffron, R.J. & McCauley, D. (2018) What is the Just Transition? *Geoforum* 88 74–77. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.11.016>
- Heinäveden kunta (2022) Heinäveden kuntastrategia. Valtuusto 24.1.2022 § 4. <<https://heinavesi.fi/download.php?id=2919>>. 3.4.2023.
- Holopainen, H. (2021) Litiumkaivosyhtiö Keliber voi alkaa valmistella kaivoksen avaamista – ympäristöluvasta tehdyt valitukset on suurilta osin hylätty. YLE Uutiset 18.6.2021. <<https://yle.fi/uutiset/3-11988940>>. 23.3.2023.
- Holopainen, H. (2022) Keskipohjalainen kaivosyhtiö Keliber on saanut Rapasaaren kaivosalueelleen kaivosluvan. YLE Uutiset 24.3.2022. <<https://yle.fi/a/3-12373842>> 6.6.2023.
- Jagers, S., Matti, S., Poelzer, G. & Yu, S. (2018) The impact of local participation on community support for natural resource management: The case on mining in Northern Canada and Northern Sweden. *Arctic Review on Law and Politics* 9 124–147. <https://doi.org/10.23865/arctic.v9.730>
- Jartti, T., Litmanen, T., Lacey, J. & Moffat, K. (2020) National level paths to the mining industry’s Social Licence to Operate (SLO) in Northern Europe: The case of Finland. *Extractive Industries and Society* 7(1) 97–109. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2020.01.006>
- Kantola, S. & Tuulentie, S. (2020) Participation in a large Arctic city – the possibilities of PPGIS for improving interaction. *Polar Geography* 43(4) 295–312. <https://doi.org/10.1080/1088937X.2020.1767709>
- Kaustisen kunta (2022a) Tilinpäätös 2021. <https://dynastyjulkaisu.kase.fi/D10_Kaustinen/kokous/202256-5-1296.PDF>. 23.5.2023.
- Kaustisen kunta (2022b) Keliberin louhosalueiden ja rikastamon yleiskaava Keliber Technology Oy:n kaivoshanke, Syväjärven, Rapasaaren ja Outoveden louhosalueilla sekä Päivänevan rikastamolle. KHALL 07.02.2022 § 20. <https://dynastyjulkaisu.kase.fi/D10_Kaustinen/kokous/202238-5.PDF>. 23.5.2023.
- Keliber (2022) Litiumhankkeen edistyminen. Heinä-syyskuu 2022. <https://www.sibanyestillwater.com/wp-content/uploads/2022/12/q3_2022_p_fi.pdf>. 6.6.2023.
- Kennedy, A. (2017) *Environmental Justice and Land Use Conflict: The governance of mineral and gas resource development*. Routledge, Lontoo.
- Kennedy, A., Schafft, K.A. & Howard, T.M. (2017) Taking away David’s sling*: Environmental justice and land-use conflict in extractive resource development. *Local Environment* 22(8) 952–968. <https://doi.org/10.1080/13549839.2017.1309369>
- Kietäväinen, A., Rinne, J., Paloniemi, R. & Tuulentie, S. (2016) Participation of second home owners and permanent residents in local decision making: The case of a rural village in Finland. *Fennia* 194(2) 152–167. <https://doi.org/10.11143/55485>
- Kivinen, S., Kotilainen, J. & Kumpula, T. (2020) Mining conflicts in the European Union: Environmental and political perspectives. *Fennia* 198(1–2) 163–179. <https://doi.org/10.11143/FENNIA.87223>
- Koivurova, T., Buanes, A., Riabova, L., Didyk, V., Ejdemo, T., Poelzer, G., Taavo, P. & Lesser, P. (2015) ‘Social license to operate’: a relevant term in Northern European mining? *Polar Geography* 38(3) 194–227. <https://doi.org/10.1080/1088937X.2015.1056859>
- Kotilainen, J.M., Peltonen, L. & Reinikainen, K. (2022) Community Benefit Agreements in the Nordic mining context: Local opportunities for collaboration in Sodankylä, Finland. *Resources Policy* 79. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.102973>
- Kvintus, E. (2021) ”Heinäveden kunnalla ei ole oikeutta valittaa – Itä-Suomen hallinto-oikeus hylkäsi valitukset FinnCobalt Oy:lle myönnetystä varauksesta. Heinäveden lehti 12.3.2021. <<https://www.heinavedenlehti.fi/paikalliset/3989159>>. 20.3.2022.
- Lapin ELY-keskus (2018) Yhteysviranomaisen lausunto. Ympäristövaikutusten arviointiohjelma Sakatin monimetalliesiintymän kaivoshanke. 13.4.2018 LAPELY/3385/2017. <https://www.ymparisto.fi/sites/default/files/documents/LAPPI_Sakatin_YVA_yvaohjelma_lausunto_13042018.pdf>. 23.5.2023.
- Lassila, M. (2021) The Arctic mineral resource rush and the ontological struggle for the Viiankiapa peatland in Sodankylä, Finland. *Globalizations* 18(4) 635–649. <https://doi.org/10.1080/14747731.2020.1831818>

- Lee, J., Bazilian, M., Sovacool, B., Hund, K., Jowitt, S.M., Nguyen, T.P., Månberger, A., Kah, M., Greene, S., Galeazzi, C., Awuah-Offei, K., Moats, M., Tilton, J. & Kukoda, S. (2020) Reviewing the material and metal security of low-carbon energy transitions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews* 124. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2020.109789>
- Lehtinen, A. (2003) Johdanto: ympäristö, yhteisö ja oikeudenmukaisuus. Teoksessa Lehtinen, A. & Rannikko, P. (toim.) *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö* 9–31. Oy Yliopistokustannus, Helsinki.
- Leino, J. & Miettinen, E. (2020) Malminetsintä, hyväksyttävyyttä ja osallistumismahdollisuudet – tapauksena Heinäveden malminetsintäkonflikti. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII* 265–367.
- Leisti, T. (2023) Lapin ely-keskus: suojellulle suolle suunniteltu kaivos edellyttäisi soidensuojelulain muuttamista. YLE Uutiset 17.8.2023. <<https://yle.fi/a/74-20045764>>. 11.9.2023.
- Makkonen, T., Jolkkonen, A., Kurvinen, A. & Lemponen, V. (2022) Sopeutuvat innovatiiviset maaseudut. *Spatia raportteja* 2/2022. Itä-Suomen yliopisto, Joensuu. <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/27463/urn_isbn_978-952-61-4566-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Malin, S.A. & DeMaster, K.T. (2016) A devil's bargain: Rural environmental injustices and hydraulic fracturing on Pennsylvania's farms. *Journal of Rural Studies* 47 278–290. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2015.12.015>
- del Mármol, C. & Vaccaro, I. (2020) New extractivism in European rural areas: How twentieth first century mining returned to disturb the rural transition. *Geoforum* 116 42–49. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2020.07.012>
- Martin, A., Armijos, T., Coolsaet, B., Dawson, N., Edwards, G., Few, R., Gross-Camp, N., Rodriguez, I., Schroeder, H., Tebboth, M. & White, C.S. (2020) Environmental justice and transformations to sustainability. *Environment* 62(6) 19–30. <https://doi.org/10.1080/00139157.2020.1820294>
- Martinez-Alier, J. (2001) Mining conflicts, environmental justice, and valuation. *Journal of Hazardous Materials* 86(1–3) 153–170. [https://doi.org/10.1016/S0304-3894\(01\)00252-7](https://doi.org/10.1016/S0304-3894(01)00252-7)
- Massa, I. (2022) Arkielämän ympäristöpolitiikan uudet puutteet. Teoksessa Laakso, S. & Aro, R. (toim.) *Planeetan kokoinen arki* 43–58. Gaudeamus, Tallinna.
- Mononen, T. (2012) Kaivostoiminnan luonnonvara- ympäristökysymykset maaseudulla – esimerkkinä Pampalon kultakaivos. *Maaseudun uusi aika* 20(2) 21–36.
- Mononen, T. (2016) Kaivostoiminnan ympäristövaikutukset - kokemuksia lähialueilta. Teoksessa Mononen, T. & Suopajarvi, L. (toim.) *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa* 187–212. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (toim.) (2018) *Kaivos koettuna*. Lapland University Press, Rovaniemi.
- Mononen, T. & Björn, I. (2020) Rural protests and the mining industry in Finland. Teoksessa *Social Movements Contesting Natural Resource Development* 151–166. Routledge, Lontoo. <https://doi.org/10.4324/9781315160139-9>
- Mononen, T., Kivinen, S., Kotilainen, J. & Leino, J. (2022) Social and environmental impacts of mining activities in the EU. Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs Directorate-General for Internal Policies 51–81. https://doi.org/10.1007/978-3-030-33008-8_3
- Mononen, T. & Sairinen, R. (2021) Mining with social license: Case study of Kilylahti mine in Northern Karelia, Finland. *Extractive Industries and Society* 8(2). <https://doi.org/10.1016/j.exis.2020.05.023>
- Mononen, T., Sihvonen, J., Sairinen, R. & Tiainen, H. (2023) Local governance of the mining industry - five Finnish examples. *Resources Policy* 82. <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.103478>
- Mononen, T. & Suopajarvi, L. (2016) Johdanto. Teoksessa Mononen, T. & Suopajarvi, L. (toim.) *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa* 7–18. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Mononen, T. & Tuononen, P. (2012) Kansalaisliikkeitä maaseudun kuntaliitoksissa. *Maaseudun uusi aika* 1 20–34.
- Moody, R. (2007) *Rocks & Hard Places. The Globalization of Mining*. Fernwood Publishing, Black Point.
- Mundaca, L., Busch, H. & Schwer, S. (2018) 'Successful' low-carbon energy transitions at the community level? An energy justice perspective. *Applied Energy* 218 292–303. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2018.02.146>
- Möttönen, S., Salo, M. & Konttinen, E. (2022) Turvekiista paljastaa demokratian puutteita. *Versus*. <<https://www.versuslehti.fi/tiededebatti/turvekiista-paljastaa-demokratian-puutteita/>>.
- Möttönen, S., Salo, M., Litmanen, T. & Konttinen, E. (2023) Ympäristönsuojelulaki vuotaa: turvekiista tunnustuskamppailuna. *Alue ja Ympäristö* 52(1) 77–96. <https://doi.org/10.30663/ay.115243>
- Naumann, M. & Rudolph, D. (2020) Conceptualizing rural energy transitions: Energizing rural studies, ruralizing energy research. *Journal of Rural Studies* 73 97–104. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.12.011>
- Nieminen, J. (2019) Alueelliset kehitysnäkymät. Kevät 2019. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:28. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161538/TEM_28_19_Alueelliset_kehitysnakymat_Kevat_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- O'Sullivan, K., Golubchikov, O. & Mehmood, A. (2020) Uneven energy transitions: Understanding continued energy peripheralization in rural communities. *Energy Policy* 138. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111288>
- Pellow, D. (2016) Environmental justice and rural studies: A critical conversation and invitation to collaboration.

- Journal of Rural Studies* 47 381–386. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.06.018>
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2022) Pohjois-Karjalan maakuntakaava 2040 2. vaihe, (Heinäveden maankäytön kysymykset), kaavaselostus, luonnos 19.12.2022. <https://pohjois-karjala.fi/wp-content/uploads/2022/12/Maakuntakaava-2040_2vaihe_kaavaselostus19122022Kansineen.pdf>.
- Prause, L. & Dietz, K. (2022) Just mobility futures: Challenges for e-mobility transitions from a global perspective. *Futures* 141. <https://doi.org/10.1016/j.futures.2022.102987>
- Pruitt, L.R. & Sobczynski, L.T. (2016) Protecting people, protecting places: What environmental litigation conceals and reveals about rurality. *Journal of Rural Studies* 47 326–336. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.03.004>
- Pölonen, I., Allard, C. & Raitio, K. (2020) Finnish and Swedish law on mining in light of collaborative governance. *Nordisk miljörättslig tidskrift* 2020(2) 99–134. <https://nordiskmiljoratt.se/onewebmedia/NMT2020nr2_6_P%C3%B6lonen.pdf>.
- Pölonen, I. & Leino, J. (2023) Kaivossektorin hyväksyttävyyssvaje ja paikallisten vaikuttamismahdollisuudet - Miten kaivoslakiuudistus vastaa haasteisiin? *Ympäristöjuridiikka*, (2–3) 25–51. <<https://www.edilex.fi/ymparistojuridiikka/1001090003.pdf>>.
- Raitio, K. (2003) Osallistumisesta oikeudenmukainen ratkaisu metsäkiistoihin? Teoksessa Lehtinen, A. & Rannikko, P. (toim.) *Oikeudenmukaisuus ja ympäristö* 195–212. Gaudeamus, Helsinki.
- Rannikko, P. (2021) Skaala - pienten lukujen politiikka. Teoksessa Hiedanpää, J. (toim.) *Tiedeneuvo — Ihmistieteen näkökulmia luonnonvarapolitiikan muotoiluun* 147–172. Gaudeamus, Helsinki.
- Rodríguez-Labajos, B. & Özkaynak, B. (2017) Environmental justice through the lens of mining conflicts. *Geoforum* 84 245–250. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.06.021>
- Rosenqvist, O. (2019) Kaustisen seutukunnan kaivos- ja tuulivoimahankkeiden taloudellisten kokonaisvaikutusten ennakoarviointi. Jyväskylän yliopisto, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Kokkola. <<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64922/978-951-39-7751-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Rupert Resources (2021) Rupert Lapland -hanke. <<https://rupertresources.com/rupert-lapland-project-pohjois-suomi/>>. 24.5.2023.
- Sairinen, R. (2021) Ympäristöpolitiikka ja vihreä kehitys. Teoksessa Raunio, T. & Saari, J. (toim.) *Moninaisuudessaan yhtenäinen? Euroopan Unionin suunta* 76–99. Gaudeamus, Helsinki.
- Sairinen, R., Tiainen, H. & Mononen, T. (2017) Talvivaara mine and water pollution: An analysis of mining conflict in Finland. *Extractive Industries and Society* 4(3) 640–651. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2017.05.001>
- Savonlinnan kaupunki (2021) Kannanotto valtioneuvostolle ja kansanedustajille kaivoslain uudistamisesta. <<https://www.savonlinna.fi/kannanotto-valtioneuvostolle-ja-kansanedustajille-kaivoslain-uudistamisesta/>>. 9.6.2023.
- Sayan, R.C. (2017) Urban/rural division in environmental justice frameworks: revealing modernity-urbanisation nexus in Turkey's small-scale hydropower development. *Local Environment* 22(12) 1510–1525. <https://doi.org/10.1080/13549839.2017.1368465>
- Schlossberg, D. (2007) *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199286294.001.0001>
- Schneider, F., Buser, T. & Graefeb, O. (2014) Scales of justice in water governance: Hydropower controversies in Switzerland. *Water Policy* 16 137–154. <https://doi.org/10.2166/wp.2014.405>
- Setälä, M. (2021) Episteeminen demokratia – puntaroiva keskustelu poliittisten ongelmien ratkaisussa. Teoksessa Hiedanpää, J. (toim.) *Tiedeneuvo — Ihmistieteen näkökulmia luonnonvarapolitiikan muotoiluun* 121–146. Gaudeamus, Helsinki.
- Siivikko, J. (2023) Lapin luontojärjestöt haluavat Bolidenin Kevitsan kaivoksen päästöt kuriin – vaikutukset näkyvät jo satelliittikuivissakin. YLE Uutiset 21.2.2023. <<https://yle.fi/a/74-20019117>>. 4.4.2023.
- Sikor, T. & Câm, H. (2016) REDD+ on the rocks? Conflict over forest and politics of justice in Vietnam. *Human Ecology* 44(2) 217–227. <https://doi.org/10.1007/s10745-016-9821-1>
- Sikor, T., Martin, A., Fisher, J. & He, J. (2014) Toward an empirical analysis of justice in ecosystem governance. *Conservation Letters* 7(6) 524–532. <https://doi.org/10.1111/conl.12142>
- Silvasti, T. (2014) Sisällönanalyysi. Teoksessa Massa, I. (toim.) *Polkuja yhteiskuntatieteelliseen ympäristötutkimukseen* 33–48. Gaudeamus, Helsinki.
- Smol, M. (2022) Is the green deal a global strategy? Revision of the green deal definitions, strategies and importance in post-COVID recovery plans in various regions of the world. *Energy Policy* 169. <https://doi.org/https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.113152>
- Sodankylän kunta (2020) Loppuraportti. Malminetsinnän ja pienkaivostoiminnan palvelukeskus, esiselvityshanke. <<https://www.sodankyla.fi/wp-content/uploads/2022/05/loppuraportti-malminetsinnan-ja-pienkaivostoiminnan-palvelukeskus-esiselvitys.pdf>>. 4.4.2023.
- Sovacool, B.K., Turnheim, B., Hook, A., Brock, A. & Martiskainen, M. (2021) Dispossessed by decarbonisation: Reducing vulnerability, injustice, and inequality in the lived experience of low-carbon pathways. *World Development* 137. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2020.105116>

- Syme, G.J. (2017) Justice research in practice: how can it influence environmental policy and planning? Teoksessa Lukaszewicz, A., Dovers, S., Robin, L., McKay, J., Schilizzi, S. & Graham, S. (toim.) *Natural resources and environmental justice: Australian perspectives* 27–38. CSIRO Publishing, Clayton South.
- Temper, L., Avila, S., Da Bene, D., Gobby, J., Kosoy, N., Le Billon, P., Martínez-Alier, J., Perkins, P., Roy, B., Scheidel, A. & Walter, M. (2020) Movements shaping climate futures: A systematic mapping of protests against fossil fuel and low-carbon energy projects. *Environmental Research Letters* 15(12). <https://doi.org/10.1088/1748-9326/abc197>
- Temper, L., Walter, M., Rodriguez, I., Kothari, A. & Turhan, E. (2018) A perspective on radical transformations to sustainability: resistances, movements and alternatives. *Sustainability Science* 13(3) 747–764. <https://doi.org/10.1007/s11625-018-0543-8>
- Tervo, K. (2013) Pampalo. Tapaustutkimus kaivostoiminnan sosiaalisista vaikutuksista harvaan asutulla maaseudulla. *Alue ja Ympäristö* 42(1) 37–48. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64766/25997>>.
- Tulilehto, M. & Suopajarvi, L. (2021) Kaivostoiminnan koetut vaikutukset Sodankylässä -seurantatutkimus. Lapin yliopisto, Rovaniemi. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63787/Kaivostoiminnan_koetut_vaiikutukset_Kittilässä_Busk_projektin_projektiraportti_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Tulilehto, M. & Suopajarvi, L. (2023) Experienced impacts of mining in Sodankylä. Follow-up study. Lapin yliopisto Rovaniemi. <<https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/65587/978-952-337-390-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y>>.
- Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (2020) Kuulutus. Varauspäätös VA2020:0057. <<http://heinavesi.fi/download.php?id=2273>>.
- Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (2022) Tukes myönsi litiumesiintymän hyödyntämiseen kaivosluvan. Uutinen 23.3.2022. <<https://tukes.fi/-/tukes-myonsi-litiumesiintymän-hyodyntämiseen-kaivosluvan->>. 4.4.2023.
- Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (2023) Malminetsintä kasvoi, kaivostoiminnan investoinnit pysyivät korkeina 2022. <<https://tukes.fi/-/malminetsinta-kasvoi-kaivostoiminnan-investoinnit-pysyivat-korkeina-2022>>. 4.4.2023.
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2021) Kansallinen akkustrategia 2025. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:2. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162684/TEM_2021_2.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Urkidi, L. & Walter, M. (2011) Dimensions of environmental justice in anti-gold mining movements in Latin America. *Geoforum* 42(6) 683–695. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2011.06.003>
- Vaasan hallinto-oikeus (2021) Päätös 21/0097/3. <https://www.sibanyestillwater.com/wp-content/uploads/2022/12/syvajarven_kaivosalue_-_vaasan_hallinto-oikeuden_paatos_16_6_2021_valitukset_ymparistolupa_ ja_vesiasiaassa.pdf>.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto (2021) Näkökulmia kestäväan kaivostoimintaan Suomessa. Valtiontalouden tarkastusviraston näkökulmat 2/2021. <<https://www.vtv.fi/app/uploads/2021/05/vtv-nakokulmia-kestavaan-kaivostoimintaan-suomessa.pdf>>.
- Vea, E.B., Ryberg, M., Richardson, K. & Hauschild, M.Z. (2020) Framework to define environmental sustainability boundaries and a review of current approaches. *Environmental Research Letters* 15(10). <https://doi.org/10.1088/1748-9326/abac77>
- Vehkalahhti, K. (2019) *Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät*. Helsingin yliopisto, Helsinki. <https://doi.org/10.31885/9789515149817>
- Walker, G. (2012) *Environmental Justice: Concepts, Evidence and Politics*. Routledge, Lontoo. <https://doi.org/10.4324/9780203610671>
- Wieliczko, B., Kurdyś-Kujawska, A. & Floriańczyk, Z. (2021) EU rural policy's capacity to facilitate a just sustainability transition of the rural areas. *Energies* 14(16) 1–23. <https://doi.org/10.3390/en14165050>
- Woods, M. (2008) Social movements and rural politics. *Journal of Rural Studies* 129–137. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2007.11.004>
- Özkaynak, B., Rodriguez-Labajos, B. & Erus, B. (2021) Understanding activist perceptions of environmental justice success in mining resistance movements. *Extractive Industries and Society* 8(1) 413–422. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2020.12.008>

Artikkeli

Hanna Lempinen^a

Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettu energiamaisema

The experienced energyscape of an energy transition: A case study of the peat transition in Northern Finland

Warming climate and the limits of planetary boundaries are forcing societies to seek pathways towards low-carbon and more environmentally futures. In this process, energy-related transitions play a crucial role. However, energy transitions themselves are bound to pose manifold justice and sustainability challenges that will vary across different sociocultural and geographical settings. This article focuses on one such transition – Finland's phase-out of energy peat – and the ways in which its impacts have been experienced by those whose livelihoods depend on peat extraction. Through the theory-method framework of situational analysis and against the backdrop of scholarly literature on just energy transitions, sociocultural meanings of (fossil) livelihoods and the notion of energyscape, this article makes use of participatory ethnographic research and interview materials gathered in Northern Finland with the aim to grasp the ways in which peat as a livelihood permeates the lives of those engaged in its extraction. The conclusions of the article both highlight the manifold meanings that livelihoods have for those who practice them and render visible the concrete shortcomings of Finland's peat transition policies. The results of the article can support planning more inclusive and targeted transition policies for future livelihood transitions that inevitably lie ahead.

Keywords: Finland, just transition, peat, situational analysis

Johdanto

Olikohan tämä nyt kuinka hyvä ajatus, mietin pysäköidessäni vuokra-autoa pohjoissuomalaisen kylän laitamalla sijaitsevan omakotitalon pihamaalle. Olin tullut paikalle vietääkseni seuraavan viikon turvetöissä minut ystävällisesti vieraakseen kutsuneen turveyrittäjän kanssa, jota en ollut tavannut koskaan aiemmin. Minä, joka edellisen kesän lehtijutun kuvauksissa olin yllättynyt siitä, miten märkää suolla on ja joka ”punavihreänä” ja ”fillari-kommunistina” edustan monella tapaa kaikkea sitä, minkä monet turvealan toimijat laajassa

^a Arktinen keskus, Lapin yliopisto, hanna.lempinen@ulapland.fi

suomalaisessa kyselytutkimuksessa kokivat vieneen itseltään elinkeinon puhtaan ideologisiin perusteisiin (ks. Lempinen & Vainio 2022, 159–160).

Suomi on pinta-alaltaan maailman soisimpia valtioita, ja maailmansotien jälkeisessä Suomessa suoalueiden valjastamisella maa- ja metsätalouden sekä energiantuotannon tarpeisiin on ollut keskeinen rooli kansallisessa modernisaatioprojektissa (Tanskanen 2000; Laurén 2022, 99–100). Valtion tukemana käynnistetty teollisen mittakaavan energiaturpeen tuotanto on paitsi tarjonnut luotettavasti saatavilla olevaa ja kustannustehokasta polttoainetta myös luonut työtä ja elinmahdollisuuksia suomalaiselle maaseudulle useiden vuosikymmenien ajan (Ruuskanen 2010). Valtion tarpeisiin syntyneen turve-elinkeinon ja sen harjoittamisen edellytyksiä turvasikin pitkään turpeen asema valtion erityissuojeluksessa esimerkiksi vero-ohjauksen kautta. 2010-luvulle tultaessa suomalaisen turvekeskustelun ja -politiikan painopisteet siirtyivät kuitenkin vähitellen energiaomavaraisuuden varjelemisesta ja maaseudun työpaikkojen säilyttämisestä kohti ilmastonmuutoksen hidastamista ja torjuntaa (Lempinen 2022). 2020-luvulle tultaessa turve kattoi enää muutaman prosentin Suomen energiankulutuksesta, mutta sen polton osuus Suomen kasvihuonekaasupäästöistä oli edelleen jopa yli kymmenen prosenttia (Soimakallio ym. 2020, 3).

Vuosikymmenen mittaisen uutta suuntaansa hakevan kansallisen turvepolitiikan jakson päätti – ainakin väliaikaisesti – Rinteen ja Marinin hallitusten ohjelmiin kirjattu tavoite puolittaa turpeen energiakäyttö vuoteen 2030 mennessä ilmastopäästöjen vähentämiseksi. Turpeen energiakäytöstä luopuminen oli määrä toteuttaa tänä aikana ”*alueellisesti ja sosiaalisesti oikeudenmukaisimmalla tavalla*” (Valtioneuvosto 2019, 36). Siirtymälinjausta välittömästi seuranneiden vuosien aikana muutokset turpeenpolton verotuksessa ja moninkertaistuneet päästökauppahinnat olivat kuitenkin jo johtamassa hallituksen asettaman puolittamistavoitteen toteutumiseen merkittävästi suunniteltua nopeammin (AFRY 2020; Laasasenaho ym. 2022, 1–2). Ilman Venäjän Ukrainassa keväällä 2022 aloittamia sotatoimia turpeen energiakäyttö olisi todennäköisesti käytännössä päättynyt teollisessa mittakaavassa jo vuoden 2022 aikana, jonka jälkeen valtionyhtiö Neova – entinen Vapo – oli jo ehtinyt ilmoittaa vetäytyvänsä energiaturpeen nostosta kokonaan (Westrén-Doll 2021). Tämä päätös kuitenkin peruttiin jo kaksi viikkoa Venäjän Ukrainassa aloittaman hyökkäyksen jälkeen (ks. Onali 2022). Rajussa laskussa ollut energiaturpeen kysyntä vaikuttaa toistaiseksi asettuneen sotaa edeltävälle tasolle (Tilastokeskus 2023). Kansallisen turvesiirtymän tilanne ja lähitulevaisuus ovat tällä hetkellä jälleen epäselviä (ks. Laurén ym. 2022, 1; Lempinen 2022).

Ennen siirtymäpäätöstä suomalaista turvekeskustelua ja -politiikkaa on tutkittu ihmistieteellisistä lähtökohdista lähinnä turvetuotannon aiheuttamien paikallisten ympäristökonfliktien ja turvetta koskevien yhteiskunnallisten määrittelykamppailujen näkökulmista (Pettersson ym. 2017; Albrecht 2018; Kontinen ym. 2018; Lempinen 2019a). Viime vuosina alan oikeudenmukaista siirtymää koskevat keskustelut ovat nousseet tutkimus- ja selvitystyön polttopisteeseen (Leinonen ym. 2020; Soimakallio ym. 2020; Korhonen ym. 2021; Lempinen & Vainio 2022). Aiemman tutkimustiedon perusteella suomalainen turvesiirtymä vaikuttaa tapahtuneen merkittävästi linjattua nopeammin, muutoksen kohteena olevia ei ole juuri osallistettu siirtymätoimien suunnitteluun ja lisäksi monen alan toimijan kohdalla elinkeinon harjoittamisen edellytykset ovat loppuneet ennen kuin tuottajille luvattuja tukitoimia on ollut hyödynnettävissä. Monissa tapauksissa tarjolla olleita tukimuotoja ei myöskään ole koettu tarkoituksenmukaisiksi (Korhonen ym. 2021, 65–68; Laasasenaho ym. 2022; Lempinen & Vainio 2022; vrt. Irlannissa Banerjee & Schuitema 2022).

Aiempi tutkimus on myös antanut viitteitä siitä, että turvealan toimijoiden siirtymäpoliittisten linjausten seurauksena kokemat haitat ulottuvat toimeentuloon liittyviä menetyksiä ja muutoksia laajemmalle (Banerjee & Schuitema 2022; Lempinen & Vainio 2022). Vastaavan kaltaisia elinkeinoihin liittyviä henkilökohtaisia ja sosiokulttuurisia merkityksiä on jo aiemmin tunnistettu muiden uusiutumattomien luonnonvarojen hyödyntämisen varaan rakentuvien elinkeinojen ja niitä sukupolvien saatossa harjoittaneiden yhteisöjen parista (ks.

esim. Carley ym. 2018; Della Bosca & Gillespie 2018; Cha 2020; Crowe & Li 2020). Samaan aikaan oikeudenmukaisten siirtymien tueksi suunnitellut toimenpiteet keskittyvät lähinnä siirtymäpolitiikan aiheuttamien taloudellisten haittojen minimointiin (Leinonen ym. 2020; Korhonen ym. 2021; TEM 2022). Elinkeinoja pelkästään toimeentulon lähteenä käsitteellistävää siirtymäpolitiikka myötävaikuttaa osaltaan siihen, että siirtymäpolitiikan seurauksena elinkeinonharjoittajille syntyviä menetyksiä ei kyetä tunnistamaan, millä puolestaan on siirtymäpolitiikan ”kohteina” olevien epäoikeudenmukaisuuden kokemuksissa keskeinen rooli.

Tässä artikkelissa keskityn tarkastelemaan pohjoissuomalaisten turvealan toimijoiden kokemuksia suomalaisesta turvesiirtymästä sekä siirtymäpoliittisten toimenpiteiden vaikutuksia elinkeinonharjoittajien arkeen ja elämänpiiriin. Lähestyn turvetuotantoa ennalta määrittelemättä osana tilanteellisten ja moninaisten sidosten verkostoa, joiden puitteissa turve-elinkeino harjoittajiensa näkökulmasta arkeen, ympäröivään yhteiskuntaan ja maailmaan kutoutuu. Tässä tehtävässä tutkimuksellisiin työkaluihini toimivat energia- ja ympäristöpolitiikan käsitteet (ks. Lempinen 2019b) sekä tilanneanalyysin teoreettis-menetelmällinen analyysikehikko (Clarke 2005). Tutkimusta varten kerättyssä haastattelu- ja kenttätutkimuksessa korostuvat pohjoisessa Suomessa toimivien turvealan pienyritysten kokemukset. Artikkelissa käyty keskustelu elinkeinonharjoittajien henkilökohtaisista ja paikallisista sosiokulttuurisista merkityksistä täydentää kuvaa suomalaisen turvesiirtymäpolitiikan koetuista vaikutuksista elinkeinonharjoittajien keskuudessa. Lisäksi artikkeli edistää energia- ja siirtymäoikeudenmukaisuutta käsitteleviä tieteellisiä keskusteluita hahmottelemalla siirtymäpoliittisten toimien vaikutusten sekä mahdollisten koettujen menetysten aiemmin tunnistettua laajempaa kirjoa.

Keskittyminen turvetuottajien kokemuksiin on tutkimuksellinen valinta: olen kiinnostunut siitä, missä määrin Suomen valtion – osana kansallisia ja kansainvälisiä sitoumuksiaan – antamien lupausten oikeudenmukaisesta siirtymästä koetaan toteutuneen turve-elinkeinoon harjoittajien keskuudessa (UNFCCC 2015; Euroopan komissio 2019; Valtioneuvosto 2019, 36). Toisaalla kattavasti käsitellyt turvetuotannon monimuotoisuus-, vesistö-, ilmasto- ja ympäristövaikutukset (Soimakallio ym. 2020, 52–65; Lång ym. 2022, 24–33; Möttönen ym. 2023) sekä energiasiirtymäkirjallisuuden parissa orastava keskustelu ei-inhimillisten toimijoiden sisällyttämisestä oikeudenmukaisuuden käsitteen alle (Sovacool ym. 2022; Sayan 2019) rajautuvat siten pääsääntöisesti tämän artikkelin kysymyksenasettelujen ulkopuolelle.

Siirtymäoikeudenmukaisuuden tilanteelliset jännitteet

Oikeudenmukaisten energiasiirtymien suunnitteluun ja toimeenpanoon erottamattomasti sisältyvä (energia)oikeudenmukaisuuden käsite on ihmiskeskeisessäkin tarkastelussa moniulotteinen, -näkökulmainen ja sisäisesti jännitteinen. Perinteisesti keskeisimpinä teemoina ovat näyttäytyneet hyötyjen ja haittojen jakautumiseen eli distributiiviseen oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset, joiden lisäksi painoarvoa on annettu myös menettelytapojen oikeudenmukaisuudelle (*procedural justice*) sekä koettujen menetysten asianmukaiselle hyvittämiselle ja korvaamiselle (*restorative justice*: energiaoikeudenmukaisuudesta ks. esim. Jenkins ym. 2016; MacCauley & Heffron 2018; Cha 2020; Crowe & Li 2020). Jälkimmäisen, eli restoratiivisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta erityisen keskeistä on myös niin sanottu tunnustava oikeudenmukaisuus, joka viittaa yhtäältä haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien ja toisaalta koettujen menetysten kirjon asianmukaiseen tunnistamiseen ja tunnustamiseen (ks. Williams & Doyon 2019; Lempinen & Vainio 2022, 160).

Käytännössä samassakin tilanteessa oikeudenmukaisuuden eri ulottuvuudet asettuvat kuitenkin usein keskenään vastakkain tai ovat vähintäänkin vaikeasti keskenään punnittavissa. Oikeudenmukaisuuden määrittelyä mutkistavat myös niin energian itsensä läsnäolon monimuotoisuus kuin tarkastelun maantieteellinen tai ajallinen taso (Jenkins ym. 2016; MacCauley & Heffron 2018; Lempinen 2019b; Golubchikov & O’Sullivan 2020).

Tehtyjen siirtymätoimien oikeudenmukaisuusvaikutuksien tarkastelu taas sivuuttaa herkästi kysymykset nykyisen fossiilienergiaan perustuvan energiajärjestelmän itsensä ja sen aikaansaamien ympäristö- ja ilmastovaikutusten jakautumisen oikeudenmukaisuudesta (vrt. Kivimaa ym. 2021, 7). Energiaoikeudenmukaisuutta ja energiasiirtymiä käsittelevän kirjallisuuden on myös huomautettu lähes unohtaneen lajienvälistä sekä ei-inhimilliset elementit huomioivaa oikeudenmukaisuutta koskevat pohdinnat (ks. Sayan 2019; Williams & Doyon 2019; Sovacool ym. 2022). Niin fossiilisen energiajärjestelmän ylläpitämiseksi kuin siitä oikeudenmukaisella tavalla kohti vähähiilisiä yhteiskuntia siirtymiseksi tehtävät päätökset ja toimenpiteet ovat joka tapauksessa *valintoja*, jotka ovat luonteeltaan kauttaaltaan poliittisia ja sidoksissa vallitseviin yhteiskunnalliseen järjestykseen ja valtasuhteisiin (Stirling 2014; Sovacool ym. 2019). Vastaavasti poliittisia ovat myös oikeudenmukaisuuden määrittelyyn liittyvät kysymykset siitä, kenen kokemalle oikeudenmukaisuudelle annetaan painoarvoa ja minkä tekijöiden puitteissa oikeudenmukaisuuden arvioidaan toteutuvan (Jasanoff 2018; Cha 2020).

Siirtymissä kohti vähähiilistä energiajärjestelmää on aina kyse paitsi sosioteknisistä ja sosioekonomisista järjestelmätason siirtymistä myös paikallisista elinkeino- ja identiteetti-siirtymistä. Konkreettisimmillaan kestävyysaasteiden ”viheliäiset ongelmat” – ja siten niiden ratkaisut – rakentuvat työn tekemisen, arkisen työnteon henkilökohtaisten ja yhteisöllisten merkitysten ja työn tekemisen ja ympäristön välisissä monimutkaisissa vuorovaikutussuhteissa (McGrath & McGonagle 2016, 309). Turvesoiden kaltaiset elinkeinotoiminnan ympäristöt ovat ammatinharjoittajien henkilökohtaiselle hyvinvoinnille tärkeitä jo itsessään: niihin kietoutuvat maaseudun itseymmärrys ja kulttuuriperintö, monimuotoiset henkilökohtaiset ja kollektiiviset muistot sekä sosiaaliset kohtaamiset ja rakenteet (O’Connor & Gearey 2020; Flood ym. 2021; vrt. Latvala-Harvilahti 2022, 83). Merkityksiä kantaa vastaavasti myös työn tekeminen arkea jäsentävänä ja läpileikkaavana toimintana: ammatinharjoittaminen voi olla tekijälleen paitsi taloudellisen toimeentulon lähde myös yhdessä tekemisen, arvostetuksi tulemisen, itsensä toteuttamisen sekä perinteisiin ja yhteisöön kiinnittymisen eletty käytäntö (Renou-Wilson ym. 2011, 86–89; Whalley Hammell 2014, 20–41; McGrath & McGonagle 2016). Yksilön tekemisen ja kokemuksen rinnalla (fossiilisen) työn tekemisessä onkin siten usein läsnä myös yhteisöllisiin identiteetteihin kietoutuva ylisukupolvinen ulottuvuus. Tilanteissa, joissa elinkeino on ollut läsnä yhteisön ja paikkakunnan arjessa ja elämässä jo useamman sukupolven ajan, voivat elinkeinon henkilökohtaiset ja ylisukupolviset merkitykset yhteisölle nousta sen taloudellista painoarvoa tärkeämmiksi (Bell & York 2010, 117–118; Carley ym. 2018; Della Bosca & Gillespie 2018; Crowe & Li 2020).

Käsitteellisenä lähtökohtana turvetuottajan arjen ja kokemuksen hahmottamisessa nojaan tässä artikkelissa *energyscape*-käsitteeseen, jonka hieman vajavaisena suomenkielisenä käännökseenä toimii energiamaisema (ks. Kaisti & Käkönen 2012; Strauss ym. 2013; Lempinen 2018, 2019b; laajemmin Appadurai 1996, 33). Energiamaiseman käsitteen näkökulmasta energiakysymykset eivät eristy poliittisen päätöksenteon tai markkina-voimien maailmaan, vaan ovat monin tavoin osa arkista koettua todellisuutta; vastaavasti energiamaiseman kautta tarkasteluna energiaa koskevat kansalliset tai globaalit toimet ja linjaukset saavat konkreettiset muotonsa ja vaikutuksensa aina erottamattomasti suhteessa kansallisiin, paikallisiin ja viime kädessä henkilökohtaisiin olosuhteisiin (Jenkins ym. 2016; Lempinen 2019b; Sovacool ym. 2019). Samaa ajatusta on tavoiteltu myös *carbonscapen* (Haarstad & Wanvik 2017) ja *minescapen* (Ey & Sherval 2016) hieman kapeammin rajautuvien käsitteiden kautta, joiden peruslähtökohtana on vastaavasti hahmotella niin fossiilienergian kuin kaivannaistoiminnan monitahoista kiinnittymistä sekä sosiokulttuurisiin että luonnonympäristöihinsä. Energiamaiseman kautta energiaa ja siihen liittyviä kysymyksiä lähestytään niitä ennakkoon rajaamatta ja tilannekohtaisesti: tutkimuksellinen mielenkiinto kohdistuu siihen, *mistä kaikesta* tutkimuksen kohteena olevassa tilanteessa puhutaan, kun puhutaan energiasta. Pohjoissuomalaisen turvetuotannon

kontekstissa tämä tarkoittaa yksinkertaisimmillaan huomion kiinnittämistä asioihin, joita turvetuottajat itse nostavat esille, kun he elinkeinostaan kertovat.

Siirtymäpoliittisten toimenpiteiden kohteena olevien elinkeinojen merkitykset niitä harjoittaville yksilöille ja alueille ovat sekä oikeudenmukaisuuden että konkreettisten siirtymätoimien suunnittelun ja kohdentamisen näkökulmasta keskeinen kysymys. Tunnustavan ja sitä kautta myös restoratiivisen oikeudenmukaisuuden toteutumisen edellytyksenä on paitsi menetyksiä kokevien ja haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien tunnistaminen myös koettujen menetysten kirjon tunnistaminen (vrt. Williams & Doyon 2019; Banerjee & Schuitema 2022; Lempinen & Vainio 2022). Elinkeinojen monimuotoisten merkitysten valossa siirtymien haitallisiin paikallisiin työllisyysvaikutuksiin ja niiden torjumiseen uudelleen koulutuksen ja -työllistymisen kautta keskittyvät siirtymäpoliittiset suunnitelmat ja toimenpiteet kuitenkin herkästi pelkistävät elinkeinot ainoastaan tekijöidensä taloudellisen toimentulon ja aluetaloudellisen kehityksen lähteeksi.

Tutkimuksen aineisto ja menetelmät

Nykypäivän etnografisväritteiselle tutkimukselle ominaisesti tämänkin tutkimuksen ”kenttä” rakentuu monipaikkaisen ja eri tilanteista peräisin olevan aineiston varassa (Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 12–13; vrt. Korjonen-Kuusipuro 2018, 277–279). Artikkelia varten kerätty empirinen aineisto koostuu lyhyestä pohjoissuomalaisella suolla turvetöissä vietetystä kenttätyöjaksosta sekä pohjoissuomalaisten turvealan pienyrittäjien keskuudessa (2 haastattelua) ja valvovan viranomaisen edustajan (1 haastattelu) kanssa tehdyistä puolistrukturoiduista teemahaastatteluista. Kenttätyöjakson aikana kerätty aineisto koostuu etnografisväritteiselle tutkimusotteelle ominaisesti keskustelujen perusteella tehdyistä keskustelumuistiinpanoista, kokemusten, tuntemusten ja aistimusten kirjauksista sekä valokuvista (vrt. Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014; Laurén 2022). Kenttätyövierailuni tavoitteena oli paitsi tutustua turvetyön tekemiseen, työn tuntumaan ja työn ympäristöihin myös yrittää omista lähtökohdistani ymmärtää henkilökohtaisemmin ja moniulotteisemmin sitä, mikä tekee turvealan työstä sen tekijöille pelkän elinkeinon sijaan valtavan merkityksellisen ”elämäntavan” (vrt. Lempinen & Vainio 2022, 158). Etnografiseen tutkimusperinteeseen nojautuen lähestymistavan keskiössä olivat kokonaisvaltainen ja myötäelävä, moniaistinen läsnäolo tutkimustilanteissa sekä tutkittavien – ja tutkijan itsensä – kokemuksen tavoittaminen ja ymmärtäminen (Aromaa & Tiili 2014, 258–259; Fingerroos & Jouhki 2014; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 11).

Tutkimuksen osana suoritettavat haastattelut rakentuivat kenttätyöhavaintojen, turvealan oikeudenmukaista siirtymää koskevan aiemman tutkimustiedon (Leinonen ym. 2020; Korhonen ym. 2021; Laasasenaho ym. 2022; Lempinen & Vainio. 2022) sekä energiaoikeudenmukaisuutta käsittelevän tutkimuskirjallisuuden varassa (erit. Jenkins ym. 2016; MacCauley & Heffron 2018; Sovacool ym. 2019; Williams & Doyon 2019; Cha 2020). Haastattelujen muotona oli puolistrukturoitu teemahaastattelu, joka mahdollistaa etukäteen määriteltujen haastatteluteemojen käsittelyn lisäksi tutkimusasetelman tarkentamisen haastatteluissa esiin nousevia, tutkijalle ennakoimattomissa olleita keskustelunaiheita seuraamalla. Haastatteluissa käsitellyt teemat koskivat haastateltavien omia kokemuksia ja näkemyksiä suomalaisesta turvepolitiikasta ja turvealan siirtymästä, haastateltavien käsityksiä parhaista käytännöistä ja siirtymätoimista turvealan tukemiseksi, Ukrainan sodan vaikutuksia turvealan toimijoihin, haastateltavien omia tulevaisuuden toiveita ja näkymiä sekä turvealan työn merkityksiä haastateltaville itselleen. Konkreettisimmillaan tutkijan ”katse” tutkimuksen kentän ja tutkittavan ilmiön rakentajana ja rajaajana onkin tässä tutkimuksessa läsnä tutkittaville esitetyissä keskustelua suuntaavissa kysymyksissä (vrt. Clarke 2005, 28–29; Hämeenaho & Koskinen-Koivisto 2014, 9–13). Oma tutkimustyötäni ohjaavat teemat olivat tärkeitä myös tutkimukseen osallistuneille turvetuottajille, joiden

mukaan lupautumisen tavoitteena vaikutti olevan erityisesti alan toimijoiden kokeman epäoikeudenmukaisuuden tuominen julkiseen keskusteluun.

Tutkimukseen osallistuneet turvealan toimijat tavoitettiin kahdella tavalla. ”Isäntää” kenttätövierailulle etsin Facebookissa toimivan vilkkaan Turvetuottajat-keskusteluryhmän kautta, missä julkaisin ylläpidon luvalla ilmoituksen, jossa kerroin käynnissä olevasta tutkimuksestani sekä toiveistani viettää tuottajalle sopiva ajanjakso mukana tarkkailijana turvetöissä pohjoissuomalaisella turvesuolla. Ilmoitukseeni vastasi kaksi turvetuottajaa, joista toinen ei enää reagoinut seuraavaan yhteydenottooni. Toisen vastanneen kanssa sovimme vierailun ajankohdaksi juhannusviikon kesäkuussa 2022. Haastateltavat tavoitin ELY-keskukselta saamani, kaikki valvonta-alueella vielä toimivat turvealan yrittäjät kattavan yhteystietolistan avulla. Haasteltavaksi heistä lupautui kaksi. Yhteensä viidestä Pohjois-Suomessa vielä toimivasta itsenäisestä turvealan yrittäjästä tutkimuksessa oli siten mukana 60 prosenttia. Heidän lisäksi haastattelin Pohjois-Suomen alueella tapahtuvan turpeenoston ympäristölupia valvovan viranomaisen edustajaa. Aineistonkeruutilanteista sekä kenttätöjaksoon että yhteen haastatteluun osallistuivat myös haastateltavana olevien turvetuottajien puoliset, jotka olivat monin tavoin mukana elinkeinotoiminnan arjen pyörittämisessä.

Haastattelut suoritettiin tutkimukseen osallistuneiden kodeissa, jotta haastattelu-tilanne olisi haastateltavalle mahdollisimman vaivaton ja ympäristö tuttu ja turvallinen. Valvovan viranomaisen haastattelu tehtiin työympäristössä. (Vrt. Suopajarvi ym. 2019, 56.) Vaikka haasteltavien asuinpaikkakunnille matkustaminen tarkoitti kahden-kolmen tunnin automatkaa suuntaansa, pidin kasvokkaista keskustelua tärkeänä, sillä toivoin sen hälventävän haastateltavien mahdollisia tutkijaan tai tutkimukseen osallistumiseen liittyviä epäluuloja, joita turvealan edustajien aiemmat kohtaamiset tutkimusten ja selvitysten tekijöiden kanssa olivat saattaneet herättää (vrt. Hannula 2020). Aiemmat mediaesiintymiseni turvealan siirtymän epäkohtiin liittyen tosin tekivät minusta mahdollisesti lähtökohtaisesti hyväntahtoisemman tuntuisen keskustelukumppanin haasteltaville. Haastattelutilanteiden kesto vaihteli reilusta tunnista lähes kahteen, kun haastattelujen lomassa juotiin kahvia, syötiin pullaa ja puitiin päivänpoliittisia kysymyksiä. Haastattelutilanteiden mittaan osallistujien roolit myös vaihtelivat: turpeen kanssa elämiseen liittyvissä kysymyksissä olin keskittynyt ja kiinnostunut kuuntelija, kun taas oikeudenmukaisuutta ja oikeudenmukaisia siirtymiä koskevissa keskusteluissa päädyin vastailemaan kysymyksiin asiantuntijan roolissa.

Kerätyn aineiston analyysimenetelmänä hyödynnän tässä artikkelissa Adele E. Clarken (2005) *grounded theoryn* pohjalta kehittämää tilanneanalyysin teoreettis-menetelmällistä viitekehikkoa, jota on sovellettu energiaan liittyvien kysymysten yhteiskunnallisten ulottuvuuksien tutkimuksessa joiain kertoja aiemmin (ks. Fitzgerald 2012; Tennberg & Vola 2014; Lempinen 2018). Tilanneanalyysin tavoitteena on aineistolähtöisesti – ja usein erityyppisiä ja monipaikkaisia laadullisia aineistoja yhdistellen – hahmottaa tutkimuksen kohteena olevan tilanteen moninaisuus ja tilanteeseen vaikuttavan ja sen muodostaman inhimillisten ja ei-inhimillisten elementtien kirjo (Clarke 2005, xxii; Clarke ym. 2015, 16; Lempinen 2018, 16–18). Turvesiirtymän oikeudenmukaisuuden näkökulmasta tilanneanalyysilähtöisen tutkimuksen avulla on mahdollista tavoittaa tapoja, joiden puitteissa turvetuotantoa harjoittavat kiinnittyvät elinkeinonsa kautta omaan arkeensa, välittömään ympäristöönsä ja yhteisöönsä sekä ympäröivään yhteiskuntaan laajemmin.

Tilanneanalyysilähtöinen tutkimus etenee tavanomaisesti tutkimusaineistoa avoimesti koodaamalla kiinnittäen huomiota siihen, minkä elementtien puitteissa haastateltavien kokemus omasta työstään ja tilanteestaan rakentuu. Erilaiset käsitteelliset kartat – tilannekartta, relaatiokartta, areenakartta ja positiokartta – toimivat tutkimusprosessissa sekä analyysin teon välineinä että analyysin tulosten havainnollistajina (ks. Clarke 2005, 83–127; Clarke ym. 2015; Lempinen 2018, 16–18). Tässä artikkelissa hyödynnän kartoista analyysin lähtökohtana *tilannekarttaa*, jonka tavoitteena on kiteyttää yhteen visuaaliseen

esitykseen mahdollisimman kattavasti kussakin tilanteessa läsnä olevien ja sitä muokkaavien elementtien kirjo, jonka vaihtelevissa vuorovaikutussuhteissa turvetuotannossa toimimisen eletty arki ja kokemukset määrittävät (Clarke 2003, 559; turvetuottajan tilannekartta ks. liite 1). Analyysin seuraavassa vaiheessa keskityn kenttätö- ja haastatteluaineiston varassa hahmottelemaan tilannekartan elementtien välisiä siirtymäpolitiikan myötä muutoksessa olevia suhteita sekä tekijöitä, joita suomalaisen turve-energian kontekstissa harjoitettu siirtymäpolitiikka ei turvetoimijan tilannekartalla ole kyennyt tavoittamaan.

Alla olevissa analyysiosioissa hyödynnän runsaasti litteroituja otteita haastatteluaineistoista. Koska tutkimukseen osallistuneet haastateltavat edustavat määrällisesti erittäin pientä joukkoa, josta yksittäinen vastaaja olisi mahdollista tunnistaa samalta henkilöltä peräisin olevia haastattelulainauksia yhdistelemällä, en analyysiosiossa kytke lainauksia niitä esittäneisiin yksittäisiin haastateltaviin. Tekstissä esiintyvät lainaukset sekä sellaisinaan että artikkelin kirjoittajan referoimina ovat kuitenkin aina peräisin joltain tutkimukseen osallistuneista henkilöistä. Kenttätöjakson aikaiset huomiot ja havainnot heijastuvat tekstissä erityisesti oman tutkittavaa aihepiiriä koskevan monitahoisen ja -aistisen ymmärryksen rakentajana sekä haastatteluaineiston tulkintaa taustalla ohjaten, mutta myös aukikirjoitettuna osana tutkimuksen analyysiprosessia.

Turvetuotanto ja turvetuottaja siirtymäpolitiikan pyörteissä

Tämän artikkelin keskiössä on pohjoissuomalainen turvetuotanto ja tavat, joilla turve-elinkeino nivoutuu tekijöidensä näkökulmasta osaksi heidän omia kokemuksiaan ja ympäröivää yhteiskuntaa. Pohjois-Suomen turvetuotantoa tarkasteltaessa on huomioitava, ettei turvetuotannon kunta- ja aluetaloudellinen rooli ei ole samalla tavalla merkittävä kuin esimerkiksi Pohjanmaan maakunnissa (vrt. Soimakallio ym. 2020, 6; Korhonen ym. 2021, 14–16; Valonen ym. 2021), sillä käytännössä pohjoissuomalaisia turvealan pienyrittäjiä on jäljellä enää harvalukuinen joukko. Yksittäisten tuottajien paikallisille lämpölaitoksille ja turvetta käyttäville teollisuuslaitoksille tuottama turve on kuitenkin tärkeä energianlähde (Korhonen ym. 2021, 14–16). Vastaavasti turvetuotannolla ja siitä saatavilla tuloilla on yksittäisten yrittäjien ja heidän lähipiirinsä toimeentulon näkökulmasta merkittävä rooli (vrt. Lempinen & Vainio 2022, 144).

Tätä tutkimusta ohjaavat ensisijaisesti kysymykset siitä, mihin turvealan siirtymäpoliittiset linjaukset ovat turpeen kanssa työskentelevien arjessa keskittyneet ja vaikuttaneet – ja mitä ne mahdollisesti ovat sivuuttaneet – ja minkä tekijöiden puitteissa siirtymän koetut, jo muualla kattavasti dokumentoidut epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ovat syntyneet (ks. Lempinen & Vainio 2022). Turvetuottajan ”tilannekartan” elementtien välisten suhteiden analyysi – suhde- tai relationaalinen analyysi (ks. Clarke 2003, 559–560) – keskittyy seuraavaksi näihin kysymyksiin tarkemmin.

Turvetuotannon (kokemus)maisema muutoksessa

Tutkimusaineistosta koostetun tilannekartan esittämä kokonaiskuva tilanteesta, sen muodostavista ja siihen vaikuttavista tekijöistä sekä niiden välisistä suhteista näyttäytyy herkästi harhaanjohtavan staattisena, kun tutkimuksellisen tarkastelun kohteena on siirtymäpoliittisten linjausten aiheuttamat vaikutukset turvealalla toimivien elämässä. Sen vuoksi keskityn seuraavaksi tarkastelemaan kartan elementtejä, jotka ovat siirtymäpolitiikan vaikutuksesta muutoksessa tai jotka ovat ilmestyneet merkittävässä määrin turvetuottajan arjen kartalle vasta siirtymäpoliittisten toimenpiteiden seurauksena. Näistä muutoksista läpileikkaavin on toimintaympäristön muuttuminen hallitsemattomaksi ja ennustamattomaksi. Vaikka tehty siirtymäpäättös on lähtökohtaisesti herättänyt turvealan toimijoiden keskuudessa vastustusta (ks. Lempinen & Vainio 2022, 159–160), turpeen energiakäytön hallittu puolittaminen vuoteen 2030 mennessä olisi haastateltujen turve-

toimijoiden näkökulmasta ollut tehtävissä ja hallittavissa. Pohjois-Suomessa turvetuotannossa olleiden alueiden määrä on joka tapauksessa jo ollut pidemmällä aikavälillä laskusuuntainen. Viimeisen parin vuoden aikana muutos on kuitenkin ollut merkittävä: jos aiemmin ”se oli ihan normaalitilannetta, turvetta tuotettiin”, ”Suomen sitoumus, jonka osana lunastetaan tätä turvetuotannon alasajoa” alkoi heijastumaan ”levottomuutena” vuoden 2020 loppupuolella myös alueellisella tasolla.

Aiemmin turveyrittäjien elinkeinonharjoittamisen ja toimeentulon edellytykset riippuivat turvetuottajien näkökulmasta suurilta osin omasta ahkeruudesta ja ammattitaidosta; nyt tulevaisuudennäkymät tuntuvat karanteenin oman toiminnan vaikutusten ulottumattomiin. Yritystoiminnan vaatimien investointien puitteissa tulevaisuushorisontin ”*minimi ois viis vuotta etukäteen tietoa, mielellään kymmenen*”, mutta alalla toimivien näkökulmasta ”*ihan täydestä laukasta*” tehdystä turvesiirtymäpäätöksestä seuranneen ”*ballitse mattoman syöksyn*” seurauksena ”*ei tässä pysty pidemmällä ajattelemaan, se on ihan kylmä asia*”. Oman elinkeinon ja toimeentulon tulevaisuus riippuu täysin poliittisista päätöksistä ja markkina-toimijoista: ”*pubutaan niin isosta yhtiöstä mille me toimitetaan turvetta että näitten ajatuksia ei pysty kukaan tietämään*”, että ”*mihin asentoon ne tämän kotimaisen turpeen baluavat ajaa*”. ”*Se on vaikea lähtee arvioimaan mihin asti meillä sitä toimintaa on, riippuu, se on isompien berrojen käsissä se turpeen käyttö*”. Omaa työtä ja tulevaisuutta voi alalla ennakoida ”*vuosi kerrallaan*”.

Omalta osaltaan ennakoimattomuuden kokemukseen ovat myötävaikuttaneet myös ikään kuin kesken pelin muuttuneet toiminnan säännöt. Turvetuotannon ympäristölupien ja -vaikutusten valvonta on ollut jo vuosikymmeniä tarkkaa, ja ympäristövelvoitteiden noudattaminen onkin alan nykytoimijan näkökulmasta ”*lakkiin perustuva asia*”, johon ”*tottakai*” on mukauduttu; ”*ei turvemiehet oo mittään ympäristön sotkijoita*”. Alan toimintaa säätelevät vaatimukset koetaan kuitenkin kauttaaltaan tiukiksi: esimerkiksi ympäristöluvan saaminen ”*on erittäin hias prosessi*” ja ”*ihan järettömän tiukkaa hommaa*”. Samoin yksityiskohtaisiksi koetaan vesienkäsittelyyn liittyvät vaatimukset, joiden seurauksena turvesoilta tulee lähes ”*juomakelpoista vettä*”. Turpeennoston ympäristövaatimuksia ei silti haasteta tai kyseenalaisteta, vaan ympäristölupien vaatimusten noudattamisesta puhutaan joko itsesäänselvyyksinä tai – ainakin tutkijalle – ylpeydellä korostaen. Kenttätyöjaksolle ajoittuneen valvovan viranomaisen ympäristölupiiin liittyvän tarkastuskäynnin tunnelma oli yhtä lailla luonteva ja jännitteetön.

Ympäristölupien edellytysten täyttäminen ja viranomaisvalvonnan kriteerien läpäiseminen ei kuitenkaan ole ollut tae elinkeinotoiminnan jatkumisen turvaamiseksi tilanteessa, jossa päästöoikeuksien hinnat nousivat ennakoimattoman nopeasti. Vaikka turvetuottajat itse eivät ”*polta sitä eikä tuota sitä lämpöä, se tapabuu sitten muualla*”, osuvat päästöoikeuksien hintojen nousun vaikutukset silti turvetta tuottaviin. ”*Päästöoikeusmaksut ja muut mitkä on tullu tappamaan tätä allaa*” ovatkin alan näkökulmasta vaikuttaneet turvealan elinkeinotoimintaympäristöön kansallisia poliittisia päätöksiä paljon voimallisemmin.

”Sitten kun se imago tulee julkisuudessa, markkinat siihen reagoi, niin kuinka järkevää se lopullisesti on ku olemassa olevat alueet on perustettu ja se työ on tehty süben, vesienkäsittely saatu kuntoon, niin täysin tuottavia alueita ajetaan alas?”

Kausiluontoinen turvetuotanto on perinteisesti tuonut tärkeitä työpaikkoja maaseudun yhteisöihin, ja kausityöntekijöiden saatavuus on vastaavasti ollut monien turvealan yritysten toiminnan ehto: monella kylällä ”*melkeen kaikkien talojen pojat ollu turvesuolla jossain vaiheessa*”. Siirtymäpäätöksen jälkeen ”*tuli esiin useammassaki paikassa että tuota vaikka tuotantoa ei ole päätetty lopettaa [...], ei tabo saaba enää työntekijöitä, työntekijät karkaa*”, ”*kun näkymät on mitä on*”. Kun aiemmin alan toimijat ovat ”*pitkään saaneet pidettyä samoja miehiä*” ja pystyneet ”*aika pitkälle alkutalveenki työllistämään, nebän pysy sitten sillä lailla ja kohtuuhyvää palkkaa pysty maksamaan*”, viimeisten muutaman vuoden aikana työllistäminen ”*on menny urakointipuolelle*”. Vaikka työvoiman saatavuus aiheuttaa turvealan yrittäjille ongelmia, on suhtautuminen

työntekijöitä ja urakoitsijoita kohtaan toisaalta ymmärtäväkin: ”Jos sulla on niinku veleka-konneet, niille täytyy bakea munta työtä”, ”vaikei konneita omistaskaan – että kyllä konemiehille, traktorikoukskeille, kaivinkonekouskeille työtä löytyy, ne ei niinku jää tämmösen eikä voi jääh tämmösen epävarmuuden, epävarman alan” armoille. ”Eihän tälle alalle ala enää kukaan”. Turvealan työpaikkojen katoamisen vaikutukset ulottuvat myös yksittäisiä yrityksiä ja yksittäistä elinkeinoa laajemmalle. ”Täällä on nyt semmonen tapabtunut, se on lumipalloeferkti lähteny liikeelle”: ”maaseutu tyhyjenee, nää on juuri niitä syitä miksi ne tyhyjenee”.

Turve-energiasta luopumiseksi tehdyllä siirtymäpäätöksellä ja sitä seuranneella poliittisella, media- ja kansalaiskeskustelulla on ollut myös suuri vaikutus siihen, miten turvetuottajat omat elinkeinonsa ja sen merkityksen suomalaisessa yhteiskunnassa kokevat. Turvetuotanto oli Suomessa tekijöilleen pitkään ylpeyden lähde: maaseudulla hartiavoimin tuotettu turve lämmitti kaupunkilaisten koteja, tuotti kunnille verotuloja ja elinvoimaa ja turvasi kansallista energiansaantia (ks. Ruuskanen 2010; Lempinen 2019a). Kun aiemmin ”turvetuotanto kuitenkin on nähty semmosena kuitenkin vakaana kotimaisena, kotimaisen energiantuotantoalana [...] siitä sitte tulleeiki tämmönen hylkiö”: yhtäkkiä turvetuotanto onkin ”pahinta mitä voijaan tehä”. Yhteiskunnallisten asenteiden muutoksen merkittävänä syynä näyttäytyy media, jonka esityksissä ”ihmisille annettu ihan väärä kuva tästä koko alasta – niin yksipuolista”. Aiemmin arvostusta nauttinut ammatti ”on ajettu jo siihen malliin median toimesta ja poliitikojen toimesta”, että sen harjoittajat saattavatkin nyt joutua kokemaan olevansa ”hylykieporukkaa” ja ”ympäristörökollisia”: ennen innostava ja palkitseva työ on osalle tekijöistään ”ollu jo niin takkusta tämä homma, [että] ei kyllä innostas”. Perheessä usein isältä pojalle siirtyneen elinkeinon tulevaisuudennäkyistä harjoittajilleen ”aika paljo kertoo, että omia lapsia en oo päästäny tähän yhtiöön mukkaan”: ”en halua lapsia saattaa semmoseen tilanteeseen – että haluaisin jättää niille perintönä semmosen yhtiön ja semmosen ammatin, jolla ei oo tulevaisuutta”. Puheissa oman yrityksen ja perheen elinkeinon nykymaineesta ja tulevaisuudennäkyistä voi aistia luopumista ja surua.

Oman työn kokemusten ja merkitysten lisäksi keskeisesti on muuttunut myös turvetuottajien suhde ympäröivään yhteiskuntaan ja oikeusvaltioon. Turvealan toimijoiden kokemuksissa heijastuu ”pettymystä ja katkeruutta ja vähän sitä, että miten tässä nyt näin kävi sitte näin äkkiä”; etenkin, kun vain muutamaa vuotta aiemmin Sipilän hallituksen aikana kerrottiin, että kansallisessa energiapaletissa luovutaan ”viimesenä kotimaisesta turpeesta”. ”Eikö se kerro sillon siitä, että meillä loppuu öljyn tuonnit, kaasun tuonnit, sitte ruvetaan himmaamaan turvetta?” Erityisenä vääryytenä koetaan myös edelleen jatkuva poliittinen puhe toteutuneiden ja suunnitteilla olevien siirtymätoimien oikeudenmukaisuudesta. ”En usko sitä, että poliittiset kärkipäättäjät siellä, että ne ei niinku tiiä, että tää ei menny hienosti”, vaikka alla toimivia onkin kuultu vain ”sen verran, mitä turvemiehet on jaksanu huuttaa sinnä”.

Alan toimijoiden näkökulmasta oikeudenmukaisuus on ”hivitys sananakin ku ajatellaan, niinku joku oikeudenmukainen siirtymä, mun mielestä sitä ei sais käyttääkään tässä asiassa, se niinku halaventaa sitä sanaa, jotka sitä käyttää”. Koetun oikeudenmukaisuuden sijaan kokemus siirtymästä on kuin ”märkä rähti [...] naamalle niin keskelle naamaa ku se voi yleensä osua”: oikeudenmukainen siirtymä ”koskee kaikkia muita paitti turvemiehiä”. Pelkästään turvesiirtymässä tapahtuneiden epäonnistumisten tunnustamisella olisi suuri merkitys, mutta ”vaikia poliitikojen ja median kääntää se lehti... ja sanoa, että anteeksi, olin väärässä”: ”että otetaan nyt sivuja taaksepäin, pyydetään anteeksi”. Aineistossa monisanaisesti näyttäytyvä ”katkeroituminen oikeudenmukaisuudesta siirtymää kohtaan” heijastuu yhtäältä turvetuottajien tulevaisuuden elinkeinotoiminnan vaihtoehtojen hahmotteluun. ”Tuntuu uskomattomalta, että Suomen laimen kohtalaisen demokraattinen valtio, että pystytään yritystoiminta tällä lailla lopettamaan”. Näiden kokemusten seurauksena turpeen parissa toimivilla ”ei oo hirveetä himoa” uuteen yritystoimintaan, sillä ”saattaa loppuelämä mennä pilalle ku otat jonku riskin väärässä paikassa”: ”semmosta riskiä, se on aivan ylitsepääsemätön riski, että täytyy ottaa riski siitä minkälaisia päätöksiä poliitikot tekee”. ”Jollakin laillahan jokainen meistä ja pienistä yrittäjistä – jotaki elämänsä pitimiksi

tekee”, mutta turvesiirtymässä koettujen epäoikeudenmukaisuuksien seurauksena ”ei enää mittään ylimääräistä” yhteiskunnan hyväksi.

Oman elinkeinon kokemisessa tapahtuneiden muutosten rinnalla huolta herättävä on myös joidenkin alan toimijoiden vaarantunut usko sopimussyhteiskuntaan. Pitkäänkin voimassa olleisiin toimitussopimuksiin on saatettu ostavien asiakkaiden taholta tehdä yksipuolisia muutoksia: ”ku minut kutsuttiin sinne neuvotteluihin, mää tiesin mistä on kysymys”. Sovitusta kiinni pitämiseksi on saatettu käydä asiakkaan kanssa melkoista ”huutokälpailua”, kun ”nehän rupesi katkomaan sopimuksia”, ”semmosia on paljoki ollu”: ”lähienergiaa halvalla saaneet laitokset vuosikymmeniä ja sitten tuolla lailla tekevät”, ”iban törkeätä toimintaa”. Pahimmillaan asiakkaan tarpeita silmällä pitäen tuotantoon valmistellut suot ovat edelleen ”siis iskemättömiä alueita melekeen, hyvin vähäisiä määriä tuotettu”. Taloudelliset tappiot käyttämättä jääneisiin soihin tehdyistä investoinneista kantaa turvetuottaja. Tältä osin turvealan toimijat pelkästään Pohjois-Suomessakin ovat elinkeinonsa harjoittamisen suhteen myös hyvin eri tilanteissa sen perusteella, kenelle turvetta on toimitettu ja miten nämä toimijat ovat reagoineet muuttuneeseen markkina- ja poliittiseen ympäristöön.

Kokonaisuudessaan turvesiirtymän seurauksena on horjunut myös alalla toimivien usko poliittiseen järjestelmään ja omiin poliittisen vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuuksiin. Koettu epäoikeudenmukaisuus tilanteessa, jossa turvealan siirtymästä puhutaan yleisesti edelleen turvealan toimijoita kohtaan oikeudenmukaisena, ”syö pabasti luottamusta” politiikkaan ja yhteiskuntaan. Erityisen pettymyksen kohteena on perinteisesti turvetta suomalaisessa poliittisessa päätöksenteossa puolustanut keskustapuolue. ”Kun keskustan olis pitäny turvetuotantoa puolustamassa eduskunnassa, ne alko ajamaan translakia siellä”, ja ”se maksaa nyt kovaa hintaa siitä”. Pettymys järjestelmää kohtaan heijastuu kuitenkin paljon keskustapuoluetta laajemmalle. Monella oma ”poliittinen into” on nyt ”keskiiviivan alapuolella”. ”Ne minun vaikuttamisyriytykset, niillä ei ollu mittään merkitystä”; ”kyllä minäki oon pitkään äänestäny, mutta nyt ajattelin etten enää mene”; ”enää en äänestä”.

Siirtymätoimien sokeat pisteet

Tutkimuksellisesti tilanneanalyysin erityisenä vahvuutena voi pitää tapaa, jolla sen moniäänisyyteen ja yksityiskohtaisuuteen ohjaama mielenkiinto tekee parhaimmillaan näkyväksi myös teemoja ja näkökulmia, jotka jäävät valtavirtakeskustelun katveisiin. Tässä osiossa keskitynkkin näiden hiljaisuuksien ja poissaolojen tavoittamiseen (Clarke 2005, 29; Salazar Pérez & Cannella 2013, 512; Lempinen 2018). Lähdän ajatuksesta, että siirtymäpoliittisen keskustelun ja toimenpiteiden ulottumattomiin jäävillä tekijöillä on varsinaisten politiikkaepäonnistumisen lisäksi keskeinen merkitys sille, miten ja millaisena suomalaisen turvepolitiikan oikeudenmukaisuus koetaan.

Suomalaisen turvealan toimijoissa on siirtymäpolitiikan näkökulmasta ”kaksi kastia”, joista ”ei missään koskaan juuri puhuta että siinä on ihan eri asioista kysymys”. Suomalaisen turvetuotannon erityispiirre on nimittäin sen yrittäjä- ja urakoitsijavetoisuus: toisin kuin turvesiirtymänsä jo suorittaneessa Irlannissa (ks. Banerjee & Schuitema 2022; Rohu 2022), suomalaisista turvealan toimijoista merkittävä osa työskentelee itsenäisinä ammatinharjoittajina (ks. Korhonen ym. 2021, 38–40). Alan kahden ison alueellisen (ja kansallisen) toimijan, urakoitsijoita työllistävien Turveruukin ja Neovan, ”jolla on ollu sitä potkua ja rabbaa” lisäksi turvetuotannossa toimii ”näitä pieniä yksityisosakeyhtiöitä tai sitten aivan toiminimellä toimivia”. Heistä merkittävä osa on turvetuotannon kausiluontoisuuden vuoksi ”tämöisiä monialayrittäjiä”, joista edelleen monelle turve on ”päätoimeentulo” tai ”iso osa sitä vuojen toimeentuloa”. Siinä missä ”nämä isot toimijat, ne pystyy pitämään sillä lailla parhaita alueita ainaki tuotannossa ja seuraavat sen miten niille on markkinaa”,

”pienemmät toimijat joutuu tieteenki kattoon sitä että ja ku polttoaineiden hinta nousee ja sitte osalla pitäs ympäristölupia päivittää ja se kustannus on niin iso jos jotaki uusia vesienkäsittelyrakenteita niissä on määrätty, se on mahdoton tilanne, ei siinä niinku kannata”.

Onkin nähtävissä, että *”varsinki nämä pienet toimijat putoaa tästä niinkö varmasti pikkubiljaa pois”*. Pienet yritystoimijat ovat myös nopeasti tapahtuneeseen murrokseen heikoimmin valmistautuneita: *”meillä on ne suot, meillä on ne tuotantokoneet ja sitten meillä on vielä traktorit”*.

Poliittisissa puheissa turvetuotannon tueksi on kaavailtu erityisesti EU:n oikeudenmukaisen siirtymän rahastoa (*Just Transition Fund* eli JTF, ks. TEM 2022). Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston tukitoimien tavoitteena on *”saada sitä uutta elinkeinotoimintaa, mutta kyllä [...] se on vähän hidas tähän nykytilanteeseen”*. Suhteessa siihen, *”millä vanhilla se on loppujen lopuksi edenny tämä asia”*, *”tämmöset JTF:t olis vaatinut valmistelua ja aikaa”*. Yhtäältä JTF:n ongelmana näyttäytyy *”väärä järjestys”* ja se, että kaivatun tuen osalta *”on vähä myöhästä”*: siirtymän konkreettiset tukitoimenpiteet ovat olleet vasta suunnitteilla siirtymän itsensä ollessa jo täydessä käynnissä (vrt. TEM 2022). Ongelmalliseksi koetaan myös JTF:n tukitoimien kohdentuminen. Turvealan yritysten sijaan JTF:n hyödynsaajina näyttäytyvät alueet, *”isot voimalaitostuimijat”* ja *”konsulttiyhtiöt”*, *”mikkä oli ensimmäisinä päällepäsmäreinä ottamassa näitä tukieuroja”*, vaikka *”lähtökohteisesti täytyy lähteä siitä, että niitä kaikista heikoimpia autetaan ensimmäisenä elikeä niitä varsinaisia turvetuottajia”*. Alalla toimiville onkin jäänyt epäselväksi, *”mihin sää pystyt käyttämään niitä rahoja mitä sieltä olis mahdollisesti tulossa”*. *”Jos nämä rasvanäpit... onko ne niinku ajatellu niitä, että niistä tulis merkonomeja sitten jatkossa?”* Tätä kirjoitettaessa keväätalvella 2023 ainoa hyödynnettävissä ollut tukimekanismi oli ollut *”hävitystuki”* eli romutuspalkkio, joka joillekin alan toimijoille oli *”ainut mahdollisuus”* että *”100–200 tubannen”* euron arvoisista tuotantokoneista saa edes jotakin. Muutoin vain turvetuotantoon soveltuvat koneet eivät olisi olleet *”mittään muuta ku romutavaraa”*.

Turvealalla toimivien näkökulmasta yksi keskeisimmistä konkreettisista siirtymätoimien epäonnistumisista asettuu oikeudenmukaisen siirtymän rahaston ehtojen ja suomalaisen turvetuotannon yrittäjärakenteen polttopisteeseen. Tähän tutkimukseen osallistuneista jokainen turvealan toimija nosti esille omistamiinsa tuotantoalueisiin tehdyt investoinnit ja toiveen saada korvauksia soihin tehdyistä investoinneista. Turvesuon tuotantokäyttöön ottamiseen liittyvä luvitus ja suon tuotantokäyttöön muokkaaminen ovat pitkäjänteisiä prosesseja, joihin kuluu helposti *”pari vuotta vaikkeä kuin koitat tehdä äkkiä”* ja *”satojatuhansia euroja rahaa”*. Senkin jälkeen *”menee pari vuotta ennen kuin sieltä alkaa energiaa tulla”*, joiden aikana *”kulut saa katettua”* tai *”voi jäähä miinuksellekin”*. Vastaavasti suoalueiden voi alueesta riippuen odottaa olevan turvetuotantokäytössä *”15–25 vuotta”*. Käytännössä turvesiirtymäpäätöksen seurauksena monet suot poistuvat tuotannosta tuotantopotentiaalilin näkökulmasta keskeneräisenä, ja *”ku ne investoinnit on tehty ja siellä on vielä puolitoista metriä turvetta nostamatta, sille pitäs löytä sille käyttämättömälle turvealalle”*; etenkin, kun *”rahaa mennee vielä siihenki, ku pitää tehdä jälkiseurantaa, kaks vuotta ainakin, vaikkeä lopettas tänä päivänä”*. Siinä missä monien alan toimijoiden toiveissa olisi *”saaba ihan kunnan korvaus niistä mikä on investoitu tuohon alueisiin”*, *”muutama tuhat euroa hehtaarilta”*, *”poliitikot ilimottaa että siitä ei makseta teille euroakaan, tää oikeudenmukainen siirtymä on sitä ettei makseta teille mittään”*. *”Te ette saa niinkö yhtään mittään, äläkää ees yrittäkö kysellä”*.

Turvetuotannosta luopumisen aiheuttamat menetykset eivät kuitenkaan rajoitu sen aiheuttamiin taloudellisiin tappioihin, joista osa tulee jäämään siirtymäprosessissa kompensoimatta. Turvealan työssä itsessään on läsnä tekijöitä, jotka turvetuottajat kokevat itselleen mielekkäiksi ja merkityksellisiksi ja joita sellaisenaan ei välttämättä löydy muusta, turvealan työn tilalle mahdollisesti myöhemmin syntyvästä työstä. Tekijöidensä näkökulmasta turvetuotanto on haastava, mielekäs ja *”äärettömän vaikea laji”*, joka on monelle ollut kiinteä osa elämää *”pikkupojasta asti”*. Työpäivät ovat pitkiä ja vaihtelevia. Aamuisin turvesuolle herätessäni näin ikkunasta vierailuni isännän olevan jo valmistelemassa koneitaan päivän työhön, ja iltaisin muistiinpanoja puhtaaksi kirjoittaessani näin koneiden

säättämisen ja korjaamisen jatkuvan vielä pitkälle iltaan. Palaturvetta suosta nostavan traktorin kuljettaja ajaa samaa tuotantoaluetta päästä päähän kilometrin tuntivauhdilla koko kahdentoista tunnin työpäivänsä; kahden-kolmen tunnin edestakaisia reissuja palaturpeen viemiseksi lämpölaitokselle ajaa yhdessä työpäivässä neljäkin. Toisteista työtä katkovat yllättävät tilanteet, joihin ei ole valmista ratkaisua. Vesienkäsittelyä varten ojaan tarvittava puomi rakentuu omin käsin tarpeista, joita kotitalalta sattuu löytymään, ja traktorin bensatankkiin tulleeeseen reikään keksitään kyllä korjauskeino itse, ettei koneen tarvitse odotella varaosia pihassa viikkokausia. Työn vaatima tietotaito onkin usein ruumiillista ja sanatonta: ympäristöä ”*pittää osata lukiä*” monilla aisteilla (vrt. Aromaa & Tiili 2014; McGrath ja McGonagle 2016, 317). Kokenut kuljettaja tuntee, mistä kohtaa painavaa konetta on kevään jäljiltä upottavan märän suon laitamilla mahdollista ajaa: ”*pittää koko ajan mieltä, että miten pääset tästä menemään*”. Kokenut turvetuottaja määrittää korvakuulolta, onko turpeen kosteusprosentti oikea seuraavaan työvaiheeseen siirtymiseen vain sen perusteella, miltä ilmaan heitetty palaturvekokkare *kuulostaa* laskeutuessaan suon pintaan.

Turvetta työkseen nostaville tärkeää työssä on työn vaihtelevuuden ja haastavuuden lisäksi myös itse suo ympäristönä. Yhtäältä tuotannossa olevassa turvesuossa näkyy selvästi oman raskaan työn jälki: ennen tuotantoa suolta on täytynyt raivata kaikki kivet, kannot ja juurakot. Toisaalta suo – turpeennoston tarpeisiin muokattunakin – tarjoaa siellä työtä tekeville kokemuksen luonnossa olemisesta ja toimimisesta; ”*luonnonvoimien kanssa tekemisessä*” olemisesta. Vierailuni isäntä osoittaa minulle turvesuolla eläin- ja kasvilajin toisensa jälkeen: ojen laidoilla kasvavat kihokit, tuuliselle suolle hytysiltä turvaan kerääntyvät porot, keltavästäräkit ja kaivinkoneen pellin alle rakennetun pikkulinnun pesän. Kiinnitän huomiota turvesuon tuoksuun, ääniin ja sen pehmeän joustavaan tuntumaan jalkojen alla ja yritän tavoittaa edes jotakin siitä, mikä turvesuossa saa sen näyttäytymään turvetta tuottavien puheissa erityisenä paikkana ja merkityksellisenä luontokokemuksena.

Työn itsensä ja sen tekemisen ympäristön lisäksi turvetyöstä tekee mielekkään sen yhteisöllisyys: ”*siellä ei oo koskaan yksistään*”, vaikka työtä saattaakin tehdä välillä yksin. Turvesuolla ketään ei ”*pojitella*”, vaan työtä tehdään tasavertaisina, ja turvetyöt tarjoavatkin mahdollisuuksia menestyä heikosti koulussa menestyneille ”*välipuotoajillekin*”. Työn ympärille kiertyvä yhteisöllisyys ulottuu myös turvetyötä tekeviä laajemmalle, kun tarinoita turvetöissä tapahtuneista sattumuksista kerrotaan uudelleen ”*satoja kertoja*” kotien ruokapöydissä, työ- ja kaveriporukoissa, talvisin koulussa ja kylillä – ja tutkijallekin. ”*Se on vähän semmosta hillabulluutta*”: turvetuotanto kiehtoo, haastaa, palkitsee ja koukuttaa tekijänsä tavoilla, joita elinkeinoa ja sen harjoittamisen ympäristöjä ja käytäntöjä tuntemattoman on hankala tavoittaa.

Monella tasolla henkilökohtaisesti tärkeän elinkeinon harjoittamisen lisäksi myös siitä luopumista koskevissa päätöksissä on läsnä ”*vahana inhimillinen puoli*”. Tämä pätee erityisesti silloin, kun ”*ku ei ole toimintaa minkään ison yrityksen leivissä*” ja elinkeinotoiminnan lopetuspäätös olosuhteiden pakosta ”*mennee yksilötasolle*”. Etenkin konkurssitilanteissa ”*osalla yrittäjistä ottaa niin kunnian päälle että nehan on lopettaneet päivänsä*”. Toisaalta turvetuotannosta elantonsa saaneet ovat usein ”*kovasisuisia*”, ”*sitkeitä*” ja ihmistyyppeinä ”*selviytyjiä*”: helppoa työtä ja elämää kaipaavat ”*ei ne olis alunperinkään lähteneet, ne olis valinnu jonkun muun toimialan ku turvetuotannon*”. Kansallisen turvesiirtymän ennakoimattomissa pyörteissä toisilla on ”*aina sitä jotain virityksiä mielessä*”; toiset menevät ”*tässä virran mukana*” kohti eläkeikää. ”*On se turve meille antanu, tälläki betkellä kaikkei on hyvin*”.

Suomalaisen turvesiirtymän tilannekuvaa on muuttanut ratkaisevasti Venäjän Ukrainassa aloittama hyökkäyssota. Lisääntynyt energiaturpeen kysyntä on heijastunut turvealan toimijoiden arjessa muuttamalla tilannetta ”*positiivisempaan suuntaan [...] mutta en tiedä pitkäänkö tuota kestää*”. Ennen sotaa moni turvealan toimijoista oli varautunut jo siihen, että ”*on pakko vähentää*” ja sovittaa tuotantoa asiakkaiden tarpeisiin: ”*tämä sama keskustelu on käyty monessa muussakin talossa, missä on turveyrittäjiä: että miten tästä mennään eteenpäin, että*

mihin riittää rahat”. Venäjän hyökättyä Ukrainaan jo tuotantoaan vähentämään valmistautuneeseen yrittäjään otettiin yhteyttä, että ”*unoha kaikki keskustelut mitä me käytiin viimeksi*”. Ennakoidun energiakriisin alla turveyrittäjille asiakkailta iltaisinkin tulleet huolestuneet puhelut kertoivat tuottajille ”*siitä, että on sitä bättää muualla ku meillä*”. Väliaikaisesti lisääntyneestä kysynnästä huolimatta tulevaisuus näyttyy epävarmana, kun ”*politiikat pelaa kaksilla kortilla*”: ”*tuntuu inhattavalta*”, että toisella kädellä turpeesta ollaan luopumassa ja ”*toisella pidetään pikkusormen ympärillä*”, ”*toisella käjellä tubotaan ja toisella sanotaan että koittakaa päästä mahdollisimman isolla joukolla suolle*”.

Venäjän Ukrainassa käymä hyökkäyssota onkin konkretisoitunut myös turvesiirtymän energiasektorille aiheuttamat haasteet. Turpeen vähenevää energiakäyttöä oli korvattu ensisijaisesti puun poltolla, mutta tilanteessa, jossa ”*Venäjältä ei tuu yhtään kalikkead*”, ”*sähkö kallistuu*” ja ”*Kemin uus sellutehas valmistuu*” ja on vain ”*määrän verran sitä puuta käytettävissä*”, ”*ei se oo niinkään sanottua, että lämpöä riittää*”. Energijärjestelmän näkökulmasta on ”*mahottomuus korvata turve yksistään metästä*”, eikä ”*se polttaminen oo missään ongelmatonta*”, joten ”*millä sitä lämpöä hierotaan?*” Lisäksi ongelmia turve-energian saatavuudelle voi aiheuttaa osaavan työvoiman puute: ”*ne jokka tästä turvehommasta lähtee pois [...]; yhtään yrittäjää en tiää, mikä ois tullu takasi?*”.

”Jos tai kun se nyt sitte alasajo jatkuu ja työvoima häipyä ja koneita romutetaan, ei sitä niin äkkiä ylös ajeta tätä toimintaa, jos tulis todellinen tarve, että turvetta tarvittais, ja voi tulla tarve vielä.”

Vaikuttaisikin siltä, että vaikka Ukrainan sodan seurauksena turvealalla ”*yleiskuva on sinne alaspäin, [...] tämmöset muut tekijät tekee sitten että tämä siirtymä pidetty, ku käytännön elämä sanelee sen ettei sitä noin vain seinään lopeteta*”, ”*mutta sehän ei niinku [...] pelasta ainakaan kaikkia näitä pientuottajia*”. Menee silti aikaa, ”*ennenku ollaan siinä pisteessä, että kaikki Lapin pikkulämpölaitokset toimii jollaki muullakin ku turpeella – mennee aikaa*”.

Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä artikkelissa olen tarkastellut suomalaisen turvealan oikeudenmukaista siirtymää sellaisena kuin pohjoissuomalaiset turvealan pienyrittäjät ovat sen omassa työssään ja arjessaan kokeneet. Siirtymäpoliittisten toimenpiteiden koettujen vaikutusten tunnistaminen edellyttää tutkimuksellisia työkaluja, joiden avulla on mahdollista lähestyä siirtymätilanteita, niiden sisältöjä ja niiden puitteissa koettuja menetyksiä tilanelähtöisesti ja siirtymän vaikutusten kirjoa ennalta määrittelemättä. Energiamaiseman ja tilanneanalyysin viitekehuksesta ammentaneessa tarkastelussa turve-elinkeino on näyttänyt monitahoisesti harjoittajansa ympäristöön ja ympäröivään yhteiskuntaan kiinnittävänä (elinkeino-) toimintana, johon kohdistuneet muutokset ovat muuttaneet turvealan toimijoiden työn ja toimeentulon edellytyksen lisäksi elinkeinonharjoittajien suhdetta itseensä, työhönsä ja suomalaiseen poliittiseen järjestelmään ja kansalaisyhteiskuntaan. Epäonnistumiset siirtymän tarpeen perustelussa ja sen käytännön keinojen valinnassa ja ajoituksessa ovat aiheuttaneet alalla toimivissa katkeruutta ja epäluottamusta, jonka vaikutukset oman tulevaisuuden ja elinkeinotoiminnan suunnitteluun voivat olla kauaskantoisia.

Oikeudenmukaisten energiasiirtymien keskeisinä kriteereinä on pidetty johdonmukaisia ja selkeitä poliittisia linjauksia, riittävää aikajännettä, asianmukaisia ja oikein kohdennettuja korvauksia sekä asianomaisten osallistamista prosessin suunnitteluun ja toimeenpanoon (Leinonen ym. 2020, 27–30). Oikeudenmukaisuutta koskevan käsitteellisen keskustelun näkökulmasta distributiivisen, proseduraalisen, tunnustavan ja restoratiivisen oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet kietoutuvat näihin kriteereihin. Pohjoissuomalaisten turveyrittäjien siirtymäkokemuksista on mahdollista tunnistaa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia kaikilla oikeudenmukaisuuden osa-alueilla. Kokemukset siirtymätoimien hyötyjen ja haittojen epätasaisesta jakautumisesta heijastelevat distributiivista epäoikeudenmukaisuutta,

ja siirtymäprosessin ennakoimattomuus ja kuulluksi tulemisen kokemusten puute puolestaan kertovat proseduraalisesta epäoikeudenmukaisuudesta. Koettujen menetysten tunnistamatta, tunnustamatta ja korvaamatta jääminen taas ovat tunnustavan ja restoratiivisen epäoikeudenmukaisuuden kokemusten ytimessä.

Koetun oikeudenmukaisuuden näkökulmasta turvealan toimijoiden kärsimien erilaisten menetysten tunnistaminen ja käsittely ovat keskeisiä oikeudenmukaisuuden toteutumisen edellytyksiä. Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän kontekstissa merkittävistä tunnistamatta ja siten hyvittämättä jäävistä kouriintuntuvista menetyksistä kenties keskeisimmät liittyvät suomalaisen turvetuotannon yrittäjävetoisuuteen. Euroopan unionille yhteisen oikeudenmukaisen siirtymän rahaston tukia ei sen ehtojen puitteissa ole mahdollista maksaa suoraan yrityksille, vaikka turvetuotannossa toimiville yrittäjille alaan jo tehtyjen investointien vuoksi koituneiden tappioiden korvaaminen olisi juuri ensiarvoisen tärkeää. Taloudellisista menetyksistään turvealan toimijat nostavat esiin tarpeettomaksi jäävän tuotantokaluston rinnalla erityisesti tuotantoalueisiin jo tehdyt investoinnit ja toiveen niiden edes osittaiseksi kompensoimiseksi. Uusia turvetuotantoalueita on Suomessa otettu käyttöön aivan viime vuosiin saakka ajatuksella, että ne olisivat turvetuotannossa jopa pari vuosikymmentä. Käytännössä muuttuneen poliittisen ja markkinaympäristön vuoksi monet tuotantoalueista jäävät elinkeinotoiminnan näkökulmasta ”kesken” ja niihin ostajan tarpeita silmällä pitäen tehdyt investoinnit siten yrittäjän tappiona kannettavaksi.

Taloudellisia menetyksiä implisiittisemmin läsnä ovat turve-elinkeinon harjoittamiseen itseensä toimintana liittyvät menetykset. Turvetuotannon merkitykset tekijöilleen heijastuvat palavan innostuneessa ja intohimoisessa tavassa, jolla alan yrittäjät työstään, työn tekijöistä, työn tekemisen ympäristöistä ja kaikesta työssä vuosien aikana sattuneesta kertovat. Turvetuotanto on tekijöilleen taloudellisen toimeentulon lähteen lisäksi haasteiden, onnistumisten, vaihtelun, luontoyhteyden, yhteisöllisyyden, merkityksellisyyden ja kuulumisen lähde. ”Viheliäisten ongelmien” palautuessa yhtäältä viime kädessä työhön ja sen arkiseen tekemiseen (vrt. McGrath & McGonagle 2016) on keskeistä hahmotella työllisyyspoliittisia siirtymän tukitoimenpiteitä lähtökohdista, jotka huomioivat elinkeinot osana harjoittajiensa laajempaa kokemusta maailmasta, itsestään ja olemisestaan merkityksellisenä osana yhteisöä.

Ilman Venäjän Ukrainassa aloittamaa sotaa suomalainen teollisen mittakaavan turvetuotanto olisi todennäköisesti päättynyt kesän 2022 jälkeen Neovan vetäytyessä energiaturpeen tuotannosta, joskin pohjoissuomalaisille lämpö- ja teollisuuslaitoksille turvetta tuottavien yrittäjien tulevaisuudennäkymiä olisivatkin edelleen määrittäneet paikallisten asiakkaiden tarpeet. Ukrainan sodan aiheuttamat huolet energian saatavuudesta ja hinnasta ovat kuitenkin heijastuneet myös pohjoisten turvealan toimijoiden arkeen. Samanaikaiset vaatimukset luopua turvetuotannosta mutta kuitenkin tuottaa turvetta valtion väliaikaisiin huoltovarmuustarpeisiin herättävät epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia etenkin, kun ne yhdistyvät viralliseen puhetapaan käynnissä olevan siirtymän oikeudenmukaisuudesta. Edes hieman oikeudenmukaisempi siirtymä olisi (ollut) saavutettavissa poliittisessa prosessissa tehdyt virheet myöntämällä ja niitä pahoittelemalla.

Samaan aikaan kun kansalliset siirtymät kohti vähähiilisempää energiatuotantoa ja yhteiskuntia ovat välttämättömiä, asettuvat oikeudenmukaisuuden usein lähtökohtaisesti yhteismitattomat ulottuvuudet niissä helposti vastakkain. Niin hyötyjen ja haittojen jakautumisen, osallistumisen ja osallistamisen kuin kompensatioiden näkökulmasta tarkastelun taso ja aikajänne vaikuttavat väistämättä siihen, millaisena oikeudenmukaisuus näyttäytyy, kenen kokemuksille annetaan painoarvoa ja miten oikeudenmukaisuuden toteuttamiseksi tulisi toimia. Oikeudenmukaisuuden subjektiivinen kokemus ei ole oikeudenmukaisuuden toteutumisen objektiivinen indikaattori (Vainio ym. 2023, 2), joten kenelle jää valta määrittellä oikeudenmukaisuus? Onko suomalaisten saati alueellisten turvetuottajien kokemalla epäoikeudenmukaisuudella merkitystä ja jos on, niin miksi ja kenelle? Entä miten suomalaisten turvealan toimijoiden epäoikeudenmukaisuuden kokemukset tulisi suhteuttaa paikallisiin

ympäristö- tai maailmanlaajuisiin ilmastokysymyksiin, joista etenkin jälkimmäiseen turpeen energiakäytöstä luopumisella on pyritty vastaamaan?

Asetelma on hankala ja ristiriitainen turvealan tutkijallekin: pohjoissuomalaisten turvetuottajien epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ja henkilökohtaiset menetykset ovat todellisia, mutta niin on myös vahva tieteellinen näyttö kiireellisten ilmastotoimien tarpeesta. Tutkimustilanteissa kuuntelin turvetuottajia paitsi tutkijana, joka saa tutkittavilta vastauksia asettamiinsa tutkimuskysymyksiin, myös ihmisenä, joka kuuntelee toisten kokemuksia epäoikeudenmukaisuudesta, epävarmuudesta ja menetyksestä. Tutkimukseen osallistuneiden kokemukset herättävät minussa myötätuntoa, surua ja turhautumista poliittisen järjestelmän epäonnistumisia kohtaan (vrt. Suopajarvi ym. 2019). Toisaalta kohtaamia tutkimukseen osallistuneiden kanssa teki tunnetasolla kevyemmäksi tieto siitä, että heidän taloudellinen toimeentulonsa ja selviytymisensä oli turvattu ainakin lähitulevaisuudessa. En joutunut kohtaamaan enkä kantamaan kenenkään huolta työn tai kodin menettämisestä, työttömyydestä, alkoholismista, mielenterveysongelmista tai itsemurha-aikeista, joita kaikkia taannoisen kyselytutkimuksemme osallistujat nostivat toistuvasti esiin (vrt. Lempinen & Vainio 2022, 158).

Voi hyvin kysyä, miksi valtion ylipäänsä tulisi korvata yritystoiminnan päätymisestä mahdollisesti koituvia taloudellisia tappioita etenkin alueilla, joiden elinkeinorakenteessa turvetuotannolla ei ole merkittävää roolia, vaan yritystoiminnan päätymisen vaikutukset kohdistuvat ensisijaisesti yksityishenkilöihin. Turvetuotanto elinkeinona on kuitenkin syntynyt valtion tarpeisiin ja sen harjoittamisen edellytyksiä on pitkään turvannut sen asema valtion erityissuojeluksessa esimerkiksi vero-ohjauksen kautta. Vastaavasti nyt edellytykset sen menestyksekkääksi harjoittamiseksi ovat heikentyneet valtion kansallisten ja kansainvälisepoliittisten sitoumusten myötä. Toisaalta turvealan siirtymää ei ole hedelmällistä tarkastella kansalliserityisenä yksittäistapauksena vaan ennemminkin tiettyyn sosio-kulttuuris-taloudelliseen kontekstiin paikantuvana esimerkkitapauksena ilmastonmuutoksen ja planeetan kantokyvyn rajojen sanelemista tulevista luonnonvara- ja elinkeinosiirtymistä. Epäonnistuneina ja epäoikeudenmukaisina koetut siirtymäpoliittiset linjaukset heikentävät luottamusta yhteisiin pelisääntöihin ja omiin vaikuttamisen mahdollisuuksiin myös omaa elinkeinotoimintaa laajemmin. Epäoikeudenmukaisuuden ja sattumanvaraisuuden kokemukset vahingoittavat siirtymätoimenpiteiden kohteena olevien ihmisten suhdetta itseensä, työhönsä ja viime kädessä poliittiseen järjestelmään ja ympäröivään yhteiskuntaan. Ilmasto- ja ympäristöpolitiikan henkilökohtaisen ja yhteiskunnallisen hyväksyttävyyden vaarantuessa vaarantuu myös niiden päämäärien tavoittaminen, joita siirtymäpoliittisilla toimenpiteillä on haluttu saavuttaa.

Kiitokset

Artikkeli pohjautuu Maj ja Tor Nesslingin säätiön (hankenumero 202000005) sekä Jenny ja Antti Wihurin rahaston (hankenumero 00190203) apurahakausien aikana tehtyyn tutkimustyöhön.

Liite

Artikkelin verkkoversiossa (<https://doi.org/10.30663/ay.129036>) on liitteenä turvetuottajan tilannekartta.

Lähteet

- AFRY (2020) Selvitys turpeen energiakäytön kehityksestä Suomessa. Raportti työ- ja elinkeinoministeriölle 8/2020. <https://afry.com/sites/default/files/2020-08/tem_turpeen_kayton_analyysi_loppuraportti_0.pdf>.
- Albrecht, E. (2018) *Peatland politics in Finland: Local movements, deliberative governance and arguments*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 177. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2876-4>
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis, Minnesota University Press.
- Aromaa, J. & Tiili, M. (2014) Empatia ja ruumiillinen tieto etnografisessa tutkimuksessa. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 258–283. Ethnos ry, Helsinki.
- Banerjee, A. & Schuitema, G. (2022) How just are just transition plans? Perceptions of decarbonisation and low-carbon energy transitions among peat workers in Ireland. *Energy Research & Social Science* 88. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2022.102616>
- Bell, S.E. & York, R. (2010) Community Economic Identity: The Coal Industry and Ideology Construction in West Virginia. *Rural Sociology* 75(1) 113–143. <https://doi.org/10.1111/j.1549-0831.2009.00004.x>
- Carley, S., Evans, T.P. & Koniskya, D.M. (2018) Adaptation, culture, and the energy transition in American coal country. *Energy Research & Social Science* 37 133–139. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.10.007>
- Cha, J.M. (2020) A just transition for whom? Politics, contestation, and social identity in the disruption of coal in the Powder River Basin. *Energy Research & Social Science* 69 101657. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101657>
- Clarke, A. (2003) Situational Analyses: Grounded Theory Mapping After the Postmodern Turn. *Symbolic Interaction* 26(4) 553–576. <https://doi.org/10.1525/si.2003.26.4.553>
- Clarke, A. (2005) *Situational Analysis: Grounded Theory After the Postmodern Turn*. Sage, Thousand Oaks.
- Clarke, A., Friese, C. & Washburn, R. (2015) Introduction to situational analysis. Teoksessa Clarke, A., Friese, C. & Washburn, R. (toim.) *Situational Analysis in Practice: Mapping Research with Grounded Theory* 11–75. Left Coast Press, Walnut Creek.
- Crowe, J. & Li, R. (2020) Is the just transition socially accepted? Energy history, place, and support for coal and solar in Illinois, Texas, and Vermont. *Energy Research & Social Science* 59 101309. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101309>
- Della Bosca, H. & Gillespie, J. (2018) The coal story: Generational coal mining communities and strategies of energy transition in Australia. *Energy Policy* 120 734–740. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.04.032>
- Euroopan komissio (2019) Euroopan vihreän kehityksen ohjelma. <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_fi>.
- Ey, M. & Sherval, M. (2016) Exploring the minescape: Engaging with the complexity of the extractive sector. *Area* 48(2) 129–155. <https://doi.org/10.1111/area.12245>
- Fingerroos, O. & Jouhki, J. (2014) Etnologinen kenttätyö ja tutkimus: Metodin monimuotoisuuden pohdintaa ja esimerkitapauksia. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 79–107. Ethnos ry, Helsinki.
- Fitzgerald, J. (2012) The messy politics of ”clean coal”: The shaping of a contested term in Appalachia’s energy debate. *Organization & Environment* 25 437–451. <https://doi.org/10.1177/1086026612466091>
- Flood, K., Mahon, M. & McDonagh, J. (2021) Assigning value to cultural ecosystem services: The significance of memory and imagination in the conservation of Irish peatlands. *Ecosystem Services* 50 101326. <https://doi.org/10.1016/j.ecoser.2021.101326>
- Golubchikov, O. & O’Sullivan, K. (2020) Energy periphery: Uneven development and the precarious geographies of low-carbon transition. *Energy and Buildings* 211 109818. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2020.109818>
- Haarstad, H. & Wanvik, T.I. (2017) Carbonscapes and beyond: Conceptualizing the instability of oil landscapes. *Progress in Human Geography* 41(4) 432–450. <https://doi.org/10.1177/0309132516648007>
- Hannula, E. (2020) Sitra SLL:n äänitorvena turvetta vastaan. Maaseudun tulevaisuus 22.8.2020 <<https://www.maaseuduntulevaisuus.fi/miilipide/4ab11740-bd70-5694-a49d-3f58fec5045b>>. 23.6.2021.
- Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (2014) Etnografian ulottuvuudet ja mahdollisuudet. Teoksessa Hämeenaho, P. & Koskinen-Koivisto, E. (toim.) *Moniulotteinen etnografia* 6–31. Ethnos ry, Helsinki.
- Jasanoff, S. (2018) Just transitions: A humble approach to global energy futures. *Energy Research & Social Science* 35 11–14. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2017.11.025>
- Jenkins, K., McCauley, D., Heffron, R., Stephan, H. & Rehner, R. (2016) Energy justice: A conceptual review. *Energy Research & Social Science* 11 174–182. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.10.004>
- Kaisti, H. & Kähkönen, M. (2012) Actors, interests and forces shaping the energyscape of the Mekong Region. *Forum for Development Studies* 39(2) 147–158. <https://doi.org/10.1080/08039410.2012.680250>

- Kivimaa, P., Huttunen, S., Lähteenmäki-Uutela, A., Heikkinen, M., Juhola, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Lund, P., Näkkäläjärvi, K. & Vainio, A. (2021) Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida Suomen ilmastopoliitikassa? Suomen ilmastopaneelin julkaisuja 2/2021. <<https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2021/06/ilmastopaneelin-julkaisuja-2-2021-kuinka-oikeudenmukaisuus-voidaan-huomioida-ilmastopoliitikassa.pdf>>.
- Kontinen, E., Salo, M. & Möttönen, S. (2018) Turvetuotannon sosiaalisen toimiluvan menetys Saarijärven reitillä. *Alue ja Ympäristö* 47(1) 62–78. <https://doi.org/10.30663/ay.60607>
- Korhonen, T., Hirvonen, P., Rämetsä, J. & Karjalainen, S. (2021) Turvetyöryhmän loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:24. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163045/TEM_2021_24.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Korjonen-Kuusipuro, K. (2018) Antropologia ja energia: Soveltava näkökulma energiakäyttötymisen tutkimuksessa. Teoksessa Hämeenaho, P., Suopajarvi, T. & Ylipulli, J. (toim.) *Soveltava kulttuurintutkimus* 279–298. Juvenes, Tampere.
- Laasasenaho, K., Palomäki, A. & Lauhanen, R. (2022) A just transition from the perspective of Finnish peat entrepreneurs. *Mires and Peat* 28. <https://dx.doi.org/10.19189/MaP2022.OMB.557>
- Latvala-Harvilahti, P. (2022) Kohtaamispaikkana suo: Suotaide kulttuuriperintö- ja luontoarvojen yhdistäjänä. *Terra* 134(2) 83–97. <https://doi.org/10.30677/terra.112015>
- Laurén, K. (2022) Suo karnevalistisena tilana. *Terra* 134(2) 99–112. <https://doi.org/10.30677/terra.112016>
- Laurén, K., Kaukio, V. & Latvala-Harvilahti, P. (2022) Soiden muuttuvan kulttuuriperinnön jäljillä. *Terra* 134(2). <https://doi.org/10.30677/terra.116743>
- Leinonen, T., Haanperä, O., Kohi, A., Landström, M., Hietaniemi, T. & Tynkkynen, O. (2020) Turpeen käytöstä luopuminen – Keinoja Suomelle reilun siirtymän tukemiseen. Sitra työpäpaperi 2020. <<https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/06/turpeen-kaytosta-luopuminen.pdf>>
- Lempinen, H. (2018) At the margins of the Barents energyscape. *Barents Studies* 5(1) 13–35. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201810091376>
- Lempinen, H. (2019a) ”Barely surviving on a pile of gold”: Arguing for the case of peat energy in 2010s Finland. *Energy Policy* 128 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.12.041>
- Lempinen, H. (2019b) *Arctic Energy and Social Sustainability*. Palgrave, Cham.
- Lempinen, H. (2022) Suomalainen turvesuo on keskellä maailman muutosta. *Alue ja Ympäristö* 51(1) 200–202. <https://doi.org/10.30663/ay.115336>
- Lempinen, H. & Vainio, A. (2022) ”Selviääkö tästä mitenkään?": Turpeesta elantonsa saavien kokemukset suomalaisen turvepolitiikan oikeudenmukaisesta siirtymästä. *Terra* 134(3) 149–167. <https://doi.org/10.30677/terra.113497>
- Lång, K., Aro, L., Assmuth, A., Haltia, E., Hellsten, S., Larmola, T., Lempinen, H., Lindfors, L., Lohila, A., Miettinen, A., Minkkinen, K., Nieminen, M., Ollikainen, M., Ojanen, P., Sarkkola, S., Sorvali, J., Seppälä, J., Tolvanen, A., Vainio, A., Wall, A. & Vesala, T. (2022) Turvemaiden käytön vaihtoehdot hiilineutraalissa Suomessa. Suomen ilmastopaneelin raportteja 2/2022. <https://doi.org/10.31885/9789527457115>
- MacCauley, D. & Heffron, R. (2018) Just transition: Integrating climate, energy and environmental justice. *Energy Policy* 119 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.04.014>
- McGrath, M. & McGonagle, H. (2016) Exploring ‘wicked problems’ from an occupational perspective: The case of turf cutting in rural Ireland. *Journal of Occupational Science* 23(3) 308–320 <https://doi.org/10.1080/14427591.2016.1169437>
- Möttönen, S., Salo, M., Litmanen, T. & Kontinen, E. (2023) Ympäristönsuojelulaki vuotaa: turvekiista tunnustuskampailuna. *Alue ja Ympäristö* 52(1) 77–96. <https://doi.org/10.30663/ay.115243>
- O’Connor, M. & Gearey, B. (2020) ‘Black butter melting and opening underfoot’: the ‘peat harvest’ in Irish literature and culture. *Green Letters: Studies in Ecocriticism* 24(4) 381–390. <https://doi.org/10.1080/14688417.2021.1878049>
- Onali, A. (2022) Valtionyhtiö Neova aloittaa turpeenoston uudelleen Venäjän aloittaman sodan takia – ”Jos tilanne olisi tullut vastaan parin vuoden päästä, olisimme olleet pulassa”. Helsingin Sanomat 9.3.2022 <<https://www.hs.fi/talous/art-2000008670072.html>>. 10.3.2023.
- Pettersson, S., Hallikainen, V., Naskali, A., Rovannerä, S. & Tuulentie, S. (2017) Ympäristökongfliktit Suomessa: mistä on kiistely ja miksi? *Terra* 129(2) 87–107. <<https://terra.journal.fi/article/view/107174>>.
- Renou-Wilson, F., Bolger, T., Bullock, C., Convery, F., Curry, J., Ward, S., Wilson, D. & Mülle, C. (2011) BOGLAND: Sustainable Management of Peatlands in Ireland. Ireland’s Environmental Protection Agency. <https://www.epa.ie/publications/research/land-use-soils-and-transport/STRIVE_75_web_SC.pdf>.
- Rohu, J. (2022) *Sustainable Bogs: Challenges in Transition*. Trinity College Dublin, School of Natural Sciences, Geography, 2022. <<http://hdl.handle.net/2262/101514>>.
- Ruuskanen, E. (2010) *Suosta voimaa ja lämpöä: Turve Suomen energiapolitiikassa 1940–2010*. Vapo Oy, Jyväskylä.
- Salazar Pérez, M. & Cannella, G.S. (2013) Situational analysis as an avenue for critical qualitative research: Mapping post-Katrina New Orleans. *Qualitative Inquiry* 19(7) 505–517. <https://doi.org/10.1177/107780041348951>

- Sayan, R.C. (2019) Exploring place-based approaches and energy justice: Ecology, social movements, and hydropower in Turkey. *Energy Research & Social Science* 57 101234. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2019.101234>
- Soimakallio, S., Sankelo, P., Kopsakangas-Savolainen, M., Sederholm, C., Auvinen, K., Heinonen, T., Johansson, A., Judi, J., Karhinen, S., Lehtoranta, S., Räsänen, S. & Savolainen, H. (2020) Turpeen rooli ja sen käytöstä luopumisen vaikutukset Suomessa. Tekninen raportti. Sitra 2020. <<https://www.sitra.fi/app/uploads/2020/06/turpeen-rooli-ja-sen-kaytosta-luopumisen-vaikutukset-suomessa-tekninen-raportti.pdf>>.
- Sovacool, B., Barnacle, M.L., Smith, A. & Brisbois, M.C. (2022) Towards improved solar energy justice: Exploring the complex inequities of household adoption of photovoltaic panels. *Energy Policy* 164 112868. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112868>
- Sovacool, B., Martiskainen, M., Hook, A. & Baker, L. (2019) Decarbonization and its discontents: a critical energy justice perspective on four lowcarbon transitions. *Climatic Change* 155 581–619. <https://doi.org/10.1007/s10584-019-02521-7>
- Suopajärvi, T., Koskinen-Koivisto, E., Korjonen-Kuusipuro, K., Hytönen, K-M. & Hämeenaho, P. (2019) Tunteilla on väliä: Tutkijan tunteet etnografisessa tutkimusprosessissa. *Elore* 2/2019 42–67. <https://doi.org/10.30666/elore.77809>
- Stirling, A. (2014) Transforming power: Social science and the politics of energy choices. *Energy Research & Social Science* 1 83–95. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2014.02.001>
- Strauss, S., Rupp, S. & Love, T. (2013) Powerlines: Cultures of energy in the twenty-first century. Teoksessa Strauss, S., Rupp, S. & Love, T. (toim.) *Cultures of Energy: Power, Practices and Technologies* 10–38. Left Coast Press, Walnut Creek.
- Tanskanen, M. (2000) *Näkyvän takana: Tutkimus metsäojitetun suomalaisen kulttuurisuudesta*. Väitöskirja, Joensuun yliopisto, maantieteen laitos.
- TEM (2022) Uudistuva ja osaava Suomi 2021–2027: EU:n alue- ja rakennepoliittikan ohjelma. Ohjelma-asiakirjan muutosehdotus / Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF) osuudet. Työ- ja elinkeinoministeriö. <<https://tem.fi/delegate/file/111564>>.
- Tennberg, M. & Vola, J. (2014) Myrskyjä ei voi hallita: Haavoittuvuuden poliittinen talous. *Alue ja Ympäristö* 43(1) 73–84. <<https://aluejymparisto.journal.fi/article/view/64806>>.
- Tilastokeskus (2023) Energian kokonaiskulutus energialähteittäin. <https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_ehk/statfin_ehk_pxt_12vq.px/table/tableViewLayout1>.
- UNFCCC (2015) United Nations Framework Convention on Climate Change. The Paris Agreement. <https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf>.
- Vainio, A., Käyhkö, J., Loivaranta, T., Lundberg, P. & Honkanen, O. (2023) Kansalaisten kokemukset Suomen ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuudesta. Suomen Ilmastopaneelin raportti 2/2023. <<https://www.ilmastopaneeli.fi/wp-content/uploads/2023/03/Ilmastopaneelin-raportti-2-2023-kansalaisten-kokemukset-suomen-ilmastopolitiikan-oikeudenmukaisuudesta.pdf>>.
- Valonen, M., Huovari, J., Sajeva, M. & Alimov, N. (2021) Turvetoimialan vaikutukset talouteen ovat suurimmat paikallisella tasolla. PITT Policy Brief 1/2021. <https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/media/turvetoimiala_policybrief_012021.pdf>.
- Valtioneuvosto (2019) Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma. Valtioneuvoston julkaisuja 2019:31. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-808-3>
- Westrén-Doll, J. (2021) Suomen turvejähti lopettaa energiaturpeen tuotannon, käyttö romahtaa koko maassa. Helsingin Sanomat 1.12.2021. <<https://www.hs.fi/talous/art-2000008441212.html>>. 2.2.2023.
- Whalley Hammell, K.R. (2014) Belonging, occupation, and human well-being: An exploration. *Canadian Journal of Occupational Therapy* 81(1) 39–50. <https://doi.org/10.1177/0008417413520489>
- Williams, S. & Doyon, A. (2019) Justice in energy transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31 144–153. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2018.12.001>

Artikkeli

Maija Halonen^a

Optimointi, polarisaatio, periferisointi: Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien vaihtoehtoiset kehityspolut alueellisen oikeudenmukaisuuden kehyksessä

Optimisation, polarisation, peripheralisation: alternative development paths of the regions of the East and North Finland in the frame of spatial justice

The green economy, growth and transition stand out from the policy narratives of sustainable development. Policy programmes, agendas and strategies aim to direct development into the post-fossil and post-plastic society. In addition, the transition should be fair and just for different people, communities, and places. These agendas are promising for regions such as East and North Finland, whose development relies largely on the sustainable use of natural resources. The article examines: 1) what kind of alternative regional development paths are framed by the green transition scenario narratives of development actors, 2) how different functions are located, and 3) how spatial justice is described? The data is based on the interviews with representatives of regional councils and sub-regional or municipal development organisations. The desired development path describes *regional optimisation* where benefits are maximized and diffused throughout the region. The plausible path describes *regional polarisation* with fragmented regional benefits. The undesirable development path describes *regional peripheralisation*, in which case the benefits are mainly directed outside the region or to regional centres.

Keywords: sustainability transition, spatial justice, regional development, alternative path, periphery

Johdanto

Vihreä talous, kasvu ja siirtymä erottautuvat voimakkaasti kestävästä kehityksestä kuvaavista politiikanarratiiveista. Poliittikaohjelmat, agendat ja strategiat pyrkivät suuntamaan juonen kulkua ja kehitystä fossiili- ja muovitalouden jälkeiseen aikakauteen, usein (bio)taloutta ja

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, maija.halonen@uef.fi

luonnonvarojen kestäväää käyttöä painottaen (esim. Gibbs & O'Neill 2014; Rakovic ym. 2020; Skarbøvik ym. 2020; Albrecht ym. 2021). Globaalisti merkittävimpiä agendoja ovat muun muassa Yhdistyneiden kansakuntien (YK) vihreän talouden ohjelma (*Green Economy*) ja Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön (OECD) vihreän kasvun strategia (*Green Growth*). Euroopan viitekehityksessä vihreää siirtymää ohjaa Euroopan unionin (EU) politiikka-aloitteiden paketti Green Deal.

Tulkitsen strategioiden ja ohjelmien muodostamat politiikkanarratiivit konsensushakuisina keinoina ohjata uutta globaalia sosio-taloudellista teknologista aaltoa, jonka oletetaan muuttavan perustavanlaatuisesti yhteiskuntien rakenteita ja kestäväen kehityksen levittäytymistä yhteiskunnissa (myös Geels 2011; Perez 2013; Wilenius 2014). Konsensuspainotteisista periaatteista huolimatta on kuitenkin epäselvää, millaisin käytännön askelein tavoiteltu vihreä siirtymä voidaan saavuttaa ja erityisesti, miten uusi aalto leviää eri alueille (ks. Gibbs & O'Neill 2014). Esimerkiksi bioteknologiaa, uusiutuva energiaa ja luonnonvaroja sekä vihreää teollisuutta on esitetty ratkaisukeinoina, jotka tarjoavat uutta potentiaalia myös taloudelliselle kehitykselle (Betz ym. 2019). Tarkkojen askelten ja kehityspolkujen ennakointi on kuitenkin osoittautunut erittäin vaikeaksi jopa politiikan ja ennakoinnin asiantuntijoille (mt.).

Kestävyysmurrosta ohjaaville ohjelmille ja aloitteille (esim. OECD 2011; UNEP 2011; EC 2019) yhteistä on, että ne painottavat taloutta ja tavoittelevat vähähiilistä sekä resurssien käytöltään tehokasta ja tuotannoltaan mahdollisimman puhdasta (globaalia) yhteiskuntaa. Siirtymän tulisi olla reilu ja oikeudenmukainen erilaisten ihmisten, yhteisöjen ja paikkojen näkökulmasta, minkä tulkitsen ilmentävän alueellisesti oikeudenmukaista siirtymää. Alueellisesti oikeudenmukaiseen siirtymään voidaan vaikuttaa suoraan tai välillisesti monin eri tavoin. Esimerkiksi Euroopan unionin rakennerahastojen kautta Suomen eri alueille kohdistuvat rahavirrat ovat konkreettisia keinoja, joilla kestävyysmuutosta pyritään ohjaamaan. Perinteisten Euroopan aluekehitys- ja Euroopan sosiaalirahastojen (EAKR ja ESR+) lisäksi uudella ohjelmakaudella aloitti Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (JTF), joka keskittyy nimensä mukaisesti ohjaamaan siirtymästä mahdollisimman oikeudenmukaista (ks. <https://rakennerahastot.fi>). Yhteistä kaikille ohjelmakauden 2021–2027 rahastoille on se, että kestävyys painottuu läpileikkaavana tavoitteena alueiden välisten kehityserojen tasaamisen rinnalla. Euroopan unionin rahavirtojen lisäksi alueiden kehitykseen vaikuttavat keskeisesti kansallisesti tehtävät investointipäätökset muun muassa tiestön, rautateiden, sähköverkkojen ja lentoväylien osalta, jotka kohdentuessaan tukevat tai puuttuessaan heikentävät alueiden kehitystä.

Nämä rahavirrat ja investoinnit eivät suinkaan jakaudu tasaisesti, vaan niitä kohdenneetaan tietoisesti tai tiedostamatta eri alueille. Tämä puolestaan johtaa jännitteisiin eri alueiden tai alueiden ja hallintovallan välillä. Tutkimuksen alkuvaiheessa, vuonna 2020 julkisuudessa käytiin keskustelua ja kiistelyäkin Euroopan unionin uuden ohjelmakauden rahoituksen jakoperusteista. Kannanotot koskivat erityisesti harvan asutuksen ja alueiden epätasaisen aluekehityksen painottamista jakoperusteena sekä uuden JTF-rahaston painotuksia, jotka vaihtelivat kapea-alaisesta ”turverahastosta” laajempaan alueellisen oikeudenmukaisuuden edistämisen tulkintaan. Tiestön kehittämisen osalta vastakkain olivat ja ovat edelleen ruuhkaisimmat ja vähemmän ruuhkaiset tieosuudet. Ratahankkeiden osalta erottuivat erityisesti Turun ”tunnin juna” ja Suomirata verrattuna muihin raidehankkeisiin ja parannuskohteisiin. Lentoliikenne oli koronapandemian myötä keskeytynyt ja pysyvä yhteiskunnan tuki maakuntakentille on edelleen epävarmaa.

Vihreän siirtymän myötä luonnonvarojen käytöllä on entistä voimakkaampi rooli alueiden kehittämisen ja kehittymisen kannalta. Varsinkin metsien ja turpeen käyttöön liittyvä keskustelu on ollut julkisuudessa näkyvää. Kiistelyt jäivät usein kansallisen ja EU-tason välisiksi, mutta jonkin verran huomiota on kiinnitetty myös alueellisiin erityiskohtiin, jotka liittyvät muun muassa suojelualueiden alueelliseen painottumiseen sekä paikallisten sidosryhmien mahdollisuuksiin vaikuttaa luonnonvarojen käyttöön.

Vaikka luonnonvarojen käyttöä ohjaavaa politiikka ei suoraviivaisesti kytkeydy alueiden kehitykseen, sen merkitystä ei voi sivuuttaa kestävyysmurroksen kynnyksellä.

Alueelliset ja yleisemmin maantieteelliset, skaalaan, tilallisuuteen ja kontekstien erityisyyksiin huomiota kiinnittävät lähestymistavat ovat viimeisten vuosien aikana lisääntyneet kestävyysmurrosta käsittelevien tutkimusten parissa (Binz ym. 2020). Pääpaino on kuitenkin ollut kaupungeissa ja urbaaneissa ympäristöissä tai yleisesti alueita käsittelevissä viitekehyksissä (ks. Hansen & Coenen 2015; Schwanen 2018). Periferioihin keskittyvä tutkimus on puolestaan ollut huomattavasti vähäisempää (Munro 2019) tai periferiaa on käsitelty yksipuolisesti globaalina periferiana (ks. Truffer ym. 2015). Jonesin ja kumppaneiden (2019, 111) mukaan keskittyminen urbaaneihin konteksteihin selittää osaltaan sitä, että alueellisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta relevanttien EU-agendojen analyysit ja erityisesti niiden pohjalta tehdyt aluetarkastelut ovat jääneet vähäisiksi.

Periferia–keskus-tarkastelun yhdistäminen kestävyysmurrostutkimukseen on Häyrysen ja Hämeenahon (2020) mukaan oivallinen keino tuoda esiin Euroopan viitekehityksessä esiintyviä alueellisia hierarkioita. Tässä artikkelissa tutkimusalue keskittyy Itä- ja Pohjois-Suomessa sijaitseviin maakuntiin (Keski-Pohjanmaa, Pohjois-Pohjanmaa, Lappi, Kainuu, Pohjois-Savo, Etelä-Savo ja Pohjois-Karjala), jotka määrittyvät osaksi EU:n pohjoisia periferioita (Gløersen ym. 2006) ja ovat Suomen kansallisen päätösvallan mukaan harvaan asutukseen kytketyn erityisrahoituksen kohteena (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021). Vihreä siirtymä ja kasvu ovat lupaavia suuntauksia Itä- ja Pohjois-Suomen kaltaisille alueille, joiden kehitys nojaa luonnonvarojen käyttöön. Vihreän talouden painotukset näkyvät selkeästi muun muassa toivottuina aluekehityksen moottoreina Itä- ja Pohjois-Suomen (2019) yhteisessä strategiassa. Miellän nämä pohjoisen periferian maakunnat kestävyysmurroksen eturintamassa oleviksi alueiksi, koska alueet eivät vain hyödynnä luonnonvaroja, vaan luonnonvarat myös sijaitsevat kyseisillä alueilla. Oikeudenmukaisen siirtymän yhtenä taustavaikeutena on ollut huoli kestävyysmurroksen tahtäviin kuuluvien toimien vaikutuksesta kestävyysmurroksen eturintamassa sijaitseviin yhteisöihin (esim. Stevis & Felli 2015; Ciolet & Harrison 2020), mikä on osaltaan vaikuttanut tutkimusalueen valintaan.

Tässä artikkelissa mielenkiinto kohdistuu tutkimusalueiden kehitystä suuntaavien alueellisten toimijoiden kuvaamiin toivottuihin, todennäköisiin ja epätoivottaviin kehityspolkuihin. Erilaisten vaihtoehtoisten visioiden esittämistä ja laadullista ajattelua pidetään tärkeänä osana murrosprosessia ja tulevaisuutta koskevien skenaarioiden arviointia (Murphy 2015; Perez 2016). Vaihtoehtoisten visiointien ja arviointien avulla kestävyysmurrosta liittyviä kiistelyjä ja erilaisia näkemyksiä voidaan tehdä näkyviksi ja siten välttää suhtautumasta siirtymään itsestään selvästi tiettyyn suuntaan etenevänä (Meadowcroft 2011; Haukkala 2018). Alue- ja kestävyystutkimuksen tulisikin keskittyä tarkastelemaan, mitä erilaisista siirtymävaihtoehdoista voi seurata ja millaisia sisältöjä niihin liittyy (Gibbs 2018).

Tarkastelun vaihtoehtoisia seurauksia ja sisältöjä prosessisesti etenevien tutkimuskysymysten avulla: 1) millaisia vihreän siirtymän kehystämiä vaihtoehtoisia maakunnallisia kehityspolkuja kehittämistoimijoiden skenaarionarratiivit tuottavat, 2) miten erilaiset toiminnot sijoittuvat eri kehittämisspoluille ja 3) millaisena alueellinen oikeudenmukaisuus kuvautuu kehityspolkujen pohjalta tulkittuna? Artikkelin analyysi perustuu maakuntaliittojen sekä seutukunnallisten tai kunnallisten kehittämisorganisaatioiden edustajien haastatteluihin (yht. 20 kpl), jotka olen toteuttanut vuosina 2020–2021. Alue on taipuisa käsite, mutta käytän artikkelissani aluetta kuvaamaan kansallista pienempää aluetta, kuten maakuntaa. Itä- ja Pohjois-Suomen ymmärrän tiettyjen maakuntien muodostamaksi suuralueeksi ja kunnat tai toisiaan lähellä olevat kunnat seutukunniksi maakunnan sisällä.

Tutkimuksen viitekehys

Kestävyys siirtymä yhteiskuntien ja alueiden murroskautena

Vihreä siirtymä on politiikassa ja yleisemmin yhteiskunnassa omaksuttu termi, jolla kuvataan tieteellisessä käsitteistössä kestävyys siirtymänä (*sustainability transition*) tai kestävyysmurroksena tunnettua ilmiötä. Kestävyysmurrosta on pidetty aiemmista taloudellisteknologispainotteisista murroksista poikkeavana yhteiskuntamurroksena kestävyteen liittyvän ympäristöllis-sosiaalispainotteisuutensa ja instituutioiden roolin korostamisen myötä (*“green TEP”* ks. Hayter 2008, 832; Perez 2016).

Ideaalitilanteessa murros johtaisi *win-win-win*-tyyppiseen yhteiskuntaan, jossa hyödyt eivät kosketa vain (tiettyjä) talouden osa-alueita vaan myös ympäristöä sekä yhteisöjä (esim. Gibbs ym. 2005). Tulkitsen tilanteet, joissa hyötyjen nähdään leviävän tasaisesti ja kaikkien selviytyvän voittajina ilmentävän kestävyys siirtymän kannalta optimaalista lopputulosta. Poliittika-agendat kansainväliseltä tasolta eri maiden aluekehitysstrategioihin pyrkivät luomaan erityisesti biotalouteen pohjautuvaa lupausdiskurssia kestävämmästä yhteiskunnasta, joka perustuu huipputeknologiaan ratkaisuihin ja luonnonvaroja säästelevään tai tehokkaaseen käyttöön (Sanz-Hernández ym. 2019; Eversberg & Holz 2020; Mittra & Zoukas 2020).

Win-win-win-tavoitteita on myös kritisoitu vinoutuneina ja monien alueiden näkökulmasta epärealistisina (esim. Ramcilovic-Suominen & Pülzl 2018; Halonen ym. 2022). Kestävyys siirtymään liittyy siten samankaltaisia *win-lose*-tyyppisiä kehityskulkuja kuin aiempiin yhteiskunnallisiin murroskausiin. Tässä artikkelissa huomio kiinnittyy erityisesti alueiden kannalta epätasapainoisiin mahdollisuuksiin, jotka johtavat polarisaation vanhojen ja uusien elinkeinojen, tai eri sektoreiden tai alueiden välillä (ks. Perez 2016). Lopputuloksena voi olla schumpeteriläisittäin ”luova tuho”, kun yhdet elinkeinot tai toimijat siirtyvät kehityksen seuraavalle askelmalle ja toiset puolestaan kohtaavat taantumaa tai poistumaa (esim. Hodgson 2009, 170). Esimerkiksi biotalouden eturintamassa kehittyvät uudet alat ja yritykset ovat todennäköisemmin voittajapuolella ja vanhat fossiiliperäiset päästösektorit taas häviöpuolella.

Polarisaatiotyyppinen kehitys johtuu siitä, ettei kestävyys siirtymä etene homogeenisesti identtisille alueille (Hansen & Coenen 2015). Alueiden erityispiirteistä kuten sijainnista, elinkeinorakenteesta, toimijoista ja instituutioista sekä alueen verkostoista ja laajemmista poliittisista rakenteista (Truffer ym. 2015; Gibbs 2018) seuraa, että alueilla on erilaiset mahdollisuudet sopeutua kestävyysmurroksen aiheuttamiin muutoksiin. Siitäkin huolimatta, että vihreää siirtymää pyritään ohjaamaan poliittisin keinoin mahdollisimman oikeudenmukaiseen suuntaan, alueiden välinen polarisaatio on noussut erityiseksi huolenaiheeksi. Varsinkin kansallisten keskusten ja muiden alueiden kehityksestä jälkeen jäävien alueiden väliseen polarisaatioon on viime vuosina kiinnitetty entistä enemmän huomiota (esim. Rodríguez-Pose 2018; Demeterova 2023).

Maantieteelliset kestävyys siirtymään liittyvät tutkimukset ovat keskittyneet innovaatiota tuottavien toimijoiden sijoittumiseen ja siihen, miten ne vievät siirtymää eteenpäin (Murphy 2015; Grillitsch & Hansen 2019; Munro 2019). Näiden toimijoiden sijoittuminen vaikuttaa muttei yksistään aiheuta kestävyys siirtymään liittyvää epätasaista ja eriytyntä aluekehitystä, vaan sitä aiheutuu myös muiden kestävyys siirtymään liittyvien tapahtumien seurauksena (ks. Gibbs & O’Neill 2017). Tästä johtuen huomiota on syytä kiinnittää sekä sinne missä siirtymää luodaan että erilaisiin muihin seurauksiin, jotka kohdistuvat eri tavoin eri alueisiin (Donner-Amnell 2020).

Kestävyyssiirtymä luonnonvarojen keskellä periferiassa

Luonnonvarojen keskellä sijaitseville maaseutualueille ja periferioille kestävyyden lupausdiskurssit sopivat hyvin (Kuhmonen & Kuhmonen 2015; Mahon ym. 2023). Esimerkiksi tietoteknologiaan pohjautuvaan murroskauteen verrattuna vihreä siirtymä vaikuttaa lupaa-vammalta alueille, joilla on jo entuudestaan luonnonvarojen hyödyntämiseen keskittyneitä perinteitä (ks. Lehtonen 2015). Tämänkaltaiset alueet tulivat edellisen murroskauden myötä syrjäytetyksi, koska niille ei löytynyt luontaista roolia tietoteknologiapainotteisessa yhteiskunnassa. Luonnonvarojen nostaminen kestävyys siirtymän keskiöön luo aluekehityksen näkökulmasta mahdollisuuksien ikkunoita, mikä ei tosin vielä takaa kokonaisvaltaisesti kestävämpää kehitystä tai asemaa yhteiskunnassa.

Murphy ja Smithin (2013) mukaan periferioiden erityispiirteiden huomiointi auttaakin osaltaan selittämään, millainen suhde eri alueilla on muutosta ohjaaviin laajempiin rakenteisiin ja ympäristöihin. Vastaavasti (kestävyys)siirtymäkäsitemallin avulla voidaan selittää, miksi luonnonvaroja arvioidaan uudelleen, miten niiden käyttöä määritellään ja miten niiden myötä tuotetaan tai toisinnetaan alueiden asemoitumista. Periferisointi viittaa prosessiin, jossa alueen roolia periferiana määritellään eri toimijoiden tuottamien diskurssien avulla (ks. Kühn 2015) sekä toimintaan, jonka myötä alueet määrittyvät perifeeriksi alueiksi. Esimerkiksi politiikkadiskurssit, jotka jakavat alueet luonnonvaroista vähiten hyötyviksi lähtöpaikoiksi ja eniten luonnonvaroista hyötyviksi väli- tai loppupaikoiksi, toisintavat osaltaan lähtöpaikkojen osalta periferisointia (ks. Kotilainen 2021). Esimerkkinä toiminnallisesta periferisoinnista puolestaan on kestävyys siirtymän etulinjassa olevien alueiden ajautuminen ”työ vastaan ympäristö” -loukkuihin (esim. Stevis & Felli 2015; Ciptlet & Harrison 2020) tai paikalliset intressit sivuuttavaan luonnonvarojen hyväksikäyttötilanteisiin (Mahon ym. 2023). Kestävyys siirtymään liitetty ”etulinja” (*frontier*) viittaa yhteisöihin, joihin kestävyys siirtymän katsotaan erityisesti vaikuttavan. Laako (2022) nostaa esiin myös ”ekovyöhykkeen” (*eco-frontier*) ja ”ekologisten rajamaiden” (*eco-borderlands*) käsitteet, jotka viittaavat perifeerisiin reuna-alueisiin hieman eri tavoin, mutta korostaen niiden erityisyyttä ekologisesta merkittävänä alueina sekä alueen ulkopuolelta suuntautuvien intressien kohteina.

Kuhmosen ja kumppaneiden (2022, 117) maaseudun paikkaa kestävyysyhteiskunnassa kartoittaneessa tutkimuksessa kaksi keskeistä ajuria tai sisältöä liittyvät luonnonvaroihin, niiden rooliin kestävyys siirtymässä ja suhteeseen muihin kestävyys ulottuvuuksiin nähden. Keskeisin havainto oli, että uusiutuvien luonnonvarojen rooli fossiilisen jälkeisessä tuotannossa on syytä tunnustaa ja tunnustaa. Seuraavaksi keskeisin johtopäätös oli, että kestävä kehitys edellyttää taloudellisten, ympäristöllisten ja sosiaalisten ulottuvuuksien välisten ristiriitojen ja kompromissitarpeiden tunnustamista, tunnustamista ja arviointia. Periferioiden näkökulmasta keskeinen kysymys on, miten ympäristönäkökulmat ja luonnonvarojen kestävä käyttö voidaan integroida periferioiden aluekehityksen kanssa (Pugh & Dubois 2021).

Alueellisesti oikeudenmukainen kestävyys siirtymä

Kestävyys siirtymän oikeudenmukaisuutta käsitellään tyyppillisesti kolmen ulottuvuuden avulla (esim. Newell & Mulvaney 2013). Tässä artikkelissa olen hyödyntänyt Kortetmäen ja kumppaneiden (2022, 16) suomennoksia, jotka ovat jako-oikeudenmukaisuus (hyötyjen ja haittojen oikeudenmukainen jakautuminen), sosiokulttuurinen eli tunnustava oikeudenmukaisuus (eri ryhmien yhtäläinen arvostus ja huomioon ottaminen), ja menettelytapojen sekä päätöksenteon oikeudenmukaisuus. Madanipourin ja kumppaneiden (2024) mukaan alueellinen oikeudenmukaisuus on luonteeltaan näitä eri näkökulmia yhdistävä tapa lähestyä oikeudenmukaisuutta. Lisäksi perinteinen maantieteellinen tapa tarkastella tilallista tai alueellista epätasaisuutta auttaa kiinnittämään huomiota tekijöihin, jotka aiheuttavat

epäoikeudenmukaisuutta tai edistävät myönteistä vastinparia. Epätasapainoisuutta ja siten epäoikeudenmukaisuutta aiheuttavat tyypillisesti eri skaaloilla tapahtuvat toimijoihin, materiaaleihin tai rakenteisiin liittyvät kamppailut, valtaepäsymmetriat ja erilaiset toimijoiden tai alueiden väliset suhteet, jotka ohjaavat siirtymän suuntaa (Murphy 2015).

Maantieteellisten tarkastelutapojen sekä kestävyys siirtymää ja oikeudenmukaisuutta kuvaavien käsitteistöjen yhdistäminen on artikkelin näkökulmasta mielenkiintoista. Näistä monet piirteet sopivat kuvaamaan periferioille tyypillisiä ominaisuuksia ja niiden asemoitumista yhteiskunnissa. Periferioille tyypillisiä ominaisuuksia ovat muun muassa heikompi valta-asema suhteessa keskuksiin tai ulkoisiin toimijoihin, asemoituminen taloudellisilta hyödyiltään muita alueita heikommaksi alkutuotantoalueeksi sekä rakenteellinen (tai henkinen) etäisyys keskeisistä alueista tai toimijoista (Isaksen 2015; Halseth & Ryser 2017; Hayter & Nieweler 2018; Ryser ym. 2018).

Alueellista oikeudenmukaisuutta on akateemisessa kirjallisuudessa avattu ja lähestytty monien periferiaan liittyvien näkökulmien avulla tai niitä hyödyntäen. Esimerkiksi Görmarin ja kumppaneiden (2019, 5) mukaan keskittäminen ja periferisointi aiheuttavat erityyppisiä polarisaation muotoja, jotka vaikuttavat ongelmallisesti alueiden välisen koheesion eli alueellisen oikeudenmukaisuuden saavuttamista. Sinänsä mielenkiintoista on, että Jonesin ja kumppaneiden (2019, 112) mukaan alueellinen oikeudenmukaisuus vaikuttaa kuitenkin helpommin omaksuttavalta tavoitteelta kuin negatiivisen periferisoinnin vähentäminen. Periferisoinnin toisintaminen on esimerkiksi vahvasti läsnä erilaisten taloudellisten jakautumisten muodoissa (Hadjimichalis 2019, 62).

Esimerkiksi julkiset investoinnit ovat keskeinen osa talouden jakautumista ja niihin kohdistuvat epäoikeudenmukaisuuden kokemukset ovat tyypillisesti olleet vahvoja ennemmin perifeerisillä alueilla kuin keskuksissa (van Vulpen 2023). Perifeerisille alueille kohdistuvien investointiongelmien taustalla vaikuttaa usein ”kriittisen massan” tai riittävän taloudellisen pääoman puuttuminen, minkä lisäksi erityisesti EU-rahoituksen saamista heikentää päätöksenteon, rahoituksen rakenteiden sekä rahoituskriteerien jäykkyys tai sopimattomuus (Fritsch ym. 2024). Mielenkiintoista on, että ongelmat ovat samankaltaisia koskien sekä alueellisesti kohdennettuja rahastoja että aluesokeaksi tarkoitettua TKI-rahoitusta (Halonen 2023). Aluesokea (*spatially blind*) viittaa tässä siihen, että rahoituskriteereihin ei liity alueellisten erityispiirteiden huomioimista tai muuta alueellista kohdentamista. Makkosen ja Mitzen (2022) tutkimus havainnollistaakin, että aluesokeaksi tarkoitettu Business Finlandin TKI-rahoitus on kohdistunut pitkään Suomen suurimpiin keskuksiin ja maakuntakeskuksiin, mutta kun kriteerejä hieman muutettiin, TKI-rahoitus levisi laajemmalle.

Aineisto ja menetelmät

Aluekehityksen asiantuntijoiden haastattelut Itä- ja Pohjois-Suomesta

Itä- ja Pohjois-Suomen maakunnat on valittu tutkimusalueeksi, koska ne on määritelty pohjoisiksi periferioiksi erityisesti eurooppalaisessa kontekstissa (ks. Gløersen ym. 2006). Toisena valintakriteerinä on se, että Itä- ja Pohjois-Suomi sijaitsevat fyysisesti suhteellisen etäällä kansallisista päätöksenteon paikoista sekä kansallisesti ja varsinkin kansainvälisesti merkittävistä markkinoista. Kolmantena valintakriteerinä olen pitänyt sitä, että jokaisella alueella on kestävä kehityksen kannalta olennaisia luonnonvaroja ja alueen luonnonvarat on kytketty osaksi maakunnan kehitystä vähintäänkin strategisella tasolla (Itä- ja Pohjois-Suomi 2019).

Olen tietoinen siitä, etteivät nämä maakunnat ole keskenään samanlaisia periferioita tai edes kaikissa konteksteissa periferioiksi määriteltävissä. Keskityn tässä tutkimuksessa löytämään kehityspolut, jotka kuvastavat maakunnissa ilmeneviä tyypillisiä perifeerisyyksiä ja (epä)oikeudenmukaisuuksia. Pysin lähestymään maakuntia sekä maakunnan

tasolta että maakuntaa pienempien alueiden näkökulmasta. Tämän yhdistelmän arvioin tuottavan toisiaan täydentävän ja siten kokonaisvaltaisemman kuvan eri kehityspolkujen ilmentämästä aluekehityksestä ja alueellisesta oikeudenmukaisuudesta. Asetelma kytkeytyy Pugh'n ja Dubois'n (2021) huomioon siitä, että periferioiksi määritellyt alueet voivat myös itse sisältää erityyppisiä alueita kuten toimintojen keskittymisestä hyötyviä keskuksia tai erilaisin suhteellisin etäisyyksin sijoittuvia periferioita. He huomauttavat, että juuri periferioiden sisäinen polarisaatio on jäänyt tutkimuksissa vähäiselle huomiolle. Alueiden sisäisten erojen huomiotta jättäminen ei ole vain periferioita koskeva havainto. Samoin tavoin Madanipour ja kumppanit (2024) peräänkuuluttavat alueiden välisten analyysien lisäksi alueiden sisäisten erojen yksityiskohtaisempaa tarkastelua osana alueellisen oikeudenmukaisuuden muodostumista.

Tutkimus keskittyy maakuntien alueilta tuotettuihin näkökulmiin, koska kestävyyspolkujen ympäristölliset ja kehitykselliset ongelmat sekä niihin liittyvät konfliktit ilmenevät konkreettisimmin alueellisella tai paikallisella tasolla (esim. Beland Lindahl ym. 2016). Valitsin haastateltaviksi maakuntaliittojen organisaatioiden edustajia (7 kpl) ja seutukunnallisten tai kunnallisten kehittämisorganisaatioiden edustajia (13 kpl). Haastattelut on toteutettu koronapandemian alkushokin jälkeen vuoden 2020 kesästä lähtien ja viimeisimmät vuoden 2021 keväällä. Tutkimukseen on siten sisällytetty havaintoja myös pandemiaan liittyen. Tutkimuksen rajoitteena puolestaan on, ettei siihen sisälly Venäjän Ukrainaa vastaan aloittamaan sotaan liittyviä havaintoja. Viimeaikaisten tutkimusten mukaan (esim. Crnec 2023; Pietras 2023) viimeisimmät shokit ja kriisit eivät kuitenkaan näytä muuttaneen pitkäaikaisia vihreälle siirtymälle asetettuja tavoitteita vaan lähinnä välitavoitteita tai tavoitteiden järjestystä.

Miellän haastateltavat oman alueensa (maakunnan, seutukunnan tai kunnan) kehityksen asiantuntijoiksi heidän professionaalisen asemansa myötä (ks. Alastalo ym. 2017). Oletan heillä siten olevan sekä ensikäden tietoa oman alueensa kehityksestä (menneestä, nykyisestä ja mahdollisesti tulevaisuudessa vaikuttavista tekijöistä) että kokemusperäistä asiantuntijuutta, joiden pohjalta arvioin heidän olevan kykeneviä esittämään näkemyksiä vaihtoehtoisista kehityspoluista. Hukkista (2003, 186) mukaillen, tutkimukseen valitut asiantuntijat ovat keskeisesti tuottamassa ja osaltaan arvioimassa sosiaalisesti konstruoitua kuvaa alueensa kehityksen tulevaisuudesta, joka heijastelee myös erilaisia yhteiskunnallisia vaikutusmahdollisuuksia ja valta-asetelmia – sekä edelleen alueellista oikeudenmukaisuutta.

Haastatteluista kehityspoluiksi

Analyysimenetelmänä olen hyödyntänyt narratiivisiin kehityspolkuihin tukeutuvaa menetelmää, jota on käytetty kestävyyyteen liitettyjen tulevaisuuspolkujen analyysikeinona (esim. Absar & Preston 2015; O'Neill ym. 2017; Racovic ym. 2020). Narratiiviset kehityspolut muodostetaan tunnistamalla eri kehityspolkuihin vaikuttavat pääelementit, jotka yhdistyvät muihin elementteihin tai kokonaisuuteen eri vaihtoehtoisissa eri tavoin (Racovic ym. 2020). Elementit voivat olla eri kehityspoluilla osin samoja ja osin erilaisia, ja se miten ne kytkeytyvät eri vaihtoehtoihin, ilmenee sen mukaan, millaisia ilmaisuja näihin elementteihin kulloinkin liitetään (Absar & Preston 2015; O'Neill ym. 2017).

Holsteinia ja Gubriumia (2012) mukaillen analyysiani ohjaa kolme analyttistä huomion kohdetta ja kysymystä: 1) tarinoiden sisällöt eli mitä tarinat kertovat (elementit) 2) vuoro-vaikutus ja diskurssit eli miten tarinat kertovat (miten elementit kytkeytyvät toisiinsa ja kokonaisuuteen) ja 3) yhteiskunnalliset ilmiöt eli missä ja miten tarinat ovat kehystettyjä tai mitä ne kertovat tarinan kontekstista. Tulkitseen haasteltavien tuottamat narratiiviset kehityspolut laajemman yhteiskunnallisen murroksen ja alueellisen ympäristön kehystämisenä. Alue toimijoiden kehukset auttavat paljastamaan tietystä kontekstista esitettyjä tilallisia ymmärryksiä ja näkemyksiä esimerkiksi ympäristöstä, paikallisuudesta ja luonnonvaroista sekä niiden suhteesta kestävään kehitykseen (Beland Lindahl ym. 2016).

Analysiprosessi on edennyt O’Neillin ja kumppaneiden (2017) esittämää ja myöhemmin Rakovicin ja kumppaneiden (2020) täydentämää analysiprosessia mukailleen. Olen edennyt prosessissa osin eripäin tai vaiheet ovat limittyneet toisiinsa, minkä lisäksi olen erottanut toisistaan elementteinä kehityksen ulkoiset ajurit ja alueen sisälle sijoittuvat toiminnot. Ensimmäisessä vaiheessa olen määritellyt tavoitteen, joka on alueellista oikeudenmukaisuutta ilmentävien kehityspolkujen muodostaminen. Samassa vaiheessa määrittelin analyysia ohjaavat vaihtoehdot pääkategoriat tulevaisuudentutkimukselle tyypillisten skenaariovaihtoehtojen mukaisesti: toivottava, todennäköinen ja epätoivottava. Skenaariolla viittaa erityisen merkittävään tilaan, johon kuljetaan sellaista kehityspolkua pitkin, johon haastatellut aluekehityksen asiantuntijat kiinnittävät huomiota (ks. Kamppinen ym. 2003, 31).

Toisessa vaiheessa jaottelin näiden pääkategorioiden alle haastateltavien vastaukset viimeisenä esittämäni kysymykseen, jossa pyysin asiantuntijoita kuvailemaan, millaisia nämä kolme vaihtoehdoista skenaariota ovat. Jaottelun jälkeen tunnistin eli käytännössä kategorisoin eri skenaarioihin liitetyt elementit (esim. politiikkaohjelmat tai strategiat, rahoitusinstrumentit, markkinat, sektorit, luonnonvarat, investoinnit, kehitykseen liitetyt organisaatiot ml. päätöksenteko, koulutus ja tutkimus, infrastruktuuri) alakategorioiksi ja jaoin elementit samalla alueellisiksi ja ulkoisiksi elementeiksi.

Haastateltavat kuvasivat tyypillisesti kunkin vaihtoehdoisen skenaarion tiivistetysti ja viittasivat skenaarion yhteydessä muihin haastattelussa jo yksityiskohtaisemmin esiintuomiinsa kohtiin kuten esimerkiksi: ”Huomaamattaniinkin ehkä yritin tuossa jo vähän punnita, elikkä toivottavia skenaarioita tietenkään näissä meidän älykkään erikoistumisen kärjissä” (H7, toivottava), ”Kyllä nää meidän isot bankkeet mitä meillä on tässä tiedossa, niin ne kun rupee totentumaan, niin meillä on aika lailla isosti investointeja eri toimialoille, elikkä meillä tulee sinne nyt bioteollisuuteen, biokaasuun, matkailuun.” (H12, todennäköinen), ja ”Epätoivottava skenaario tietysti on se, että mitään uutta ei tänne tule ja tosiaan ollaan sitten tämmönen syrjäinen luontomatkaileukohde, [...] ei sitten tule muuta.” (H15, epätoivottava)

Kolmannessa vaiheessa palasin haastattelun kohtiin, joihin haastateltavat olivat näiden tiivistettyjen skenaariovastausten kohdalla viittaneet. Luokittelin skenaarioihin kytketyt elementit kunkin skenaarion alakategorian alle sen mukaan, miten ne oli esitetty eli millaisia ilmaisuja elementteihin liittyi. Esimerkiksi haastattelun ensimmäiseen teemaan lukeutuvan SWOT-analysikysymyksen yhteydessä esitetyt mahdollisuudet linkittyivät tyypillisesti toivottuun skenaarioon, vahvuudet puolestaan toivottuun tai todennäköiseen skenaarioon, heikkoudet todennäköiseen tai epätodennäköiseen skenaarioon ja uhat epätodennäköiseen skenaarioon. Tulkitsen nämä erilaiset viittaukset haastattelun eri osiin osaksi argumentaatioketjua, jotka muodostavat vaihtoehdoisen kehityspolun – perustelevat sitä ja saattavat uskottavaan muotoon (ks. Kamppinen ym. 2003, 29). Argumentaatioketjut sisältävät skenaarioille tyypillisiä kuvauksia tavoitteista, toivotuista, mahdollisista tai epätoivotuista tapahtumista ja toiminnasta sekä arvioituista seurauksista (esim. Bell 2009, 317). Skenaarioita ennen olevat yhteiset kysymykset sisälsivät teemat: alueen SWOT-analyysi, ulkoinen toimintaympäristö sekä syrjäisyys ja etäisyys. Näiden lisäksi kullekin alueelle oli kohdistettu alueiden kehittämistä koskevien strategioiden pohjalta erityisiä kysymyksiä, jotka liittyvät tärkeimpiin strategisiin painopisteisiin (nykyiset ja muutostarpeet) sekä tavoiteltuun kasvuun, innovaatiotoimintaan ja toimintatapoihin.

Neljännessä vaiheessa yhdistin elementit (toiminnot) ja niihin kytketyt miten-ilmaukset aluekehitykseen liittyvän merkityksen mukaan (esim. hyödyttää–haittaa, *win–lose*) ja sijoitin ne haastattelun pohjalta kartalle. Sijoittamisen tukena käytin kunkin haastattelun yhteydessä karttaa, jonne merkitsin eri toimintoja ja miten-kuvauksia haastateltavan kertoman mukaan sekä osin myös haastattelun jälkeen (esim. tarkistuksen tai täydentämisen vuoksi). Lopuksi yleisin sijoittumista maakunnan sisällä haastatteluista tehtyjen tyypillisyyksien pohjalta ja muodostin maakunnallisen tyypiesimerkin kustakin skenaariovaihtoehdosta.

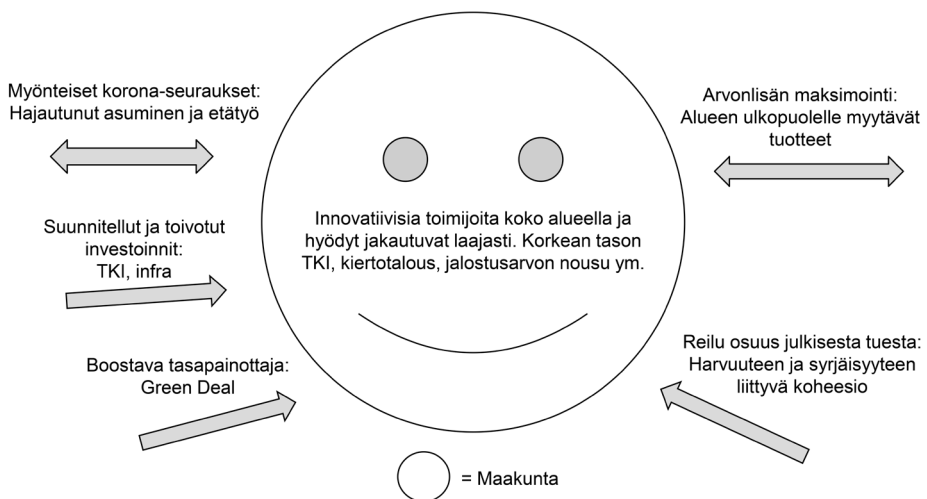

Viidennessä vaiheessa yhdistin analyysin eri osat toisiinsa (alueen sisäiset ja ulkoiset elementit ja niihin kytketyt miten-ilmaukset). Kehityspolkujen visuaalista havainnointia varten olen muodostanut analyttisen tulkintakehikon, jossa keskellä oleva ympyrä kuvaa maakunnallisen kehityspolun lopputuotosta sijaintekijät huomioiden ja siihen kytkettyjä argumentaatioketjun osia (ulkoisia ja sisäisiä). Ulkoisten elementtien suhdetta alueen kehitykseen olen kuvannut erityyppisillä nuolilla. Yksisuuntainen nuolen kärki osoittaa, mistä mihin elementti (esim. markkina-arvo hyötynä tai politiikan seuraus haittana) näyttää haastattelujen pohjalta painokkaammin suuntautuvan ja puolestaan kaksisuuntaisena elementtiin liitetty ominaisuus kuvastuu ennemmin vastavuoroisena. Nuoliviivan muoto kuvastaa elementtiin ja siihen kytkettyihin ominaisuuksiin liittyvää varmuutta tai epävarmuutta: mitä suurempi ja yhtenäisempi nuoliviiva, sitä varmempana elementti ja ominaisuudet on ilmaistu ja vastaavasti mitä mutkaisempi ja katkonaisempi viiva, sitä epävarmempana elementti ja ominaisuudet on ilmaistu.

Vaihtoehdotiset kehityspolut

Alueellinen optimointi

Toivottu kehityspolku kuvautuu lopputuloksena tuotetun vision pohjalta *alueellisena optimointina* (kuva 1). Alueellinen optimointi viittaa siihen, että kehityspolkuun kytketyt hyödyt näyttävät muihin kehityspolkuihin nähden maksimaalisilta sekä parantuneen toiminnan ja koko maakuntaa koskehtavan aluekehityksen kannalta (hymynaama, kuva 1). Kestävään kehitykseen kytkettyihin agendoihin, niiden tavoitteisiin ja toimintoihin haastateltavat suhtautuvat tämän kehityspolun osalta verrattain myönteisesti. Esimerkiksi Green Deal ja haastattelujen aikaan suunnittelun alla ollut ja nyt alkanut uusi EU:n ohjelmakausi arvioitiin paremmin alueidensa kehitystä tukevaksi kuin edellinen ohjelmakausi. Varsinkin biotalouteen ja kestävään luonnonvarojen käyttöön liittyviin tavoitteisiin haastateltavat suhtautuivat pääsääntöisesti myönteisesti samoin kuin alueiden väliseen koheesioon liittyviin pyrkimyksiin.

Kuva 1. Alueellinen optimointi toivotun kehityspolun tuloksena.

Figure 1. Spatial optimisation as an outcome of desired development path.

Toivotulla kehityspolulla alueen koko potentiaali näyttää kulkevan myönteiseen suuntaan. Luonnonvarojen käyttö, teknologinen kehitys, aluekehitystä tukevat instituutiot ja kehityksen toteuttajat asettuvat alueen kehittymisen kannalta suotuisalla tavalla. Ideaalitalanteessa koko maakunnan alueella on innovatiivisia toimijoita, jotka osaltaan vievät kestävästä kehityksestä eteenpäin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että samantyyppiset toimijat ja toiminnot olisivat levittäytyneet tasaisesti koko maakuntaan. Esimerkiksi merkittävien, korkean tason TKI-toiminta vaikutti keskittyvän muiden kehityspolkujen tavoin maakunnan keskukseen, mutta heijastelevan myönteisesti myös muualle maakuntaan. Samoin isoimmat ”veturitoimijat” sijoitettiin erityisesti maakunnan keskukseen, mutta pienempiä koko kehitysketjun tai pienemmän seutukunnan kannalta merkittäviä toimijoita sijoituu toivotusta kehityspolussa ympäri maakunnan. Valtaosa odotuksista liittyi kiertotalouteen ja erilaisten tuotteiden jalostusarvon nostoon. Toivotussa kehityspolussa ne myös toteutuvat.

Alueen ulkoisiin tekijöihin liitetyt merkittävimmät odotukset kohdistuivat suunniteltuihin ja toivottuihin investointeihin, arvonlisän maksimointiin, koronapandemian myönteisiin seurauksiin ja reiluun osuuteen julkisesta tuesta. Julkiset investoinnit liittyivät erityisesti TKI-toiminnan ja infrastruktuurien parantamiseen (viitaten digitalisaatioon ja fyysiseen liikkumiseen), yksityiset puolestaan uusiin kestäväan kehitykseen kytkeytyviin yrityksiin tai olemassa olevien laajennuksiin. Maksimoitua arvonlisää toivottiin saavutettavan erityisesti uusien tai olemassa olevien tuotteiden jalostusarvon nostolla ja niiden myymisellä alueen ulkopuolelle. Tämän tyyppiset toiveet liittyivät erityisesti siihen, että luonnonvaroihin liittyviä matalan jalostusarvon tuotteita ja pelkkää raaka-ainetta viedään edelleenkin suhteellisen paljon, jolloin taloudellinen hyöty alueelle jää toivottua alhaisemmaksi.

Haastattelujen ajankohta vaikutti osaltaan siihen, mitä ja miten haastateltavat reflektoivat ulkoisia tekijöitä. Kehityspolut liitettiin muun muassa koronapandemian seurauksiin, mutta nämä nousivat esiin selkeämmin alkupään kuin loppupään haastatteluissa. Alkupään haastatteluissa kiinnitettiin huomiota erityisesti lisääntyneeseen kiinnostukseen entistä hajautuneempaa asumista sekä etätyötä kohtaan. Molempien ilmiöiden arvioitiin tukevan toivottua alueellista kehitystä. Reilu osuus julkisesta tuesta puolestaan kohdistui erityisesti alkupään haastatteluissa tulevan EU-ohjelmakauden rahoitukseen ja sen jakautumiseen erilaisten alueiden kesken. Osa näistä avoimena olevista teemoista oli jo ratkennut tai alueiden välinen debatointi vähentynyt viimeisimpien haastattelujen aikana. Näissä haastatteluissa otettiin yleisemmällä tasolla kantaa erityyppisiin tukiin, rahoituskanaviin ja investointeihin, jotka tukevat erilaisten etäisyksien päässä olevien alueiden kehitystä. Toivotussa kehityspolussa harvuuteen ja syrjäisyyteen liittyvät tavoitteet on nostettu laaja-alaisesti eri aluetasojen agendoihin ja niihin on suunnattu myös konkreettisia, reilusti jaettuja, taloudellisia resursseja.

Alueellinen optimointi kuvaa ennen kaikkea toivottua tulevaisuuden tilaa, johon liittyy muita kehityspolkuja enemmän heikkoja ja mahdollisia signaaleja kuin haastatteluajankohdan nähdessä nykyhetken tai menneisyyteen liittyviä konkreettisia tapahtumia, toimintoja tai toimijoita. Kehityspolun optimointi liittyy osittain myös siihen, että myönteiseen kehitykseen ja aktiivisesti kehitystä eteenpäin vieviin toimijoihin on kiinnitetty enemmän huomiota kuin mahdollisiin kielteisiin tai epäselviin tekijöihin tai seurauksiin. Kehityspolun toteutuminen edellyttäisi vähintäänkin kaikkien tiedossa olevien mahdollisten investointien sekä ei tiedossa olevien sopivien investointien toteutumista, joltain osin eri alueisiin liittyvien arvostusten ja investointikriteerien muutosta, runsaasti innovatiivisia ja kasvukykyisiä yrityksiä sekä suotuisasti kehittyviä markkinoita. Periaatteessa tämäkään kehityspolku ei vaikuta perusteluiltaan aivan mahdottomalta, vaikkakaan ei kovin todennäköiseltä, jos olemassa olevat olosuhteet otetaan lähtökohdaksi.

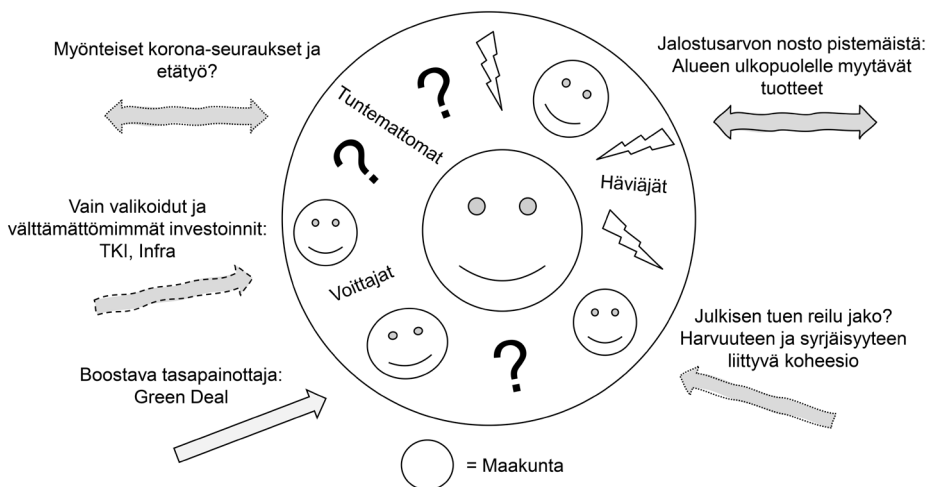
Esimerkki toivotusta kehityspolusta:

”Sanotaanko, se toivottava visio olisi, että meillä nämä eri painopiste, nää meidän yhdessä päättämät painopistealueet niin mahdollisimman hyvin lähtisi kaikki näistä kehittymään ja sinne ohjattais tutkimusrahoitusta aina tarkinnan mukaan painopistealueille, ja ne synnyttäisi sitä kautta uutta yritystoimintaa tänne, ja olisi myös vahvasti tukemassa jo olemassa olevienkin yritysten tuotekehitystä ja luomassa niille uusia kilpailukykytekijöitä sitten. Siinä olisi se positiivinen skenaario, että syntyisi uutta liikevaihtoa, kasvua yrityksille, ne haluaisi investoida tänne, ja syntyisi myös uutta vientiä sitten ja uusia työpaikkoja ja näin pois päin, sehän olisi se hyvä skenaario.” (H10)

Alueellinen polarisaatio

Todennäköisin kehityspolku kuvautuu *alueellisena polarisaationa* (kuva 2). Alueellinen polarisaatio viittaa siihen, että kehityspolkuun kytketyt hyödyt näyttäisivät muihin kehityspolkuihin nähden pirstaleisemmin jakautuneilta. Hyötyjen ja haittojen jakautuminen ei tapahtuisi niinkään maakunnan keskuksen ja muun maakunnan välillä, vaan ennen kaikkea maakunnan keskuksen ulkopuoliset alueet näyttäisivät entisestään jakautuvan. Myös tämän kehityspolun osalta kestäväan kehitykseen liitetyt agendat, tavoitteet ja niiden edistämiseksi suotuisana pidetyt toimenpiteet vaikuttavat sopivan haastateltavien mukaan alueen kehitystavoitteisiin. Biotalous ja luonnonvarojen kestävä käyttö nousevat myönteisellä tavalla haastatteluissa esiin, mutta todennäköisellä kehityspolulla myönteinen kehitys koskettaa vain joitakin maakunnan osia. Alueiden väliseen koheesioon liittyvät tavoitteet näyttäisivät todennäköisellä kehityspolulla epävarmemmin saavutettavilta kuin toivotulla kehityspolulla.

Haastattelujen perusteella todennäköisin vaihtoehto on, että aluekehityksen keihäänkärkialat ja niihin liittyvä TKI- ja yritystoiminta keskittyvät yhä voimakkaammin maakunnan keskukseseen. Näiden lisäksi haastateltavat mainitsevat tyypillisesti seutukuntia tai yksittäisiä kuntia, jonne on sijoittunut keihäänkärkialoihin lukeutuvaa toimintaa tai muuta toimintaa, joiden haastateltavat arvioivat olevan tulevaisuudessa menestyviä ja aluekehityksen kannalta merkittäviä. Hyötyjen katsotaan myös kohdistuvan selkeämmin sinne, minne

Kuva 2. Alueellinen polarisaatio todennäköisen kehityspolun tuloksena.

Figure 2. Spatial polarisation as an outcome of plausible development path.

nämä tulevaisuudessa menestyvät alat, tulkintani mukaan voittajat (hymynaamat, kuva 2), sijoittuvat. Sijoittumista pystyi kuvaamaan muun muassa viimeaikaisten investointien, konkreettisten kiertotalouteen liittyvien uusien klusterityyppisten toimintojen tai luonnonvaroihin pohjautuvien tuotteiden jalostusarvoa nostaneiden yritysten perusteella. Nämä haastatteluissa myönteistä kehitystä heijastelevat yritykset ja muut toiminnot sijoittuivat hyvin samankaltaisesti kuin Business Finlandin TKI-rahoitus erityisvuonna 2020 (ks. Makkonen & Mitze 2022).

Näiden tulevaisuuden alojen lisäksi haasteltavat nostavat esiin todennäköisesti heikommin menestyviä aloja tai yrityksiä, tulkintani mukaan häviäjiä (salamat, kuva 2), jotka sijoittuvat tiettyihin maakunnan osiin. Haastateltavat pyrkivät välttämään kutsumasta mitään seutukuntaa tai kuntaa taantuvaksi ongelma-alueeksi, mutta ongelmallisten, usein fossiilitalouteen perustuvien tai muutoin epäsuotuisten esimerkkisektoreiden tai yritysten perusteella tämänkaltaisia alueita pystyi kartalta hahmottamaan. Mielenkiintoinen havainto oli, että osa haastateltavista kuvasi taantuvien alojen tai tiettyntyyppisten yritysten poistumaa tällaisen isomman murroskauden tunnusomaisena, luontaisena ja jokseenkin hyväksyttävänä tapahtumakulkuna. Selkeiden voittajien ja häviäjien väliin ja lomaan jäi myös alueita, joiden kehitys kuvautui koko maakunnan kannalta verrattain tuntemattomana ja seutukunnankin näkökulmasta kuvattuna epäselvänä alueena (kysymysmerkit, kuva 2) – ei erityisen menestyvänä muttei myöskään selkeästi ongelmallisenakaan.

Alueen ulkopuolisista tekijöistä vihreän siirtymän agendat ja erityisesti Green Deal nousivat myönteisellä tavalla esiin niiden aluekehitystä tasapainottavien piirteiden myötä. Ylipäätään kestävä kehityksen tavoitteiden nähtiin tukevan mahdollisuuksia luoda uutta tai uudentyypistä yritystoimintaa, joka pitkällä tähtäimellä korvaa ainakin osin poistumasta johtuvia ongelmia kuten menetettyjä työpaikkoja ja tuloja. Polarisatio kuvautui siten ennen kaikkea lähitulevaisuuden ja välittömimmän murroskauden skenaariona, mutta pitkällä aikavälillä eri alueiden ja sektoreiden näkökulmasta astetta tasapainoisemmalta. Tasapainoisuuden kannalta keskeisin ongelma on kuitenkin se, että millään agendalla tai politiikalla ei voida ohjata yritysten tai muiden toimijoiden tasaista sijoittumista tai taata niiden menestymistä. Esimerkiksi alueiden ulkopuolelle myytävien tuotteiden jalostusarvon nosto näyttyy pistemäisenä ja haastateltavien mukaan osa yrityksistä ei ole edes kiinnostunut vastaavista tavoitteista.

Vaikka julkisiin investointeihin ja erityisesti TKI-toiminnan ja infrastruktuurien parantamiseen liittyi odotuksia ja toiveita, haastateltavat suhtautuivat osin varauksella niiden tasapuoliseen jakautumiseen. Esimerkiksi TKI-toimintoihin liittyvän rahoituksen arvioitiin olevan valtaosin sellaista, joka sopii erityisesti jo monilla aloilla vahvojen toimijoiden kehitykseen ja kohdistuvan aloille tai yrityksiin, jotka toimivat erityisesti maakunnallisissa keskuksissa tai ovat muutoin kiinteästi kytköksissä muun muassa tutkimusyksiköihin. Tämän nähtiin osaltaan johtavan polarisaatioon maakunnan eri osien välillä. Infrastruktuurien parantamisen osalta puolestaan pidettiin todennäköisimpänä, että ne kohdistuvat maakunnassa vain tiettyihin valikoituihin tai välttämättömiin kohteisiin, jotka jakautuvat hyvin eri tavoin maakunnan sisällä. Haastatteluista välittyi kuva, että julkinen tuki voi monin osin olla tutkimusalueiden näkökulmasta kohtuullisen reilusti jaettua, mutta varsinkin harvuuteen ja syrjäisyyteen liittyvän riittävän tuen toteutumiseen suhtauduttiin epäilevämmiin. Koronapandemian seurauksia sivuttiin todennäköisen kehityspolun osalta harvakseltaan ja sen rooli näytti todennäköisen kehityspolun osalta vähäpätöisemmältä kuin toivotussa kehityspolussa.

Todennäköisen kehityspolun argumentaatio perustuu toivottua kehityspolkua vahvemmin olemassa olevien, konkreettisten rakenteiden ja toimijoiden varaan. Kehityspolun eri toimintojen sijoittaminen ei siten näyttäydä sattumanvaraisesti jonnekin leviävänä, vaan haastateltavat pohjaavat sijoittumista harkiten ja perustelevat konkreettisin esimerkein. Todennäköisen kehityspolun argumentointi ja arviointi on kauttaaltaan toivottua kehityspolkua yksityiskohtaisempaa ja monipuolisempaa. Huomiota kiinnitettiin

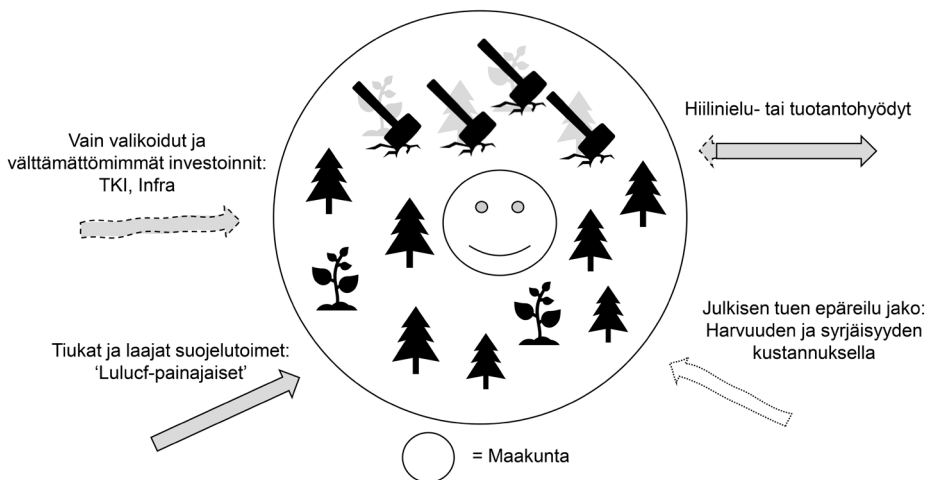
esimerkiksi myönteisten kehityskulkujen rinnalla myös jo olemassa oleviin tai mahdollisiin ongelmiin ja kehityskohteisiin.

Esimerkki todennäköisestä kehityspolusta:

”Sen eteen teen työtä, että toi ensin mainitsemani [toivottu] skenaario toteutus, mutta mä luulen että siitä tulee vaan lievempi versio. Me onnistutaan pitämään koulut ja tutkimustoiminta, me onnistutaan viemään kärkiyrityksiä eteenpäin silleen, että ne saa tukea. [...] Ne [Yritys A] on nyt investoinut viis miljoonaa tehtaansa uudistamiseen [Paikassa X] ja [Yritys B] on investoinut 20 miljoonaa, mutta yhtiö hyvin siellä vois olla joku toinen senttu, tarjoaa paremmat olosuhteet ja se pohjautuu siihen, että on osaamista. [...] Me tarvitaan lisää tuotekehitystä, et yliopiston ja amkin osaaminen tietysti on jo, mutta erityisesti tutkimus ja tuotekehityksen aikaansaaminen, että me oltais siellä eturintamassa tekemässä uusia juttuja, niin se on semmonen missä meillä on skarppaamista kyllä.” (H18)

Alueellinen periferisointi

Epätoivottavin kehityspolku kuvautuu *alueellisena periferisointina* (kuva 3). Alueellinen periferisointi viittaa siihen, että kehityspolkuun kytketyt hyödyt näyttäisivät kohdistuvan erityisesti alueen ulkopuolelle tai maakuntakeskuksiin. Kärjekkäimmissä kauhuskenaarioissa luonnonvarojen käyttö jäädytetään lähes täysin luonnonsuojelun ja hiilinielujen nimissä tai luonnonvarojen keskellä olevat alueet periferisoidaan vain muita alueita hyödyttävän luonnonvaraperustaisen tuotannon alkulähteiksi. Lievemmat ja todennäköisempinä pidetyt uhkakuvat liittyvät hyötyjen entistä epätasaisempaan jakautumiseen, painottuen erityisesti maakunnan sisäiseen keskus–periferia-jakoon. Kauhuskenaariossa korostuvat kansainvälisen, ulkoapäin ohjautuvan politiikan ympäristöön liittyvät tavoitteet. Kyse ei niinkään ole siitä, että ympäristöön liittyviä tavoitteita vastustettaisiin, mutta aluekehityksen näkökulmasta uhkia aiheuttaa eniten pelko toimenpiteiden sattumanvaraisesta, epätarkoituksenmukaisesta ja epätasapainoisesta jakautumisesta. Alueiden väliseen koheesioon liittyvät tavoitteet näyttäisivät epätodennäköisemmin saavutettavilta kahteen aiempaan kehityspolkuun verrattuna.

Kuva 3. Alueellinen periferisointi epätoivotun kehityspolun tuloksena.

Kuva 3. Spatial peripheralisation as an outcome of undesired development path.

Kauhuskenaarioon johtaviksi alueen sisäisiksi tapahtumakuluiksi haastatteluissa nousevat erityisesti ongelmat uusien investointien toteuttamisessa, kärkiyritysten voimakas epäonnistuminen ja laajemman aluekehityksen rajautuminen suppeaksi oman edun tavoitteluksi. Maakuntakeskusten kuitenkin arvioidaan saavan osansa hyödyistä (hymynaama, kuva 3) esimerkiksi TKI-toiminnan ja kehittyneemmän jatkojalostuksen muodossa. Pahimmassa tapauksessa elinkeinojen taantuma ja väestön yhtäaikainen väheneminen olisi niin rajua, että maakunnan keskuksen ulkopuolinen alue kuihtuu ihmisten näkökulmasta (ei ihmistointimintaa, kuva 3). Koronapandemian myönteisiä seurauksia ei uhkakuvien kohdalla mainittu enää lainkaan vaan uhkakuvissa korostuivat voimakkaasti kutistuvat väestöennusteet.

Hyötyjen ja haittojen epätasainen jakautuminen liitetään haastatteluissa varsinkin luonnonvarojen alueen ulkopuoliseen omistukseen, yhä kasvavaan jatkojalostukseen alueen ulkopuolella ja luonnonvarojen lähellä sijaitsevien alueiden heikkoon asemaan luonnonvarojen hallinnassa. Nämä kaikki tekijät kytkeytyvät alueen ja alueen ulkopuolisen yhteiskunnan tai toimijoiden välisiin suhteisiin. Green Dealin kaltaiset myönteiset politiikka-agnetat on korvattu LULUCF-kauhuskenaarioilla, jotka korostuivat varsinkin ensimmäisissä haastatteluissa. LULUCF¹ sinänsä ei näyttänyt olevan ainoa huolta aiheuttava agenda vaan se ennemminkin edusti joukkoa poliittisia agendoja tai sääntelyä, joka tavoitteli tiukkoja ja laajoja suojelutoimia (entistä laajemmat metsä- ja suoalueet, kuva 3). Tosin, yhtä lailla uhkana koettiin luonnonvarojen mahdollinen liikakäyttö tai haavoittuvimpien luontokohteiden tuhoaminen (moukaroivat työkalut, kuva 3) joko alueen sisäisten tai ulkoisten toimijoiden toiminnan seurauksena. Luonnonvarojen käytöstä alueen ulkopuolelle valuvien hyötyjen nähtiin olevan niin ikään monen asian summa, johon julkisella ohjauksella ei voi kaikilta osin vaikuttaa. Epäreiluna asetelmana pidettiin kuitenkin sitä, ettei luonnonvaroista saatuja taloudellisia hyötyjä kohdisteta esimerkiksi verotulojen tai vastaavien muodossa selkeämmin luonnonvarojen lähtöalueelle. Rippumatta siitä, liittyikö uhka luonnon suojeluun, tuhoamiseen tai käyttöön, uhkakuvissa haitat jäivät pääosin alueelle ja merkittävin osa hyödyistä valuu alueen ulkopuolelle.

Epätoivottavinta kehityspolkua ei pidetty erityisen todennäköisenä, ainakaan sen radikaaleimmassa muodossa, mutta argumentaatio kylläkin perustui toivottua kehityspolkua vahvemmin olemassa olevien, konkreettisten elementtien varaan. Toivottavan ja epätoivottavan kehityspolun vertaaminen paljastaa, että monet kehityspolun tekijät muuttuvat toisella kehityspolulla toisen kääntöpuoleksi. Erityisen mielenkiintoista on, että toivottavan kehityspolun tavoitteet näyttävät ainakin osin epämääräisemmiltä ja abstrakteilta, joiden toteutuminen näyttää lähinnä polarisoidusti todennäköisimmältä. Vastaavasti uhkakuviin liittyvät kehityspolut pohjautuvat monin paikoin pitkään vallinneisiin, perifeerisille alueille tyypillisiin olosuhteisiin. Epätoivottavaa skenaariota kuvaavan kehityspolun argumentointi ja arviointi on yksityiskohtaista ja monipuolista tuoden todennäköistäkin polkua selkeämmin esiin vinoumia alueiden välisissä valta-asetelmissa.

Esimerkki epätoivotusta kehityspolusta:

”Kauhuskenaariohan on se, että periferisoidaan puoli Suomea juuri sillä tavalla, että valtion satsauksia vähentämällä ja sitä kautta sitä kohdistumiskierrettä aiheuttamalla saataisiin tilanne siihen, että puoli Suomea jäis vähän niinkun heitteille. En mä osaa sanoa että kauhuskenaario, mutta että mitä uhkia siellä on, niin mun mielestäni sitä Euroopan metsäpolitiikkaa kannattaa vähän vahtia, että siitä ei tule Suomen alueiden kannalta pelkästään huono, vaan että siitä tulisi koko Euroopan kannalta hyvä, tai maailman ilmastopolitiikan kannalta. [...] Tämmönen luonnonvarojen kestävä käyttö, että eihän sitä muuten voi käyttää, että ei voi niin kun pilata.” (H1)

¹ Maankäyttöä, maankäytön muutosta ja metsätaloussektoria (LULUCF) koskeva asetus (EU) 2018/841

Keskustelu

Kehittämistoimijoiden skenaarionarratiiveissa toivottu kehityspolku kuvautui *alueellisena optimointina*, todennäköinen kehityspolku *alueellisena polarisaationa* ja epätoivottavin kehityspolku *alueellisena periferisointina*. Kehityspolut olivat vahvasti vihreän siirtymän ja sitä ohjaavien agendojen kehystämiä. Lisäksi kehityspolkuihin liitettiin tekijöitä, jotka eivät suoraan kytkeytyneet vihreään siirtymään, mutta ovat olennainen osa alueellisia kehityspolkuja ja vaikuttavat myös vihreän siirtymän toteutumiseen.

Toivottu kehityspolku kuvaa selkeimmin *win-win-win*-tyyppiseen yhteiskuntaan siirtymistä, jossa hyödyt koskettavat aiempaa tutkimuskirjallisuutta tukien (esim. Gibbs ym. 2005) aluetalouden eri osa-alueita ja yrityksiä, ympäristöä kuten luontoa ja ilmastoa sekä yhteisöjä kuten ihmisten parantuneita työmahdollisuuksia. Toivotun kehityspolun narratiivi toisintaa biotalouteen pohjautuvaa lupausdiskurssia (esim. Eversberg & Holz 2020), joka pohjautuu huipputeknologisiin ratkaisuihin ja luonnonvarojen tehokkaaseen käyttöön. Luonnonvarojen äärellä sijaitseville maakunnille kestävyyden lupausdiskurssit näyttävät sopivan hyvin ja tuovan uusia mahdollisuuksia samaan tapaan kuin aiemmissa tutkimuksissa on erityisesti maaseudun osalta havaittu (esim. Kuhmonen & Kuhmonen 2015).

Kehityspolkujen narratiiveissa painottuu kauttaaltaan jako-oikeudenmukaisuus eli hyötyjen ja haittojen oikeudenmukainen jakautuminen, joka korostuu varsinkin toivotussa kehityspolussa *win-win*-tyyppisenä alueellisena oikeudenmukaisuutena. Alueellisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta *win-win* ei kuitenkaan viittaa jakoon talous–sosiaalinen–ympäristö, vaan hyötyjen jakautumiseen maakunnan sisällä eri alueiden välillä tai maakunnan ja sen ulkopuolisen alueen välillä. Toivotun kehityspolun mukaan eri toiminnot ja toimijat voivat olla eri tavoin painottuneena maakunnan sisällä, mutta hyödyt näyttävät säteilevän verrattain laajasti ja tasaisesti maakunnassa. Myöskään maakunnan ja sen ulkopuolisen alueen välillä ei nouse hyötyjen suhteen merkityksellistä epätasapainoisuutta huomion ollessa erityisesti maakunnan kannalta suotuisassa kehityksessä.

Todennäköinen kehityspolku puolestaan vahvistaa murroskausille tyypillisiä *win-lose*-tyyppisiä kehityskulkuja, jotka kuvaavat ensinnäkin polarisaatiota uusien ja vanhojen sektoreiden tai uudistuvien ja taantuvien yritysten välillä (esim. Perez 2016), mikä sitten todennäköisenä kehityskulkuna johtaa maakunnan sisäiseen alueelliseen polarisaatioon. Skenaarionarratiiveissa alueellinen polarisaatio kuvautuu vahvimmin sen mukaan, minne vihreän siirtymän lippulaivayrityksiä, TKI-toimintaa tai muuten vahvoja toimijoita sijoittuu tai vastaavasti toimintansa jo päättäneitä tai muita selkeämin ongelmaisia yrityksiä tai taantuvia sektoreita. Tulkintani mukaan haastatteluista välittyi ”luovan tuhon” tyyppisten tapahtumakulkujen hyväksyminen osana vihreä siirtymää. Tämä näkyy erityisesti lausumissa, jotka viittaavat siihen, millä perustein yrityksiä ja eri toimintoja tulisi valita vihreän siirtymän seuraaville askelmille, jonka kääntöpuolena osa toimijoista jää kehityksen ulkopuolelle. Todennäköisellä kehityspolulla polarisaatio ilmenee erityisesti maakunnan sisällä ja havainnollistaa siten konkreettisesti syitä, joiden vuoksi Pugh’n ja Dubois’n (2021) peräänkuuluttama perifeeristen alueiden sisäisen polarisaation ja periferisoinnin tarkastelu on tärkeää.

Alueellisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta alueellinen polarisaatio on mielenkiintoinen. Kehityspolku ilmentää erityisesti vihreästä siirtymästä seuraavien hyötyjen epätasaista jakaumista, mutta tähän epätasaiseen jakautumiseen ei suhtauduta niin, että se erityisemmin ilmentäisi alueellista epäoikeudenmukaisuutta. Yleisellä tasolla epätasaista jakautumista aiheuttavia poistumia ja niistä koituvia ongelmia pyritään korjaamaan edistämällä korvaavaa toimintaa, mutta esimerkiksi yhtä vahvaa kritiikkiä epätasaista jakautumista kohtaan ei esiinny todennäköisen kehityspolun kohdalla kuin epätoivottavan kehityspolun, jossa epätasaisuus jakaantuu eri periaattein ja kohdistuu osin eri tavoin.

Epätoivottavin kehityspolku ilmentää tyypiesimerkin tavoin perifeeristen alueiden asemoitumista yhteiskunnassa ja sitä, miten vahvasti luonnonvarojen keskellä sijaitsevia alueita periferisoidaan sekä politiikkadiskurskien että tuotannon jakautumisen myötä (myös Kühn 2015; Kotilainen 2021). Epätoivottavin kehityspolku kuvastaa *win-lose*-tyyppistä kehitystä, joka pohjaa muita kehityspolkuja vahvemmin periferioita tyypillisesti määrittäviin olosuhteisiin ja ominaisuuksiin (esim. Halseth & Ryser 2017; Hayter & Nieweler 2018). Kehityspolun taustoituksessa esiintyy muita kehityspolkuja selkeämmin suoria tai epäsuoria viittauksia oman alueen heikompaan (valta-)asemaan alueen kannalta merkityksellisiin keskuksiin tai muihin alueisiin nähden, selkeä alueen kannalta ongelmaiseksi koettu alkutuotantopainotteisuus ja pitkistä etäisyyksistä seuraavat rakenteelliset ja henkiset haitat. Nämä olosuhteet ja ominaisuudet kytkeytyvät keskeisesti siihen, miten kestävyyssiirtymään liittyvä alueellisesta oikeudenmukaisuutta hahmotetaan.

Epätoivottavan kehityspolun perusteluissa huomio kiinnittyy muiden kehityspolkujen tavoin hyötyjen jako-oikeudenmukaisuuteen, mutta korostaa enemmän haittojen epätasaista jakautumista ja osoittaa vinoumia eri alueiden näkökulmasta tunnustavassa ja päätöksenteon oikeudenmukaisuudessa. Epätoivottava kehityspolku tukee siten havaintoja siitä, että kolme eri oikeudenmukaisuuden ulottuvuutta ovat usein toisiinsa kytköksissä, vaikka jako-oikeudenmukaisuus korostuukin muita useammin (esim. Newell & Mulvaney 2013; Kortetmäki ym. 2022).

Toisin kuin todennäköisen kehityspolun kuvauksessa, *win-lose*-tyyppinen kehitys ei ilmene ainoastaan alueen sisällä vaan erityisesti maakunnan etäisempien alueiden ja maakunnan ulkopuolisten alueiden välillä. Varsinkin luonnonvaroihin kytkeytyvät jakolinjat näyttävät vahvistavan Laakon (2022) esittämää tulkintaa eko-rintaman dualistisesta suhteesta muihin alueisiin nähden, mutta tulkintani mukaan ennemmin valta-asetelmaan kuin perinteiseen kolonisaatioon liittyvien piirteiden johdosta. Nämä kestävyyssiirtymän etulinjassa sijaitsevat periferiat näyttävät muita herkemmin joutuvan Stevisin ja Fellin (2015) esittämiin ”työ vastaan ympäristö” -loukkuihin, minkä lisäksi taloudellisten hyötyjen arvioidaan valuvan ennemmin alueiden ulkopuolelle kuin jäävän niiden sisäpuolelle. Yhdessä nämä eri vinoumat ilmentävät myös monisyisellä tavalla ekologisten rajaseutujen kehitysdynamiikkaa (ks. Laako 2022). Mikäli epätoivottavin kehityspolku toteutuisi, kestävyyssiirtymää ei voi pitää Cipleitä ja Harrisonia (2020) mukailleen alueellisesti oikeudenmukaisena, koska siirtymä ei näytä tasaavan haittojen ja etujen epätasaisista jakautumista.

Johtopäätökset

Artikkelin pääviesti alueellisen oikeudenmukaisuuden tarkasteluun ja tutkimukseen on, että alueellinen oikeudenmukaisuus koostuu monista eri elementeistä, joiden yhteisvaikutus tulisi ottaa huomioon alueellista oikeudenmukaisuutta arvioitaessa ja siihen vaikuttaessa. Esimerkiksi saman toimijan (esim. EU tai kansallinen hallitus) politiikat voivat olla yhtäällä alueellista oikeudenmukaisuutta edistäviä ja toisaalla alueelliseen epäoikeudenmukaisuuteen työntäviä. Alueellista oikeudenmukaisuutta ei tule myöskään tarkastella vain alueellisesti kohdennettujen toimien kautta vaan kiinnittää erityistä huomiota alueellisesti epätasaisesti jakautuviin elementteihin, jotka voivat alun perin olla aluesokeasti jaettuina mutta seurauksiltaan tietyn tyyppisiin alueisiin kohdentuvia. Lisäksi viimeistään nyt, vihreän siirtymän aikakaudella, luonnonvaroihin liittyvät näkökulmat tulisi sisällyttää osaksi alueellisen oikeudenmukaisuuden tarkastelua.

Tutkimuksen tulokset korostavat tarvetta entistä monipuolisempaan alueellisen tarkastelunäkökulman määrittelyyn ja sen eksplisiittiseen esittämiseen. Tutkimus vahvisti aiempien tutkijoiden näkemyksiä siitä, että alueellista oikeudenmukaisuutta tulisi tarkastella vähintäänkin oikeudenmukaisuutena suhteessa muihin alueisiin tai ympäröivään yhteiskuntaan mutta myös alueen sisäisesti. Alueellinen oikeudenmukaisuus ja siihen kytkeytyvät perifeerisyydet etuineen ja haittoineen määrittyvät ja kohdistuvat eri tavoin riippuen siitä,

kiinnitetäänkö huomiota erityisesti alueen ulkopuolisiin vai sisäisiin elementteihin sekä miten eri elementtejä painotetaan. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa todennäköinen skenaario havainnollisti erityisesti alueen sisäistä jakautumista, kun taas toivottava ja epätoivottava skenaario heijastelivat alueellisia (epä)oikeudenmukaisuuden piirteitä suhteessa muuhun yhteiskuntaan tai alueisiin, mutta nekin eri näkökulmista. Tämän ja osin aiemmankin tutkimuksen perusteella alueellista (epä)oikeudenmukaisuutta vaikuttaisi olevan helpompi punnita eri alueiden välillä kuin alueiden sisällä, jonka osalta on vaikeampi hahmottaa, millaiset kehityserot tulkitaan (epä)oikeudenmukaisuudeksi ja mitkä hyväksyttäviksi eroiksi. Entistä monipuolisemman kehityspolukuvauksen saavuttamiseksi jatkotutkimuksen kohteena olisi hyvä nostaa esiin näitä alueiden sisäisiä eroja ja muiden alueellisten toimijoiden esittämiä kehityspolkuja sekä tehdä vertailua erityyppisten alueiden, kuten erityyppisten perifeeristen maakuntien välillä.

Kiitokset

Kiitän Koneen Säätiötä tutkimuksen (Kuudes sykli periferiassa) rahoittamisesta. Lisäksi kiitän tutkimukseen osallistuneita haastateltavia sekä kahta arvioitsijaa ja toimittajia selkeistä kommentteista, jotka edesauttoivat artikkelin tarkentamisessa ja muutenkin parantamisessa.

Lähteet

- Absar, S.M. & Preston, B.L. (2015) Extending the Shared Socioeconomic Pathways for sub-national impacts, adaptation, and vulnerability studies. *Global Environmental Change* 33 83–96. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.04.004>
- Alastalo, M., Åkerman, M. & Vaitinen, T. (2017) Asiantuntijahaastattelu. Teoksessa Hyvärinen, M., Nikander, P. & Ruusuvoori, J. (toim.) *Tutkimusbaastattelu käsikirja* 214–232. Vastapaino, Tampere.
- Albrecht, M., Grundel, I. & Morales, D. (2021) Regional bioeconomies: public finance and sustainable policy narratives. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 103(2) 116–132. <https://doi.org/10.1080/04353684.2021.1921603>
- Beland Lindahl, K., Baker, S., Rist, L. & Zachrisson, A. (2016) Theorising pathways to sustainability. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology* 23(5) 399–411. <https://doi.org/10.1080/13504509.2015.1128492>
- Bell, W. (2009) *Foundations of Futures Studies: History, Purposes, and Knowledge. Volume 1: Humans Science for a New Era*. 5. painos. Transaction Publisher, New Brunswick & Lontoo.
- Betz, U.A.K., Betz, F., Kim, R., Monks, B. & Phillips, F. (2019) Surveying the future of science, technology and business – A 35 year perspective. *Technological Forecasting & Social Change* 144 137–147. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2019.04.005>
- Binz, C., Coenen, L., Murphy, J.T. & Truffer, B. (2020) Geographies of transition – from topical concerns to theoretical engagement: a comment on the transitions research agenda. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 34 1–3. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2019.11.002>
- Ciplot, D. & Harrison, J.L. (2020) Transition tensions: mapping conflicts in movements for a just and sustainable transition. *Environmental Politics* 29 (3) 435–456. <https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1595883>
- Crncec, D., Penca, J. & Lovec, M. (2023) The COVID-19 pandemic and the EU: from a sustainable energy transition to a green transition? *Energy Policy* 175 113453. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2023.113453>
- Demeterova, B. (2023) Assessing regional capabilities-oriented approaches for European just and sustainable transitions. *Regional Studies* <https://doi.org/10.1080/00343404.2023.2242894>
- Donner-Amnell, J. (2020) Elinvoimaista ja kestävää kehitystä kasvuseutujen ulkopuolella? Tapaukset Jämtannista ja Kainuusta. *Terra* 132(3) 115–131. <https://doi.org/10.30677/terra.95473>
- EC, European Commission (2019) The European Green Deal sets out how to make Europe the first climate neutral continent by 2050, boosting the economy, improving people's health and quality of life, caring for nature, and leaving no one behind. Press release 11.12.2019. <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/e%20n/ip_19_6691>. 6.6.2021.
- Eversberg, D. & Holz, J. (2020) *Empty Promises of Growth: The Bioeconomy and Its Multiple Reality Checks*. Working Paper No 2, BMBF Mentalities in flux: imaginaries and social structure in modern circular bio-based societies (flumen). Friedrich-Schiller-Universität Jena, Jena. <http://www.flumen.uni-jena.de/wp-content/uploads/2020/12/Working-Paper-Nr.-2_Eversberg-and-Holz__Empty-Promises-of-Growth-The-Bioeconomy-and-Its-Multiple-Reality-Checks.pdf>.

- Fritsch, M., Kahila, P., Németh, S. & Scott, J.W. (2024) Introduction to the book: The role of place-based action in improving spatial justice and cohesion. Teoksessa Fritsch, M., Kahila, P., Németh, S. & Scott, J.W. (toim.) *Spatial Justice and Cohesion: The Role of Place-Based Action in Community Development* 1–16. Routledge, Lontoo & New York. <https://doi.org/10.4324/9781003229681-1>
- Geels, F.W. (2011) The multi-level perspective on sustainability transitions: responses to seven criticisms. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1(1) 24–40. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2011.02.002>
- Gibbs, D. (2018) Sustainable regions. Teoksessa Paasi, A., Harrison, J. & Jones, M. (toim.) *Handbook on the Geographies of Regions and Territories* 182–194. Edward Elgar Publishing, Cheltenham & Northampton.
- Gibbs, D. & O'Neill, K. (2014) The green economy, sustainability transitions and transition regions: a case study of Boston. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography* 96(3) 201–216. <https://doi.org/10.1111/geob.12046>
- Gibbs, D. & O'Neill, K. (2017) Future green economies and regional development: a research agenda. *Regional Studies* 51(1) 161–173. <https://doi.org/10.1080/00343404.2016.1255719>
- Gibbs, D., Deutz, P. & Proctor, A. (2005) Industrial ecology and eco-industrial development: a potential paradigm for local and regional development? *Regional Studies* 39(2) 171–183. <https://doi.org/10.1080/003434005200059959>
- Gloersen, E., Dubois, A., Copus, A. & Schürmann, C. (2006) *Northern Peripheral, Sparsely Populated Regions in the European Union and in Norway*. Nordregio Report 2006:2. <<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:700429/FULLTEXT01.pdf>>.
- Grillitsch, M. & Hansen, T. (2019) Green industry development in different types of regions. *European Planning Studies* 27(11) 2163–2183. <https://doi.org/10.1080/09654313.2019.1648385>
- Görmar, F., Lang, T., Nagy, E. & Raagmaa, G. (2019) Re-thinking regional and local policies in times of polarisation: an introduction. Teoksessa Lang, T. & Görmar, F. (toim.) *Regional and Local Development in Times of Polarisation: Re-thinking Spatial Policies in Europe* 1–25. New Geographies of Europe. Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-1190-1_1
- Hadjimichalis, C. (2019) ”New” questions of peripherality in Europe or how neoliberal austerity contradicts socio-spatial cohesion. Teoksessa Lang, T. & Görmar, F. (toim.) *Regional and Local Development in Times of Polarisation: Re-thinking Spatial Policies in Europe* 61–78. New Geographies of Europe. Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-1190-1_3
- Halonen, M., Näyhä, A. & Kuhmonen, I. (2022) Regional sustainability transition through forest-based bioeconomy? Development actors' perspectives on related policies, power, and justice. *Forest Policy and Economics* 142 102775. <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2022.102775>
- Halonen, M. (2023) Multiple meanings and boundaries of growth in shrinking regions in East and North Finland. *Fennia* 200(2) 120–136. <https://doi.org/10.11143/fennia.119537>
- Halseth, G. & Ryser, L. (2017) *Towards a Political Economy of Resource-Dependent Regions*. Routledge, Abingdon, Oxon & New York. <https://doi.org/10.4324/9781315225296>
- Hansen, T. & Coenen, L. (2015) The geography of sustainability transitions: review, synthesis and reflections on an emergent research field. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 17 92–109. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2014.11.001>
- Haukkala, T. (2018) A struggle for change – the formation of a green-transition advocacy coalition in Finland. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 27 146–156. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2017.12.001>
- Hayter, R. (2008) Environmental Economic Geography. *Geography Compass* 2/3 831–850 <https://doi.org/10.1111/j.1749-8198.2008.00115.x>
- Hayter, R. & Nieweler, S. (2018) The local planning-economic development nexus in transitioning resource-industry towns: reflections (mainly) from British Columbia. *Journal of Rural Studies* 60 82–92. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.03.006>
- Hodgson, G.M. (2009) Agency, institutions, and Darwinism in evolutionary economic geography. *Economic Geography* 85(2) 167–173. <https://doi.org/10.1111/j.1944-8287.2009.01020.x>
- Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. (2012) Introduction: establishing a balance. Teoksessa Holstein, J.A. & Gubrium, J.F. (toim.) *Varieties of Narratives* 1–11. SAGE Publications, Los Angeles, Lontoo, New Delhi, Singapore & Washington DC. <https://doi.org/10.4135/9781506335117.n1>
- Hukkinen, J. (2003) Teemahaastattelun käyttö tulevaisuuden tutkimuksessa: tulevaisuus sosiaalisena konstruktiona. Teoksessa Vapaavuori, M. & von Bruun, S. (toim.) *Miten tutkimme tulevaisuutta?* 186–198. 2. painos. Acta Futura Fennica No 5. Tulevaisuuden tutkimuksen seura, Helsinki.
- Häyrynen, S. & Hämeenaho, P. (2020) Green clashes: cultural dynamics of scales in sustainability transitions in European peripheries. *Palgrave Communications* 6 90. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0472-x>
- Isaksen, A. (2015) Industrial development in thin regions: trapped in path extension? *Journal of Economic Geography* 15(3) 585–600. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbu026>
- Itä- ja Pohjois-Suomi (2019) Itä- ja Pohjois-Suomen elinkeinot murroksessa – älykkään erikoistumisen strategia 2019–2023. <https://issuu.com/ip-suomi.elmo/docs/elmo-strategia_suomi_issuu>.

- Jones, R., Moisis, S., Weckroth, M., Woods, M., Luukkonen, J., Meyer, F. & Miggelbrink, J. (2019) Reconceptualising territorial cohesion through the prism of spatial justice: critical perspectives on academic and policy discourses. Teoksessa Lang, T. & Görmar, F. (toim.) *Regional and Local Development in Times of Polarisation: Re-thinking Spatial Policies in Europe* 97–119. New Geographies of Europe. Palgrave Macmillan, Singapore. https://doi.org/10.1007/978-981-13-1190-1_5
- Kamppinen, M., Malaska, P. & Kuusi, O. (2003) Tulevaisuuden tutkimuksen peruskäsitteet. Teoksessa Kamppinen, M., Kuusi, O. & Söderlund, S. (toim.) *Tulevaisuudentutkimus: Perusteet ja sovellukset* 19–53. 2. painos. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 896. SKS, Helsinki.
- Kortetmäki, T., Kaljonen, M., Niemi, J. & Huttunen, S. (2022) Oikeudenmukainen ruokamurros. Teoksessa Kaljonen, M., Karttunen, K. & Kortetmäki, T. (toim.) *Reilu ruokamurros: polkuja kestävään ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään* 15–25. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 38, 2022. <http://hdl.handle.net/10138/349713>
- Kotilainen, J. (2021) Reproducing the resource periphery: resource regionalism in the European Union. Teoksessa Irarrázaval, F. & Arias-Loyola, M. (toim.) *Resource Peripheries in the Global Economy: Networks, Scales, and Places of Extraction* 109–123. Springer International Publishing, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-84606-0_6
- Kuhmonen, T. & Kuhmonen, I. (2015) Rural futures in developed economies: the case of Finland. *Technological Forecasting and Social Change* 101 366–374. <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2015.07.028>
- Kuhmonen, T., Kuhmonen, I. & Näyhä, A. (2022) *Maaseudun paikka tulevaisuuden kestävässä yhteiskunnassa*. Tulevaisuuden tutkimuskeskus TUTU eJulkaisuja 6/2022. <https://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/154347/TUTU_eJulkaisuja_6-2022.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Kühn, M. (2015) Peripheralization: theoretical concepts explaining socio-spatial inequalities. *European Planning Studies* 23(2) 367–378. <https://doi.org/10.1080/09654313.2013.862518>.
- Laako, H. (2022) Erämaiden omimisesta häilyviin metsänreunakohtaamisiin: Selva Maya ekologisena rajamaana ja -vyöhykkeenä. *Alue ja Ympäristö* 51(2) 65–85. <https://doi.org/10.30663/ay.119501>
- Lehtonen, O. (2015) *Space-Time Dependence in Regional Development: The Geospatial Approach to Understanding the Development Processes in Small-Scale Areas of Finland*. Doctoral Dissertation, University of Eastern Finland, Social Sciences and Business Studies 105. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-1765-2>
- Madanipour, A., Brooks, E., Shucksmith, M. & Talbot, H. (2024) Spatial justice and locality: The conceptual framework and application. Teoksessa Fritsch, M., Kahila, P., Németh, S. & Scott, J.W. (toim.) *Spatial Justice and Cohesion: The Role of Place-Based Action in Community Development* 33–45. Routledge, Lontoo & New York. <https://doi.org/10.4324/9781003229681-4>
- Mahon, M., Woods, M., Farrell, M., Jones, R. & Goodwin-Hawkins, B. (2023) A spatial justice perspective on EU rural sustainability as territorial cohesion. *Sociologia Ruralis* 63 683–702. <https://doi.org/10.1111/soru.12444>
- Makkonen, T. & Mitze, T. (2022) The geography of innovation in times of crisis: a comparison of rural and urban RDI patterns during COVID-19 *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*. <https://doi.org/10.1080/04353684.2022.2093252>
- Meadowcroft, J. (2011) Engaging with the politics of sustainability transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 1 70–75. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2011.02.003>
- Mitra, J. & Zoukas, G. (2020) Unpacking the concept of bioeconomy: problems of definition, measurement, and the attribution of ‘value’. *Science & Technology Studies* 33(1) 2–21. <https://doi.org/10.23987/sts.69662>
- Munro, F.R. (2019) Renewable energy and transition-periphery dynamics in Scotland. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31 278–281. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2018.09.001>
- Murphy, J.T. (2015) Human geography and socio-technical transition studies: promising intersections. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 17 73–91. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eist.2015.03.002>
- Murphy, J. & Smith, A. (2013) Understanding transition-periphery dynamics: renewable energy in the Highlands and Islands of Scotland. *Environment and Planning A* 45 691–709. <https://doi.org/10.1068/a45190>
- Newell, P. & Mulvaney, D. (2013) The political economy of the ‘just transition’. *The Geographical Journal* 179(2) 132–140. <https://doi.org/10.1111/geoj.12008>
- OECD (2011) Towards Green Growth. OECD Publishing. <https://read.oecd-ilibrary.org/environment/towards-green-growth_9789264111318-en#page4>.
- O’Neill, B.C., Kriegler, E., Ebi, K.L., Kemp-Benedict, E., Riahi, K., Rothman, D.S., van Ruijven, B.J., van Vuuren, D.P., Birkmann, J., Kok, K., Levy, M. & Solecki, W. (2017) The roads ahead: Narratives for shared socioeconomic pathways describing world futures in the 21st century. *Global Environmental Change* 42 169–180. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.01.004>
- Perez, C. (2013) Unleashing a golden age after the financial collapse: Drawing lessons from history. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 6 9–23. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2012.12.004>
- Perez, C. (2016) Capitalism, technology and a Green Global Golden Age: the role of history in helping to shape the future. Teoksessa Jacobs, M. & Mazzucato, M. (toim.) *Rethinking Capitalism: Economics and Policy for Sustainable and Inclusive Growth* 201–229. Wiley-Blackwell Chichester, West Sussex.

- Pietras, J. (2023) The path forward for Europe's green transition. *European View* 22(1) 131–139. <https://doi.org/10.1177/17816858231163940>
- Pugh, R. & Dubois, A. (2021) Peripheries within economic geography: four "problems" and the road ahead of us. *Journal of Rural Studies* 87 267–275. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2021.09.007>
- Rakovic, J., Futter, M.N., Kyllmar, K., Rankinen, K., Stutter, M.I., Vermaat, J. & Collentine, D. (2020) Nordic Bioeconomy Pathways: future narratives for assessment of water-related ecosystem services in agricultural and forest management. *Ambio* 49 1710–1721. <https://doi.org/10.1007/s13280-020-01389-7>
- Ramcilovic-Suominen, S. & Püzl, H. (2018) Sustainable development – a 'selling point' of the emerging EU bioeconomy policy framework? *Journal of Cleaner Production* 172 4170–4180. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.12.157>
- Rodríguez-Pose, A. (2018) The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions Economy and Society* 11(1) 189–209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- Ryser, L., Halseth, G., Markey, S., Gunton, C. & Argent, N. (2018) Path dependency or investing in place: understanding the changing conditions for rural resource regions. *The Extractive Industries and Society* 6(1) 29–40. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2018.10.009>
- Sanz-Hernández, A., Esteban, E. & Garrido, P. (2019) Transition to a bioeconomy: perspectives from social sciences. *Journal of Cleaner Production* 224 107–119. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.03.168>
- Schwaben, T. (2018) Thinking complex interconnections: Transition, nexus and Geography. *Transactions of the Institute of British Geographers* 43(2) 262–283. <https://doi.org/10.1111/tran.12223>
- Skarbovik, E., Jordan, P., Lepistö, A., Kronvang, B., Stutter, M.I. & Vermaat, J.E. (2020) Catchment effects of a future Nordic bioeconomy: from land use to water resources. *Ambio* 49 1697–1709. <https://doi.org/10.1007/s13280-020-01391-z>
- Stevis, D. & Felli, R. (2015) Green transition, just transition? Broadening and deepening justice. *Kurswechsel* 3 35–45. <https://www.researchgate.net/publication/311607772_Green_Transitions_Just_Transitions_Broadening_and_Deepening_Justice>. 7.12.2023.
- Truffer, B., Murphy, J.T. & Raven, R. (2015) The geography of sustainability transitions: contours of an emerging theme. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 17 63–72. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2015.07.004>
- Työ- ja elinkeinoministeriö (2021) EU:n alue- ja rakennepoliittikan rahoituksen alueellinen jako tukee maakuntien pitkäjänteistä aluekehittämistä. Työ- ja elinkeinoministeriö, valtioneuvoston viestintäosasto, Tiedote 30.9.2021. <<https://valtioneuvosto.fi/-/10616/eu-n-alue-ja-rakennepoliittikan-rahoituksen-alueellinen-jako-tukee-maakuntien-pitkajanteista-aluekehittamista>>. 19.9.2023.
- UNEP (2011) Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication - A Synthesis for Policy Makers. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/126GER_synthesis_en.pdf>.
- van Vulpen, B. (2023) The 'right' policy for regional development: seeking spatial justice in the Dutch case of the region deals. *European Planning Studies* 31(9) 1823–1841. <https://doi.org/10.1080/09654313.2022.2140584>
- Wilenius, M. (2014) Leadership in the sixth wave – excursions into the new paradigm of the Kondratieff cycle 2010–2050. *European Journal of Futures Research* 2(36). <https://doi.org/10.1007/s40309-014-0036-7>

Artikkeli

Jaana Sorvali^a, Jari Lyytimäki^b, Anu Lähteenmäki-Uutela^b, Suvi Huttunen^b, Esa Inkilä^c, Mikko Weckroth^c & Seija Tuulentie^c

Reiluus puntarissa: Kuusamon tuulivoima- ja kaivossuunnitelmat alueellisina kestävyyskiistoina oikeudessa, mediassa ja mielipiteissä

Fairness on the scale: the Kuusamo wind power and mining plans as regional sustainability disputes in law, media and opinions

Fair land use is one of the key issues for a just sustainability transformation. Minerals and wind power are necessary for transforming the energy system carbon neutral, but at local level both mines and wind power are controversial. Disputes arise from historical path dependencies, power relations and expectations of the benefits and drawbacks. Society regulates the use of land and the location of industries through planning processes, which should balance the benefits and disadvantages. In this article, we look at land use disputes in Kuusamo and Posio. We highlight the different actors' legal rights and perceptions of fairness in relation to land use and consider how existing disputes could be resolved in a more equitable way and how future disputes could be prevented. We examine legal cases related to wind power and mining plans in Kuusamo area, articles in regional and local newspapers and interviews with local actors. The results highlight the need for a multidimensional societal development that identifies and brings together different temporal, spatial and functional scales of sustainability. This requires legislation that better supports the different dimensions of equity, a constructive, multi-voiced public debate and a reconciliation of the aspirations and values of different actors in policymaking.

Keywords: land use, dispute, justice, sustainability transformation

^a Biotalous ja ympäristö -yksikkö, Luonnonvarakeskus, jaana.sorvali@luke.fi

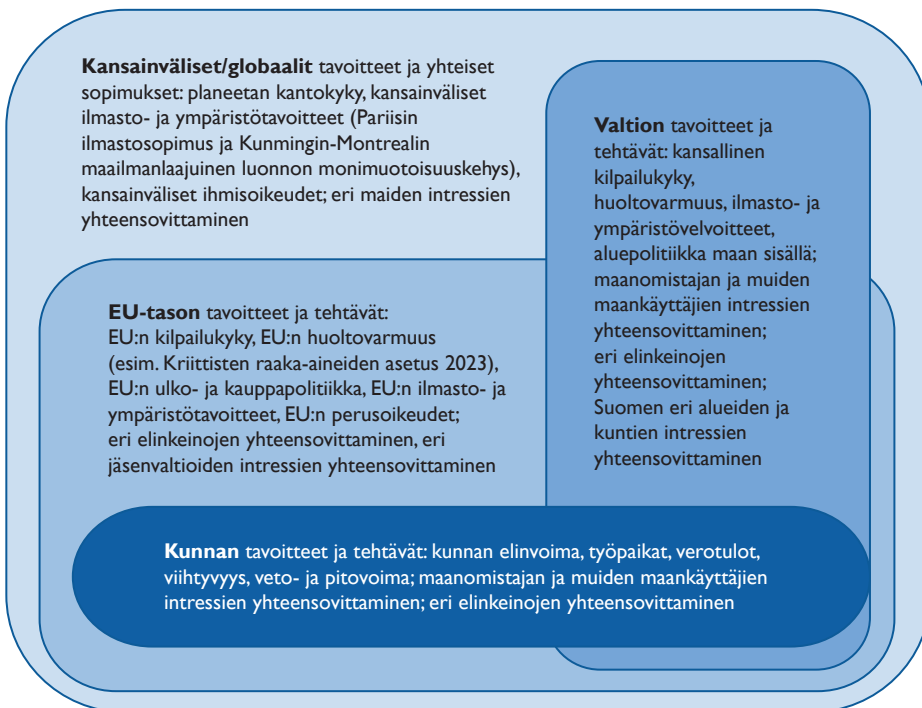
^b Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus

^c Biotalous ja ympäristö -yksikkö, Luonnonvarakeskus

Alueiden käytön oikeudenmukaisuus yhteiskunnallisena haasteena kestävyysmurroksessa

Kestävyysmurros on noussut esiin viime vuosien tutkimuksessa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa politiikan pitkän aikavälin tavoitteena. Murroksen tarvetta perustellaan usein ekologisilla seikoilla (Järvensivu ym. 2019; Primmer ym. 2021). Tällöin päämääränä on muuttaa kokonaisvaltaisesti yhteiskuntien toiminta, erityisesti tuotannon ja kulutuksen järjestelmät ympäristön kantokyvyn kannalta kestäviksi. Kestävyysmurrokseen kuuluu olennaisesti energiajärjestelmien sähköistyminen ja siirtyminen pois fossiilisista energialähteistä. Suomessa tämä näkyy esimerkiksi voimakkaasti kasvavana tuulivoiman tuotantona sekä lisääntyvänä kiinnostuksena alueeltamme löytyville mineraaleille, joita tarvitaan esimerkiksi akkuteollisuuden tarpeisiin (Eilu ym. 2021; Skjærseth ym. 2023). Paikallisesti ja alueellisesti tämä kiinnostus konkretisoituu monitasoisina maa- ja merialueiden käyttöön kohdistuvina uusina paineina ja mahdollisuuksina, jotka kilpailevat olemassa olevan alueiden käytön ja sen tavoitteiden kanssa. Havainnollistamme monitasoista problematiikkaa kuvassa 1.

Kestävyysmurros ei ole kiistattomasti ja yhteisesti hyväksytty yhteiskunnallinen tavoite, vaan pikemminkin jatkuvan kiistelyn kohde (Laakso ym. 2021; Lyytimäki 2023). Siinä missä uudet toiminnot tarjoavat työpaikkoja ja uusia tulonlähteitä toisille, ne saattavat hankaloittaa toisten elinkeinomahdollisuuksia, muuttaa asuin ympäristön maisemaa ja ympäristön tilaa ja jopa vähitellen muuttaa alueiden kulttuurista ydintä (Weller 2019; Cha 2020; Gürtler & Herberg 2021). Tällaisten vaikutusten vuoksi on lisääntyvästi alettu puhua murroksen oikeudenmukaisuudesta eli reilusta murroksesta. Kestävyysmurroksen toteuttamisesta ja sen reiluudesta käydään jatkuvaa määrittelykamppailua niin tutkimuksessa, mediakeskustelussa ja politiikassa kuin arkielämässäkkin.

Kuva 1. Eri tasoilla ilmeneviä alueellisen reilun kestävyysmurroksen yhteensovittamisen haasteita.

Figure 1. Multi-level challenges for regionally just sustainability transformation

Alun perin reilun murroksen käsite kytkeytyy ammattiyhdistysliikkeen vaatimuksiin huomioida työntekijöiden asema tilanteissa, joissa teollisuudelle kohdistuu lisääntyviä ympäristövaatimuksia (Stevis & Felli 2020). Reilun murroksen ytimessä on siis ollut ympäristön tilan parantamisen ja työntekijöiden sosiaalisten oikeuksien yhteensovittaminen (Taipale & Houtbeckers 2021). Ilmastonmuutoksen kontekstissa reilun murroksen merkitys on laajentunut tarkoittamaan kaikki ryhmät ja yksilöt huomioivaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta (esim. Williams & Doyon 2019; Kivimaa ym. 2021). Pelkkien hyötyjen ja haittojen määrittelyn ja jakautumisen lisäksi reiluudessa huomioidaan myös päätöksentekoprosessien oikeudenmukaisuus sekä tunnustava, sosiokulttuurinen oikeudenmukaisuus. Tällöin oikeudenmukaisuuteen kytkeytyy se, että ihmisillä on aito mahdollisuus vaikuttaa heitä koskeviin päätöksiin sekä se, että ihmisten erilaisuus ja tähän olennaisesti liittyvät tarpeet huomioidaan mahdollisimman kattavasti. Näiden lisäksi reiluun murrokseen sisältyy alueellinen ulottuvuus paikallistasolta globaaliin sekä ajallinen ulottuvuus sukupolvien välillä. Lisäksi voidaan erottaa jo syntyneiden haittojen kompensointiin keskittyvä korjaava oikeudenmukaisuus. Tässä tutkimuksessa rajaudutaan ihmiseen kohdistuvaan oikeudenmukaisuuteen, mutta myös lajien välinen oikeudenmukaisuus on oleellinen osa reilua kestävyysmurrosta erityisesti luontovaikutuksia tai tuotantoeläimiä tarkasteltaessa (Vinnari & Vinnari 2022).

Reilusta murroksesta tekee haasteellisen se, että kaikkien oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien samanaikainen huomiointi on käytännössä hyvin haastavaa, minkä lisäksi ihmiset kokevat ja ajattelevat oikeudenmukaisesta lopputuloksesta hyvin eri tavoin. Haastavuutta lisää se, että julkisessa keskustelussa, mediauutisoinnissa ja sosiaalisessa mediassa eri toimijat ja erilaiset tiedot ja väitteet voivat päästä esiin tai jäädä näkymättömiin hyvin epäsuhtaisesti. Yhteistä ymmärrystä oikeudenmukaisuuden sisällöstä ei voida olettaa. Länsimaisessakin ajatteluperinteessä oikeudenmukaista jakoa voidaan lähestyä esimerkiksi suurimman yhteisen hyvän tai resurssien tasajaon kautta. Reilun murroksen kirjallisuudessa on esitetty mahdolliseksi määrittää niin sanottuja minimikriteerejä oikeudenmukaisuudelle, jolloin ideana on hahmottaa vähimmäistasoa, joka siirtymässä tulisi turvata hyvinvoinnin takaamiseksi (Tribaldos & Kortetmäki 2022). Oikeuslaitos määrittää oikeudenmukaisuutta säädetyin lain puitteissa. Joku kiistan osapuolista ja jopa kiistan kaikki osapuolet voivat kuitenkin kokea lainmukaisen ratkaisun epäoikeudenmukaiseksi. Talvivaaran kaivosta koskeneet lupa- ja oikeusprosessit ovat tästä kuvaava esimerkki (Kauppinen & Oinaala 2016).

Parhaimmillaan murrosta koskevat kiistat pystytään ehkäisemään jo ennalta. Kaavoitus on elinkeinojen sijoittumista ohjaava oikeudellisesti tarkoin säännelty ennakoiva prosessi, jonka tarkoitus on ratkaista alueiden käyttöön liittyvät ristiriidat oikeudenmukaisella tavalla. Kunta päättää, mitä elinkeinoja kunnan alueelle kaavoitetaan. Kaavan tulee perustua laissa asetettuihin sisällöllisiin ja menettelyllisiin vaatimuksiin, kaavasta voi valittaa, ja tuomioistuimien voi kumota lainvastaisen kaavan. Kaavan lisäksi kaivos ja tuulivoimala tarvitsevat luvat. Kaivos tarvitsee kaivoslupan sekä ympäristöluvan ja tuulivoimala rakennuslupan, joka voi suoraan perustua oikeusvaikutteiseen tuulivoimakaavaan. Kaivoslupaa varten tarvitaan YVA eli ympäristövaikutusten arviointimenettely, ja tuulivoimahankkeisiin YVA-menettelyä sovelletaan, kun yksittäisten laitosten lukumäärä on vähintään 10 kappaletta tai kokonaisteho vähintään 45 megawattia (YVA-laki 252/2017, Liite 1: Hankeluettelo). Pienempäänkin tuulivoimahankkeeseen sovelletaan YVA-lakia, jos ELY-keskus niin päättää. Kuten kaavat, lupapäätökset ja -prosessitkin perustuvat lakeihin, lupapäätöksistä voi valittaa, eikä lupa ole lainvoimainen ennen kuin valitukset on käsitelty. Kansalaiset voivat pyrkiä estämään haitallisiksi kokemiaan elinkeinoja kaava- ja lupa-prosesseissa. Kaavoituksesta vastaavalla kunnalla on keskeinen rooli erilaisten maankäyttöön liittyvien intressien yhteensovittamisessa sekä mahdollisten kiistojen ennakoinnissa ja ehkäisyssä. Esimerkiksi maanomistajat, muut kuntalaiset, kunnanvaltuusto ja maan hallitus voivat perustellusti olla eri mieltä siitä, mitä elinkeinoja mihinkin halutaan.

Tässä artikkelissa kiteytämme nämä laaja-alaiset oikeuteen ja oikeudenmukaisuuteen liittyvät kysymykset reilun murroksen käsitteen avulla. Tarkoitamme reilulla murroksella näkökulmaa, jossa huomioidaan samanaikaisesti rajujen yhteiskunnallisten muutosten väistämättömyys ja välttämättömyys sekä tunnustetaan oikeudenmukaisuuden vaateet, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisia. Tapausalueena tutkimme Lapin ja Koillismaan raja-alueella sijaitsevaa Kuusamon ja Posion kuntien aluetta, koska tällä alueella ilmenevät useat alueiden käyttöön Suomessa liittyvät erilaiset paineet ja kiistat: kaivoshankkeet ja tuulivoima, poronhoito, metsätalous, ympäristönsuojelu, matkailu ja virkistyskäyttö sekä alueiden sisäisiin ja alueiden välisiin tekijöihin liittyvät haasteet sekä mahdollisuudet. Tapausalueen alueiden käyttöön liittyviä kysymyksiä on ratkaistu eri oikeusasteissa, aina korkeinta hallinto-oikeutta myöten.

Kohdistamme tutkimuksen kaivosteollisuuteen ja tuulivoimaan ja etsimme vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

1. Millaisia alueiden käyttöön liittyviä ristiriitoja ilmenee lainsäädännössä ja oikeuskäytännöissä, mediakeskustelussa ja sidosryhmien oikeudenmukaisuusnäkemyksissä?
2. Miten alueiden käyttöä koskevaa päätöksentekoa pitäisi kehittää, jotta se olisi nykyistä oikeudenmukaisempaa?

Näitä pääkysymyksiä lähestymme monitieteisesti seuraavien yksityiskohtaisempien tutkimuskysymysten kautta, keskittyen tapausaluetta koskeviin aineistoihin:

1. Mitkä ovat kunkin toimijan oikeudet liittyen alueiden käyttöön?
2. Miten alueiden käyttöön liittyviä kiistoja on käsitelty sanomalehdissä?
3. Minkälaisia ovat eri toimijoiden näkemykset alueiden käyttöön liittyvistä kiistoista?

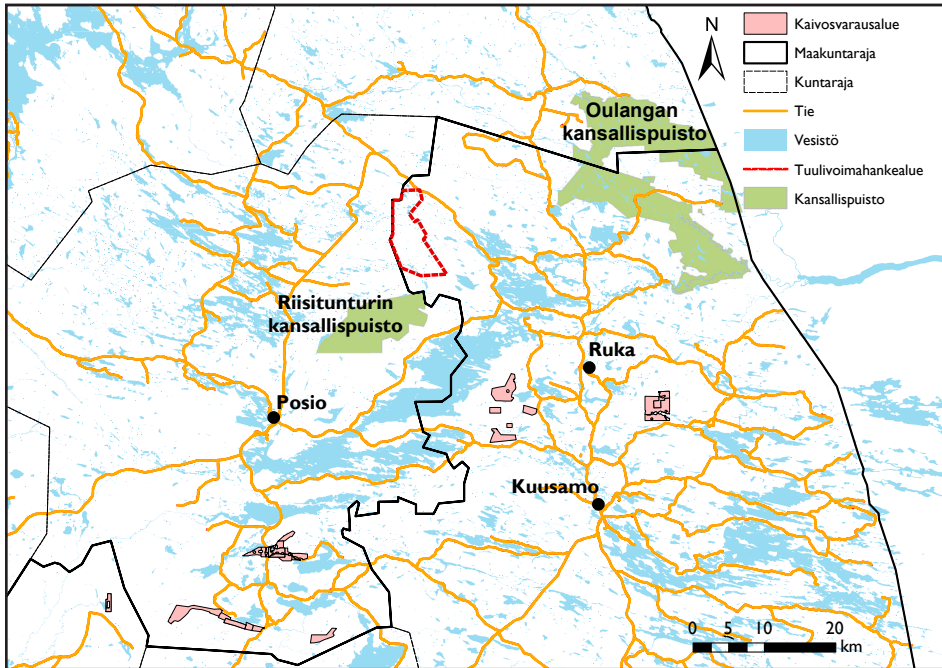
Esittelemme seuraavaksi lyhyesti tapaustutkimuksen alueet ja alueiden käyttöä koskevat kiistat. Tämän jälkeen käymme läpi monitieteisen tutkimuksen aineistot: oikeudellisen, lehdistö- sekä haastatteluaineiston sekä näiden analyysimenetelmät. Analyysiosio jakaantuu kolmeen osaan, joissa käymme läpi kunkin aineiston analyysin tulokset. Keskustelussa summaamme yhteen aiempien lukujen huomioita alueiden käyttöön liittyvien oikeudenmukaisuusnäkemysten näkökulmasta ja lopuksi esitämme päätelmiä oikeudenmukaisemmasta alueiden käytöstä kestävyysmurroksessa.

Lapin ja Koillismaan raja-alue ja alueiden käytön kiistat

Alueen luonnonmaantieteelliset ja kulttuuris-sosiaaliset ominaispiirteet määrittävät keskeisesti sitä, millaista kiistelyä luonnonvarojen käyttöön liittyy. Lapin ja Koillismaan raja-alueella sijaitsevat Kuusamon ja Posion kunnat, joista Kuusamo kuuluu Pohjois-Pohjanmaan maakuntaan ja Posio Lapin maakuntaan (kuva 2). Luonnonmaantieteellisesti lähes koko Posio kuuluu Kuusamon vaaraseudun maisemaseutuun. Vaaraseudun maisemat ovat jylhiä ja maanpinnan muodot jyrkkiä. Vaarojen ja turvemaiden muodostama mosaiikki ja korkeuserojen suurehko vaihtelu on alueelle tyypillistä. Kuusamon Ruka (493 m) ja Posiolla sijaitseva Riisitunturi (466 m) kuuluvat seudun korkeimpiin vaaroihin. Seudulla on lukuisia pieniä järviä, jokia ja puroja sekä suuriakin järviä, kuten Posiolla sijaitsevat Suolijärvet ja Kitkajärvet.

Kuusamossa asui noin 15 000 ihmistä vuonna 2023 ja väestöennuste on laskusuuntainen (Kuusamo 2023a). Työpaikoista 76 % oli palvelualoilla, 17 % jalostuksessa ja 6 % alkutuotannossa vuonna 2020 (Tilastokeskus 2023a). Posion asukasluku vuonna 2021 oli hieman yli 3 000 ja se on pysynyt hyvin tasaisena. Palvelut työllistävät Posiolla 65 %, jalostus 12 % ja alkutuotanto 20 % työssäkävijöistä. Posiolla eläkeikäisiä on suhteessa koko Suomen keskiarvoon (26 % asukkaista) suhteellisen paljon, eli yli 47 % (Tilastokeskus 2023b).

Kuva 2. Kuusamon ja Posion alueelle suunnitellut tuulivoima- ja kaivoshankealueet, kansallispuistot sekä Rukan matkailualue (Kartta: Antti Petteri Hiltunen/Luonnonvarakeskus).

Figure 2. Wind power and mine plans for the Kuusamo and Posio regions, national parks and Ruka tourism region (Map: Antti Petteri Hiltunen/Natural Resources Institute Finland).

Molemmissa kunnissa matkailu on tärkeä elinkeino, ja Oulangan sekä Riisitunturin kansallispuistot sijaitsevat alueella. Kuusamon Ruka on Suomen suurimpia matkailukeskuksia ja sen asiakkaat muodostavat ison osan Posion Riisitunturin kansallispuiston kävijöistä. Posiolla matkailu on Kuusamoa pienimuotoisempaa ja siellä on panostettu erityisesti kestävään matkailuun. Posion alue sai ensimmäisenä Suomessa alueellisen Sustainable Travel Finland -statuksen (Posio 2023). Molemmat kunnat sijaitsevat poronhoitoalueella, missä porot saavat poronhoitolakiin (848/1990) pohjaten liikkua vapaasti. Tolvan paliskunta sijaitsee Posion kunnan ja pieneltä osin myös Kuusamon kaupungin alueella. Paliskunnassa on 55 poronhoitajaa ja 78 prosenttia paliskunnan alueesta sijoittuu muiden kuin valtion omistamille alueille (Paliskuntain yhdistys 2023). Alueen kunnissa on Suomen suurin yhteismetsä, noin 93 000 hehtaarin ja 4 121 osakaskiinteistön Kuusamon yhteismetsä. Yhteismetsät ovat yksityismaita, eikä niihin liity julkisoikeudellisia velvoitteita (Kuusamon yhteismetsä 2023).

Kuusamon ja Posion alueet ovat osoittautuneet potentiaalisiksi tuulivoima- ja kaivosteollisuusalueiksi ja eri toimintojen yhteensovittamista on usein jouduttu tekemään oikeusteitse. Toisaalta esimerkkejä on myös onnistuneemmista prosesseista, kuten Murtotuulen tuulivoimapuisto Posiolla (kuva 3). Esimerkiksi Maaningan tuulivoimapuistokaava aiheutti useita valituksia. KHO:n päätöksen (KHO 2022:12) mukaan Kuusamon Maaningan tuulivoimasuunnittelussa ei selvitetty riittävästi porotalousvaikutuksia. Tuulivoimakaavasta valitti hallinto-oikeuteen Tolvan paliskunnan lisäksi Posion Matkailuyhdistys. Samalla retkeily ja matkailu alueella lisääntyvät: Posiolla Riisitunturin kansallispuiston kävijämäärä on lisääntynyt viime aikoina eniten Suomen kansallispuistoista; esimerkiksi vuonna 2020 lisäystä oli 53 prosenttia (Ahola 2021). Suunnitellut tuulivoimalat näkyisivät Riisitunturin alueelle hyvin. Kitkajärven ja Riisitunturin maisemat on lisätty vuonna 2021

Kuva 3. Murtotuulen tuulivoimapuisto Posiolla on esimerkki laajasti hyväksytystä tuulivoimapuistohankkeesta Lapissa (Kuva: Jaana Sorvali).

Figure 3. The Murtotuuli wind farm in Posio is an example of a widely accepted wind farm project in Lapland (Source: Jaana Sorvali).

valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden luetteloon. Maankäyttömuotojen yhteensovittaminen onkin alueen tärkeimpiä kysymyksiä.

Selvitysten mukaan Kuusamon maaperässä on Euroopan mittakaavassa merkittäviä koboltti- ja kultaesiintymiä (Rasilainen ym. 2020) ja alueella onkin laajoja malminetsintä-varausalueita (Tukes 2023). Kuusamon alueella on toiminut useita kaivosyhtiöitä, muun muassa Kuusamo Gold Oy, Dragon Mining Ltd. ja parhaillaan alueella toimiva, vuonna 2017 perustettu australialais-suomalainen Latitude 66 Cobalt Oy. Vuonna 2021 Latitude 66 Cobalt ilmoitti Kuusamon Juomasuon alueelta löytyneen Euroopan neljänneksi suurimman kobolttiesiintymän (Latitude 66 Cobalt 2021) ja malminetsintä jatkuu Kuusamon ja Posion alueilla aktiivisena (Latitude 66 Cobalt 2023). Malminetsintä keskittyy kobolttiin ja sen yhteydessä esiintyviin kultaan ja kupariin. Tällä hetkellä Kuusamon ja Posion alueella ei ole yhtään toimivaa kaivosta. Kaivossuunnitelmat Kuusamon ja Posion alueilla jakavat mielipiteitä (Lyytimäki & Peltonen 2016). Kiistelyä aiheuttavat varsinkin ympäristöriskit ja kaivosten suhde matkailuun ja poronhoitoon. Toisaalta kaivokset toisivat mukanaan alueille kaivattuja työpaikkoja.

Aineistot ja menetelmät

Hyödynsimme tutkimuksessa kolmenlaista aineistoa: 1) voimassa oleva alueiden käyttöön liittyvä lainsäädäntö sekä tapausalueiden käyttöön liittyvät tuomistuinratkaisut, 2) alueellisissa ja paikallisissa sanomalehdissä ilmestyneet alueiden käyttöön (kaivosteollisuus ja tuulivoima) liittyneet uutiset ja artikkelit sekä 3) paikallisten toimijoiden haastattelut. Analysoimme aineistot monitieteisesti alla kuvatuin laadullisin menetelmin.

Oikeudellinen aineisto koostuu Suomen voimassa olevasta lainsäädännöstä ja tuomioistuinratkaisuksista. Aineistoa analysoimme lainopin keinoin eli oikeuslähteiden sisältöä systemaattisella ja tulkitsella oikeusjärjestyksen ymmärtämiseksi. Keskeisimmät alueiden käytöstä päättämiseen, toimijoiden oikeuksiin ja osallistumiseen liittyvät Suomen lait ovat perustuslaki, kuntalaki ja maankäyttö- ja rakennuslaki. Oikeusjärjestyksen nykytilan lisäksi tarkastelimme oikeuskirjallisuudessa mainittuja ehdotuksia lakien kehittämiseksi.

Lehdistöaineiston avulla pyrimme hahmottamaan tuulivoima- ja kaivoskeskustelun kokonaismäärää, tunnistamaan tuulivoimaan kohdennetusta tarkennetusta otoksesta sanomalehtikeskustelussa näkyvillä olevat ja määrittelyvaltaa käyttävät toimijat sekä

kiteyttämään julkisessa keskustelussa esiin nostetut keskeiset oikeudenmukaisuusteemat. Sanomalehtiaineisto koostuu kolmesta sanomalehdestä (Lapin Kansa, Kaleva ja Koillissanomat) kerätystä aineistosta. Aineistossa on mukana sekä journalistinen uutisointi että mielipidekirjoitukset. Tuulivoimaan liittyvä aineisto on kerätty asiasanayhdistelmällä ”Posio OR Kuusamo AND Tuulivoima”, ja kaivoskeskustelua kuvaava aineisto asiasanayhdistelmällä ”Posio OR Kuusamo AND Kaivos”. Tietokantana käytimme vuosien 2018–2021 hauille Kansalliskirjaston digipalvelua sekä vuoden 2022 hauille ePress.fi-palvelua. Poistimme aineistosta manuaalisesti osumat, jotka eivät liittyneet käsiteltävään teemaan. Aineistolähtöiseen laadulliseen sisällön erittelyyn valikoimme tuulivoimaa tai tuulivoimaa ja kaivoksia yhdessä käsittelevä otoksen (n=86) joka tarjosi tutkimusresurssien puitteessa mielekkään ja alustavan tarkastelun perusteella sisällöllisesti kiinnostavalla tavalla haastatteluaineistoa taustoittavan kokonaisuuden. Tuulivoimauutisointia on aiemmassa kotimaisessa viestinnän tutkimuksessa käsitelty huomattavasti vähemmän kuin kaivoksiin liittyvää julkista keskustelua (esim. Lyytimäki & Peltonen 2016; Sairinen ym. 2017; Lyytimäki ym. 2021). Tuulivoimauutisoinnin analyysissä sovelsimme mahdollisimman hyvän vertailtavuuden saavuttamiseksi aiemmassa kaivostutkimuksessa (Lyytimäki & Peltonen 2016) käytettyjä menetelmiä uutisoinnin toimijoiden, tulevaisuus-orientaation ja sävyn tunnistamiseen.

Haastatteluaineisto koostuu Kuusamon ja Posion kuntien alueen toimijoiden haastattelusta. Teimme haastatteluja kahdessa vaiheessa: syksyllä 2022 ja keväällä 2023. Yhteensä haastattelimme kahdeksaa tahoja, jotka edustivat kaikkia kiistojen julkisesta keskustelusta tunnistettuja osapuolia: poronhoito, matkailu, Posion kunta, Kuusamon kaupunki, luonnonsuojelu, tuulivoiman kohdalla maanomistaja, tuulivoimayhtiö sekä kaivosyhtiö. Haastatteluissa oli läsnä yksi tai useampi haastateltava ja ne kestivät keskimäärin tunnin. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin. Haastatteluaineisto analysoitiin laadullisia menetelmiä käyttäen aineistolähtöisesti (Bazeley 2013). Litteroitu aineisto luettiin läpi ja kunkin toimijan näkemykset koottiin yhteen haastattelukysymysten (ks. liite 1 artikkelin verkkoversiossa) mukaisiksi kokonaisuuksiksi. Haastattelukysymykset muokattiin aiemman tutkimuksen ja julkisessa keskustelussa esiin nousseiden, asiaa koskevien teemojen pohjalta. Tuulivoimayrityksen edustajaa haastateltiin ainoastaan tuulivoima-asioihin ja kaivosyrityksen edustajaa ainoastaan kaivosasioihin liittyen.

Oikeudenmukaisuuden näkökulmat tuulivoiman rakentamisessa ja kaivosteollisuudessa

Tässä luvussa käsittelemme ensin tuulivoimaa ja kaivosteollisuutta koskevia lakeja ja oikeuksia. Sen jälkeen tarkastelemme sitä, miten tuulivoimaa ja kaivoksia käsitellään sanomalehdissä. Lopuksi esittelemme sitä, miten tuulivoima ja kaivosteollisuus näyttäytyvät eri sidosryhmien näkemyksissä.

Tuulivoimaa ja kaivosteollisuutta koskevat lait ja oikeudet

Yleistä maankäytön oikeusperustasta

Perustuslain (PL 731/1999) takaamat perusoikeudet ohjaavat kaikkea julkisen vallan toimintaa (HE 1/1998 vp) ja siten myös maankäytön suunnittelua ja kaivoksille ja tuulivoimaloille annettavia lupia. Samalla näihin liittyy useita alemman asteisia lakeja, erityisesti maankäyttö- ja rakennuslaki, kaivoslaki ja ympäristönsuojelulaki.

Omaisuuksien suoja on keskeinen osa länsimaista perusoikeusjärjestelmää. Perustuslain 15 §:n mukaan jokaisen omaisuus on turvattu. Omaisuus voidaan kuitenkin pakkolunastaa yleiseen tarpeeseen täyttä korvausta vastaan (PL 15.2 §). Maaomaisuuden käyttöä säännellään monin tavoin esimerkiksi metsälaila (1093/1996), ja ympäristöön vaikuttavan

toiminnan harjoittaminen kuten kaivoksen perustaminen ja tuulivoimalan rakentaminen on luvanvaraista. Kaivoksen perustamiseen tarvitaan Turvallisuus- ja kemikaalivirastolta (Tukes) kaivoslupa ja aluehallintovirastolta (AVI) ympäristölupa. Osana ympäristölupaprosessia tehdään ympäristövaikutusten arviointi (YVA). Kaivoslupan noudattamista valvoo Tukes ja ympäristöluvan noudattamista elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY). Maanomistajan lupaa ei tarvita: kaivosalue voidaan lunastaa kaivoslain (KaivosL 621/2011) 20 §:n mukaan. Tuulivoimala tarvitsee rakennusluvan kunnan rakennusvalvontaviranomaiselta ja isommissa tuulivoimahankkeissa edellytetään YVA-menettelyä. Myös maanomistajan lupa tarvitaan. Tavallisesti maanomistaja vuokraa maan tuulivoimayhtiölle. Tuulivoimala-alueelta tarvitaan myös sähkölinja kantaverkkoon. Elleivät maanomistajat sovi asiasta sähköyhtiön kanssa, linja-alue voidaan lunastaa PL 15.2 §:n ja lunastuslain (603/1777) nojalla. Omistusoikeutta eli kaikkia maahan liittyviä oikeuksia ei yleensä lunasteta, vaan lunastuskohteena on maa-alueen käyttöoikeuden rajoitus. Korvaus maksetaan lunastuslain 29 §:n mukaan. Käyttöoikeuden rajoitus tarkoittaa käytännössä sitä, että isot puut on pidettävä poissa.

Valtio, kunta ja maanomistaja eivät ole ainoita, joilla on sananvaltaa ja oikeuksia liittyen alueiden käyttöön. *Ympäristöperusoikeus* (PL 20 §) koskee kaikkia: ”*Vastuu luonnosta ja sen monimuotoisuudesta, ympäristöstä ja kulttuuriperinnöstä kuuluu kaikille. Julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöönsä koskevaan päätöksenteoon.*” Julkinen valta ei saa antaa millekään elinkeinolle lupaa loukata ihmisten ympäristöön liittyviä perusoikeuksia (ks. UN General Assembly 2022). *Jokaisenoikeuksien* nojalla voi muun muassa kerätä marjoja ja uida toistenkin omistamilla alueilla (ks. Korpela 2008), ja marja- tai uimapaikat voidaan ottaa kaavoituksessa ja/tai lupahdoissa huomioon. *Elinkeinovapaus* (PL 18 §) tarkoittaa, että ”*jokaisella on lain mukaan oikeus bankkia toimeentulonsa valitsemallaan työllä, ammatilla tai elinkeinolla*”. Matkailuyrittäjien elinkeino on usein ristiriidassa ympäristöä ja maisemaa pilaaavien elinkeinojen kanssa. *Alkuperäiskansa* saamelaisilla on erityinen oikeus kehittää omaa kulttuuriaan (PL 17.3 §), jonka osa on poronhoito. Kuusamon ja Posion alueen poronhoitajat eivät kuitenkaan ole saamelaisia. Kaikelle elinkeinotoiminnalle voidaan elinkeinovapauden tai alkuperäiskansan oikeuksien estämättä asettaa ympäristönormeja. Perusoikeuksilla ei ole keskinäistä hierarkiaa. Perusoikeuden ydinalueen koskemattomuus tarkoittaa, että lainsäätäjä tai viranomainen ei voi puuttua perusoikeuteen niin laajasti, että sen ydinsältö mitätöityy (Hautamäki 2011). Kaavoittajan ja lupaviranomaisen tulee siis turvata esimerkiksi elinkeinovapauden ja ympäristöperusoikeuden toteutuminen samanaikaisesti.

Kuntalain (KuntaL 410/2015) mukaan kunta ”*edistää asukkaidensa hyvinvointia ja alueensa elinvoimaa*”. Kaavoitusta sääntelee maankäyttö- ja rakennuslaki (MRL 132/1999; Rakentamista koskevan osuuden uudistus hyväksyttiin 2022, ja uusi rakentamislaki tulee voimaan 1.1.2025). Kaavat laaditaan maakuntatasolla (maakuntakaava) ja kuntatasolla (yleiskaava ja asemakaava). MRL:n tarkoitus on järjestää alueiden käyttö niin, että siinä edistetään ”*ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävää kehitystä*” (MRL 1.1 §). Jokaisen tulee päästä osallistumaan (MRL 1.2 §). Eri toimijoiden intressit ja oikeudet tulee ottaa huomioon. Suunnittelussa tulee arvioida kaavan merkittävät vaikutukset ja tehdä vaikutusarvioinnin edellyttämät tutkimukset ja selvitykset (MRL 9 §). Kaavapäätöksistä voi valittaa tekemällä kunnallisvalituksen hallinto-oikeuteen (MRL 188 §, KuntaL 135 §), ja oikeus voi kumota lainvastaisen kaavan. Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa vain, jos korkein hallinto-oikeus (KHO) myöntää valitusluvan.

Tuulivoimaa koskevat oikeustapaukset Kuusamon ja Posion alueilla

Kuusamon Maaningan alue oli Pohjois-Pohjanmaan liiton maakuntavaltuuston laatimassa vaihemaakuntakaavassa (11.6.2018) nimetty seudulliseksi tuulivoima-alueeksi. Kuusamon kaupunki laati vuonna 2019 Maaningan tuulivoimaosayleiskaavan (18.3.2019), jossa

tuulivoimaloiden lukumäärää (54 kpl) ja kokoa (250 m) suunniteltiin tarkemmin. Yhteisteho olisi ollut 180–360 megawattia. Kaava oli maankäyttö- ja rakennuslain (132/1999) 77 a §:n tarkoittama oikeusvaikutteinen yleiskaava eli sen oli tarkoitus suoraan toimia tuulivoimaloiden rakennuslupien perusteena.

Tolvan paliskunta valitti kummastakin kaavasta hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Syynä oli erityisesti se, että tuulivoimalat pilkkoisivat porojen tärkeän vasoma-alueen. Vaihemaakuntakaava pysyi voimassa (KHO 2022:11). KHO:n mukaan vaihemaakuntakaavalla ratkaistiin ainoastaan, että tuulivoima-alue on mahdollinen. Tähän nähden oli tehty riittävät selvitykset, ja kaava oli MRL 28 §:n sisältövaatimusten mukainen. Maaningan tuulivoimaosayleiskaava sen sijaan kaatui KHO:ssa (KHO 2022:12), koska osayleiskaava ei turvannut poronhoidon edellytyksiä vaihemaakuntakaavassa edellytetyllä tavalla, ja MRL 32.1 §:ää ja 39.1 §:ää oli siten rikottu.

Paliskunnan ohella myös Posion matkailuyhdistys ry valitti Kuusamon puolella sijaitsevan Maaningan tuulivoimaosayleiskaavasta. Oikeudellisesti relevantiksi muodostui se, onko yhdistyksellä oikeutta valittaa naapurikunnan kaavasta. Kuntalain 137.1 §:n mukaan kunnallisvalituksen saa tehdä se, johon päätös on kohdistettu tai jonka oikeuteen, velvollisuuteen tai etuun päätös välittömästi vaikuttaa. Tämä luonnollinen henkilö tai oikeushenkilö on *asianosainen*. Kunnallisvalituksen voi tehdä myös kuntalain 3 §:ssä määritelty *kunnan jäsen*. MRL 191.2 §:n mukaan rekisteröidyllä paikallisella tai alueellisella yhteisöllä on toimialaansa kuuluvissa asioissa toimialueellaan oikeus valittaa kaavasta. Posion Matkailuyhdistyksen tarkoitus on edistää Posion matkailua, ja tuulivoimala-alue sijaitsee viiden kilometrin etäisyydellä Posion Riisitunturista. Yhdistyksen säännöissä määritelty tarkoitus määrittää sitä, missä asioissa yhdistyksellä on valitusoikeus (ks. Wähä 2012 tapauksesta KHO 2012:25). KHO:n mukaan valitusoikeutta ei ollut: Posion matkailuyhdistys ei ollut kuntalain tarkoittamalla tavalla asianosainen eikä Kuusamon kunnan jäsen, eikä Kuusamo myöskään ollut yhdistyksen toimialueena MRL:n tarkoittamalla tavalla.

Kuusamon kaupunki laittoi uuden tuulivoimaosayleiskaavan (Nuunajärven tuulivoimaosayleiskaava) vireille heti vuonna 2022, ja se on tarkoitus hyväksyä 2023. Tuulivoimaloiden määrää on vähennetty (30 kpl) ja kokoa hieman kasvatettu (260 m) verrattuna aiempaan osayleiskaavaan. Yhden voimalan teho on 6–10 megawattia. Kaavasta voidaan valittaa hallintotuomioistuimiin. Nyt voimaan on tullut uusi MRL 188 a §, jonka mukaan uusiutuvaa energiaa koskevat kaavavalitukset tulee käsitellä hallintotuomioistuimessa kiireellisinä. Lailla 1147/2022 lisätty MRL 188 a § on väliaikaisesti voimassa 1.1.2023–31.12.2028. Kukin tuulivoimala vaatii lisäksi rakennusluvan, tässä tapauksessa Kuusamon rakennusvalvontaviranomaiselta. Lupapäätökset voidaan perustaa suoraan kaavamääräyksiin, koska kaava on oikeusvaikutteinen. Rakennusluvastakin voidaan silti vielä valittaa kunnallisvalituksena, tässä tapauksessa Pohjois-Suomen hallinto-oikeuteen.

Kaivosteollisuutta koskevat oikeustapaukset Kuusamon ja Posion alueilla

Malminetsinnässä ja kaivoksen perustamisessa on juridisesti monta vaihetta, joita säädelään kaivoslaissa (621/2011). Jokaisenoikeuksien nojalla saa liikkua maastossa, tonkia sammaleen alta ja tehdä pienimuotoista näytteenottoa vasaralla tai lapiolla (KaivosL 7 §, etsintätyö). Jos jotakin kiinnostavaa löytyy, toimija voi tehdä alueesta varauksen (32 §), joka antaa etuoikeuden malminetsintäluvan (9 §) hakemiseen. Kaivoslupaa (16 §) tulee hakea erikseen. Malminetsintä- ja kaivosluvat myöntää Turvallisuus- ja kemikaalivirasto (Tukes). Kaivoksen perustamiseen tarvitaan aina myös ympäristönsuojelulain (527/2014) mukainen ympäristölupa (YSL Liite 1: Luvanvaraiset toiminnot), jota haetaan paikalliselta aluehallintovirastolta. Sekä kaivosluvasta että ympäristöluvasta voi valittaa hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

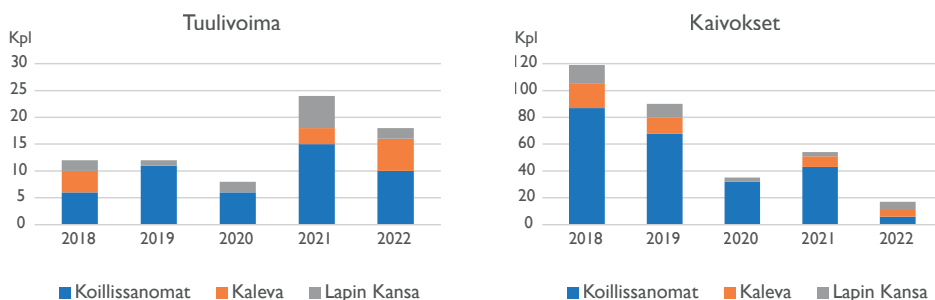
Kesäkuun 2023 alussa voimaan tulleen kaivoslain uudistuksen mukaan kaivosluvan myöntämisen edellytyksenä on kunnan hyväksymä kaava (47.2 §). Kaava siis edeltää aina kaivoslupaa. Ellei kunta kaavoita mitään aluetta kaivostoimintaan, kaivosta ei voi kunnan alueelle tulla. (Ks. Pölonen & Leino 2023.) Malminetsintää kunta ei voi estää. Tukes myöntää siihen luvan, jos kaivoslain 34 §:ssä määritelty tarpeellinen ja luotettava selvitys on annettu.

Kuusamon kaupunki yritti määrittellä kaivosten sijoittumista laatimalla strategisen yleiskaavan (13.12.2016), niin kutsutun ankkamallin, jossa kaivostoiminta oli kielletty ankan muotoisella alueella. Sittemmin alueelta vetäytynyt kaivosyhtiö Kuusamo Gold Oy valitti kaavasta hallinto-oikeuteen ja edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. KHO kumosi kaavan (KHO 2019:67). Kaivostoiminnan kieltäviä määräyksiä ei voitu pitää MRL 41.1 §:ssä tarkoitettuina haitallisten ympäristövaikutusten estämistä tai rajoittamista koskevinä määräyksinä, sillä määräykset eivät välittömästi koskeneet ympäristövaikutuksia vaan tietyn elinkeinotoiminnan kieltämistä. (Ks. Vihervuori 2019). Alueen kaavoittaminen virkistys- ja luontoarvoiltaan tärkeäksi alueeksi olisi ollut mahdollista (ks. Hohti ym. 2022), ja olisi todennäköisesti toiminut perusteena myöhemmälle kaivoslupien hylkäämiselle.

Tuulivoima ja kaivokset sanomalehdissä

Kaivoksiin liittyvä kirjoittelu on ollut ajoittain varsin näkyvää Kuusamon ja Posion alueella alueellisissa (Lapin Kansa ja Kaleva) ja paikallisissa (Koillissanomat) sanomalehdissä (kuva 4). Kirjoittelun määrän muutoksia selittävät ennen muuta kaivoshankkeiden suunnittelu-prosessit ja niihin liittyvä kiistely. Varsinkin Kuusamon alueelle suunnitellun kaivoksen suhde alueen matkailuelinkeinon on aiemman tutkimuksen perusteella synnyttänyt runsaasti kriittistä mielipidekirjoittelua (ks. Lyytimäki & Peltonen 2016). Tutkimusjakson lopulla kaivoksiin liittyvä uutisointi väheni selvästi, kun taas tuulivoimaan liittyvä kirjoittelu lisääntyi. Seuraavassa analyysissä keskitymme aiempaa tutkimusta täydentäen otokseen, jossa ovat mukana kaikki tuulivoimaa käsittelevät jutut, mukaan lukien kaivoksiin keskittyvät jutut, joissa mainitaan ohimennen tuulivoima.

Tuulivoimaan keskittyviä tai tuulivoiman mainitsevia uutisjuttuja ja mielipidekirjoituksia oli aineistossa 86 kappaletta eli keskimäärin kukin sanomalehti käsiteli tuulivoimaa noin kerran kahdessa kuukaudessa. Neljännes (24,4 %) aineiston jutuista käsiteli sekä tuulivoimaa että kaivoksia. Valtaosa aineistosta oli journalistisia uutisjuttuja (59,3 %), kolmannes (32,6 %) yleisön mielipidekirjoituksia ja alle kymmenesosa (8,1 %) toimittuksellisia kolumneja ja pääkirjoituksia. Tutkimusjakson alussa 2018–2020 tuulivoima oli niukasti näkyvillä ja kolmannes (32,6 %) uutisoinnista keskittyi vuoteen 2021. Uutisoinnissa oli vahva tulevaisuusorientaatio, sillä se keskittyi lähes kokonaan tuulivoiman

Kuva 4. Kuusamon ja Posion alueen tuulivoimaan ja kaivoksiin liittyvän sanomalehtikirjoittelun kehitys.

Figure 4. Volume of newspaper articles related to wind power and mines in Kuusamo and Posio regions.

rakentamissuunnitelmien kuvaamiseen ja näihin suunnitelmiin liittyvään kiistelyyn. Uutisoinnissa tuulivoimaan suhtauduttiin yleisellä tasolla myönteisesti tai neutraalisti, painottaen erityisesti odotettuja hyötyjä alueelliselle taloudelle ja työllisyydelle. Yli puolessa (54,7 %) kaikista jutuista tuulivoimaan suhtauduttiin myönteisesti. Kielteinen suhtautuminen tuulivoimaan hallitsi miltei joka seitsemättä (13,9 %) juttua ja erityisesti yleisön mielipidekirjoituksissa tuotiin esiin huoli tuulivoiman paikallisista maisema- ja ympäristöhaitoista. Selvästi alle kolmasosa (27,9 %) jutuista suhtautui tuulivoimaan neutraalisti tai suhtautuminen ei ollut määriteltävissä.

Näkyvimpiä toimijoita sanomalehtikeskustelussa olivat kuntahallinnon edustajat, jotka pääsivät määrittelemään keskustelun sisältöä joka kolmannessa (32,6 %) jutussa. Tuulivoiman suunnitteluun ja rakentamiseen liittyvät yritykset olivat toiseksi näkyvin ryhmä (29,1 %). Metsänomistajat olivat esillä 14,0 prosentissa ja porotalouden edustajat 11,6 prosentissa aineistosta. Metsänomistajat (erityisesti yhteismetsä) suhtautuivat tuulivoiman rakentamiseen selkeästi myönteisesti, porotalouden edustajat (erityisesti paliskunta) kielteisesti. Muiden toimijoiden näkyvyys uutisoinnin lähteinä oli selvästi näitä ryhmiä vähäisempää. Ajoittain varsinkin porotalouteen liittyvä keskustelu oli kärkevä, kuten mielipiteessä, jossa metsänomistaja kritisoi poronhoitoa taloudellisesti heikosti kannattavaksi elinkeinona, jonka avulla ”terrorisoidaan järkevä banke tuulivoiman valjastamiseksi.” (Koillissanomat 9.2.2022). Keskeisenä argumenttina tuotiin esiin epävarmuus siitä, aiheuttaako tuulivoima merkittävää haittaa porotaloudelle, jolloin kriittiseksi kysymykseksi nousee hankkeiden vastustamisen oikeutus epävarmoihin haittoihin vetoamalla.

Tuulivoiman oletettujen taloudellisten hyötyjen kohdentumista eri toimijoille eriteltiin yksityiskohtaisesti vain muutamissa jutuissa. Uutisoinnin yleisenä taustaoletuksena oli, että tuulivoimasta on tullut suuren mittaluokan teollista toimintaa, josta kunnat saavat erityisesti kiinteistöverojen kautta merkittäviä tuloja ja että myös maanomistajat hyötyvät vuokratuloista. Talousnäkökulmaa painottavassa keskustelussa luotiin mielikuvia alueellisesti merkittävistä hankkeista, joiden etenemistä uhkaa tiettyjen paikallisten etujen ja perinteiden puolustus. Kärkevimmillään uutisointi loi mielikuvan suuresta, yli sadan miljoonan euron rakennushankkeesta, jonka etenemistä uhkaa kohtuuttomasti kahden vapaa-ajan asukkaan tehtäimet valitukset (Koillissanomat 17.5.2021). Tuulivoimaa koskevassa sanomalehti uutisoinnissa painotettiin myös oikeusjärjestelmän ylipaikallisuutta: alueellisen Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden päätös voi mitätöidä kuntatasolla kaavoituksen avulla tehtävän suunnittelun ja haitata siten kunnan omaehtoista tuulivoiman kehittämistä.

Taloudelliset riskit saivat vain vähän huomiota. Uutisjutussa ”*Tuulimyllyt jaubavat tulosta ilman tuloveroa*” (Koillissanomat 29.9.2021) tuotiin esiin, että raskaasti investoineet ja verosuunnittelua hyödyntävät tuulivoimayritykset eivät välttämättä maksa lainkaan yhteisöveroja. Ylikansallisesti rahoitettujen tuulivoimayritysten suhdetta paikallistalouteen käsiteltiin kuitenkin vain yksittäisissä jutuissa ja keskustelu kokonaisuudessaan loi mielikuvaa tuulivoimasta erittäin merkittävänä tulevaisuuden taloudellisenä mahdollisuutena. Taloudellista hyötyä korostavassa uutisoinnissa haittoja suhteutettiin vähäisiksi ja tuulivoiman edistämistä vääjäämättömäksi kehityskuluksi: ”*Vaikka tuulivoimaa rakennetaan, löytyy meiltä silti koskemattomia metsää ja maisemia.*” (Kaleva 17.11.2021).

Tuulivoimaan kohdistettu kritiikki ei kohdistunut tuulivoimaan yleisellä tasolla energiantuotantomuotona, vaan nimenomaan tuulivoimaloihin tiettyyn paikkaan huonosti sopivina ja muuta maankäyttöä haittaavina tai estävinä rakennelmina. Erityisesti maisemahaitat ja porotalouteen liittyvät haitat nousivat esiin. Maisemien muuttumisen pelättiin haittaavan erityisesti luontomatkailua. Toisaalta huolta pidettiin liioiteltuna, kuten toimituksellisessa kolumnissa, jossa painotettiin suomalaista esimerkkiä matkailukohteesta, jonka suosio on itse asiassa lisääntynyt lähistön tuulivoimarakentamisen jälkeen (Koillissanomat 16.5.2022).

Sekä kaivoksia että tuulivoimaa tasavertaisesti yhdessä käsitteleviä vertailevia uutisia tai reportaaseja ei aineistossa ollut. Tyypillisesti tuulivoimaan keskittyneessä jutussa mainittiin kaivossektori vain lyhyesti rinnasteisena suunnittelun haasteena, tai kaivoksiin keskittyvissä

jutussa mainittiin lyhyesti tuulivoima. Varsinkin mielipidekirjoittelussa suhtautuminen oli polarisoitunutta. Kumpaankin suhtauduttiin joko myönteisesti tavoiteltavina taloudellista hyvinvointia tuovina teollisina investointeina tai kielteisesti toimialoina, joiden aiheuttamat ympäristöriskit uhkaavat vahvistaa toisiaan. Esimerkiksi suunnitelma lähistön kaivos-teollisuuskeskittymää palvelevasta Riisitunturin tuulivoimasta näyttäytyy mielipidekirjoituksessa luontohaittojen riskiä lisäävänä yhteisvaikutuksena (Koillissanomat 19.4.2021). Tuulivoimaan kohdistuneessa sanomalehtikeskustelussa ei juurikaan viitattu energiamurroksen ja erityisesti tuulivoiman rakentamisen vaatimiin metalleihin ja siitä seuraavaan uusien kaivosten rakentamistarpeeseen. Sen sijaan kaivoksiin keskittyvissä jutuissa pyrittiin oikeuttamaan kaivostoimintaa niin sanotulla vihreällä siirtymällä ja tuulivoiman rakentamisessa tarvittavilla metalleilla, joiden tuottamista nimenomaan Suomessa pidettiin vastuullisena.

Tuulivoima ja kaivosteollisuus eri sidosryhmien näkemyksissä

Yleistä Kuusamon ja Posion alueiden kehittämisestä

Haastatteluihin osallistuneet sidosryhmien edustajat nostivat esille paljon erilaisia näkökohtia Kuusamon ja Posion alueiden kehittämiseen, tuulivoimaan ja kaivoksiin liittyvistä ristiriidoista. *Kaikki haastatellut sidosryhmien henkilöt* olivat yhtä mieltä Kuusamon ja Posion alueiden luonnon ainutlaatuisuudesta. Laajat luonnonsuojelualueet nähtiin alueen erityispiirteinä ja niiden ajateltiin houkuttelevan myös ulkopaikkakuntalaisia ja ulkomaalaisia alueelle. Luonto tarjoaa heidän mukaansa paljon mahdollisuuksia erilaiseen toimintaan ja toimintojen yhteensovittamisen ajateltiin suurelta osin olevan mahdollista. *Kaikki haastatellut* pitivät matkailua tärkeänä alueen kehittämiseksi, eikä ristiriitoja matkailun ja muiden elinkeinojen välillä tuotu esille. Erilaisia näkemyksiä esiintyi siitä, millaista matkailua alueella tulisi kehittää. *Luonnonsuojelijan* näkökulmasta kuntatoimijoiden tulisi panostaa enemmän erämaaisemaa ja luontoa säilyttävään luontomatkailuun esimerkiksi luontoa tuhoavan motorisoidun matkailun sijaan. Matkailuyrittäjät pyrkivät hyvään yhteistyöhön maanomistajien kanssa erilaisten yhteistyösopimusten kautta ja poronhoitajat pyrkivät kehittämään omia matkailupalveluitaan alueella poronhoidon ympärille. *Kuntatoimijoiden ja maanomistajan* näkökulmasta alueen talouden tukijalkoja ovat matkailun ohella metsät ja puunjalostusteollisuus. Metsätaloudesta hyötyvät heidän mukaansa niin metsänomistajat kuin muutkin kuntalaiset verotulojen tuomien palveluiden muodossa. Kuntatoimijat mainitsivat myös maatalouden ja kalastuksen keskeisinä elinkeinoina. Matkailu oli kuitenkin *usean toimijan* mukaan alueen kasvuala, johon on tehty ja tehdään jatkossa merkittäviä investointeja. *Muut haastatellut poronhoitajaa* lukuun ottamatta näkivät poronhoidon taloudellisen arvon pienenä suhteessa muihin elinkeinoin (metsätalous ja matkailu), mutta poronhoidon ajateltiin kuitenkin olevan olennainen osa pohjoisen elinkeinoja. *Posion kunnassa* nähtiin mahdollisuuksia tulevaisuudessa matkailun lisäksi myös kaivosteollisuudessa ja teknologiasektorilla.

Luonnonsuojelijan näkökulmasta ilmastonmuutos on vaikuttanut alueen luontoon, ja vaikutukset ovat olleet nähtävissä yhden ihmisen eliniän aikana. Poronhoito on osaltaan muuttanut alueen luonnonympäristöä ja eläinlajistoa luonnonsuojelijan havaintojen mukaan: laajat jäkäläalueet ovat porojen laidunnuksen vuoksi hävinneet sekä suurpedot ja metsäpeura hävitetty poronhoidon seurauksena. *Poronhoitajan* näkökulmasta alueella oli yhtä lailla ollut nähtävissä suuria muutoksia viimeisen 10–15 vuoden aikana. Erityisesti metsien hakkuun kautta tapahtunut maankäytön muutos on ollut suurta. Lisääntynyt rantarakentaminen on muuttanut maisemaa ja maankäyttöä suuresti. *Luonnonsuojelijan* mukaan metsätaloustoimien (esim. metsä- ja suo-ojitukset) vaikutus elinympäristöihin on ollut raju, eikä toimissa ole huomioitu luonnonarvoja.

Kuusamon ja Posion alueen maankäyttöä koskevat kiistat koskivat toimijoiden mukaan erityisesti tuulivoimaa ja kaivosteollisuutta. Tuulivoiman osalta *poronhoitaja* vastusti

suunniteltua Maaningan tuulivoimapuistoa, kun muut haastatellut osapuolet kannattivat sitä (tuulivoimapuistoa vastusti myös Posion matkailuyhdistys, mutta heitä ei haastateltu tutkimusta varten). Kaivosteollisuuden kohdalla *Kuusamon kaupunki* ja *Kuusamon matkailutoimija* vastustivat kaivosteollisuutta matkailun ydinalueella, kun taas muut suhtautuvat siihen neutraalisti (taulukko 1). Matkailualueiden ydinalueiden ulkopuolella kaupunki tai matkailuelinkeino eivät tuoneet esiin vastustavansa kaivosteollisuutta. Alueen sisäisten riitojen lisäksi esille tuotiin aluetason ja valtakunnallisen tason välisiä ristiriitoja maankäyttöön liittyen: Kuusamon Pitkäjärven alueen nimeäminen valtakunnallisesti merkittäväksi maisema-alueeksi rajoittaa *kaupungin* mukaan elinkeinotoimintaa ja herätti siksi vastustusta.

Taulukko 1. Sidosryhmien näkemykset tuulivoimasta ja kaivosteollisuudesta Kuusamon ja Posion alueilla haastattelujen perusteella. (*)Koskee matkailun kannalta keskeisiä alueita. (**)Luonnonsuojelija korosti, että luonnonsuojelujärjestöjen sisällä on useita erilaisia näkemyksiä ja hänen esittämänsä näkemykset ovat hänen henkilökohtaisia näkemyksiään. (***)Posion matkailun osalta ei tehty erillistä haastattelua. Tieto perustuu Posion matkailuyhdistyksen jättämään valitukseen Maaningan tuulivoimapuistoa koskevasta kaavasta. (–) merkki tarkoittaa vastustusta, (+) merkki tarkoittaa kannatusta, (n) tarkoittaa neutraalia ja (/) merkki tarkoittaa, ettei haastateltava tuonut esille selkeää näkemystään asiasta.

Table 1. Stakeholder views on wind power and mining industry in the Kuusamo and Posio regions based on the interviews. (*)In the tourism regions. (**)Nature conservationist emphasized that there are multiple views inside the nature conservation organizations and the comments were his/her personal ones. (***)The Posio tourism representatives were not interviewed for this research. The information is based on the appeal made by the Posio tourism organization on the Maaninka wind farm plans. (–) means opposition, (+) means support, n means neutral and (/) means that the person interviewed didn't state clearly their opinion.

	Tuulivoima	Kaivosteollisuus
Poronhoitaja	–	/
Maanomistaja	+	n
Kuusamon kaupunki	+	–*
Posion kunta	+	n
Luonnonsuojelija**	+	/
Matkailu (Kuusamo)	n	–*
Matkailu (Posio)**	–	/
Tuulivoimayritys	+	/
Kaivosyritys	/	+

Tuulivoimaa koskevat näkemykset

Tuulivoimaan liittyvät kiistat koskevat kahden hyvin erilaisen oikeuden turvaamista. Toisaalta uhattuna oli poronhoidon jatkuminen alueella ja toisaalta muiden toimijoiden mahdollisuus harjoittaa vapaasti elinkeinotoimintaansa. Toimijoiden välinen kiista ei koskenut toimintaa sinällään, vaan sen sijoittumista.

”Paliskunnat eivät ole koskaan olleet tuulivoimalaa vastaan. Nyt haettiin sitä paikkaa, mitä Pohjois-Pohjanmaan ELY-keskus kartoitti. Me esitimme niitä alueita, mistä voidaan keskustella. Paliskunnan rajalle oltaisiin tuulipuistoa suunniteltu. Piirreltiin ja kerrottiin, mihin se tuulivoimala ei sovi. Ollaan taas samassa jamassa kuin kuusi vuotta sitten. Sama taistelu edessä.” (Poronhoitaja Maaningan tuulivoimapuistoa koskeneesta prosessista)

”Ja se ristiriitaban on kuitenkin, että meidän, voi sanoa että koko länsimainen talousjärjestelmä perustuu tähän yksityisomaisuuden suojaan, niin tältä osinhan sitä ei ole poronhoitoalueella.” (Kuntatoimija maanomistuksen ja maankäytön suhteesta poronhoitoalueella)

Poronhoitolain (848/1990) mukaan poronhoitoa on mahdollista tietyin rajoituksin harjoittaa poronhoitoalueella maan omistus- tai hallintaoikeudesta riippumatta. *Poronhoitajan* näkökulmasta tuulivoimaloiden sijainti tärkeän vasoma-alueen keskellä oli ongelmallinen, eikä raha tai muu kompensointi ratkaissut tätä ongelmaa. Tällä hetkellä suunnittelun alla olevan Nuunajärven tuulivoimapuiston sijainti on sama kuin aiemman Maaningan tuulivoimapuiston, jota kuvatut kiistat koskivat. Poronhoitaja tunsu jäänensä yksin näkemyksensä kanssa, koska vastaavia vasoma-aluevaikutuksia ei ole todettu muualla. Poronhoitajan näkökulmasta oli tärkeää, että elinkeino turvataan alueella myös tuleville sukupolville.

Nuunajärven suunnitteilla olevan tuulivoimapuiston alueen *maanomistaja* on Kuusamon yhteismetsä, joka kannattaa tuulivoimalan rakentamista alueilleen. Tuulivoimahankkeen toteutumisen ajatellaan lisäävän sähköomavaraisuutta ja tuovan myös tulevaisuudessa lisää mahdollisuuksia alueelle. Kuusamon yhteismetsän alueella toimii jo Metsähallituksen omistama Kivivaara–Peuravaaran tuulivoimapuisto Kainuussa ja Kuusamossa Matkavaaran tuulivoimapuiston osayleiskaavaprosessi oli haastatteluja tehtäessä parhaillaan käynnissä. Maanomistaja huomioidaan päätöksenteossa maanomistajan edustajan mielestä hyvin. Maanomistajan näkökulmasta jo Maaningan tuulivoimapuiston suunnittelutyössä tehtiin todella paljon erilaisia luontoon ja ympäristöön liittyviä selvityksiä. Paliskunnan kanssa aloitettiin neuvottelut heti suunnittelun alkaessa. Aiheutuneiden haittojen tulisi maanomistajan näkökulmasta olla lähtökohtana korvauksille, joita tuulivoimayhtiö maksaa paliskunnalle, eikä kohtuuttomien vaatimusten esittäminen neuvotteluosapuolten taholta edesauta neuvotteluprosessia. Maanomistajan mukaan puolueeton porojen todellisten liikkeiden ja tuulivoimarakentamisen poroille aiheuttamien vaikutusten selvittäminen olisi keskeistä maankäyttökiistojen ratkaisemisessa. Maanomistajan mukaan KHO:n aiempi päätös kaavan lainvastaisuudesta poroelinkeinoon vähäisen huomioimisen takia tarkoittaa, että tuulivoimaa saa rakentaa, kunhan poronhoidon edellytykset huomioidaan ja voimaloiden määrää esimerkiksi vähennetään.

Kuusamon kaupunginvaltuuston suuri enemmistö kannattaa tuulivoimaa, ainoastaan muutama Vihreän puolueen edustaja on sitä vastustanut maisemahaittaan vedoten. Kaupungin edustaja toi esille, että Ruka-Kuusamon matkailuyhdistys kannatti ja Posion matkailuyhdistys vastusti aiempaa tuulivoimahanketta. Ruka-Kuusamon näkemys tuntui kaupungin näkökulmasta vahvemmalta, koska se edustaa paljon suurempaa yrittäjien joukkoa. Tuulivoiman rakentaminen toisi kuntatoimijoille merkittäviä tuloja, kuten kiinteistöverotulo sekä maanomistajalle maksettava kiinteistön vuokratulo. Molemmat tulot jäisivät kaupungin näkökulmasta hyödyttämään aluetta ja sen toimijoita. Tuulivoiman haittoihin kuuluvat sähkönsiirtolinjoista aiheutuvat haitat, joista korvaukset ovat olleet pieniä, sekä haitat poronhoidolle laidunalueen kaventumisesta. Kuntatoimijoiden näkemyksen mukaan todellinen poronhoidolle aiheutunut haitta on vaikea näyttää toteen. Myös *luonnonsuojelija* ajatteli, ettei tuulivoimapuistoista olisi poroille haittaa. Kuusamon kaupungin näkökulmasta erimielisyys toimijoiden välillä juontaa juurensa maanomistajan oikeuteen käyttää maitaan haluamallaan tavalla ja poronhoidon vapaaseen laidunnusoikeuteen.

Posion kunta toivoi omalle alueelleen lisää tuulivoimaa, ja kunta piti tärkeänä periaatteena, ettei toisen kunnan asioihin puututa. Posion kunta oli sitä mieltä, että valitukset hidastavat tuulivoimahankkeita kohtuuttomasti ja vaikuttavat huomattavasti esimerkiksi kunnan tuloihin. Kunnan näkemyksen mukaan lainsäädännön ei tulisi mahdollistaa sitä, että yksi elinkeino asettuu toisen elinkeinoon tielle. *Suurin osa haastatelluista* ei pitänyt maisemahaittaa olennaisena tekijänä tuulivoimakeskustelussa. Päinvastoin useat haastatellut toivat esille, että tuulimyllyt tuovat ihmisten mieleen kestävän energiantuotannon. *Luonnonsuojelijan*

näkökulmasta myös suojelun kannalta olisi hyödyllisempää toteuttaa kerralla isoja tuulivoimapuistokokonaisuuksia pienten yksittäisten puistojen sijaan. Tällöin maasto ei sirpaloituisi ja eläimillä olisi mahdollisuus siirtyä ja asettautua rauhoitetuille alueille. *Kuusamon alueen matkailutoimijan* näkökulma tuulivoimapuistojen rakentamiseen oli neutraali. Kestävyyteemat kiinnostavat matkailijoita, mutta kuitenkin muut asiat vaikuttavat kohdevalintaan haastateltavan mukaan ympäristöystävällisyyttä enemmän.

Tuulivoimayrityksen mukaan Maaningan tuulivoimapuistoprosessissa oli alusta saakka havaittavissa vastustusta, eikä oikeusprosessiin päätyminen ollut siinä mielessä yrityksen näkökulmasta yllättävää. Laajemminkin oikeusprosesseihin varaudutaan tuulivoimayrityksessä jokaisen hankkeen kohdalla, mutta yleensä valitukset liittyvät voimaloiden sijaintiin asutukseen nähden. Puolustusvoimat rajoittaa voimakkaasti tuulivoimaa Itä-Suomessa, ja tuulivoimayrityksen näkökulmasta alueet, joille on puolustusvoimien hyväksyntä, pyritään rakentamaan. Tämä yhdessä maanomistajan vahvan tuen kanssa on syynä sille, että Nuunajärven tuulivoimapuistohanke jatkuu. Tuulivoimayritys pyrkii neuvotteluteitse varmistamaan hankkeen etenemisen ja sopimaan mahdollisista kompensatioista.

Tätä kirjoitettaessa marraskuussa 2023 Nuunajärven tuulivoimapuiston tuulivoimao-
sayleiskaavaprosessista on olemassa osallistumis- ja arviointisuunnitelma kesäkuulta 2023 (Kuusamo 2023b). Suunnittelun pohjana käytetään suurelta osin aiemman Maaningan tuulivoimapuiston YVA-menettelyyn kuuluneita selvityksiä lisäselvityksineen vuosilta 2016–2018, mutta uusiakin tullaan tekemään, esimerkiksi porotalous selvitys (SITOWISE 2022). *Tuulivoimayrityksen* mukaan kaavaluonnos tulisi nähtävillä vielä 2023 aikana ja lausuntojen pohjalta muokattu tuulivoimao-
sayleiskaavaehdotus kommentoille vuonna 2024. Tuulivoimalat olisivat käytössä 2030-luvulla. Jo käytyjen neuvottelujen tuloksista ei ole annettu tietoja.

Kaivosteollisuutta koskevat näkemykset

Kaivosteollisuutta kannatetaan alueella paljon tuulivoimaa vähemmän eikä kaivostoiminnasta nähdä tulevan alueelle jääviä hyötyjä samassa määrin kuin tulivoimasta. Toisaalta kaivostoiminnan osalta sidosryhmien haastatteluissa nousi esille myös globaaliin vastuuseen liittyvät seikat, joita ei tuulivoiman kohdalla esiintynyt.

”Tämmöinen ajattelu, että ’ei tuulivoimaa meille vaan teille, ei kaivoksia meille vaan sinne jonnekin kaunas, ei uraaniloubhintaa meille vaan jonnekin sinne ulkomailla’, niin me halutaan siirtää se vastuu aina jollekin muulle. Mä en näe sitä kaubean kestäväniä.” (Luonnonsuojelija teollisuuden sijoittumisesta)

”Joo, et se on oikeesti lähellä. Ku ne on kuitenkin avoloubokset, mist on kysymys, ja lähimmät olis noin neljän kilometrin päässä. Ja tarkoittaa sitä, että jos on tunturin päällä ni nehän on ihan siinä sylissä. Ja sen lisäksi, et ne on siinä ja vaikuttaa kaikkeen... Kaivetaan maata ni pölyä lentelee ja koneita liikkeuu ja... Niin sittehän tietenkin on se, että kansallispuistot, nähän on ylänköo, ja missä kaivetaan... Nehän valuu alaspäin, että tarkoittaa, et ne valuu sisälle tonne Oulankaan. Sitä ei voi estää, koska ne valuu sinne ne kaikki vedet, eihän ne valu minnekään muualle.” (Kuusamon matkailutoimija Rukan lähellä olevasta Juomasuon kaivosvarausalueesta)

Kuusamon kaupunki vastusti mineraalien etsintää ja laajempaa kaivostoiminnan sijoittumista matkailun kannalta keskeisille alueille (ns. ankkamalli, ks. edellä alaluku Tulivoimaa ja kaivosteollisuutta koskevat lait ja oikeudet). Vaikka valtuuston hyväksymä ankanmuotoinen kaava kaatui KHO:ssa, näkemys kaivostoimintaan sopivista alueista ei ole muuttunut. Kaupungin näkemyksen mukaan uusi kaivoslaki ei muuta tilannetta Kuusamossa, koska alueella ei ole toimivia tai perusteilla olevia kaivoksia. Koska kaivostoiminta alueella keskittyy nimenomaan mineraalien etsintään, uusi kaivoslaki ei näkemyksen mukaan muuta tilannetta. Kaupunki ei voi estää kaivosvarauksia, vaan TUKES myöntää luvat

automaattisesti. Näistä syistä kaupunki pyrkii virkamiestasolla pitäytymään kaivoskeskustelujen ulkopuolella. Kaupungin edustajan mukaan pelkkä kaivosvaraus riittää aiheuttamaan jännitteitä eri toimijoiden kesken. Kaupungin näkökulmasta kaivosteollisuudesta kaupungille tuleva hyöty on nimellinen. Kaivostoiminta toisi mukanaan lyhytaikaisia työpaikkoja todennäköisesti ulkopaikkakuntalaisille, jolloin työpaikka- ja verohyöty eivät jää alueelle. Sen sijaan ympäristöön liittyvät riskit jäisivät pysyvästi alueelle.

Haastatellun *maanomistajan* suhtautuminen alueellaan sijaitseviin kaivosvarauksiin oli neutraali. Kaivostoimintaa ei ole omalle maalle haluttu houkutellessa, mutta toisaalta haastateltava tunnisti, ettei maanomistajalla ole edes mahdollisuutta vaikuttaa varauksiin. Maanomistajan mielestä kunnan ja kuntalaisten tehtävä on viime kädessä päättää kaivosasiasta. Myös *luonnonsuojelijan* näkökulmasta kuntien tulisi voida päättää alueilleen sijoituvista elinkeinoista, myös kaivosteollisuuden osalta. Luonnonsuojelijan näkökulmasta kaivostoiminnan kohdalla tulisi huomioida globaali näkökulma paremmin, eikä pelkästään siirtää toimintaa ja ulkoistaa ongelmia muille alueille. *Kuusamon alueen matkailutoimija* vastusti kaivostoimintaa Kuusamossa matkailulle tärkeillä alueilla ja kannatti Kuusamon kaupungin ankkamallia, jolla kaivostoimintaa pyrittiin rajaamaan. Muille kuin matkailulle tärkeillä alueilla matkailutoimijan suhtautuminen kaivostoimintaan oli neutraali. Matkailutoimijan mukaan vuosikymmeniä jatkunut malminetsintä on kuitenkin jarruttanut alueen matkailun kehittämistä ja investointeja. Nykyisiin matkailijoihin kaivosteollisuus ei ainakaan tois- taiseksi vaikuta. Haastateltujen yhteinen huoli oli luonnon ja veden pilaantuminen sekä vaikutukset lähellä sijaitseviin kansallispuistoihin. Luonnolla nähtiin olevan suuri itseisarvo ja se on tärkeä paikallisten ajanvietto- ja virkistytymispaikkana.

Kaivosyrityksen näkökulmasta oli harmillista, että kaikkien kaivosyritysten tekemiset niputetaan yhteen julkisessa keskustelussa, eikä eri toimijoiden erilaisia toimintatapoja ymmärretä. Kuusamon ja Posion alueella toimii monia kaivosyhtiöitä, toiset ovat aktiivisempia kuin toiset. Kaivosyrityksen näkökulmasta valitusten pitkät käsittelyajat aiheuttavat huomattavaa haittaa toimialalle ja myös maanomistajille. Malminetsinnän vaiheessa yhtiöiden tarkoituksena on sulkea pois kohteita, joilla ei ryhdytä jatkotoimenpiteisiin. Mitä sujuvammin tämä vaihe etenee, sitä nopeammin alueelta myös lähdetään pois. Uusi yhtiö ei todennäköisesti tule uudestaan tutkimaan aluetta, jonka yksi yritys on jo sulkenut pois. Kaivosyrityksen arvion mukaan uuden kaivoslain mukainen varausaika (aika, jolloin yritys voi yksinoikeudella tutkia jotain aluetta ja tehdä malminetsintälupahakemuksen) lyhentävä uudistus sekä hehtaariperusteinen varausmaksu voivat johtaa suoriin malminetsintälupahakemuksiin, mikä tarkoittaa varausajan puitteissa tehtäviä tutkimuksia tarkempaa työtä. Eri toimintojen yhteensovittamisen näkökulmasta kaivosyritys näkee maakuntakaavan erityisen tärkeänä instrumenttina, koska sen avulla on mahdollista selvittää samassa prosessissa useiden eri toimintojen sijoittumista laajemmille alueille. Maankäyttöön nähtiin liittyvän eräitä lainsäädännöllisiä haasteita ja epäjatkuvuuksia, esimerkiksi että tietyn luvan ehtona on lainvoimainen kuntakaava, eikä lupaprosessia ja kuntakaavaa voida valmistella yhtä aikaa. Tämä nähdään kaivosyrityksessä oikeudenmukaisuuskysymyksenä, koska muille toimialoille ei kohdistu vastaavia vaatimuksia. Tällä hetkellä vielä odotetaan uuteen kaivoslakiin liittyvien asetusten julkaisua, minkä jälkeen kokonaiskuva uudesta laista selkiintyy.

Kaivosyritys näki tärkeänä, että yrityksen toiminnot on sijoitettu suoraan malminetsintä-alueelle ja näin tuodaan myös alueelle tuloja. Lisäksi kaivosyrityksen mukaan oli tärkeää olla läsnä yhteisössä. Tähän pyritään esimerkiksi järjestämällä yleisötilaisuuksia, konferensseja sekä vierailuja erilaisille ryhmille koululaisista ja poliitikoista kansainvälisiin tutkijaryhmiin. Kaivosyritys osallistuu myös erilaisiin tutkimushankkeisiin. Tietoisuus kaivostoiminnasta onkin kaivosyrityksen mukaan kasvanut ihmisten joukossa vuosien kuluessa. Kaivosyritys painotti, että on jo omalla toiminnallaan rajannut ulos keskeiset Kuusamon ja Posion alueen matkailun ydin- ja kehitysalueet, vaikka siellä olisi ollut mahdollista tehdä malminetsintää. Kaivosyritys toivoi panostuksia siihen, että kaivostoiminnan yhteyteen alueille luotaisiin mahdollisuuksia energiaomavaraisuuteen ja työpaikkoihin myös kaivostoiminnan

loppumisen jälkeen. Kaivostoiminta tuottaa alueelle perusinfra, jota voisi hyödyntää esimerkiksi aurinkovoiman tuotannon tarpeisiin.

Kaivosteollisuus muuttuu nopeasti ja kaivosyrittäjä painotti Euroopassa sijaitsevan kaivosteollisuuden keskeistä asemaa puolustusteollisuuden kriittisten materiaalien ja Euroopan unionin (EU) energiaomavaraisuuden turvaamisessa. Kaivosyrittäjä toi esille EU:n valmistelun European Critical Materials Act -säädöksen, jolla pyritään varmistamaan esimerkiksi kobolttin saatavuus EU:n alueelta. Liikenteen sähköistämiseen liittyvät tarpeet nähtiin kaivosyrittäjän toissijaisina edellä mainittuihin tavoitteisiin nähden.

Hyötyjen ja haittojen jakautuminen

Kaikki haastatellut toimijat olivat yhtä mieltä siitä, että alueelle pitäisi jäädä tuloja vihreään siirtymään liittyvästä toiminnasta. *Maanomistaja* näki oikein toteutetun vihreän siirtymän hyvänä asiana. Toimenpiteet täytyy toteuttaa siellä missä se on mahdollista. *Kaivosyrittäjä* ja *luonnonsuojelija* nostivat esille globaalia oikeudenmukaisuutta korostavia näkökulmia, joissa Suomessa ja Euroopassa käytettävän energian tuotantoa ja kaivosteollisuutta ei ole oikein ulkoistaa muille alueille maailmassa.

Kuntatoimijat toivat esille useita esimerkkejä Pohjois- ja Etelä-Suomen (erityisesti Helsingin) välisestä epätasa-arvosta maankäytön käytännön toimenpiteiden suhteen. Kuntatoimijan näkökulmasta valtakunnan tasolta (ministeriöt, Metsähallitus) tehdyt päätökset olivat epäoikeudenmukaisia, koska niissä ei ole huomioitu paikallisten näkemyksiä ja tarpeita. Tämä tuli esille erityisesti maa-alueiden suojeluun liittyvissä päätöksissä. Lisäksi pohdintaa herätti kunnan tosiasiallisesti vähäiset vaikutusmahdollisuudet tuulivoimaa ja kaivosteollisuutta koskevissa toimenpiteissä, vaikka kunnalla pitäisi olla kaavoitusmonopoli omalla alueellaan. Tuulivoimaa ei voi rakentaa kuin hyvin rajatuille alueille, vaikka halua olisi laajempaankin rakentamiseen. Toisaalta taas kaivosteollisuutta ei voi rajata pois, vaikka se koettaisiin haittana. Ristiriitaa koettiin nimenomaan ympäristönäkökohtien huomioimisessa: tuulivoiman kohdalla ne ovat näkemyksen mukaan hyvin ylikorostuneet ja kaivosteollisuuden kohdalla taas sivuutetaan kevyesti.

Kuntatoimija toi myös esille, että Suomen kaivosteollisuutta koskeva ympäristölainsäädäntö on muita maita löyhempi, minkä vuoksi ulkomaisia kaivosyrittäjiä tulee Suomeen etsimään malmeja. *Kuusamon matkailulinkeinin* näkemyksen mukaan myös kaivosteollisuutta koskevissa päätöksentekoprosesseissa tulisi olla jonkinlainen intressivertailu ja esimerkiksi toiminnan kesto alueella tulisi ottaa huomioon. Lisäksi kaivosteollisuuden vastuun tulisi olla nykyistä suurempi esimerkiksi haittojen ennaltaehkäisyssä.

Alueiden käyttöön liittyvät oikeudenmukaisuusnäkökulmat

Kuten tarkastelemamme esimerkit Kuusamossa ja Posiolla osoittavat, kestävyysmurrokseen tähtäävät politiikkatoimet konkretisoituvat maankäytön kysymyksissä ja synnyttävät usein kiistelyä paikallisella tasolla. Media-analyysiin ja sidosryhmien haastatteluihin pohjaten keskeisissä riidoissa näkyvät useat eri oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet. Paikallisiin suunnitelmiin liittyvien hyötyjen ja haittojen jakautumiseen liittyvät jako-oikeudenmukaisuusnäkökulmat tulivat esille niin tuulivoiman kuin kaivosteollisuuden kohdalla, heijastellen vahvasti aiempaa aihepiiriin liittyvää keskustelua (ks. esim. Kauppinen & Oinaala 2016; Lyytimäki & Peltonen 2016). Yleisellä tasolla kaivosteollisuutta varjostaa erityisesti Talvivaaran kaivoksen ongelmiin kiteytyneet epäluuloinen suhtautuminen (Kauppinen & Oinaala 2016), kun taas tuulivoimaan kohdistuneita myönteisiä mielikuvia puhtaana ja vihreänä energiana haastaa nykyaikaisten suurten voimaloiden teollinen mittakaava ja haitat lähiympäristöön. Jako-oikeudenmukaisuuteen keskittyminen ei kuitenkaan riitä kiistojen ratkaisemiseen, sillä kyse on myös demokraattisen poliittisen järjestelmän sekä hallinto- ja

oikeuskäytännön kyvystä taata reiluksi koettu suunnitteluprosessi ja erilaisten näkemysten tunnustetuksi tuleminen.

Tuulivoiman kohdalla keskeiset oikeudenmukaisuuteen kytkeytyvät hankalimmat kiistat pohjaavatkin tarkastelualueella tunnustavaan oikeudenmukaisuuteen ja erityisesti erilaisten ryhmien oikeuksien suhteuttamiseen toisiinsa: toisaalta omaisuuden suojaan ja vapauteen päättää oman omaisuuden käytöstä ja toisaalta poronhoidon turvaamiseen alueella myös jälkipolvia ajatellen. Huoli elinkeinon säilymisestä jälkipolville tuo kiistaan vahvan ajallisen ulottuvuuden. Kiista on hankala ratkaista myös sen keskiössä olevia elinkeinoja kuvaavan tiedon erimitallisuuden vuoksi. Metsätalouden osalta on mahdollista esittää tarkkoja kustannus-hyötylaskelmia, kun taas perinteisen elinkeinon jatkumisen ja kehittymisen arvoa on vaikeampi esittää. Tämän vuoksi kysymys rahallisista korvauksista tai muusta hyvittämisestä on haastava toisen osapuolen pohjatessa arvionsa todennettavissa olevien menetysten korvaamiseen, toisen painottaessa rahassa mittaamattomien arvojen tärkeyden tunnustamista.

Kaivosteollisuuden kohdalla tapausalueella nousi esille jako-oikeudenmukaisuuden lisäksi voimakkaasti menettelytapojen oikeudenmukaisuus niin kuntatoimijoiden kuin myös kaivosteollisuuden näkökulmasta. Kuntien kaavoitusmonopoli koetaan näennäiseksi kaivosalan erityislainsäädännön vuoksi ja eri elinkeinoja koetaan kohdeltavan epäoikeudenmukaisesti lainsäädännössä. Lupaprosessien pitkä kesto on tärkeä reilouden kysymys sekä toiminnanharjoittajien että toiminnan vaikutusten kohteena olevien näkökulmasta. Se hidastaa vihreää siirtymää ja luo sekä yrityksille että paikallisille asukkaille epävarmuutta. Tähän vastaa uusi MRL 188 a §, joka mahdollistaa uusiutuvan energiantuotannon kannalta merkittävää kaavaa koskevan valituksen käsittelyn kiireellisenä. Toisaalta muiden lupaprosessien kesto voi venyä kohtuuttomasti tai laatu vaarantua, jos riittäviä viranomaisresursseja ei ole saatavilla.

Alueellisen oikeudenmukaisuuden punninnassa on kyse myös eri toimijoiden erilaisesta painoarvosta, näkyvyydestä, uskottavuudesta ja vaikutusvallasta. Esimerkiksi ylikansallisia kaivos- tai tuulivoimayhtiöllä ei ole muodollista sananvaltaa paikallisdemokratiassa, mutta silti ne ovat tunnustettuja toimijoita, joilla on näkyvyyttä paikallisessa julkisessa keskustelussa ja vaikutusvaltaa päätöksentekoon (Jartti ym. 2014; Sairinen ym. 2017). Alueellisen oikeudenmukaisuuden näkökulmasta kaavan tulee olla oikeudenmukainen myös naapurikunnalle maanomistajineen ja asukkaineen, luonnolle sekä tuleville sukupolville. Muiden kuin kuntalaisten kuulemista maankäyttö- ja rakennuslaki ei nykyisellään edistä, siitäkään huolimatta, että maankäyttökysymyksiin kytkeytyy hyötyjen ja etenkin haittojen ”valuminen” kuntarajojen yli. Alueellinen oikeudenmukaisuus nousi tapausalueella esille kritiikkinä ulkopuolisten liiallisesta määräysvallasta, jopa ”vihreästä kolonialismista”, jossa on kyse jako-oikeudenmukaisuudesta. Alueellisella oikeudenmukaisuudella oli tätä kautta selkeä kytkeä myös menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen, joka tuli esille ”muualta” ja ”ulkopuolelta” tulevana käskynä ja päätöksinä asioissa, jotka koskettavat paikallisyhteisöä läheisesti. Myös globaalia oikeudenmukaisuutta ja Suomen omaa vastuuta vihreän siirtymän toteuttamisessa sivuttiin lyhyesti, vaikka useimmat puheenvuorot toivatkin esille halun siirtää epätoivottavat vaikutukset pois omalta alueelta.

Tulostemme perusteella riskinä on paikallisten kiistojen jääminen avoimesti ja rakentavasti käsittelemättä ja jopa huomiotta. Paikkasidonnaisista vaikutuksista esimerkiksi eisaamelaisten poronhoitajien oikeudet herättävät keskustelua tapausalueella. Saamelaisille poronhoito on osa alkuperäiskansan kulttuuria ja alkuperäiskansan olemassaoloa, ja saamelaisien oikeus perinteisen kulttuurin harjoittamiseen on turvattu perustuslaissa. Muut kuin alkuperäiskansaan kuuluvat joutuvat kestävyysmurroksessa vaihtamaan sukupolviakin jatkuneita elinkeinojaan, kuten energiaturpeen tuotannossa ja turkistarhauksessa nähdään (Lempinen 2023). Poronhoitolakiin saattaa kohdistua muutospaineita, jos muille kuin saamelaisille ei enää haluta turvata oikeutta kehittää poronhoitoa elinkeinonaan.

Tulosten perusteella on selvää, että kaivosten sääntelyn ja erityisesti ympäristölupaharkinnan ja ympäristölupien valvonnan tulee olla vahvaa, jotta kaivossuunnitelmat voivat olla hyväksyttävissä paikallisella tasolla. Tuulivoimaloihin liittyen maa-alueiden vuokrat ja niiden määrittäminen kaipaavat lisää läpinäkyvyyttä ja sähkölinjojen lunastuskorvaukset uudelleentarkastelua. Suomessakin voitaisiin tarvita valtakunnallinen kompensatiomalli, jonka mukaan tuulivoiman haitat korvataan.

Kuusamon ja Posion alueelle kohdistuvat tapauksemme vahvistivat aiempia tuloksia siitä, että kaivoksiin ja tuulivoimaan liittyvissä paikallisissa odotuksissa korostuvat kuntaan ja alueelle kohdistuvat taloudelliset hyödyt (Lyytimäki & Peltonen 2016; Lyytimäki ym. 2021). Ne tarjoavat työpaikkoja suoraan tai alihankintayrityksissä sekä palveluissa (Aldieri ym. 2020). Toisaalta jo kaivosten tai tuulivoimaloiden suunnittelu luo epävarmuutta muiden elinkeinomahdollisuuksien heikkenemisestä tai poissulkemisesta. Porotalous, matkailu ja luonnon virkistyskäyttö ovat tästä selkeitä esimerkkejä.

Kohti oikeudenmukaisempaa alueiden käyttöä kestävyysmurroksessa

Keskeinen alueiden käyttöön liittyvä kysymys on päätöksenteon taso: kenen tulisi päättää Suomessa sijaitsevan maa-alueen käytöstä? Maanomistajan, kunnan, valtion ja EU:n tavoitteet ja tehtävät liittyen alueiden käyttöön voivat olla ristiriitaisia. Eri tasoilla on eri sidosryhmiä, joilla on vaihtelevasti intressejä, odotuksia ja vaikutusvaltaa. Euroopan Unionin toimivaltaan liittyy läheisyys- eli subsidiariteettiperiaate (Sopimus Euroopan Unionista 2016, 5 artiklan 3 kohta; Pöytäkirja N:o 2 toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteen soveltamisesta), jonka mukaan julkisen vallan päätökset tulisi tehdä mahdollisimman lähellä ihmisiä ja käsitellä alhaisimmalla mahdollisella hallinnon tasolla (ks. Craig 2012; Öberg 2017). Periaatteen huomiointi vihreän siirtymän ja siihen kytkeytyvien ohjelmien (kuten EU:n Green Deal) toteutuksessa on tärkeää sovittaessa paikallisen tason kriittistä suhtautumista ylätasolla asetettuihin tavoitteisiin.

Jokaisen kunnan ja valtion tulisi tehdä oikeudenmukainen osansa EU-tason tavoitteiden saavuttamisessa ja globaalissa kestävyysmurroksessa. Samalla kun murroksen hyödyt ja haitat tulisi jakaa oikeudenmukaisesti eri aluetasoilla ja aikajäniteillä, suunnitelmien ja päätösten kohteena olevien ihmisten ja yhteisöjen tulisi päästä vaikuttamaan ja tulla tunnetuksi eri tasoilla. Luottamusta rakentava vuorovaikutus ja avoimuus hankesuunnittelussa on keskeistä, jotta yhteinen ymmärrys oleellisista hyödyistä, haitoista, mahdollisuuksista ja riskeistä syntyy. Varsinkin mediakeskustelussa sekä sosiaalisen median foorumeilla käytävissä väittelyissä riskinä on keskustelun kärjistyminen ja kohdentuminen vain tiettyihin näkökulmiin. Kestävyysmurroksen vauhdittamiseksi vihreän siirtymän tavoitteet pitäisikin asettaa ylätasolla, jotta globaaleihin haasteisiin kyetään vastaamaan ja jotta tavoitteiden oikeudenmukaisesta jakamisesta saadaan sovittua.

Kulkukelpoisen tien hahmottaminen kohti oikeudenmukaisempaa alueiden käyttöä kestävyysmurroksessa vaatii jatkuvaa uudelleentarkastelua olosuhteiden, toimijoiden, intressien ja tietopohjan muuttuessa jatkuvasti. Tässä tutkimuksessa nähtiin, miten oikeuskäsittelyt, mediakirjoitukset ja ihmisten väliset keskustelut ovat osa samaa maankäyttödiskurssia. Riidat päättyvät oikeuteen ja mielipiteet julki. Ihmiset sitten pohdiskelevat ja puivat omin sanoin oikeusjuttuja ja lehtikirjoituksia. Monitieteinen tutkimus on välttämätöntä, jotta reiluiden eri ulottuvuudet huomioivia ja käytännön päätöksentekoa aidosti palvelevia oikeudenmukaisen päätöksenteon kriteerejä kyetään muotoilemaan nykyistä paremmin. On selvítettävä, mikä on ihmisten mielestä oikein. On tutkittava, kuka vaatii mitäkin ja miksi. On luotava oikeuksia niille, joilta oikeuksia puuttuu ja punnittava eri toimijoiden oikeuksia. Tulevat sukupolvetkin pitää ottaa huomioon, ja keskustelu muiden kuin ihmisten oikeuksista maankäyttöön liittyen ei vielä ole juuri alkanutkaan. Maankäyttöpäätösten vaikutuksia sekä luonnon ekosysteemeille että yhteiskunnan eri toimijoille tulee arvioida etukäteen ja tutkia jälkikäteen.

Liite

Artikkelin verkkoversiossa (<https://doi.org/10.30663/ay.137810>) on saatavilla liite, jossa on esitelty tutkimuksessa käytetyt sidosryhmien haastattelukysymykset.

Lähteet

- Aldieri, L., Grafström, J., Sundström, K. & Vinci, C.P. (2020) Wind Power and Job Creation. *Sustainability* 12(1) 45. <https://doi.org/10.3390/su12010045>
- Ahola, E. (2021) Riisitunturin ja Syötteen kansallispuistot kasvattivat huomasti suosiotaan viime vuonna – Riisitunturilla 67 100 kävijää, kasvua 53 prosenttia. Koillissanomat 26.01.2021. <<https://www.koillissanomat.fi/riisitunturin-ja-syotteen-kansallispuistot-kasvatt/3297684>>. 28.9.2023.
- Bazeley, P. (2013) *Qualitative data analysis: Practical strategies*. SAGE, London.
- Cha, J.M. (2020) A just transition for whom? Politics, contestation, and social identity in the disruption of coal in the Powder River Basin. *Energy Research & Social Science* 68 101657. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2020.101657>
- Craig, P. (2012) Subsidiarity: A Political and Legal Analysis. *Journal of Common Market Studies* 50(1) 72–87. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02228.x>
- Eilu, P., Häkkinen, T., Pokki, J., Törmänen, T., Keiding, J.K., Rosa, D., Stendal, H., Róbertsdóttir, B.G., Franzson, H., Bjerkgård, T., Gautneb, H., Raaness, A., Sandstad, J.S., Þórhallsson, E.R., Jonsson, E., Reginiussen, H. & Sadeghi, M. (2021) The Nordic Supply Potential of Critical Metals and Minerals for a Green Energy Transition. Nordic Innovation Report. <<https://www.nordicinnovation.org/2021/nordic-supply-potential-critical-metals-and-minerals-green-energy-transition>>.
- Gürtler, K. & Herberg, J. (2021) Moral rifts in the coal phase-out—how mayors shape distributive and recognition-based dimensions of a just transition in Lusatia. *Journal of Environmental Policy & Planning* (25)2 194–209. <https://doi.org/10.1080/1523908X.2021.1992267>
- HE (1/1998 vp) Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi. <<https://www.eduskunta.fi/FI/Vaski/sivut/trip.aspx?triptype=ValtiopaivaAsiat&docid=he+1/1998>>.
- Hautamäki, V-P. (2011) Perusoikeuden ydinalue argumenttina. *Lakimies* 1/2011 82–98. <<https://www.edilex.fi/lakimies>>.
- Hohti, J., Nieminen, E., Jalkanen, J., Oinonen, I., Huttunen, S., Pappila, M., Halme, P., Salokannel, V., Pietilä, K. & Kujala, H. (2022) Kunnat hidastamaan luontokatoa: suosituksia luontohaittojen välttämiseksi, lieventämiseksi ja kompensoimiseksi kuntien maankäytössä. *Wisdom Letters* 2022(1). <http://urn.fi/URN:NBN:fi:juu-202210034766>
- Jartti, T., Rantala, E. & Litmanen T. (2014) Sosiaalisen toimiluvan ehdot ja rajat. SoPhi 146. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-5797-1>
- Järvensivu, P., Toivanen, T.T., Vaden, T., Lähde, V., Hakala, E., Majava, A. J., Lummaa, K. & Eronen, J.T. (2019) Eekologinen jälleenrakennus. <<http://eko.bios.fi>>. 11.12.2023
- Kauppinen, J. & Oinaala, S. (2016) *Talvinaaran vangit*. Siltala, Helsinki.
- Kivimaa, P., Huttunen, S., Lähteenmäki-Uutel, A., Heikkinen, M., Juhola, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Lund, P., Näkkäläjärvi, K. & Väinö, A. (2021) Kuinka oikeudenmukaisuus voidaan huomioida ilmastopolitiikassa? Suomen ilmastopaneelin julkaisu 2/2021. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021093048854>
- Korpela, J. (2008) Jokamiehen oikeuksiin selvyttä. *Oikeus* 37(1) 93–97. <<https://www.edilex.fi/oikeus/51330005>>.
- Kuusamo (2023a) Kuntakortti. https://storage.googleapis.com/kuntakortti/yksitt%C3%A4iset_kuntakortit/3fbed04d2d2a29a1/KuKuusa_kuntakortti.pdf>. 20.6.2023.
- Kuusamo (2023b) Nuunajärven tuulivoimaosayleiskaava. <<https://www.kuusamo.fi/asuminen-ja-ymparisto/kaavoitus/laadinnassa-olevat-kaavat/yleiskaava/nuunajarven-tuulivoimaosayleiskaava/>>. 23.9.2023.
- Kuusamon yhteismetsä (2023) Kuusamon yhteismetsä. <<https://www.kuusamonyhteismetsa.fi/>>. 12.9.2023.
- Laakso, S., Aro, R., Heiskanen E. & Kaljonen, M. (2021) Reconfigurations in sustainability transitions: a systematic and critical review. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 17(1) 15–31. <https://doi.org/10.1080/15487733.2020.1836921>
- Latitude 66 Cobalt (2021) Latitude 66 Cobaltin varantoarvio: Juomasuo Euroopan neljänneksi suurin tunnettu kobolttiesiintymä. <<https://lat66.com/ajankohtaista/latitude-66-cobaltin-varantoarvio-juomasuo-euroopan-neljanneksi-suurin-tunnettu-kobolttiesiintyma/>>. 12.9.2023.
- Latitude 66 Cobalt (2023) Latitude 66 Cobalt teki uuden koboltti-kultalöydön Kuusamossa. <<https://lat66.com/ajankohtaista/latitude-66-cobalt-teki-uuden-koboltti-kultaloydon-kuusamossa/>>. 12.9.2023.
- Lempinen, H. (2023) Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettu energiamaisema. *Alue ja Ympäristö* 29–46.

- <https://doi.org/10.30663/ay.129036>
- Lyytimäki, J. (2023) Storylines nailing or failing sustainability: energy, mining and mobility as narrative arenas for societal transition. *Sustainable Development* 31(1) 170–179. <https://doi.org/10.1002/sd.2381>
- Lyytimäki, J. & Peltonen, L. (2016) Mining through controversies: Public perceptions and the legitimacy of a planned gold mine near a tourist destination. *Land Use Policy* 54 479–486. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2016.03.004>
- Lyytimäki, J., Benighaus, L., Gómez J., Benighaus C., Kauppi S., Kotilainen, J.M., Mononen T. & del Rio, V. (2021) Mining in the newspapers: Local and regional media representations of mineral exploration and mining in Finland, Germany and Spain. *Mining, Metallurgy & Exploration* 38(5) 1831–1843. <https://doi.org/10.1007/s42461-021-00453-4>
- Paliskuntain yhdistys (2023) Tolva. <<https://paliskunnat.fi/py/paliskunnat/paliskuntien-tiedot/tolva/>>. 12.9.2023.
- Posio (2023) Posion kunta. Yleistietoa Posiosta. <<https://www.posio.fi/posion-kunta/yleistietoa-posiosta/>>. 20.6.2023.
- Primmer, E., Schulman, L., Furman, E., Seppälä, J., Hildén, M., Kaljonen, M., Kautto, P., Kivimaa, P., Korhonen-Kurki, K., Lyytimäki, J., Tainio, M. & Rantajarvi, L. (toim.) (2021) On kestävyysmurroksen aika. Suomen ympäristökeskuksen Policy Brief 9.12.2021. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-11-5440-9>
- Pölonen, I. & Leino, J. (2023) Kaivossektorin hyväksyttävyyssvaje ja paikallisten vaikuttamismahdollisuudet – miten kaivoslakiuudistus vastaa haasteisiin? *Ympäristöjuridiikka* 2–3/2023 25–51. <<https://www.edilex.fi/ymparistojuridiikka/1001090003.pdf>>.
- Rasilainen, K., Eilu, P., Huovinen, L., Konnunaho, J., Niiranen, T., Ojala, J. & Törmänen, T. (2020) Quantitative assessment of undiscovered resources in Kuusamo-type Co-Au deposits in Finland. *Geological Survey of Finland, Bulletin* 410. <https://doi.org/10.30440/bt410>
- Sairinen, R., Tiainen, H. & Mononen, T. (2017) Talvivaara mine and water pollution: an analysis of mining conflict in Finland. *Extractive Industries and Society* 4(3) 640–651. <https://doi.org/10.1016/j.exis.2017.05.001>
- SITOWISE (2022) Nuunajärven tuulivoimaosayleiskaava. Osallistumis- ja arviointisuunnitelma. 30.6.2022. SITOWISE. <https://www.kuusamo.fi/tiedostot/nuunajarvi_oas_30062022/>.
- Skjærseth, J.B., Hansen, T., Donner-Amnell, J., Hanson, J., Jackson Inderberg, T.H., Ørsted Nielsen, H., Nygaard, B. & Steen M. (2023) *Wind Power Policies and Diffusion in the Nordic Countries: Comparative Patterns*. Palgrave Macmillan, Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-34186-1>
- Sopimus Euroopan unionista (2016) EUR-Lex. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=celex:12016ME/TXT>>.
- Stavis, D. & Felli, R. (2020) Planetary just transition? How inclusive and how just? *Earth System Governance* 6 100065. <https://doi.org/10.1016/j.esg.2020.100065>
- Taipale, T. & Houtbeckers, E. (2021) Kestävyysajattelu ILO:n vihreän työn raporteissa ja työelämän tutkimus kestävyys siirtymässä. *Työelämän Tutkimus* 19(1) 5–30. <https://doi.org/10.37455/tt.102876>
- Tilastokeskus (2023a) Kuntien avainluvut. Kuusamo. <<https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?active1=SSS&active2=305&year=2021>>. 20.6.2023.
- Tilastokeskus (2023b) Kuntien avainluvut. Posio. <<https://www.stat.fi/tup/alue/kuntienavainluvut.html#?active1=SSS&active2=614&year=2021>>. 20.6.2023.
- Tribaldos, T. & Kortemäki, T. (2022) Just transition principles and criteria for food systems and beyond. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 43 244–256. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2022.04.005>
- Tukes (2023) Karttatiedostot RSS-atomfeedina. <<https://tukes.fi/karttatiedostot-rss-atomfeedina>>. 12.9.2023.
- United Nations General Assembly (2022) Resolution 76/300. Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2022. The human right to a safe, healthy and sustainable environment. A/RES/76/300. <<https://daccess-ods.un.org/tmp/9299417.73414612.html>>.
- Vihervuori, P. (2019) Kaivostoimintaa ohjaavan lainsäädännön toimivuuden arviointi. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:44. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-440-2>
- Vinnari, E. & Vinnari, M.V. (2022) Making the invisibles visible: Including animals in sustainability (and) accounting. *Critical Perspectives on Accounting* 82 102324. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2021.102324>
- Weller, S.A. (2019) Just transition? Strategic framing and the challenges facing coal dependent communities. *Environment and Planning C: Politics and Space* 37(2) 298–316. <https://doi.org/10.1177/2399654418784304>
- Williams, S. & Doyon, A. (2019) Justice in energy transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31 144–153. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2018.12.001>
- Wähä, S. (2012) KHO 2012:25. Oikeustapauskommentti. Julkaistu aiemmin RY Rakennettu ympäristö -lehdessä 2/2012. Rakennustarkastusyhdistys RTY ry. Julkaistu Edilexissä 8.11.2012. <www.edilex.fi/lakikirjasto/9186>.

Aineistolähteet

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisut

- KHO (2019:67) Maankäyttö ja rakentaminen – Yleiskaava – Yleiskaavamääräys – Kaivostoiminnan kieltäminen. <<https://www.kho.fi/fi/index/paatokset/vuosikirjapaatokset/1558499853010.html>>.
- KHO (2022:11) Maankäyttö ja rakentaminen – Maakuntakaava – Tuulivoima – Selvitysten riittävyys – Vaikutukset poronhoidolle. <<https://www.kho.fi/fi/index/paatokset/vuosikirjapaatokset/1642053992771.html>>.
- KHO (2022:12) Maankäyttö ja rakentaminen – Yleiskaava – Tuulivoima – Maakuntakaavan ohjausvaikutus – Poronhoito – Yhdistyksen valitusoikeus – Naapurikunnassa toimiva matkailuyhdistys. <<https://kho.fi/fi/index/paatokset/vuosikirjapaatokset/1642058489734.html>>.

Suomen lainsäädäntö

- Kaivoslaki (621/2011) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110621>>.
- Kuntalaki (410/2015) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>>.
- Laki kiinteän omaisuuden ja erityisten oikeuksien lunastuksesta (Lunastuslaki) (603/1777) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1977/19770603>>.
- Laki ympäristövaikutusten arviointimenettelystä (YVA-laki) (252/2017) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2017/20170252>>.
- Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>>.
- Metsälaki (1093/1996) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19961093>>.
- Perustuslaki (731/1999) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>.
- Poronhoitolaki (848/1990) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900848>>.
- Ympäristönsuojelulaki (527/2014) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20140527>>.
- Öberg, J. (2017) Subsidiarity as a Limit to the Exercise of EU Competences. *Yearbook of European Law* 36 391–420. <https://doi.org/10.1093/yel/yew027>

Sanomalehtikirjoitukset

- Kaleva (17.11.2021) Tunturista tulikin puisto. Reportaasi, Anja Harju.
- Koillissanomat (19.4.2021) Maisema-aloite vaalii Kitkan-Koutajoen vesistön puhtautta. MieliPide, Mika Fjöl.
- Koillissanomat (17.5.2021) Yli 100 miljoonan euron työmaa. Uutinen, Erkki Ahola.
- Koillissanomat (29.9.2021) Tuulimyllyt jauhavat tulosta ilman tuloveroa. Uutinen, Reino Hämeenniemi.
- Koillissanomat (9.2.2022) Miksei paliskunta vedä valitustaan pois? MieliPide, Veikko Keränen.
- Koillissanomat (16.5.2022) Maaningan tuulihankkeelle uusi yritys. Toimituksen kolumni, Erkki Ahola.

Katsaus

Jari Lyytimäki^a

Suomen maaseutuisuudet mediassa: ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma

Johdanto

Maaseudun alisteiseen asemaan on kiinnitetty paljon huomiota sekä kotimaisessa että kansainvälisessä tutkimuksessa. Maaseutuja eri muodoissaan on tarkasteltu kehittämisen tarpeessa olevina alueina, vajaikäydettyinä resurssivarantoina, urbaania keskusta palvelevina periferioina, paikalleen jämähtäneinä ja sivistymättöminä syrjäseutuina, villinä luontona sekä perinteisyyttä ilmentävinä ja uudistamista kaipaavina toimintaympäristöinä (esim. Tani 1995; Karvonen 2000; Alasuutari 2011; Lowery ym. 2020; Hyryläinen & Schmidt-Thomé 2021).

Viimeaikaisessa tutkimuksessa, yhteiskunnallisessa keskustelussa ja politiikassa maaseudun alisteista asemaa on lähestytty myös ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi ruokajärjestelmää koskevassa tutkimuksessa nousee esiin maatalouden ja laajemmin maaseudun asema reilussa ruokamurroksessa (Kaljonen ym. 2022). Yhteiskunnallinen keskustelu metsäbiotaloudesta korostaa kysymyksiä maaseudun luonnonvarojen käytön hyötyjen ja haittojen reilusta jakautumisesta (Säynäjäkangas & Kellokumpu 2020). Ympäristöoikeudenmukaisuuden poliittista relevanssia osoittaa se, että se on tunnistettu yhdeksi Suomen maaseutupoliittisen kokonaisuohjelman 2021–2027 strategiseksi kiintopisteeksi (Kattilakoski ym. 2021).

Oikeudenmukaisuuden käsite sekä reiluuden ja erityisesti epäreiluuden kokemukset vaikuttavat nousseen näkyville myös maaseutuun liittyvässä ympäristöuutisoinnissa. Maan omistusoikeuteen puuttuva luonnonsuojelu, metsien käyttöä rajoittava ilmasto- ja ympäristöpolitiikka, vihreällä siirtymällä oikeutettu malminetsintä tai tuulivoiman rakentaminen sekä vaatimukset turpeenoston lopettamisesta ilmasto- ja vesistöhaittojen hillitsemiseksi on helppoa nähdä maaseudun paikalliset näkemykset sivuuttavana vallankäyttönä (Lempinen 2017; Lyytimäki 2018). Uutisointi ja kiistely näistä aiheista on ollut ajoittain vilkasta ja repivääkin.

Kokonaiskuva maaseudun ympäristöhaasteisiin liittyvästä julkisesta puheesta on utuinen. Tähän on kaksi pääsyttä. Lukuisat tapaustutkimukset ovat pureutuneet paikallisten kiistojen

^a Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus, jari.lyytimaki@syke.fi

ominaispiirteisiin, mutta yksittäistapauksista on vaikea piirtää ehjää yleiskuvaa. Toisaalta myös viestintäteknologioiden nopeat muutokset ja keskustelujen lisääntyvä pirstaloituminen vaikeuttavat kokonaiskuvan hahmottamista (Hyyryläinen & Ryyänen 2018). Emme tiedä riittävän hyvin, millaisia maaseudun piirteitä mahdollisesti korostetaan tai jätetään piiloon ympäristöuutisoinnissa.

Katsauksen tausta ja toteutus: maaseutuisuuden mediatutkimus ja ympäristöoikeudenmukaisuus

Tämän katsauksen tarkoituksena on luoda jatkotutkimusta suuntaava kokonaiskuva kotimaisesta tutkimuksesta, jossa on tarkasteltu maaseutuihin ja ympäristöoikeudenmukaisuuteen liittyvää uutisointia ja muuta journalistista mediasisältöä. Käytännön tavoitteena on tukea maaseutukehittämistä sekä alue- ja ympäristöpolitiikan suunnittelua ja toteutusta. Ympäristöoikeudenmukaisuus ymmärretään käsitteenä, johon liittyvät oikeudelliset ja muut yhteiskunnalliset luonnonvarojen käyttöön liittyvät menettelytavat, erilaisten ja eri aikajännteillä ilmenevien ympäristöhyötyjen ja -haittojen jakautuminen sekä kaikkien toimijaryhmien mahdollisuudet saada äänensä aidosti kuulluksi ympäristökysymyksiä käsiteltäessä (Blue ym. 2021; Kaljonen ym. 2022; Kivimaa ym. 2023). Ympäristöoikeudenmukaisuus ymmärretään tässä pitkäjänteiseksi pyrkimykseksi yhteiskunnan ekologisen perustan turvaamiseen ja haittojen ennaltaehkäisyyn niin sanotun vahvan kestävyuden ideaalin mukaisesti (Neumayer 2003).

Maaseutuja tarkastellaan nimenomaan monikossa, korostaen erilaisia maaseutuisuuden (*rurality*) sosio-kulttuurisia, ekologisia ja taloudellisia ilmenemismuotoja. Liikkeelle lähdetään maaseudusta paikkasidonnaisena, mutta dynaamisena ja toiminnallisena ilmiönä siten kuin se on ymmärretty kotimaisessa kaupunki-maaseutu-alueuokittelussa (Saastamoinen ym. 2022). Maaseutuisuus ymmärretään tässä kattokäsitteeksi, joka sisältää maaseutumaisien alueiden luonnonvarat ja niiden käyttömuodot (erityisesti kaivostoiminta, turpeenotto, tuuli-, aurinko- ja vesivoima, maa- ja metsätalous, matkailu, pysyvä ja vapaa-ajan asutus) sekä näihin liittyvät yksilölliset ja yhteisölliset kokemukset ja odotukset.

Katsaus perustuu pääosin epäsystemaattiseen ja valikoivaan kotimaisen tutkimuskirjallisuuden tarkasteluun. Mukana on sekä vertaisarvioituja tieteellisiä tutkimuksia että raportteja ja opinnäytteitä, jotka on poimittu Finna- ja Google Scholar -tietokannoista (hakutermeinä ”maaseutu”, ”uutisointi”, ”media”). Systemaattisesti on selattu läpi aihepiiriin liittyvien keskeisten kotimaisten tiedelehtien arkistot vuosilta 2010–2022 otsikkotasolla (Maaseudun Uusi Aika/Maaseutututkimus, Alue ja Ympäristö, Media & Viestintä). Aineistoa on täydennetty lumipallon menetelmällä eli oleellisiksi tunnistettujen tutkimusten lähdeluette-loista poimituilla viitteillä sekä tutkimuksiin kohdistuvilla viittauksilla. Lisäksi täydennyksiä on saatu asiantuntijavinkkeinä käsikirjoitusta kommentoineilta tutkijoilta. Aineistonkeruuta on jatkettu tutkimusresurssien rajoissa kylläntymispisteeseen saakka, eli niin kauan kuin uusia oleellisia tutkimuksia löytyy. Aineiston valikoinnissa painotettiin 2000-luvulle pureutuvia tutkimuksia. Joitakin tutkimuksia todennäköisesti puuttuu aineistosta, mutta katsaus antanee riittävällä tarkkuudella yleiskuvan aihepiiriin tutkimuksesta.

Pääosa aineiston tutkimuksista perustui sanomalehtiaineistojen tarkasteluun, joskin tuoreimmissa tutkimuksissa ilmeni verkkouutisoinnin aineistojen lisääntynyt merkitys. Sosiaaliseen mediaan (esim. Twitter [nyk. X], Facebook) keskittyvät tutkimukset rajattiin tästä katsauksesta pois. Samoin kirjallisuudentutkimuksen ekokriittiset analyysit (esim. Sirviö 2015) ja muu ei-journalistinen aineisto kuten elokuvat ja mainonta rajattiin aineistosta pois (ks. Byckling 2005; Jumppanen & Suutari 2013; Lempinen 2013; 2017). Radio- ja televisiouutisointi oli aineistossa aliedustettuna.

Tässä katsauksessa keskityttiin tutkimuksissa esiin nostettuihin sisällöllisiin teemoihin, joten aineistoon valikoitui nimenomaan sisällön laadulliseen tai määrälliseen erittelyyn tukeutuvia analyysejä. Esimerkiksi mediasisältöjen mahdollisiin vaikutuksiin keskittyvät

vastaanottotutkimukset rajautuivat katsauksen ulkopuolelle. Pois rajautuivat myös lukuisat tutkimukset, joissa mediasisältöjä hyödynnetään haastatteluiden, kyselyiden tai muiden aineistojen tuki- tai tausta-aineistona.

Analyysi perustui laadulliseen tulkintaan, joka soveltuu sisäisesti heterogeenisen aineiston käsittelyyn (Alasuutari 2019). Analyysin aineistolähtöinen osuus pyrki kartoittamaan keskeiset maaseutuisuuteen liittyvät tutkimuksien tulokset ja teoriaohjautuva osuus tunnistamaan ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulmasta kiinnostavimman teeman. Katsauksen rajallisen tilan vuoksi keskustelussa keskitytään vain yhteen teemaan, mikä todennäköisesti jättää lukuisia muita sinänsä kiinnostavia teemoja jatkotutkimuksen haasteiksi. Seuraavassa esitetään tulokset siitä, millaisena maaseutuisuus näyttäytyy mediatutkimuksen valossa ja miten ympäristöteemat asemoituvat uutisoinnissa. Tämän jälkeen keskustellaan aineistosta kiinnostavana teemana esiin nousseesta syyllistymisen kysymyksestä.

Tulokset

Maaseutuisuudet mediatutkimuksessa

Alasuutari ja Alasuutari (2011) tarkastelivat 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen suomalaista maaseutukeskustelua sanoma- ja aikakauslehtiaineiston perusteella. Heidän mukaansa julkisuuden synnyttämät mielikuvat maaseudusta säilyivät ennallaan, vaikka muutokset maaseudulla jatkuivat nopeina. Maaseutuisuus näyttäytyi keskustelussa tilallisesta näkökulmasta kaupungin vastakohtana, maa- ja metsätalousalueena sekä maisemana. Ajallisesta näkökulmasta maaseutuisuus näyttäytyi epämodernina. Mediassa korostuivat kielteiset mielikuvat maaseudusta ja maalla asuvista kehityksestä jäljessä olevina, mutta toisaalta painottuivat myös myönteiset mielikuvat maalaisidyllistä erityisesti vapaa-ajan asutuksen näkökulmasta. Mökkeilykulttuuri on muissakin tutkimuksissa nostettu esiin julkiseen keskusteluun vahvasti vaikuttavana tekijänä (Vepsäläinen & Pitkänen 2010). Maaseutua myönteisesti luonnonläheisenä asuinpaikkana ja elämäntyylinä arvottava journalismi on myös eriytynyt omaksi lifestyle-journalismin lajityypikseen (Ikonen 2010). Mökkeily liittyy läheisesti laajempaan keskusteluun etätyöstä ja monipaikkaisuudesta, joka on noussut uutisoinnissa yhdeksi maaseudun kehittämisen teemaksi viime vuosikymmeninä ja erityisesti covid-19-pandemian myötä viime vuosina (Rantanen 2021).

Maaseutu-uutisoinnin kokonaismäärä vähentyi 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä (Alasuutari & Alasuutari 2011). Mediasisällöistä hahmottui viisi toisiinsa liittyvää teemaa: maaseutupoliittikka, tasa-arvoisuus, ympäristökysymykset, terveys ja hyvinvointi sekä taide ja kulttuuri. Maaseutupoliittisen puheen osuus pienentyi tarkastelujakson lopulla. Tasa-arvoisuus nousi esiin yli neljäsosassa tarkastelluista jutuista. Sitä käsiteltiin tyypillisesti maaseutumaisien ja kaupunkimaisten elinolosuhteiden erojen näkökulmasta esimerkiksi eroina palveluiden saatavuudessa. Ympäristönsuojelun teema näkyi hieman yli neljänneksessä jutuissa, usein maaseutupoliittikkaan kytkeytyneenä. Oikeudenmukaisuus- ja ympäristöteemat olivat siis kumpikin esillä, mutta suurelta osin erillisinä kokonaisuuksina.

Suurimpien sanomalehtien maaseutu-uutisointia vuosina 1994 ja 2015 vertailleet Leinamo ja Voutilainen (2017) toteavat EU-jäsenyyprosessin vahvan vaikutuksen 1990-luvun maaseutupuheeseen. Tämä näkyi vilkkaana ja säilyltään mahdollisuuksia painottavana uutisointina ennen jäsenyyttä. Vertailuvuonna 2015 uutisoinnin määrä oli vähentynyt ja kerronta muuttunut säilyltään personoidummaksi ja kaupunkinäkökulmia korostavammaksi esimerkiksi vapaa-aikaa painottaen. Säilyltään uutisointi oli vuonna 2015 useimmiten realistista tai pessimististä.

Vuoden 2002 sanomalehti-uutisointia tarkastellut Malmsten (2004) hahmottaa neljä erilaista median maaseutukäsitystä: menneisyyteen jämähtänyt, muuttoliikkeen näivettämä, nostalgisoivan ruusunpunainen sekä sankaritarinoita painottava mahdollisuuksien maaseutu.

Tuohiluoma (2023) löytää saman tyypisesti kolme vallitsevaa yleistasoista kehystä, joiden painoarvot vaihtelevat eri sanomalehtien ja ajanjaksojen välillä. Kehyksissä maaseutuisuutta lähestytään taantumisen, kehittämismahdollisuuksien ja vastakkainasettelujen kautta. Kiista nousee lukuisissa tutkimuksissa esiin kehykseksi, jonka kautta maaseutua tarkastellaan. Kiistojen taustavireenä on usein kaupunkimaisuuden ja maaseutumaisuuden oletettu vastakohtaisuus (Heikkilä 2000).

Ympäristöteemojen näkyvyys uutisoinnissa

Ympäristökysymykset ovat keskeinen ja kasvava kiistelyn aihe maaseutu-uutisoinnissa. Ympäristökiistely on liittynyt erityisesti maa- ja metsätalouteen, mutta myös luonnonsuojeluun ja metsästyksen, maaseudulla asumiseen ja liikenteeseen, ilmasto- ja energiakysymyksiin sekä kaivoskysymyksiin (Alasuutari 2011; Lavonen 2013; Juusola & Muhonen 2018; Jarva 2019; Lyytimäki ym. 2021). Kiistelystä ovat näkyneet sekä ympäristöongelmien aiheuttamisen että ongelmien korjaamisen näkökulmat, kuten muussakin ympäristöuutisoinnissa (Suhonen 1994).

Vuosikymmenien mittaan ympäristöuutisoinnin painopiste on siirtynyt yksittäisistä pistemäisistä kuormituslähteistä hajakuormitukseen (Suhonen 1994). Samalla on tapahtunut siirtymä, jossa maaseudun toimijoita nostetaan entistä näkyvämmiin esiin ongelmien aiheuttajina. Esimerkiksi varhaisessa vesiensuojelukeskustelussa 1900-luvun alussa vesistöjen kuormittajina painotettiin kasvavia kaupunkeja (Laakkonen 1999), 1960-luvun ”ympäristöheräämisen” jälkeen metsäteollisuutta ja viime vuosikymmeninä laajemmin maa- ja metsätaloutta (Suhonen 1994; Jarva 2019).

Maatalous näyttäytyi pitkään luonnollisena ja perinteisenä elinkeinona saastuttavien kaupunkien ja tehtaiden rinnalla. Maatalouden koneellistuminen, tehostuminen ja lisääntyneet ympäristöhaitat ovat aiheuttaneet säröjä mielikuviiin maatalouden luonnollisuudesta. Uutisoinnissa ovat painottuneet peltoviljelyn vesistöjä rehevöittävät päästöt varsinkin 1990-luvun lopulta lähtien (Lyytimäki 2006; 2012). Saaristomerellä myös kalanviljely on ollut näkyvästi esillä rehevöitymistä ja sinileviä koskeneessa uutisoinnissa (Peuhkuri 2004). Karjataloutta ja varsinkin turkistarhausta on kritisoitu vesistökuormituksen ja muiden ympäristöargumenttien lisäksi eettisin eläinsuojelullisin perustein.

Metsätalouteen liittyvässä ympäristöuutisoinnissa painoutuivat 1900-luvun jälkipuoliskolla metsäteollisuuden päästöt erityisesti vesistöihin, kun sittemmin painopiste on siirtynyt metsien käsittelyyn ja puunhakkuun vaikutuksiin erityisesti metsäluonnon monimuotoisuuteen (Suhonen 1994; Kangas ym. 2018). 1990-luvun lopulla uutisoinnissa näkyi vahvasti EU:n Natura 2000 -luonnonsuojeluohjelman toteutusta koskenut kiistely, joka synnytti ja syvensi epäluottamusta metsänomistajien ja ympäristöhallinnon välille (Saaristo 2000). Myös 2000-luvulla kiistely on keskittynyt puunhakkuun ja luonnonsuojelun suhteeseen (Stenius 2022). Viime vuosina metsätaloutta on käsitelty ilmasto vaikutusten ja hiilinielujen ja -varastojen näkökulmasta (Juusola & Muhonen 2018; Ervasti 2019). Metsäkeskustelussa on korostunut taloudellisen ja ekologisen kestävyuden jännitteinen suhde, kun sosio-kulttuuriset kysymykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle.

Ilmastonmuutos on ollut 2000-luvulla runsaasti esillä uutisoinnissa. Lavonen (2013) hahmotti tutkielmassaan maaseutudiskursseja Helsingin Sanomien ilmastouutisoinnissa. Hän tunnisti kolme vallitsevaa diskurssia, joista näkyvin korostaa maaseudun mahdollisuuksia erityisesti uusiutuvan energian tuottajana. Maaseutu saastuttajana -diskurssi sen sijaan tuo esiin haja-asutuksen ja yksityisautoilun päästöjä ja kyseenalaistaa maaseutu-asutuksen oikeutusta. Maaseutua puolustava diskurssi painottaa ilmastopolitiikan haitallisia vaikutuksia maaseutualueille. Kaksi vähemmän näkyvillä ollutta Lavosen (2013) tunnistamaa diskurssia korostivat luonnon kunnioittamista ja maalaiselämän vähäpäästöisyyttä sekä maaseutua sään ääri-ilmiöille haavoittuvaisena elinympäristönä. Helsingin Sanomien 2010-luvun alkupuolen maaseutuaiheisiin pääkirjoituksiin keskittyneessä tutkielmassa

Hakoköngäs (2015) toteaa yleisen myönteisen suhtautumisen maaseutua kohtaan ja ympäristökysymyksiin liittyneen kriittisten näkökulmien esiin nousun.

Kaiken kaikkiaan maaseutuun liittyvässä ympäristöuutisoinnissa on tutkimusten perusteella tapahtunut vuosikymmenien mittaan siirtymä luonnonvarojen hyödyntämistä ja luonnon hyväksikäyttöä luonnollistavasta kerronnasta luonnonsuojelun ja ympäristöpolitiikan tavoitteita ja toteuttamista painottavaan kerrontaan. Kansantaloudellisen näkökulman rinnalle on tullut yksilökeskeisempi ja hyvinvointia painottava näkökulma. Esimerkiksi supikoirista vuosina 1970–2020 käyty sanomalehtikeskustelu ilmentää, miten luonnon hyväksikäyttöä painottava puhetapa on muuttunut luonnonsuojelua sekä terveyttä ja turvallisuutta painottaviin kehystyksiin (Malila 2022).

Keskustelu: syyllisyys oikeudenmukaisuuden ydinteamana

Maaseutuun liittyvässä ympäristöuutisoinnissa on viime vuosikymmeninä asemoitu maa- ja metsätalous ennen muuta ympäristökuormituksen aiheuttajaksi. Tämän asemoinnin rinnalla uutisoinnissa elävät edelleen vahvoina maaseutuun liitetyt perinteisyyden, puhtauden, luonnonmukaisuuden ja alkuperäisyyden mielikuvat. Tämä luo keskusteluun jännitteen, joka korostaa herkästi kokemusta syyllistävistä keskustelusta. Varsinkin maatalouden edustajat kokevat ympäristöuutisoinnin usein syyllistävänä (Kinnunen Mohr ym. 2019). Syyllistämisen kokemus voi syntyä esimerkiksi silloin, kun uutisoinnissa esitetään faktatieto siitä, että maatalouden vesistö päästöt ovat pysyneet suurina, vaikka ympäristöhoitoon on annettu merkittävästi rahallista tukea osana kansallisia ja EU:n maataloustukia. Syyllistämisestä syyttämistä voidaan käyttää myös retorisenä keinona, jolla pyritään vaimentamaan esitetyjä muutosvaatimuksia tai suojautumaan julkiselta kritiikiltä (Lyytimäki & Pihkala 2021).

Mielikuvaa syyllistävistä keskustelusta voimistaa se, että maaseututoimijoiden roolit ympäristöhyötyjen ja -ratkaisujen tuottajina ovat olleet ympäristökeskustelussa näkyvillä vähemmän kuin ongelmien aiheuttamisen teemat. Uutisointiin sisältyvä ratkaisunäkökulma jää heikosti näkyväksi osin siksi, että otsikoinnissa korostetaan journalistisesti kiinnostavampina pidettyjä ongelman aiheuttamisen teemoja. Ratkaisukeskeisyys on painottunut vain joissakin aihepiireissä, kuten maatilojen biokaasun tuotantomahdollisuuksiin liittyvässä uutisoinnissa (Lyytimäki ym. 2018). Ratkaisunäkökulma on ollut esillä myös maatalouden perinnebiotooppien luonnonhoitoon liittyvässä keskustelussa, jossa laidunnus esitetään keinona ympäristöhyötyjen tuottamiseen. Toisaalta karjalouden tehostuminen näyttäytyy uutisoinnissa biodiversiteetin uhkana.

Ratkaisijan rooliakin vähemmän ympäristöuutisoinnissa näkyy maaseutu ympäristöhaitoista kärsijänä. Haitoista kärsijän rooli sinänsä on vahvasti läsnä, mutta maaseudun toimijoita ei uutisoinnissa yleensä kuvata ympäristön tilan heikkenemisestä kärsivinä, vaan nykyisestä tai suunnitteilla olevasta ympäristöpolitiikasta kärsivinä. Tämä ilmenee esimerkiksi haja-asutusalueiden liikennettä koskevassa keskustelussa, jossa maaseudulla pitkiä matkoja autoilevien esitetään kärsivän kohtuuttomasti polttoaineveroista ja muista päästövähennyksiin tähtäävistä toimista (Alasuutari & Alasuutari 2011).

Pitkään jatkunut keskustelu niin sanotusta hajajätevesiasetuksesta on toinen esimerkki uutisoinnista, jossa korostuu ympäristönsuojelun maaseudulle aiheuttamat haitat (Lyytimäki 2018, 94–95). Kyseessä oli monipolvinen prosessi, jossa haja-asutusalueiden vakituksille ja vapaa-ajan asukkaille asetettuja vaatimuksia jätevesien puhdistamisesta kritisoitiin kohtuuttoman vaativiksi ja kalliiksi. Alun perin vuonna 2003 voimaan astuneen asetuksen toimeenpanolle myönnettiin lisäaikaa ja säädöspohjaa muutettiin lukuisia kertoja kitkerän julkisen kritiikin saattelemana. Myös luonnonsuojelu-uutisoinnissa maaseudun asukkaille on usein rakennettu roolia ympäristönsuojelun kiristyvistä vaatimuksista ja uusiutuvien luonnonvarojen, kuten puun tai riistan, käyttörajoituksista kärsivinä toimijoina (Saaristo 2000). Tältä osin ympäristökeskustelu uusintaa narratiivia maaseudusta perifeerisenä ja kaupungeille alistaisena vallankäytön kohteena.

Ympäristöhaittojen aiheuttajan, haitoista kärsijän, ympäristöongelmien ratkojan ja ympäristöpolitiikasta kärsijän roolit eivät ole yksiselitteisen tarkkarajaisia ja muuttumattomia. Ne lomittuvat toisiinsa ja näyttäytyvät eri keskusteluissa eri painotuksin. Viime vuosina poliittisiksi tavoitteiksi nostetut ”biotalous”, ”vihreä siirtymä” tai laajemmin ”kestävyysmurros” ja eritoten luonnonvara- ja energiakysymykset niiden osana ovat tuoneet keskusteluun uusia sävyjä (Peltomaa & Kolehmainen 2017; Hyyryläinen ym. 2021). Ongelman aiheuttajan ja ratkaisusta kärsijän roolit ovat esillä varsinkin turpeennoston ja turkistarhauksen kaltaisten elinkeinojen kohdalla, joiden lopettamisvaatimuksia perustellaan ympäristösyillä. Sekä turpeennostoa (Lempinen 2013; Arjoranta ym. 2017) että turkistarhausta (Lempinen 2022) puolustavaa kampanjointia on kritisoitu virheelliseksi ja harhaanjohtavaksi.

Tuulivoimaa koskevassa uutisoinnissa haitoista kärsijöiksi esitetään tyypillisesti voimaloiden vaikutuspiirissä olevat asukkaat, mutta paikalliset maanomistajat esitetään myös merkittäviksi hyödynsaajiksi (Niemi 2018). Kaivoksiin liittyvässä keskustelussa paikalliset asukkaat ja vapaa-ajan asukkaat esitetään haitoista kärsijöinä, mutta toisaalta kaivokset näyttäytyvät myös paikallisia taloudellisia hyötyjä tuovina investointeina (Kangaspunta 2018; Lyytimäki ym. 2021). Harju ja Karvonen (2016) esittävät, että Talvivaaran (nyk. Terrafame) kaivosonnettomuuden kaltaiset uutistapahtumat suuntaavat huomiota tekniikkaan ja luonnonoloihin poliittisten seikkojen sijaan ja rajaavat ongelmien määrittelyä ja ratkaisua teknisten asiantuntijoiden etuoikeudeksi. Mediakäsittely lisää tällöin tietoisuutta kaivostollisuuden ongelmista, mutta siirtää ongelmien käsittelyn pois kansalaisten ja paikallisen toimijuuden vaikutuspiiristä.

Vastakkainasettelut eri tavoin määriteltyjen hyötyjen ja kärsijöiden välillä korostuvat yhteiskunnallisessa keskustelussa osin siksi, että uutisoinnissa ja otsikoinneissa konfliktien ajatellaan lisäävän kerronnan kiinnostavuutta. Myös sosiaalisen median algoritmit suosivat konfliktihakuista, yksinkertaistavaa ja jopa provosoivaa keskustelutyyliä. Esimerkiksi susien ja muiden suurpetojen suojeluun liittyvässä keskustelussa on luotu kärjistyksiä ja vastakkainasetteluita ja pyritty leimaamaan vastapuolta naurunalaiseksi vaikkapa stereotyypeillä verenhimoisista maalaismetsästäjistä ja luonnosta vieraantuneista kaupunkilaishipeistä (Lyytimäki 2018). Susia koskevaa uutisointia on tarkasteltu useissa opinnäytteissä ja tutkimuksissa esimerkiksi susivihan syiden (Lähdesmäki & Ratamäki 2015; Virtanen 2022) ja toimijuuden (Heikka 2000) näkökulmista.

Päätelmät: eväitä 2020-luvun reiluun maaseutuisuuspuheeseen

Tässä katsauksessa käsiteltyjen tutkimusten perusteella ympäristöongelmat ja ympäristöpolitiikka näyttäytyvät julkisessa maaseutukeskustelussa usein kiistelyjen kohteena. Ne esitetään sekä maaseudun taantumisen osasyynä että uusina mahdollisuuksina. Pelkistetyimmillään maaseutu-uutisointi voidaan kiteyttää pessimistisen taantumistarinan ja optimistisen mahdollisuuksien näkökulman ristivedoksi. Eri toimijoiden oikeudenmukainen kohtelu, syällisyys ja kärsijyyys, voivat tällöin näyttäytyä hyvin eri tavoin, olipa kyse menettelytapojen tai lopputulosten reiluudesta.

Yhteisymmärryksen synnyttäminen ja oikeudenmukaisten ratkaisujen löytäminen on vaikeaa monitahoisessa ja erilleen repivässä digitalisoituvassa keskustelukuluttuurissa (Hyyryläinen & Rynänen 2018). Journalistiset uutisjutut eivät 2020-luvun keskustelussa ole keskustelun päätepiste, vaan median representaatiot uudelleenrakentuvat sosiaalisen median julkisissa tai puolijulkisissa tiloissa, joissa tietopohjaisetkin argumentit henkilöityvät ja äärevöityvät herkästi.

Erityisesti maatalouteen liittyvän maaseutu-uutisoinnin yhteiskunnallinen näkyvyys on pitkällä aikavälillä heikentynyt. Samalla ympäristökysymykset ovat nousseet maaseutuisuuden nousevaksi teemaksi. Tämän seurauksena maaseutuisuuteen sisältyy yhä useammin vahva kriittinen näkökulma, jossa tuodaan esiin maaseututoimijoita ympäristön

kuormittajina. Mielikuva varsinkin maataloutta kohtuuttomasti syyllistävästä puheesta syntyy herkästi erityisesti silloin, kun tieto merkittävästä ympäristökuormituksista yhdistyy moraalisiin argumentteihin pohjautuviin vaatimuksiin tiettyjen toimialojen tai toimintatapojen rajoittamisesta tai lopettamisesta ja samanaikaiseen kerrontaan taloudellisesti heikossa tilanteessa olevasta maataloudesta.

Faktaväitteiden ja moraaliarvostelmien selkeään erotteluun perustuva kyvykkyys syyllisyyden rakentavaan käsittelyyn on keskeistä 2020-luvun ympäristöoikeudenmukaisuutta edistävässä maaseutupuheessa. Tunnustavan (*recognitive*) oikeudenmukaisuuden edistäminen tarjoaa tähän välineitä (Coolsaet & Néron 2020; Kivimaa ym. 2023). Maaseutukeskustelussa näyttää kuitenkin painottuvan ympäristöoikeudenmukaisuuden proseduraalinen näkökulma, eli kysymys siitä kohtelevatko pyrkimykset ympäristöllisesti kestäväan yhteiskuntaan reilusti maaseudun nykyisiä väestöryhmiä. Keskustelu suuntautuu usein taaksepäin, jolloin ympäristönsuojelu näyttyy uudenlaisena kehitystä kahlitsevana lenkinä maaseutumurrosten pitkässä ketjussa eikä niinkään esimerkiksi investointien ja uudistumisen mahdollisuutena.

Kokemukset keskustelun syyllistäväydestä voivat olla kokijalleen tosia, vaikka ympäristökysymyksiin liittyvää maaseutu-uutisointia ei kokonaisuudessaan ole perusteltua pitää syyllistävänä. Ensinnäkin ympäristönsuojelun edistämiseksi tehtyjen toimien riittämättömyyden tai merkittävän ympäristökuormituksen jatkumisen toteaminen ei itsessään ole syyllistämistä silloinkaan, kun esitettyihin faktaväitteisiin liittyy perusteltuja vaatimuksia nykytoiminnan muuttamisesta. Syyllistävää sävyä voi kuitenkin löytyä uutisointiin liittyvässä mielipidekirjoittelussa ja erityisesti verkkokommentoinnissa ja sosiaalisen median keskusteluissa. Jatkotutkimukselle kiinnostava kysymys onkin se, mistä kokemukset valtamedian syyllistävästä puhetavasta oikeastaan kumpuavat. Painotetaanko mediakeskustelussa joidenkin toimijoiden etuja liiallisesti tai väheksytäänkö toisten kärsimiä haittoja perusteettomasti? Syntykö julkisista keskusteluista riittävä ymmärrys siitä, miten ympäristönsuojelun toteuttaminen tai toteuttamatta jättäminen vaikuttaa pitkällä aikajänteellä? Onko syyllistyminen seurausta siitä, että mahdollisuuksiin toimia toisin ei syystä tai toisesta kyetä tarttumaan?

Toisaalta julkinen keskustelu maaseudusta on kokonaisuudessaan monimuotoista ja vastakkaisiakin puhetapoja sisältävää. Varsinkin otsikkojen takana maaseutuisuus näkyy sekä ympäristöongelmien aiheuttamisen että ratkaisemisen näkökulmista. Tarvetta nykyistä näkyvämmälle tulevaisuuteen suuntautuvalle, ratkaisukeskeiselle ja kaikki oleelliset huolenaiheet huomioivalle julkiselle maaseutupuheelle näyttäisi olevan olemassa. Tutkimuksen haasteena on löytää keinoja tällaisen rakentavalla ja jopa myönteisellä tavalla kriittisen keskustelukulttuurin tukemiselle. Kyse on pelkkää journalismia laajemmin siitä, millaiset yhteiskunnalliset rakenteet ohjaavat eri osapuolia kaivautumaan syyllistämisen poteroihin. Ennen muuta eteenpäin vievän maaseutuisuuspuheen pitää auttaa tunnistamaan millä tavoin nykyinen maaseudun murros voi tarjota uusia kestäviä mahdollisuuksia toimijoiden hyödynnettäväksi.

Lähteet

- Alasuutari, P. (2011) Mielikuvien muutos ja pysyvyys: Maaseutukäsite suomalaislehdissä 2000-luvulla. *Maaseudun Uusi Aika* 19(1) 17–32. <http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2018/02/MUA_2011_1_a_Alasuutari.pdf>.
- Alasuutari, P. (2019) *Laadullinen tutkimus 2.0*. 5. painos. Vastapaino, Tampere.
- Alasuutari, P. & Alasuutari, E. (2011) Maaseudun merkitykset suomalaisessa julkisessa keskustelussa. Diskurssianalyttinen tarkastelu. Sitran selvityksiä 50. Sitra, Helsinki. <<https://www.sitra.fi/app/uploads/2017/02/SelvityksiC3A42050.pdf>>.
- Arjoranta, J., Hirsjärvi, I., Kovala, U., Saresma, T. & Ruotsalainen, M. (2017) Turvetta tupaan: faktat, valheet ja affektiivinen vastaanotto Turveinfo-mainoskampanjassa. *Media & Viestintä* 40(3–4) 76–99. <https://doi.org/10.23983/mv.67795>
- Blue, G., Bronson, K. & Lajoie-O'Malley, A. (2021) Beyond distribution and participation: A scoping review

- to advance a comprehensive environmental justice framework for impact assessment. *Environmental Impact Assessment Review* 90: 106607. <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2021.106607>.
- Byckling, A. (2005) Rantaniityltä neljän ruuhkaan. Mainosten maaseutu, kaupunki ja jotain siltä väliltä. Teoksessa Löytty, O. (toim.) *Rajajylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolelle* 103–122. Gaudeamus, Helsinki.
- Coolsaet, B. & Néron, P.-Y. (2020) Recognition and environmental justice. Teoksessa Coolsaet, B. (toim.) *Environmental Justice* 52–63. Routledge, Lontoo.
- Ervasti, A. (2019) *Metsien hiilinielut ja kestävä kehitys: sisällönanalyysi lehtiartikkeleissa käydyistä uutisoinnista metsien hiilinieluista ja metsien käytöstä kestävä kehityksen näkökulmasta*. Kandidaatintutkielma, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juyu-201906193319>>.
- Hakoköngäs, A. (2015) *Suomalainen maatalous Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa vuosina 2010–2014*. Opinnäyte, Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2015121320482>>.
- Harju, A. & Karvonen, E. (2016) Lipeä yllätti Talvivaaran: Onnettomuuden narratiivi ja onnettomuuskehys kaivoskirjoittelussa. *Media & Viestintä* 39(3) 184–208. <https://doi.org/10.23983/mv.61420>
- Heikka, M. (2000) *Kultakutrin ja Punahilkkan painajaiset painomusteissa: karhuja, susia ja petokeskustelun toimijoita sanomalehti Keski-suomalaisessa*. Pro gradu, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Heikkilä, H. (2000) ”Maaseutu tyhjenee, maalaisuus jää”. Tuotteistettuja kuvia maataloudesta ja maaseudusta mediassa. Teoksessa Salo, R., Katriina, S. & Seppälä, A. (toim.) *Maaseudun ympäristöarvojen tuotteistaminen: kenellä valta ja vastuu?* 20–29. Maatalouden tutkimuskeskuksen julkaisu A 72. Maatalouden tutkimuskeskus, Jokioinen.
- Hyyryläinen, T., Helenius, J., Schmidt-Thomé, K., Jumppanen, A. & Rantanen, M. (2021) Maaseudun ja kaupungin vuorovaikutus osana kestävyysmuutosta. *Maaseutututkimus* 29 165–177. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112891>
- Hyyryläinen, T. & Ryyänen, T. (2018) Maaseutukuvat ja -mielikuvat maaseudun kehittämisessä. *Maaseudun Unsi Aika* 26(2–3) 24–38. <<http://www.mua-lehti.fi/wp-content/uploads/2018/10/hyyrylainen-ja-ryynanen.pdf>>.
- Hyyryläinen, T. & Schmidt-Thomé, K. (2021) Maaseutu isossa kuvassa. *Maaseutututkimus* 29 7–11. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112884>
- Ikonen, H.-M. (2010) Muutu ihmiseksi, joka olet: Maalla-lehti jälkimodernin työntekijän ja paikan kuvaajana. *Alue ja Ympäristö* 39(2) 39–52. <<https://aluejymparisto.journal.fi/article/view/64477>>.
- Jarva, P. (2019) *Puhdas suomalainen maatalous: Maatalouden ympäristökeskustelun kehittäminen Helsingin Sanomissa ja Maaseudun Tulevaisuudessa*. Pro gradu, Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-201904181710>>.
- Jumppanen, A. & Suutari, T. (2013) Pelon ja toiseuden maaseutu – Maaseudun toiseuden rakentuminen Kuutamonaati-elokuvassa. *Maaseudun Unsi Aika* 21(1) 18–29. <http://www.mua-lehti.fi/arkisto/1-13/MUA_2013_1_a_Jumppanen.pdf>.
- Juusola, A. & Muhonen, H. (2018) *Kiistaa meidän metsistämme: kehysanalyysi lufasetuksen ympärillä käydyistä mediakeskustelusta Maaseudun Tulevaisuudessa ja Yleisradiossa*. Pro gradu, Kieli- ja viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto. <<http://urn.fi/URN:NBN:fi:juyu-201803211789>>.
- Kaljonen, M., Karttunen, K. & Kortetmäki, T. (toim.) (2022) Reilu ruokamurros. Polkuja kestäväan ja oikeudenmukaiseen ruokajärjestelmään. Suomen ympäristökeskuksen raportteja 38/2022. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. <<http://hdl.handle.net/10138/349713>>.
- Kangas, H.-L., Lyytimäki, J., Saarela, S.-R. & Primmer, E. (2018) Burning roots: Stakeholder arguments and media representations on the sustainability of tree stump extraction in Finland. *Biomass and Bioenergy* 118 65–73. <https://doi.org/10.1016/j.biombioe.2018.08.006>
- Kangaspunta, V. (2018) Julkinen kaivoskeskustelu diskursiivisena välienselvittelynä: Tarkastelussa verkkouutisten ja verkon lukijakommenttien diskursiiviset legitimaatiostrategiat osana Talvivaaran legitimaatiokamppailua. *Alue ja Ympäristö* 47(1) 79–103. <https://doi.org/10.30663/ay.65574>
- Karvonen, E. (2000) Myyttinen maaseutu on yhteisöllinen takapajula – median stereotyyppisen maaseutukuvan tarkastelua. Teoksessa Salo, R., Soini, K. & Seppälä, A. (toim.) *Maaseudun ympäristöarvojen tuotteistaminen – kenellä valta ja vastuu?* 30–39. Maatalouden tutkimuskeskuksen julkaisu, Sarja A 72. Maatalouden tutkimuskeskus, Jokioinen.
- Kattilakoski, M., Husberg, A., Kuhmonen, H.-M., Rutanen, J., Vihinen, H., Töyli, P., Lukkari, T., Osmonen, E., Väre, T. & Åström, C. (2021) Ajassa uudistuva maaseutu: Maaseutupoliittinen kokonaisuohjelma 2021–2027. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2021:12. Maa- ja metsätalousministeriö, Helsinki. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-382-4>>.
- Kinnunen Mohr, K., Ala-Kurikka, I. & Hokkanen, L. (2019) Yhdessä kokeillen -hankkeen loppuraportti. Maa- ja metsätalousministeriö, KasKas Finland, Demos Helsinki, Helsinki. <https://demoshelsinki.fi/wp-content/uploads/2019/09/yhdessa_kokeillen_hankkeen_loppuraportti.pdf>.
- Kivimaa, P., Heikkinen, M., Huttunen, S., Jaakkola, J.J.K., Juhola, S., Juntunen, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Leino, M., Loivaranta T., Lundberg, P., Lähtenmäki-Uutela, A., Näkkäläjärvi, K., Sivonen, M.H. & Vainio, A. (2023)

- Ilmastopoliitikan oikeudenmukaisuuden arviointi. Suomen ilmastopaneelin raportti 1/2023.
- Laakkonen, S. (1999) *Harmaat aallot: ympäristönsuojelun tulo Suomeen*. Suomen historiallinen seura, Helsinki.
- Lavonen, E. (2013) *Maaseutu sanomalehtien ilmastonmuutoskirjoituksissa*. Pro gradu, Geotieteiden ja maantieteen laitos, Helsingin yliopisto. <<https://ethesis.helsinki.fi/repository/handle/10138.1/2802>>.
- Leinamo, K. & Voutilainen, O. (2017) *Maaseutu sanomalehdissä. Aamulehden, Helsingin Sanomien ja Turun Sanomien maaseutukuva vuosina 1994 ja 2015*. Levón-instituutin julkaisuja 142. Vaasan yliopisto, Vaasa. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-755-2>>.
- Lempinen, H. (2013) ”Jos se ei riitä, siitä riidellään”: Energiaturvallisuuden kieli ja kuvakieli turve-energian markkina-argumentteina. *Alue ja Ympäristö*, 42(2) 53–63. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64786>>.
- Lempinen, H. (2017) ”Suo siellä, vetelät housussa täällä”. *Alue ja Ympäristö* 46(1) 40–45. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64906>>.
- Lempinen, H. (2022) Turkistarhausta koskevaa yhteiskunnallista keskustelua herättelemässä. *Media & Viestintä* 45(2) 72–81. <https://doi.org/10.23983/mv.120280>
- Lowery, B., Dagevos, J., Chuenpagdee, R. & Vodden, K. (2020) Storytelling for sustainable development in rural communities: An alternative approach. *Sustainable Development* 28(6) 1813–1826. <https://doi.org/10.1002/sd.2124>
- Lyytimäki, J. (2006) *Vesistöjen rehevöityminen sanomalehtien uutisoinnissa*. Suomen ympäristö, Ympäristönsuojelu 7/2006. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. <<http://hdl.handle.net/10138/38765>>.
- Lyytimäki, J. (2012) Gone with the wind? Newspaper discourse of eutrophication and blue-green algae blooms in Finland. *Water and Environment Journal* 26(3) 405–414. <https://doi.org/10.1111/j.1747-6593.2011.00301.x>
- Lyytimäki, J. (2018) *Huumori ympäristönsuojelussa*. Suomen ympäristökeskuksen julkaisuja 3. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. <<http://hdl.handle.net/10138/234633>>.
- Lyytimäki, J., Nygrén, N.A., Pulkka, A. & Rantala, S. (2018) Energy transition looming behind the headlines? Newspaper coverage of biogas production in Finland. *Energy, Sustainability and Society* 8 15. <https://doi.org/10.1186/s13705-018-0158-z>
- Lyytimäki, J., Benighaus, L., Gómez, J., Benighaus, C., Kauppi, S., Kotilainen, J.M., Mononen, T. & del Rio, V. (2021) Mining in the newspapers: Local and regional media representations of mineral exploration and mining in Finland, Germany and Spain. *Mining, Metallurgy & Exploration* 38(5) 1831–1843. <https://doi.org/10.1007/s42461-021-00453-4>
- Lyytimäki, J. & Pihkala, P. (2021) Pitääkö vaieta, saako syyllistää? Tutkijan aseoituminen kestävyysviestinnässä. *Alue ja Ympäristö* 50(2) 186–192. <https://doi.org/10.30663/ay.107704>
- Lähdesmäki, H. & Ratamäki, O. (2015) Kykenemmekö luopumaan susifetisistä? – Kriittinen luenta suomalaisesta sushistoriasta. Teoksessa: Hiedanpää, J. & Ratamäki, O. (toim.) *Suden kanssa* 16–41. Lapland University Press, Rovaniemi. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-310-981-0>>.
- Malila, V. (2022) Ongelmaelämyyden monet ja muuttuvat määrittelyt: Kehysanalyysi sanomalehtien supikoira kirjoituksista. *Alue ja Ympäristö* 51(1) 164–184. <https://doi.org/10.30663/ay.113893>
- Malmsten, J. (2004) Maaseutu mediassa. *Maaseudun Uusi Aika* 8(1) 5–19.
- Neumayer, E. (2003) *Strong versus weak sustainability*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Niemi, H. (2018) *Tunteisiin vetoava retoriikka Pohjanmaan tuulivoimakeskusteluissa*. Pro gradu, Markkinoinnin ja viestinnän yksikkö, Vaasan yliopisto. <<https://osuva.uwasa.fi/handle/10024/9423>>.
- Peltomaa, J. & Kolehmäinen, J. (2017) Ten years of bioeconomy in the Finnish media. *Alue ja Ympäristö* 46(2) 57–63. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/68856>>.
- Peuhkuri, T. (2004) *Tiedon rooli ympäristökonfliktissa: keskustelu Saaristomeren rehevöitymisestä ja kalankasvatuksesta*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C, Scripta lingua Fennica edita 220. Turun yliopisto, Turku.
- Rantanen, M. (2021) Monipaikkaisten asukkaiden toimijuuden representaatiot yhteiskunnallisen muutoksen välineenä. *Maaseutututkimus* 29 131–163. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.112890>
- Saaristo, K. (2000) *Avoimien asiointitilaisuuksien ympäristökykyinen ja monimuotoinen ekspertisi*. Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 66. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Saastamoinen, U., Vikström, S., Helminen, V., Lyytimäki, J., Nurmio, K., Nyberg, E. & Rantala, S. (2022) The limits of spatial data? Sense-making within the development and different uses of Finnish urban-rural classification. *Land Use Policy* 120 106231. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106231>
- Sirviö, H. (2015) Syrjäseutujen liian helppo elämä? Hyvinvointivaltio Veikko Huovisen satiireissa. *Alue ja Ympäristö* 44(1) 45–59. <<https://aluejaymparisto.journal.fi/article/view/64834>>.
- Stenius, M. (2022) *Metsäballituksen vastuullisuuskuvan rakentuminen - hakkeiden legitimointi julkisissa keskusteluissa: Diskursianalyysi*. Pro gradu, Johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:tuni-202204022956>>.
- Suhonen, P. (1994) *Mediat, me ja ympäristö*. Hanki ja Jää, Helsinki.
- Säynäjäkangas, J. & Kellokumpu, V. (2020). Biotalous vai kuitupuukapitalismia? *Politiikasta.fi-verkkolehti* 14.10.2020. <<https://politiikasta.fi/biotalous-vai-kuitupuukapitalismia/>>.

- Tani, S. (1995) Elokuvien maaseutu suomalaisena mielenmaisemana. *Maaseudun Uusi Aika* 3(2) 38–47.
- Tuohiluoma, A. (2023) ”Maaseutu on hyötynyt enemmän koronasta kuin poliitikoista”: Kamppailu maaseudun merkityksistä suomalaisissa uutismedioissa vuosina 2016 ja 2021. Pro gradu, Markkinoinnin ja viestinnän yksikkö, Vaasan yliopisto. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe202301205008>>.
- Vepsäläinen, M. & Pitkänen, K. (2010) Second home countryside. Representations of the rural in Finnish popular discourses. *Journal of Rural Studies* 26(2) 194–204. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2009.07.002>
- Virtanen, S. (2022) *Susihän syyt Suomessa vuonna 2021: katsaus Maaseudun Tulevaisuuden artikkeleihin 1.7–31.12.2021*. Opinnäytetyö, Poliisiammattikorkeakoulu. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202202172561>>.

Katsaus

Simo Häyrynen^a, Anna Mustonen^b & Emmi Salmivuori^c

Syrjäseudut siirtymässä: kestävyysemurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden moninaiset tulkinnat periferiastrategioissa

Johdanto

Käynnissä oleva kestävyysmurros ja sitä koskevat politiikkatoimet vaikuttavat erilaisiin alueisiin eri tavoin. Alueiden sosiaaliset, taloudelliset, kulttuuriset ja ekologiset ominaisuudet ja yhteydet määrittelevät niiden yhteiskunnallista roolia sekä vallan ja pääomien jakautumista ja keskittymistä alueiden välillä. Laajat yhteiskunnalliset murrokset voivat muuttaa tai syventää entisestään näitä asetelmia. *Syrjäseutujen*, eli talouskasvu-, väestö- ja valtakeskittymien ulkopuolelle asetettujen alueiden asema yhteiskunnallisissa siirtymissä riippuu muun muassa alueiden roolista valtion elinkeino-, hyvinvointi- ja turvallisuusrakenteessa ja aluepolitiikassa (ks. esim. Moisio 2012). Syrjäseutujen roolit ovat vaihdelleet sivustaseuraajista ja jarruttajista aluepoliittisten uudistusten kohteiksi ja itsenäisiksi toimijoiksi. Alueen rooliin vaikuttavat yhtäältä laajempi murros ja sen ohjausyrkimykset. Toisaalta alueet itse myös aktiivisesti muotoilevat rooliaan.

Maan ja luonnon käyttöön erityisesti vaikuttava kestävyysmurros voi olla sekä haaste että mahdollisuus erityisesti sellaisten alueiden kehitykselle, joilla on runsaasti rakentamatonta pinta-alaa, luonnonvaroja sekä muuta ekologista pääomaa, mutta vain rajalliset vaikutusmahdollisuudet kestävyysmurroksen keinoihin ja tavoitteisiin esimerkiksi pienen väestömäärän ja taloudellisen pääoman vähäisyyden takia. Fossiilitaloudesta irtautumisen myötä sähköistämisen vaatimien mineraalien kysynnän kasvaminen (esim. Mudd 2022), uusiutumattomien raaka-aineiden korvaaminen puuperäisillä raaka-aineilla (esim. Halonen ym. 2022) ja laajojen alueiden valjastaminen tuulivoiman ja aurinkovoiman tuotantoon (esim. O’Sullivan ym. 2020) vaikuttavat suoraan erityisesti syrjäseutujen maankäyttöön ja elinkeinorakenteeseen.

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, simo.hayrynen@uef.fi

^b Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, anna.mustonen@uef.fi

^c Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto, emmi.salmivuori@uef.fi

Tässä artikkelissa *kestävyyismurros* ymmärretään laajoina ja osin hallitsemattomina yhteiskunnan rakenteellisiin ja toiminnallisiin muutoksiin tähtäävinä transformaatioina, jotka ulottuvat kaikille politiikkasektoreille ja jotka tähtäävät sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen ja ekologiseen kestävyteen (esim. Patterson ym. 2017; Eckersley 2020; Huttunen & Rekola 2021). Kestävyismurros vaatii ihmisten toimijuuden vahvistamista epävarmuuksien hallitsemiseksi ja yhteistoiminnan kehittämiseksi (Scoones ym. 2020, 66). Kestävyismurroksen osana politiikkatoimin edistetään myös *vibreää siirtymää*, jonka ymmärrämme talouden, teknologian ja tuotantotapojen ohjatuksi muuttamiseksi usein ensisijaisesti ilmasto-kestäväksi tai muuten ympäristövaikutuksiltaan pienemmäksi ekologiseen modernisaatioon nojaavien siirtymäohjelmien ja -politiikkojen, kuten *Just Transition Fund* (JTF) tai *European Green Deal*, avulla. Suppeasti vihreään siirtymään rajattua muutosta edistetään usein sektorikohtaisesti teknologian avulla sekä innovaatioita painottaen tuotannon ja kulutuksen kestävyden kasvattamiseksi. Kestävyismurroksen laaja-alaisemmat tulkinnat taas painottavat sekä systeemi- että rakenteellisen tason näkökulmaa haavoittuvuuteen keskittyen muutosprosessien vallan epäsymmetriaan sekä haavoittuvien ihmisryhmien uusien mahdollisuuksien tunnistamiseen ja luomiseen (Patterson ym. 2017). Tässä artikkelissa käytämme kestävyismurrosta kattoterminä koko laajalle prosessille, johon liittyy runsaasti myös osin tunnistamattomia ja hallitsemattomia ekologisia, sosiaalisia ja kulttuurisia aspektoja, kun taas vihreällä siirtymällä tarkoitamme kestävyismurroksen hallittua ja ohjattua teknis-taloudellisten muutosten osaa.

Yksi keskeinen kestävyismurrokseen liittyvä aspekti on siirtymän *oikeudenmukaisuus*, jolla tässä artikkelissa tarkoitamme yhteiskunnan toimintojen ekologisen kestävyden lisäämiseen tähtäävien toimien yksilöille tuottamien ekologisten, sosiaalisten ja taloudellisten haittojen ja hyötyjen tunnistamista ja tasapuolista jakautumista (esim. Ciptel & Harrison 2020). Oikeudenmukaisuuden toteutuminen on tärkeää siirtymän keinojen ja niiden avulla edistettävien tavoitteiden hyväksyttävyyden ja siten niiden toteutumisen edellytysten takia – mikäli kansalaiset eivät hyväksy annettuja tavoitteita tai kokevat niiden edistämiseksi asetetut keinot kohtuuttomiksi, eivät he todennäköisesti myöskään ole valmiita niitä omalla toiminnallaan edistämään. Oikeudenmukaisuutta painottavaa, mutta politisoitunutta reilun siirtymän käsitettä voidaan myös käyttää siirtymän hidastamiseen tai jarruttamiseen, kun sosiaalisen ja alueellisen oikeudenmukaisuuden nimissä puolustetaan oikeutta esimerkiksi nykyisiin elinkeinoihin (Velicu & Barca 2020; Huttunen & Rekola 2021).

Koska kestävyismurros ja siihen liittyvät muutospyrkimykset vaikuttavat usein suoraan ja konkreettisesti esimerkiksi teollisuuden tuotantoprosesseihin ja maan ja luonnon käyttöön perustuviin elinkeinoihin, on reilun siirtymän tukemiseksi perustettu instrumentteja, joiden tarkoituksena on tarjota räätälöityä taloudellista ja käytännöllistä tukea yrittäjien ja työntekijöiden tukemiseksi sekä välttämättömien investointien luomiseksi ympäristötoimien kovimman kuorman kantaville alueille. Euroopan unionin oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF – *the Just Transition Fund*) pyrkimys on toteuttaa oikeudenmukaista siirtymää jäsenvaltioissa koheesiopolitiikan puitteissa. Rahaston kautta tukea suunnataan ”sellaisien alueiden ihmisille, talouksille ja ympäristölle, joihin kohdistuu vakavia sosioekonomisia haasteita” unionin ilmastotavoitteita toteutettaessa. (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 2021/1056.)

Siirtymää tukevien instrumenttien vaikutukset paikallistalouteen ja haavoittuvimmassa asemassa oleviin ryhmiin eivät ole yksiselitteisen myönteisiä silloin, jos kestävyismurros nähdään näissä instrumenteissa pelkästään kasvun paradigmaa uusintavana teknis-taloudellisena vihreänä siirtymänä: esimerkiksi JTF-rahoituksella voidaan vahvistaa yhteiskunnan perinteisiä valtarakenteita ylläpitäviä aloja ja jättää huomioimatta esimerkiksi syrjäseutujen alueellisia vaihtoehtoja tai biotalouden kasvun tuottamia sosiaalisia ja ekologisia haittavaikutuksia syrjäseutujen asukkailla. Esimerkkinä tästä turpeentuotannon puolittamisesta koituvien sosioekonomisten haittavaikutusten kompensoimiseen myönnetty mittava yhteensä 665 miljoonan euron JTF-rahoitus tähtää turpeentuotannosta poistuvan

työvoiman osaamisen monipuolistamiseen esimerkiksi metsäbiotaloudessa ja teknologiateollisuudessa sekä vihreään talouteen liittyvän tutkimus-, kehittämis- ja innovaatio- (TKI) ja elinkeinotoiminnan sekä siirtymävaiheen bioenergiatuotannon lisäämiseen (ks. esim. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 2022; Rakennerahastot 2023). Siirtymää ei ole ennen tuettu vastaavalla volyyymilla Suomessa. Samalla laajentuu tarve siirtymän oikeudenmukaisuuden arviointiin. Vihreässä siirtymässä työntekijöiden ainoaksi vaihtoehdoksi jää hyväksyä siirtymään kuuluva työ ja samalla hyväksyä sen määrittely oikeudenmukaisemmaksi ja vähemmän riskialttiiksi kuin olemassa oleva työ (Velicu & Barca 2020). Pelkkään jako-oikeudenmukaisuuteen nojautuva logiikka voi pahimmassa tapauksessa kasvattaa yhteiskunnallisia eroja (Bodwitch ym. 2022, 2) ja nakertaa pohjaa vihreän siirtymän tavoittelemalta ekologiselta tasapainolta.

Kestävyysmurros saattaa vahvistaa alueiden välistä ja sisäistä epätasa-arvoa ylläpitäviä rakenteita. Toisaalta kestävyysmurros ja siihen liittyvät sosiaaliset ja ekologiset ulottuvuudet ja toisinaan ristiriitaiset tavoitteet tarjoavat syrjäseuduille edellytyksiä uudenlaisten, keskuksista riippumattomien roolien ja alueidentiteettien muodostamiseksi. Näiden vaihtoehtoisten kehityspolkujen mahdollistamiseksi on tärkeää ymmärtää niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat syrjäseutujen valintoihin murrokseen sopeutumiseen liittyen, sekä murroksen oikeudenmukaisuuteen liittyviä erityiskysymyksiä syrjäseutujen kannalta.

Tässä teoreettisessa katsausartikkelissa analysoimme käsiteanalyysin ja sisällönanalyysin menetelmiä hyödyntäen sitä, miten ja millaisia kestävyysmurrokseen ja sen oikeudenmukaiseen toteutumiseen liittyviä haasteita periferioiden kannalta on ajankohtaisessa tutkimuskirjallisuudessa tunnistettu, ja millaisia reaktioita ja sopeutumisstrategioita nämä haasteet periferioille tuottavat. Tutkimusmateriaalina käytimme tutkimuskirjallisuutta, joka käsittelee aluekehitystä ja periferioiden asemaa yhteiskunnallisissa murroksissa, reilun ja oikeudenmukaisen siirtymän tutkimusta sekä murrokseen liittyvien politiikkatoimien vaikutuksia syrjäseuduille.

Konteksti ja erilaiset subjektiiviset tulkinnat määrittelevät sitä, mitä käsitteellä milloinkin tarkoitetaan: erilaiset toimijat saattavat erilaisissa yhteyksissä tarkoittaa samalla käsitteellä eri asioita (Felder 2016, 712–713; Sikor ym. 2017, 337–340). Tulkinnallisuus vaikeuttaa sekä ongelmien että ongelmien ratkaisujen hahmottamista niissä ilmiöissä, joiden yhteydessä käsitettä käytetään (Peters 2017). Tämän takia on tärkeää määritellä, mitä tarkasteltavalla käsitteellä tarkasteltavissa yhteyksissä tarkoitetaan ja millaisia merkitysyhteyksiä siihen näissä konteksteissa liitetään – mikä tarkasteltavan käsitteen tarkoitus ja luonne on siinä erityisessä kontekstissa, jossa käsitteen käyttöä tarkastellaan (Hughes & Duffy 2018).

Käsiteanalyysin avulla analysoimme *periferian ja oikeudenmukaisen siirtymän* käsitteiden tulkintoja yhteiskunnallisiin siirtymiin liittyvissä yhteyksissä, ja sisällönanalyysin avulla analysoimme periferisyyteen ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseen liittyviä haasteita ja erityispiirteitä periferioiden kestävyysmurrokseen sopeutumisen kannalta. Analysoimme avulla selvittämme sitä, *millaisia ideaalityypisiä sopeutumisstrategioita syrjäseudut muodostavat kestävyysmurrokseen sopeutuakseen, millaiset tekijät näihin strategialaintoihin vaikuttavat, ja miten eri sopeutumisstrategiat määrittävät sitä, millaiset ryhmät tunnustetaan tai jätetään tunnustamatta kestävyysmurroksen oikeudenmukaisuuteen liittyvässä keskustelussa*. Näiden tekijöiden ja niiden välisten yhteyksien avaamisen avulla pyrimme määrittelemään kestävyysmurrokseen liittyvän oikeudenmukaisuuskeskustelun huomiota vaille jääneitä ulottuvuuksia ja lisätutkimuksen tarpeita.

Periferisyys ongelmana

Vastauksia alussa esitettyihin kysymyksiin voi hakea alueitten välisistä suhteista ja kilpailuasetelmista. Alueitten välille muodostuu monenlaisia järjestyksiä ja hierarkioita esimerkiksi välimatkojen, taloudellisen kehityksen, elinkeino- ja väestörakenteen, hyvinvointi-indikaattoreiden ja ekologisen (resurssi-)pääoman perusteella. Alueilla voi olla erilaiset roolit

vaikkapa metsätalouden arvoketuissa. Hierarkioita mukaillen syntyvät sellaiset jaottelut kuin kaupunki ja maaseutu, Ruuhka-Suomi ja harvaanasuttu Suomi, keskus ja periferia. Alue- ja koheesiopolitiikan avulla valtio ja Euroopan unioni ovat pyrkineet tasaamaan alueitten välisiä kehityseroja ja samalla varmentamaan, että yhteisiksi määritellyt tavoitteet saavutetaan. Yleinen ilmasto- ja luontopolitiikka hakevat omalta osaltaan tätä tasapainoa.

Perifeerisyyden käsite on Andrew Fischerin (2015, 700–701) mukaan kehittynyt 1940–50-lukujen taitteessa aluekehitystutkimuksessa tarpeesta tarkastella alueiden jakautumista kehittyneisiin tai teollistuneisiin maihin ja kehitysmaihiin, minkä pohjalta myöhemmin kehittyi myös jaottelu *periferioihin* ja *keskuksiin*. Tämä jako ei ole Fischerin mukaan niinkään maantieteellinen, vaan kuvaa pikemminkin alueiden rakenteellista maailmantalouteen integroitumisen kehitystä ja teknologian ja teollisuuden alueellista leviämistä.

Globaali markkinatalous ja suuryritysten dominanssi luonnonvaroihin ja niiden tuotantoon on johtanut Fischerin (mt., 714–716) mukaan alueiden voimakkaaseen eriytymiseen ja luonnonvaroiltaan rikkaiden alueiden pakkoalistamiseen periferioiksi, joiden tehtävänä on edistää ja ylläpitää niitä alistavien ja niistä itselleen hyötyjä lypsävien taloudellista valtaa pitävien keskustusten kehitystä ja hyvinvointia. Tämä on johtanut siihen rakenteelliseen ilmiöön, että luonnonvaroiltaan erityisen rikkaat alueet ovat monesti taloudellisesti köyhiä ja vailla omaa päätäntävaltaa samalla, kun taloudellisen pääoman lisäksi myös korkean osaamisen ja luovuuden kaltainen inhimillinen pääoma keskittyy keskuksiin.

Alkutuotantoalueen asema ongelmiana

Vaikka Fischer tarkasteleekin lähinnä kehitysmaiden ja rikkaiden länsimaiden välistä jaottelua, on samansuuntaista ilmiötä havaittavissa myös maakohtaisesti taantuvan luonnonvaramaaseudun ja osaamisen ja luovuuden ympärille rakentuvien kasvukeskusten välillä. Suomessa periferiat on mielletty erityisesti alkutuotannon alueiksi, joille on historiallisesti ollut tyypillistä valtion voimakas ohjaus niiden luonnonvarojen käyttöön liittyen toisaalta kansakunnan vaurauden turvatakseen, toisaalta myöhemmin myös arvokkaat luonto- ja kulttuurimaisemat säilyttääkseen (Rannikko & Salmi 2018, 638). Halonen ja kumppanit (2022, 2) määrittelevät metsäperiferiaksi alueen, jonka taloudellinen kehitys on erittäin riippuvainen alueella sijaitsevien luonnonvarojen käytöstä ja ulkoisista yhteyksistä markkinoihin ja luonnonvarojen hallinnointiin.

Vaikka alueiden luokittelu periferioiksi ja keskuksiksi ei ole nykymaailmassa enää aivan suoraviivaista eikä aina kovin relevanttiakaan, on tämän jaottelun jatkaminen Fischerin (2015, 700–704) mukaan voimallinen keino ylläpitää alueiden välisiä roolituksia ja valtasuhteita, tuottaa toiseutta ja ylläpitää tiettyjen alueiden jälkeensä jääneisyyttä ja alistaisuutta. STRN:n (*The Sustainability Transitions Research Network*) mukaan yhteiskunnalliset siirtymät voivat uusintaa rakenteellisia roolituksia ja valtasuhteita: rakenteellisiin siirtymiin liittyy yleensä kilpailevia intressejä ja näkemyksiä halutusta kehityssuunnasta myös erilaisten alueiden ja niiden instituutioiden välillä ja sisällä, jolloin ne instituutiot ja toimijat, joilla jo ennestään on valtaa, pyrkivät uusintamaan valta-asemaansa ja puolustamaan jo saavutettuja etujaan ja vastustamaan näitä uhkaavaa muutosta (Köhler ym. 2019, 6–7, 14).

Aluepolitiikassa vihreään siirtymään on Suomessakin liitetty runsaasti kasvutavoitteita ja kasvuodotuksia, jotka aluekehityselimissä usein nähdään edellytyksenä periferioiden olemassaolon turvaamiselle ja tulevaisuudenkehitykselle (Halonen 2022). Koska kestävyysmurroksen keinot ja rakenteet säädetään kuitenkin ulkoapäin, rajoittaa tämä periferioiden vaikutusmahdollisuuksia niihin, ja rakenteellinen vallan puute lisää niiden haavoittuvuutta ja riippuvuutta ulkoisista tukirakenteista. Lisäksi periferioissa tuotetuilla resursseilla on taipumusta valua periferioista pois niin, että luonnonvarojen arvonnäkökohta tapahtuu periferioiden ulkopuolella. Samalla periferioiden perushaasteet säilyvät, kuten kyvyttömyys haalia riittävää osaamista, ja infran, investointien ja innovaatioiden kaltaisten elinvoiman kannalta kriittisten tekijöiden ja niihin kohdentuvan rahoituksen puute. Nämä perus-

haasteet voivat jättää periferiat osattomiksi vihreän siirtymän alueellisista hyödyistä ja syventää niiden asemaa pelkkänä resurssien tuotannon alueena. (Munro 2019, 453–454; Halonen 2022, 128–130.)

Luonnonvaroihin liittyvän kansainvälisen kilpailun kiihtymisen ja alkutuotannon voimakkaan kasvuhakuisuuden myötä Itä-Suomen metsäperiferioiden aseman resurssi-periferiana onkin havaittu jopa entisestään korostuneen ”superproduktivistisena” tuotantoalueena, jota kansainvälisten suuryritysten kasvutavoitteet määrittelevät jopa paikallisväestöjen elinolojen ja toimeentulon kustannuksella (Rannikko & Salmi 2018). Samalla luonnonvaraperiferioissa elävien asukkaiden omat hyödyt ja intressit sekä paikallisen elinkeinorakenteen kehitys saatetaan kokea uhatuiksi vihreän siirtymän myötä (Halonen ym. 2022, 9–10).

Ilmo Massa (1994, 205) puhui ekologisesta kolonialismista viitatessaan teollistamisohjelmaan, joka tähtäsi Lapin luonnonvarojen voimaperäiseen hyödyntämiseen. Ekologinen kolonialismi ilmenee pohjoisten resurssi-periferioiden luonnonvarojen ylikäytön yhteydessä esimerkiksi vihreän siirtymän tarpeisiin tähtäävässä biomassatuotannossa ja kaivannaisteollisuudessa (Sörlin 2022). Biotalouskasvupyrkimysten myötä tehostettu metsätalous, sitä tukevat metsäsektorin TKI-rahoitusmekanismit ja vihreän teknologian vaatimien fossiilisten kaivannaism mineraalien laajamittainen valtiojohtoinen tutkimus- ja markkinointitoiminta sekä kansainvälinen yritystoiminta synnyttävät alueiden uskolonialismia, joka voidaan nähdä jatkumona valtion harjoittamalle ekologiselle kolonisaatiolle. Vihreän siirtymän varjolla ekologinen uskolonialismi vähentää jo heikennettyjen periferioiden itsemääräämisoikeutta edelleen.

Kapeasti tulkittuna vihreässä siirtymässä kyse on yhteiskunnan toimintaa ja taloutta pyörittävien teknis-taloudellisten ratkaisujen muuttamisesta ekologisemmaksi. Vihreään siirtymään liitetty biotaloushypetyks, tai biotalouden kasvun markkinointi kestävyysevajeen ratkaisuna, voi uusintaa tai jopa syventää perinteistä alueiden välistä roolitusta ja periferioiden asemaa keskusten kasvua ruokkivana raaka-aineiden alkutuotantoalueena. Samalla se voi näyttäytyä paikallisesti lähes identtisenä aiempien periferioihin kohdistuneiden luonnonvarapolitiikkojen kanssa. On olemassa riski, että kestävyysmurroksen sosiaalinen oikeudenmukaisuus samaistetaan tällöin pelkkään alkutuotantoon liittyvän taloudellisen toiminnan tarjoamiin työpaikkoihin maaseudulla samalla, kun sen vaikutukset esimerkiksi elinkeinorakenteen monipuolistamisen edellytyksiin, paikalliskulttuurin elinvoimaisuuteen ja alueiden houkuttelevuuteen uusien innovaatioiden ja sosiaalisen pääoman ympäristönä jäävät vaille huomiota. Kestävyysmurroksen tiivis retorinen sitominen biotalouden kasvuun vihreänä siirtymänä saattaa pahimmillaan toimia vain entistä intensiivisemmän luonnonvarojen käytön viherpesuna, jolle haetaan alueellista hyväksyttävyyttä sen sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen samaistetuilla aluetaloudellisilla hyödyillä.

Keskuslähtöinen kestävyuden määrittely ja mittaaminen ongelmana

Kestävyuden keskuslähtöinen yleinen määrittely voi olla syrjäseutujen näkökulmasta ongelmallista. Rinne ja kumppanit (2013) ovat kritisoineet kestävyuden mittaamista siitä, että vaikka käsitys kestävyydestä on keskittynyt hyvinvoinnin käsitteen ympärille, ja hyvinvointia arvioimaan pyrkiviä mittareita on kehitetty runsaasti, on nämä mittarit laadittu lähinnä hyvin kapean erityisasiantuntijaryhmän toimesta. Tämä voi heidän mukaansa kaventaa käsitystä kestävyydestä ja hyvinvoinnista ja jättää esimerkiksi syrjäseutujen näkökulmasta keskeisiä hyvinvointiin liittyviä ulottuvuuksia arviointikriteereiden ulkopuolelle. Lisäksi käytettyjen mittareiden tosiasiallisten, erilaisia alueita eri tavoin kohtelevien vaikutusten arviointi on aiemmin ollut puutteellista. (Rinne ym. 2013.)

Kestävyuden ja hyvinvoinnin mittaamiseksi laaditut kvantitatiiviset mittarit eivät välttämättä esimerkiksi pysty arvioimaan koettua elämänlaatua, mikä on havaittu syrjäseuduilla elämisen kestävyyttä tarkastelevissa laadullisissa tutkimuksissa (esim. Vaishar &

Št'astná 2019). Vaikka alue olisi talouden mittareilla alikehittynyt, voivat alueen asukkaat silti olla elämänsä tyytyväisiä mittareilla näkymättömien ekologisten, sosiaalisten ja elinkustannuksiin liittyvien tekijöiden valossa. Myös alueiden elinvoimaan liittyvässä tutkimuksessa on ongelmaksi havaittu se, että elinvoimaa arvioidaan usein pelkillä numeerisilla aluetalouden kehityksen sen hetkistä tilaa mittaavilla indikaattoreilla (Salmivuori 2022). Ne jättävät huomiotta numeroiden takaa löytyvät ja niiden tulevaisuuden kehitykseen vaikuttavat lukuisat laadulliset, alueen sosiaalisiiin, kulttuurisiin ja fyysisiin erityispiirteisiin ja yhteyksiin liittyvät tekijät, joista alueen vetovoimaisuus ja jatkuvuus elämisen ja toimimisen ympäristönä osaltaan muodostuu.

Koska kriteerit ja määritelmät kestävyydelle asetetaan keskuksista käsin, ovat kriteerit usein sellaisia, ettei periferioilla ole mahdollisuuttakaan täyttää niitä (Häyrynen & Hämeenaho 2020): vähähiilisyttä korostavat kriteerit eivät huomioi fyysisen ympäristön asettamia realiteetteja, kuten syrjäseuduilla liikkumisen hiilijalanjälkeä kasvattavia pitkiä välimatkoja. Ne eivät myöskään huomioi vallitsevia luonnonoloja, jotka esimerkiksi Itä-Suomessa ovat ohjanneet maanviljelyä keskittymään ilmastopäästöjen osalta epäkestäväksi luokiteltuun karjatalouteen kestävämmäksi luokitellun, mutta samalla alueen luonnonoloihin huonommin soveltuvan ja riskialttuimman viljantuotannon sijaan (Kuhmonen & Siltaoja 2022, 344). Yhteiskunnan infrastruktuuriverkostojen reunoilla sijaitsevilla alueilla kestävyuden kriteereiden suppeus voi korostua esimerkiksi huoltovarmuuteen liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi puun poltto energiaksi on määritelty epäkestäväksi puun polttamisesta vapautuvien pienhiukkaspäästöjen ja hiilidioksidin takia, vaikka syrjäseuduilla puunpoltto lisää energiaomavaraisuutta ja poikkeustilanteiden resilienssiä esimerkiksi pitkien sähkökatkojen aikana ja voi olla siten kokonaiskestävämpi energiantuotantomuoto kuin keskitetty sähkön- ja lämmöntuotanto.

Syrjäseuduilla on myös havaittu olevan taipumusta laahata perässä esimerkiksi vähähiilisyteen liittyvässä teknologiassa, eli kaikilla alueilla ei välttämättä ole lähtökohtaisesti samanlaisia edellytyksiä ja resursseja uusien teknologioiden käyttöönotossa ja siten kestävyyskriteereiden täyttämässä (Golubchikova & O'Sullivan 2020). Alueen kapea elinkeinorakenne ja korkea riippuvuus jostakin tietystä elinkeinosektorista voi heikentää alueen edellytyksiä ja nopeutta sopeutua kestävyysmurrokseen, koska esimerkiksi vähähiilisyteen siirtymiseen liittyvät suhteelliset kustannukset ja yhteiskunnalliset ja alueelliset edellytykset voivat vaihdella hyvin paljon myös eri sektoreiden välillä (Geels ym. 2017, 475–476).

Yhtenäisten standardien ja paikallisyhteisöjen erilaisuuksien tuottamat ristiriidat tekevät yleisestä ympäristöpolitiikasta aiempaa fragmentarisempaa (Eriksen 2017, 152). Kestävyys siirtymän tutkijat ovatkin pitkään kaivanneet lisätutkimusta kansainvälisten ympäristöstrategioiden omaksumisesta erilaisissa sosiokulttuurisissa konteksteissa (mm. Coenen & Truffer 2012; Stephenson 2018).

Ongelmana perifeerisyyden vaikutus ympäristöasenteisiin

Koska ympäristökysymykset voivat olla laajoja, monimutkaisia ja uhkaavia, voi yksilöiden olla vaikeaa ymmärtää niitä ja niiden eri yhteyksiä omaan elämäänsä ja toimintaansa, minkä seurauksena he herkästi hakevat käyttäytymismallia vaikeissa asioissa omasta sosiaalisesta toimintaympäristöstään. Mikäli vallitseva asenne siinä sosiaalisessa ryhmässä, johon yksilö itsensä identifioi, on välinpitämätön suhtautuminen ympäristökysymyksiin tai ongelmien olemassaolon kiistäminen, rajoittaa se yksilöiden kykyä ja edellytyksiä havaita ongelmia ja reagoida niihin. (Swim & Bloodhart 2018; Clayton 2020.)

Joidenkin alueiden asemoituminen syrjäseuduiksi, ”ulkopuolisiksi” ja vailla vaikutusmahdollisuuksia oleviksi voi lisätä alueen asukkaiden henkistä etäisyyttä suuriin yhteiskunnallisiin kysymyksiin (Häyrynen & Hämeenaho 2020, 4–5). Kriittinen suhtautuminen ympäristöongelmien todenperäisyyttä ja kestävyysmurroksen tarpeellisuutta kohtaan voi olla periferioissa verrattain yleistä myös siksi, että riippuvuus luonnonvarojen käytöstä

on näillä alueilla suurta. Samalla joustavuus esimerkiksi elinkeinorakenteen ja toimeentulomahdollisuuksien suhteen nopeissa muutostilanteissa voi olla samoilla alueilla heikkoa. Tällöin luonnonvarojen käyttöön liittyvät muutokset voivat tuntua erityisen uhkaavilta, ja ympäristön kestävyteen liittyvät kysymykset vaikuttavat etäisiltä tai vähemmän tärkeiltä periferioista käsin tarkasteltuna (esim. Ratner ym. 2013).

Yksilöiden luontosuhde vaikuttaa myös siihen millainen luontosuhde yhteisössä on hallitseva ja asettaa yhteisön normin. Toisaalta jokin tietty luontosuhde voidaan kokea jäävän marginaaliin tai katveeseen tai se voidaan kokea haitalliseksi esimerkiksi alueen taloudellisten tai yhteisöllisten pyrkimysten kannalta. Luontosuhde käsitteenä voidaan myös kokea vieraana, jos sen nähdään lähtökohtaisesti asettavan ihmisen ja luonnon dikotomisesti erillissuhteeseen toisiinsa nähden (Salminen 2021, 61). Luontosuhteiden moninaisuus tarkoittaa, että paikallisten epäoikeudenmukaisuuksien tunnistamista kehystävältä paikka-kuvalta (*place-framing*, Weller 2019) edellytetään kykyä hahmottaa ihmisten luontokäsityksiä myös perinteisten maankäyttö- ja omistussuhteiden ulkopuolelta. Periferioissa maankäyttö jakautuu paikallisten tai alkuperäisväestön luonnonkäyttöön yksityismailla ja valtionmailla sekä tuotantotaloudelliseen käyttöön esimerkiksi metsätalouden, kaivannaisteollisuuden ja turvetuotannon tarpeisiin.

Keskus–periferia-jaottelu on paitsi materiaallinen myös kulttuurinen prosessi, joka tapahtuu ihmisten mielissä ja pohjautuu alueellisiin erittelyihin ja määrittelyihin todellisten tai kuviteltujen ominaisuuksien ja suhteiden perusteella (Häyrynen & Hämeenaho 2020, 4). Keskus–periferia-mentaliteettia on jäljitetty esimerkiksi tiettyihin elämäntilanteisiin, kuten liikkuvuus, resurssien hyödyntäminen ja kulutus (Wollin Elhouar 2014) ja se liittyy vahvasti edellä mainittuun ympäristömielikuvien eroihin. Samalla mentaliteetti kytkeytyy ihmisten muihin yhteiskunnallisiin asemiin, myös marginaalisuuden ja huono-osaisuuden kokemuksiin.

Mielikuvat siitä, mikä on ympäristölle hyväksi, vaihtelevat alueittain riippuen esimerkiksi elinkeinotraditiosta tai alueen historiallisesta roolista valtion aluepolitiikassa. Ongelmaksi muodostuu, että historiassa tapahtuneet kehitysvaiheet, maanomistuksen jakautuminen, teollisuuden jättämät jäljet ja niin edelleen eivät millään tavoin ole tapahtuneet suhteessa nykyisiin ympäristöongelmiin. Siksi paikan kautta suodattuvissa epäoikeudenmukaisuuden kokemuksissa nivoutuvat nykytilan lisäksi sekä menneet että odotettavissa olevat kokemukset.

Osallisten tunnistaminen tunnustavan oikeudenmukaisuuden ongelmana

Koska sekä ympäristöongelmat että niiden ratkaisemiseen tähtäävät toimet kohdistuvat epätasaisesti eri alueille ja väestönsiin, liittyy niihin riski yhteiskunnallisen epätasaisuuden ja yhteiskunnassa ennestään vallitsevien sosiaalisten jaottelujen ja konfliktien syvenemisestä. Ympäristökriisi ja kestävyysmurros lisäävät esimerkiksi epävarmuutta ja pelkoa työpaikkojen menetyksestä, mikä voi toimia polttoaineena yhteiskunnan polarisaatiolle heikentäen siirtymän sosiaalista oikeutusta (Ciplet & Harrison 2020, 451–452). Oikeudenmukaisen siirtymän käsite (*just transition*) on alun perin syntynyt tämän ilmiön seurauksena perustuen koettuun tarpeeseen puolustaa siirtymätilanteessa teollisuuden työntekijöiden oikeuksia ja huoleen ympäristönsuojelun negatiivisista vaikutuksista teollisuuden työpaikkoihin (Krawchenko & Gordon 2021, 14). Vaikka käsite on sittemmin laajentunut yleisemmin yhteiskunnallisiin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiin, kuten rakenteelliseen epätasa-arvoon, ovat työpaikat ja kansalaisten toimeentulomahdollisuudet säilyttäneet asemansa oikeudenmukaisuuskeskustelun ytimessä (Ciplet & Harrison 2020, 435–438).

Maan ja luonnon käyttöön liittyvät, keskenään ristiriitaisetkin paineet syrjäseuduilla sekä paikallisten toimintaa rajoittavat poliittiset ohjaukset ja yritysten yli-paikallinen valta nostattavat usein vastarintaa kestävyysmurrosta ja sitä edistäviä ulko-

puolisiksi koettuja toimijoita kohtaan. Murrokseen liittyvät uhkakuvat taas toimivat käyttö-materiaalina erilaisten poliittisten agendojen edistämiseksi. Nuo uhkakuvat voivat perustua todellisiin konkreettisiin ughiin, kuten talouskasvun heikkenemiseen, elinkustannusten nousuun ja koettuun itsemääräämisvallan vähenemiseen. Samalla uhkakuvat voivat olla myös epämääräisempiä ja kietoutua tulevaisuuden epävarmuuteen ja uhkaavilta näyttäytyviin ulkoisten toimijoiden ja rakenteiden nostattamiin tuntemuksiin.

Siksi reilua siirtymää ei tulisi nähdä vain mekaanisena tulonsiirtomekanismina, joka käsittelee erityisesti jako-oikeudenmukaisuuden (*distributional justice*) ja menettelytapoihin liittyvän oikeudenmukaisuuden (*procedural justice*) kysymyksiä (Whyte 2017; Krawchenko & Gordon 2021). Viime aikoina yhä tärkeämmäksi on noussut osallisten tunnustukseen perustuva oikeudenmukaisuus (*recognition-based justice*). Siinä keskitytään eri ryhmien tunnustamiseen, väärään tunnustamiseen ja tunnustamatta jättämiseen ympäristötoimien vaikutusten ja niiden kompensoinnin tapauksissa (Williams & Doyon 2019, 147–150). Oikeudenmukaisuuden aspektien laajenemisen odotetaan edistävän paikallista konsensusta ja vahvistavan paikallista vastuunkantoa. Epäoikeudenmukaisuuden tunnustaminen edellyttää epäoikeudenmukaisuutta kokevan ryhmän ja sen yhteisöön kytkeytymisen tapojen *tunnistamista*. Tunnistuksen problematiikka on monitasoista esimerkiksi alueellisten skaalojen yhteisvaikutuksesta johtuen. Osallisten roolit vaihtelevat alueellisesti ja siksi siirtymätutkimus kaipaa herkempää kulttuurista analyysiä siitä, miten (epä)oikeudenmukaisuus ilmenee sekä miten sitä tuotetaan ja kehystetään eri tasoilla. Se liittyy ”normalisoituneeseen” syrjintään tai unohdukseen esimerkiksi iän, sukupuolen, sosioekonomisen aseman, koulutuksen tai etnisen, uskonnollisen tai muun sosiokulttuurisen taustan perusteella. Tässä problematiikkaa lähestytään sosiokulttuurisen *ryhmäidentiteetin* näkökulmasta.

Ryhmäidentiteetit on totuttu jakamaan muun muassa edellä mainittuihin sosiokulttuurisiin taustoihin liittyvien tai liitettyjen piirteiden mukaan. Yksilöt omaksuvat ja valikoivat erilaisia identiteetti-*piirteitä* ja saattavat niitä pyrkiä myös muokkaamaan. Tällä tavoin he ylläpitävät ja kehittävät kulttuurista itseymmärrystään, jossa määritellään muun muassa sitä, kuka tai mikä kuuluu ryhmän piiriin (Thompson ym. 2018; Hall 2021). Ryhmäidentiteetti sisältää käsityksiä ryhmän jakamista todellisista tai kuvitelluista *piirteistä*, historiallisista kokemuksista, luontosuhteesta, arvoista ja uhkista. Kollektiivisina omakuvina identiteetit ovat tunnistimia sekä ryhmän jäsenille että ulkopuolisille. Kulttuurin yleisenä *piirteenä* on, että yhteisö pyrkii tekemään identiteettinsä ja siihen liittyvät epäoikeudenmukaisuuden painotukset tunnistettaviksi. Tunnistautumisen tapojen kautta tutkimuksessa päästään havainnoimaan sitä, miten vaikkapa muutoksiin liittyvät haasteet ryhmässä koetaan ja samalla sitä, miten nämä kokemukset yhteiskunnassa laajemmin tunnistetaan.

Tavallisesti ihmisillä on useampia identiteettejä, joista yhdet painottuvat toisia enemmän eri tilanteissa ja elämänvaiheissa. Alue on perinteisesti yksi identiteetin muotoutumisperuste sekä samalla identiteettipolitiikan ja -hierarkian solmukohta (mm. Paasi 2003). Globaalin tai eurooppalaisen kulttuurin yleinen pluralismi ei siirry sellaisenaan alueille, vaan ryhmäidentiteettien suhteet ja järjestys saavat erilaisia muotoja alueellisesti (mm. Eriksen 2017). Joillekin ihmisille itse paikka – kotiseutu – voi olla muut sosiokulttuuriset ulottuvuudet ylittävä identiteettisidos. Paikka voi yhdistää ja mobilisoida yksilöitä tavanomaisesti vastakkaisistakin leireistä (esim. työntekijät ja työnantajat) yhteisten tavoitteiden taakse. Paikkakiintymys perustuu sekä käytännöllisiin että emotionaalisiin siteisiin. Käytännön siteitä ovat esimerkiksi työpaikka, yhdyskuntarakenteet ja ekologinen ympäristö. Emotionaaliset siteet syntyvät tuttuudesta ja yhteenkuuluvuuden tunteesta, joka motivoi yksilöitä huolehtimaan tietystä paikasta ja paikallisesta yhteisöstä (Devine-Wright, 2013). Paikkakiintymys saattaa muistuttaa urheilukannustamista, mutta on usein tätä syvällisempäkin yhteisten arvojen ja tavoitteiden puolustamista. Alueen historia, murre ja luonnonympäristö luovat kyllä jaettua kuvaa alueella elävien välille, mutta samalla jaettu kuva on jatkuvan rakentamisen, kamppailun ja hallinnan kohde. Luontosuhde ja ympäristön hyödyntäminen ovat tällaisen omakuvan rakentamisen perusyyttä.

Paikallisiin resursseihin liittyvät yhteiskunnan eri tasojen väliset jännitteet voivat ruokkia paikallista ryhmäidentiteettiä (Ratner ym. 2013, 200), kun saman sosiaalisen identiteetin taakse itsensä identifioivat tahot ryhtymään puolustautumaan koettua epäoikeudenmukaisuutta vastaan. Kuitenkin näkemuserot kaupunkikeskustojen viheralueista (Mokka 2018) syrjäalueiden suurpetoihin (Kaakinen ym. 2019; Pellikka & Hiedanpää 2020) osoittavat, että alueyhteisötkin ovat polarisoituneita. Asetelmaa vahvistaa paikallismedian ja etenkin sosiaalisen median puhekulttuuri (esim. Albrecht & Åkerman 2016). Vaikka julkisen keskustelun ja mediaotsikoiden perusteella voisi toisin päätellä, paikalliset yhteisöt eivät muodosta yksimielisiä monoliittejä. Niinpä kestävyys siirtymä ja sen tuottamat muutospaineet luonnonkäyttöön syventävät paitsi alueiden ja yhteiskunnan eri tasojen myös paikallisryhmien välisiä jaotteluita ja konflikteja (Ratner ym. 2013; Häyrynen & Hämeenaho 2020).

Gürtlerin ja Herbergin mukaan (2021, 7) alueilla syntyvä moraalinen ristiveto tulee näkyviin esimerkiksi tiettyjen alueellisten toimijoiden kaksisuuntaisena viestintänä: sisäisesti tunnustetaan alueyhteisön jakolinjat, mutta ulospäin perätään yksinäisyyttä ja sisäiset erot häivyttävää ”ylialueellista” oikeudenmukaisuutta esimerkiksi alueelle tärkeän luonnonvarateollisuuden nimissä (ks. myös Bodwitch ym. 2022, 9). Syrjäseutujen edustajina esiintyvien äänekäs ympäristönsuojeluhankkeiden vastustaminen ja luonnonvarojen intensiivisen käytön puolustaminen synnyttävät julkisuudessa kuvan yhtenäisestä rintamasta, vaikka paikalliset mielipiteet olisivat kirjavia (esim. Kutal ym. 2018; Rannikko 2020). Olennaista on lopulta se, kuka pääsee tuottamaan yhteisesti jaettua näkemystä ja puhumaan yhteisön nimissä, ja kenen ääni jää syystä tai toisesta varjoon.

Normalisoitunut syrjintä määrittää esimerkiksi alueellisesti normaaleja ja epänormaaleja taipumuksia (esim. Schlosberg 2007). Se on osa *kulttuurista dominanssia*, joka tarkoittaa yhteisön itseymmärryksen hallintaa ja toimii paitsi julkis-institutionaalisesti myös epämuodollisissa yhteyksissä (Williams 1973). Kulttuurisen itseymmärryksen rakenne ei perustu vain faktoihin vaan tunteenomaisiin käsityksiin. Siksi kulttuurinen dominanssi pohjautuu tunnerakenteisiin, valikoivaan historiaan ja valikoivaan tulkintaan vaikkapa luonnon roolista taloudessa (mt.). Se tuottaa joidenkin ryhmien näkymättömyyttä – kuten alkupe- räisväestöt kolonialismin ja naiset sukupuolittuneissa kertomusperinteissä. Ihmiset kyllä saatetaan tiedostaa yhteisön jäseninä ja läsnäolevina, mutta heidän tarpeensa ovat heikosti tunnustettuja.

Reilun siirtymän kannalta on olennaista, että kulttuurinen dominanssi ohjaa tunnistuksen hierarkiaa eli sitä, kenen kokema epäoikeudenmukaisuus ansaitsee tunnustuksen. Kenen ääni lopulta ratkaisee ”alueyhteisön” arvot tai alueellisen näkökulman elinkeinopolitiikkaan? Kuka alueella elävä jää tämän määrittelyn ulkopuolelle? Kysymyksessä ei ole äänestystulos vaan erilaisissa julkisissa ja yksityisissä tiloissa käytävä kamppailu, liittoutuminen ja neuvottelu ympäristöön liittyvien huolien ja intressien tärkeysjärjestyksestä (Swim & Bloodhart 2018, 481–486).

Tässä artikkelissa syrjäinen alue toimii yleisen tunnistamattomuuden eri muodot yhdistävänä – *intersektionaalisena* – solmukohtana ja tarkastelukehysenä. Näkemys yhdestä alueellisesta tarpeesta siis yhtenäistää ja hioo pois moninaisuutta. Myös ulkopuoliset tahot, kuten valtion tai Euroopan unionin viranomaiset, päätyvät alueellisia kulttuureja käsitellessään yleensä operoimaan kaikkein näkyvimpien ja äänekkäimpien historiallisesti kehittyneiden ja sosiaalisesti tunnustettujen kulttuurimuodostumien kanssa (Weller 2019, 299–300). Se tarkoittaa tunnistamisprosessin kiinnittymistä yhteisöä valmiiksi hallitsevaan sosiaaliseen normiin ja sen mukaisiin näkemyksiin kulttuurisista eroista ja poikkeamista koskien vaikkapa maakunnallisia luonnonkäytön perinteitä ja niiden suhdetta kestävyysmurrokseen.

Tunnistamisen näkökulmasta on tärkeää tiedostaa, että alueyhteisössä vaikuttaa hallitsevan ryhmäidentiteetin lisäksi aina myös muita identiteettejä, jotka voivat olla valtaviiran ulkopuolisia, vaihtoehtoisia, haastavia ja alistettuja. Vaikka tunnistamattomat tai

”näkyvät” eivät yleensä ole kovin yhtenäinen joukko, tutkimukset osoittavat, että tunnistamattomat piirteet kasautuvat helposti yksille ja samoille väestöryhmille samalla, kun siirtymien oikeudenmukaisuuden tutkijat ovat kiinnostuneita ennakkokäsityksiään vastaavista ”alkuperäisistä” ryhmistä (Schlosberg 2007; Boillat & Berges 2013; Whyte 2017). Kysymys on usein erilaisten sosioekonomisten, kulttuuristen ja ympäristöoloihin liittyvien syrjäytymispiirteiden yhteenkietoutumisesta (Gürtler & Herberg 2021). Kun mitä moninaisimmat epäoikeudenmukaisuuden tunteet kytkeytyvät toistensa kanssa, ne saattavat alkaa palvella poliittisia tarkoitusperiä, joilla on vähän tekemistä alkuperäisten kysymysten, kuten kestävyysmurroksen perussyiden kanssa.

Alueen kulttuurisen dominanssin saavuttaminen edellyttää toimijoilta sellaista asemaa alueyhteisössä, että he saavat äänensä kuuluviin. Tämän takia alueen kulttuurista dominanssia hallitsevat esimerkiksi paikalliset poliitikot ja yritysjohtajat, paikallinen media ja kulttuuriset ”alueaktivistit” (Paasi 2003). Demokraattisissa oloissa kulttuurinen dominanssi ei perustu suoraan, pakottavaan vallankäyttöön vaan johtavan ryhmän on hankittava ainakin ratkaisevien väestönosien suostumus kehittämälleen suunnalle (Williams 1973). Se tapahtuu esimerkiksi kyseenalaistamalla ympäristötoimia, jotka eivät noudata valikoituja perinteisiä toimintatapoja.

Sekä syrjäinen sijainti että vahva elinkeinojen luontoyhteys ohjaavat merkittävästi paikan kulttuurista dominanssia ja samalla ”yhteiseksi miellettyä” reaktiota erilaisiin ympäristötoimiin. Erityisesti työväenluokkaan itsensä identifioivilla yhteiskunnan jäsenillä on havaittu eri puolilla maailmaa olevan taipumusta kyseenalaistaa ympäristönsuojelun välttämättömyyttä ja pitää esimerkiksi valtion ympäristönsuojelupyrkimyksiä ”eliitin” hankkeena ja uutena keinona kyykyttää taloudellisesti jo valmiiksi ahtaalla olevia kansalaisia (Schlosberg 2007; Clayton 2020). Suomessa tämä kytkeytyy usein lisäksi myös vahvaan yksityismaanomistukseen ja maankäyttöoikeuksien puolustamiseen. Ympäristöongelmien kiistämisessä ja ympäristönsuojeluhankkeiden vastustamisessa onkin Claytonin (2020) mukaan kyse pikemminkin luokkakapinoinnista valtaa pitävää ”eliittiä” vastaan kuin kansalaisten todellisista arvoista ja uskomuksista. Alueen sisäisten toimijoiden sijaan vastustus suuntautuu usein alueen ulkopuoliseen ”eliittiin”, josta käytetään abstrakteja ilmaisuja, kuten ”etelä” tai ”valtamedia”. Näillä korostetaan alueyhteisön sisäistä samankaltaisuutta ja torjutaan sellaisia alueen sisäisiä ryhmiä, joiden tulkitaan omaksuvan identiteettinsä alueen ulkopuolelta.

Populistiseksi kuvattujen puolueiden vaalimenestyksen taustalla on Euroopassa osoitettu olevan osin EU-vastainen tai antisysteeminen äänestäminen, jonka pohjalla on kahtiajako meihin ja muihin (Dijkstra ym. 2020): muutos koetaan uhkana, ja uhan lisäämään epävarmuuteen haetaan syntipukkia luomalla viholliskuvia ulkopuolisiksi koetuista, uhkaan liitetystä toimijoista. Tällaisia ovat tyypillisesti esimerkiksi Euroopan unioni ja maahanmuuttajat (mt.). Muutosvastaisuuden ja antisysteemisen äänestämisen taustalta löytyy lukuisia sosiaalisia tekijöitä. Tilastojen valossa väestön korkeampi ikä, alhaisempi koulutustaso, matalampi toimeentulo, työttömyys sekä alueellinen epätasa-arvoisuus ja syrjäisyys ovat yhteydessä EU-vastaiseen äänestämiseen (Dijkstra ym. 2020). Kuitenkin Dijkstra ja kumppanit (2020) osoittavat, että hyvinvoivilla alueilla EU-vastaisten puolueiden suosion kasvu johtuisi erityisesti taloudellisen kasvun heikkenemisestä ja teollisuuden hiipumisesta. Samalla heidän mukaansa EU-vastainen äänestäminen olisi harvinaisempaa väestökadon ja lisääntyvän työttömyyden alueilla.

Kulttuurinen dominanssi ei ole ikuinen. Yhteisöt muuttuvat ajassa sekä sisäisesti että ulkoiselta imagoiltaan. Globalisaatio ja digitalisaatio ovat heikentäneet välittömien paikkakokemusten roolia ihmisten arjessa. Thomas Eriksenin mukaan (2017, 148) nykyihmiset ovat menettäneet ekologista tietoisuuttaan, joka on syntynyt menneisyyden intensiivisemmässä vuorovaikutuksessa luontoon ja ympäristöön. Toisaalta uusilla sukupolvilla on koulutuksen ansiosta kovin erilainen tietopohja käsitellä laajempia ympäristökysymyksiä (Häyrynen ym. 2021). Kulttuurisesta murroksesta kertoo se, että vapauden ajaa yksityisautoa rinnalle on tullut vapaus elää meluttomassa ja saastumattomassa ympäristössä

(Howell 2014; Newman ym. 2018). Tällaiset murrokset ohjaavat alueitten kulttuurisia asetelmia ja niiden reaktioita ympäristöpoliittisiin ohjauspyrkimyksiin. Tunnistamisen syventäminen ja sen esteiden paljastaminen voi antaa välineitä kyseenalaistaa erilaisia kulttuurisia dominansseja ja mukauttamisia (Sikor ym. 2014).

Periferiastrategiat

Tutkimuskirjallisuuden perusteella perifeerisyyteen ja oikeudenmukaisuuteen murros-tilanteessa liittyy moninaisia haasteita ja tulkintoja, jotka tuottavat erilaisia alueellisia reaktioita. Perinteisen diffusionistisen näkökulman mukaan keskuksen menestys säteilee alueille hyvää ja periferioiden pitää tukea keskuksen menestystä tai niistä tulee kehityksen ankkureita (Keating ym. 2004). Alueilla on monista eri syistä erilaiset valmiudet tukea keskuksen mallia, mikä tuottaa vaihtelevia periferiamalleja. Ideaalityypiset mallit ohjaavat epäoikeudenmukaisuuden tulkintoja poliittisessa kontekstissaan, joissa painottuvat vaihtelevasti esimerkiksi populistinen uhriutumisen, kilpailukyvyttöisyys ja alueen omaehtoisuus (tai -varaisuus). Siksi ne edellyttävät erilaisia paikkakehystyksiä tunnustavan oikeudenmukaisuuden tarpeisiin. Kuten edellisestä luvusta kävi ilmi, se kulttuurisideologinen kehys, jonka kautta paikalliset tulkitsevat keskuksen ehdottamia tai tarjoamia ideoita, sisältää syvällisiä tiedollisia ja moraalisia ennakkochoitoja.

Tutkimuskirjallisuudesta tunnistettujen yhteiskunnallisen murroksen tuottamien reaktioiden ja sopeutumiskeinojen perusteella tunnistimme ja määrittelimme neljä erilaista periferiastrategiaa, jotka kuvastavat sitä, miten alueet asemoivat itseään ja pyrkivät sopeutumaan murrokseen sekä luomaan itselleen roolia ja identiteettiä tuossa muutosprosessissa. Näiden eri strategioiden olennaiset piirteet on esitetty tämän luvun lopussa taulukossa 1.

Strategiat eivät välttämättä ole yksin sellaisenaan missään esiintyviä, vaan niitä tuotetaan ja toteutetaan usein yhtäaikaaisesti samalla alueella vaihtelevin voimasuhtein. Kuitenkin ne murrokseen liitetyt kokemukset ja näkemykset, jotka hallitsevat alueellista keskustelua, ohjaavat sopeutumisstrategiaa hallitsevan keskustelun ympärille. Strategiat ovat siis kulttuurisen itseymmärryksen ideaalityyppejä. Hallitseva sopeutumisstrategia voi myös määrittää sitä, millaiset alueen toimijat ja asukkaat otetaan osallisiksi murrosprosessiin liittyvään keskusteluun – keiden nähdään keskustelussa ilmentävän ”oikeanlaista kuvaa” alueesta ja sen väestöstä, ja keiden ehdoilla siirtymän oikeudenmukaisuutta tulkitaan. Ne siis ohjaavat hyväksytyt ja *tunnustettavan* epäoikeudenmukaisuuden tulkintoja erilaisissa poliittisissa konteksteissa. Seuraavissa alaluvuissa käsittelemme eri strategioita tarkemmin.

Katkeria periferia

Globaalit trendit, kuten kaupungistuminen, digitalisaatio ja raskaan teollisuuden siirtyminen kehittyviin maihin, ovat aiheuttaneet alueellista taantumaa, ruostevoihyökyä ympäri aiemmin kehittyneitä maita. Andrés Rodríguez-Pose (2018) kutsuu ilmiötä nimellä *Places that don't matter* – paikat, jotka eivät merkitse mitään. Ennen ylpästi alueellista rooliaan vaikkapa luonnonvarojen tuottajana toteuttaneet paikat kokevat itsensä merkityksettömiksi ja kyvyttömiksi uudessa maailmanjärjestyksessä. Heidät on jätetty jälkeen. Tällainen periferianäkemys vahvistaa helposti ajatusta syrjäalueiden tietoisesta kurittamisesta esimerkiksi ympäristösääntelyllä: ympäristön heikkenemistä ehkäisevien toimien maantieteellisen ja sosiaalisen vaihtelun on havaittu aiheuttavan usein syytöksiä toimien sosiaalisesta sokeudesta ja epäoikeudenmukaisuudesta (Devine-Wright 2013; Häyrynen & Hämeenaho 2020).

Ilmiötä vahvistaa se, että ympäristötoimet iskevät tavallisesti kovimmin niihin yhteisöihin, jotka kärsivät jo muutenkin yhteiskunnallisesta murroksesta poismuuton, väestön ikääntymisen ja julkisten ja yksityisten palvelujen vähenemisen kautta (Rodríguez-Pose 2018).

Joillakin alueilla tuulipuistojen sijoittamisen katsotaan nimenomaan johtuvan joidenkin alueiden alisteisesta asemasta suhteessa globaaleihin valtarakenteisiin. Silloin valtaa käyttävien keskusten näkökulmasta ”merkityksettömille” alueille löydetään vihreän siirtymän myötä uutta ”hyötykäyttöä”, joka joidenkin näkökulmien mukaan merkitsee paikallisia kustannuksia ja teknologiaprojektien maailmanlaajuisia hyötyjä (Devine-Wright 2013, 64).

Kyvyyttömyys saavuttaa annettuja kehitysstandardeja voi johtaa epävarmuuden kierteeseen (Keating ym. 2004, 27) ja luoda emotionaalisia lukkoja alueelliseen toime-liaisuuteen (Wilson 2013). Katkeraa asennetta oletettuun tai tosiasialliseen hyväksikäyt-töön voi vahvistaa sekin, jos nykyaikaiset käsitteet – ekosysteemipalvelut, biodiversi-teetti, uusiutuvat energiat, maisematuotanto – ovat vaikeasti ymmärrettäviä paikallisen ympäristön ja päivittäisten käytäntöjen kontekstissa (Norgaard 2011). Tällainen syrjäi-syyden mielentila vaikuttaa myös osapuolten tunnistamisen tapoihin eri politiikkatoimen-piteiden tapauksessa.

Tilanne voi tuottaa syrjäseutujen uhriutumista alueen etujen turvaamiseksi: esimerkiksi julkisuudessa alueen edustajat saattavat pyrkiä korostamaan ja jopa liioittelemaan alueellisia heikkouksia aluepoliittisen tuen oikeuttamiseksi. Keskusalueilla esiintyy toisinaan voimakasta kritiikkiä syrjäseutujen turhasta tukemisesta taloudellisesti menestyneempien alueiden kustannuksella (mm. Michelsen 2001). Silloin kotiseutua kohtaan tunnetusta sidoksesta tulee periferiassa helposti pakonomaista ja alueitten omaehtoista harkinnanvaraa kaventavaa sääntelyä, kotiseutumustasukkaisuutta. Tavanomainen ilmiö maailmalla on viime vuosina ollut syrjäaluekatkeruuden populistinen välineellistäminen eli alueiden asukkaiden mobilisointi oletettua keskusvihollista vastaan (Scheiring 2020). Tämän seurauksena alueella keskitytään kestävyysmurrokseen ja sen oikeudenmukaisuuteen liittyvässä keskus-telussa erityisesti siihen, mitä menetetään.

Katkeraa periferiaa tuottava politiikka voikin edistää koko yhteiskunnan polarisaatiota: esimerkiksi syrjäseutuja erityisesti kurittava julkisen talouden leikkauslistoihin ja veronkoro-tuksiin keskittyvä politiikka voi lisätä puoluekartan polarisaatiota, vaikeuttaa hallitusyhteis-työtä ja vaadittavien kestävien poliittisten ratkaisujen aikaansaamista (Hübscher ym. 2023). Jos tämän lisäksi kestävyysmurrosta koskeva poliittinen keskustelu keskittyy ympäristön hyväksi vaadittaviin uhrauksiin sen sijaan, että kestävyysmurros nähtäisiin sosiaali-, talous- ja ympäristöpoliittisesti samansuuntaisina toimina, voi haavoittuvassa asemassa olevien äänestäjien näkökulmasta esimerkiksi oikeistopopulistien äänestäminen näyttäytyä vastavetona vallitseville suurille puolueille.

Lapissa ja Kainuussa kasvuhakuista EU-politiikkaa toteuttava strateginen aluesuunnit-telu on nostanut esiin antagonistisia asenteita paikallisissa (Mattila ym. 2023). Agonistinen suunnittelu, joka tunnustaa antagonismin ja konfliktit eikä pyri konsensukseen, vaan vasta-puolien kunnioittavaan kohtaamiseen, voi muuntaa keskus-periferia-antagonismin hedel-mälliseksi dialogiksi ja luoda pohjaa vaihtoehtojen kehittymiseen alueiden koston sijaan (mt., 828). Keskus-periferia-antagonismi voi osaltaan tuottaa julkisen keskustelun tiede- ja luonnonsuojeluvastaisuutta, jos esimerkiksi luontokatoon liittyvän tutkimustiedon nähdään syntyneen alueen ulkopuolella. Viime vuosina ilmi tulleet suden salametsästystapaukset Pohjois-Karjalassa ja Pohjois-Savossa voi nähdä antagonistisina ilmauksina EU:n suur-petosääntelyä kohtaan ja oman käden oikeutena tilanteessa, jossa päätäntävalta on nähty menetetyksi alueelta.

Mimeettinen periferia

Keskusten hyvän tahdon varaan heittäytyminen on uusliberaalien talouskehitysstrategioiden valossa syrjäisille alueille riski (Harvey 2006). Periferioille vaihtoehtoinen strategia yhteis-kunnalliseen murrokseen sopeutumiseksi voi sen sijaan olla keskustoista käsin annettujen

kriteereiden ja tavoitteiden saavuttaminen keinolla millä hyvänsä alueellisista realiteeteista huolimatta.

Alueella saatetaan kokea välttämättömäksi seurata tai kopioida oletetun keskuksen antamaa esimerkkiä menestyksestä, jotta päästäisiin ulos marginaalista. Talusmaantieteilijä Richard Floridan (2002) henkisen pääoman teorian mukaan talouskasvua tapahtuu paikoissa, joissa on korkeasti koulutettuja ihmisiä ja luovuus kukoistaa. Perinteisten vaurausindikaattoreiden lisäksi on syntynyt erilaisia luovuutta kuvastavia indikaattoreita (esim. boheemi- ja gay-indeksi), joiden avulla mitataan oikeaa elämäntyyliä, vaihtelua ja erilaisuuden sietokykyä (mt.). Ideaalimallit löytyvät maailman metropoleista, joita eri kokoluokan paikkakunnat yrittävät eri tavoin tavoittaa.

Kehitys on johtanut monilla paikkakunnilla konsulttivetoisiin strategioihin, joilla ”heikkouksia” hiotaan piiloon (Kuusela & Ylönen 2013). Alueen havainnekuviissa käytetään houkuttelevia 3D-kuvia moderneista, puhtaista ja vihreistä kaupunkialueista, joissa asuu vain suoraryhtisiä ihmisiä (ks. esim. Karppi ym. 2015). Tyyli toimii nykypäivänä tunnustetun vihreän erottelun (*green distinction*) mukaisesti merkinä sosiaalisesta erottelusta (Horton 2003, 63, 67–69). Lähestymistapa voi kehittää investointihalukkuutta, mutta on samalla altis toistamaan stereotyyppisiä aluekäsitteitä (ks. edellä; Keating ym. 2004, 28). Toisin sanoen, samalla kun aluekulttuurin tulee syntyä ikään kuin vapaassa ja aidossa luomisprosessissa, sitä systemaattisesti tuotteistetaan pinnallisen eksotiikan avulla. Tällaisissa olosuhteissa ne toimijat, jotka eivät asetettuja standardeja täytä tai ovat osoitus alueen heikkouksista, uhkaavat jäädä ulkopuolisiksi alueeseen liittyvästä keskustelusta. Ongelmana on, että yleiset kriteerit saattavat olla niin vaativia, ettei niiden saavuttamiseen ole lähtökohtaisesti-kaan mahdollisuuksia.

Alistuva periferia

Vaikka alueen toimijat saattavat pyrkiä omaehtoisesti jäljittelemään ulkoa tulevia menestyksen malleja ja kriteereitä, ajetaan kriteereitä usein voimallisesti ja vaihtoehdotomasti myös suoraan ulkoa päin kytkemällä periferioiden ja niissä harjoitettavien valtaelinkeinojen kehityksen suunta ja vaihtoehdot tiukasti globaaleihin rakenteisiin ja niissä asetettuihin tavoitteisiin. Esimerkiksi maatalouden on havaittu olevan hyvin riippuvaista tuotannon ja tehokkuuden maksimoimiseen perustuvista maatalouden tukirakenteista sekä keskittyneistä markkinoista, mikä rajoittaa maatalousyrittäjien vaihtoehtoja ja halukkuutta toimintansa kehittämiseksi (Kuhmonen & Siltaoja 2022; Vehmasto ym. 2023).

Halosen (2022, 121–122) mukaan kasvusta on tullut yleinen alueiden kehityksen perusedellytys ja menestyksen mittari, ja erityisesti vihreään talouteen liitetyillä kasvuodotuksilla on keskeinen rooli niin EU-tason kuin kansallisenkin tason kestävyyspolitiikan sekä maaseutupolitiikan kehittämistavoitteissa. Tällaisen politiikan myötä kasvu ja siihen pyrkiminen hinnalla millä hyvänsä näyttävät ainoana myönteisen kehityksen vaihtoehtona myös sellaisilla alueilla, joiden kehitystrendi on ollut väestön ja talouden mittareilla mitattuna päinvastainen ja joiden olemassa olevat realiteetit, kuten työvoiman osaaminen ja saatavuus sekä infraan, investointeihin ja innovaatioihin kohdentuva rahoitus, eivät edes täytä tavoitteeksi asetetun kasvun edellytyksiä (Halonen 2022, 129–130).

Riippuvuus senhetkisistä makrotason rakenteista ja niissä vallitsevista kulloisistakin olosuhteista voi olla kohtalokasta alueen elinkeinotoimijoiden joustavuudelle ja sopeutumiskyvylle. Alueen fyysisten olosuhteiden asettamissa raameissa toimivat yksilöt pyrkivät parhaansa mukaan täyttämään rakenteiden asettamat vaatimukset ja kriteerit oman joustavuutensa kustannuksella. Mikäli rakenteissa ja sen asettamissa kriteereissä tapahtuu äkillisiä muutoksia, voi se olla kohtalokasta niistä riippuvaisiksi tehdyille toimijoille joustovaran ja vaihtoehtojen puuttuessa. Muualla asetettujen mallien ja kriteereiden täyttämässä epäonnistuminen, tai epäonnistuminen kriteereiden täyttämisestä huolimatta olosuhteiden muuttuessa, voivat puolestaan lisätä katkeruuteen perustuvan strategian vahvistumista.

Itsevarma periferia

Vaikka kestävyysmurrokseen liittyy periferioiden kannalta alisteisuuden, epäonnistumisen, epävarmuuden ja ulkopuolisuuden kokemusten riskejä, voivat jotkut perifeerisiksi miellettyjen alueiden ominaisuudet kääntyä myös vahvuuksiksi kestävyysmurroksen myötä. Vihreään siirtymään liittyvissä yhteiskunnan toiminnan teknis-taloudellisissa muutoksissa periferioiden on joissakin tutkimuksissa nähty olevan jopa erityisen hyvässä asemassa: esimerkiksi periferioiden jo olemassa oleva elinkeinorakenne ja biomassan tuotanto sekä maaseudun energiasiirtymää tukeva EU-politiikka voivat olla mahdollisuus periferioille uusiutuvan energian tuotantoon siirtymisessä (Chodkowska-Miszczuk ym. 2020). Uusiutuvan energian tuotannon kaltaisten uusien tulonlähteiden lisäksi vihreä siirtymä voi nostaa periferioiden yhteiskunnallista merkitystä alueena, jossa voidaan tuottaa sellaisia asioita, joita ei voida tuottaa järkevästi missään muualla. Tällöin periferia voi muodostua myös sinne hakeutuvien toimijoiden aktiiviseksi valinnaksi ja uusien innovaatioiden kehittämisen ympäristöksi (Munro 2019).

Toisaalta kestävyysmurros tuottaa myös epävarmuutta ja kulttuurisen tason muutosta arvoissa ja merkityksissä. Tämä voi johtaa esimerkiksi hyvinvoinnin ja elämänlaadun uudelleenmäärittelyihin. Uudet käsitykset hyvinvointiyhteiskunnan edellytyksistä, kuten siirtyminen kasvuun perustuvasta fossiilitaloudesta kestävään kasvuun jälkeiseen talouteen, tarjoavat uusia rooleja ja funktioita periferioille, sillä keskustoja suosivan individualismin ja kilpailun sijaan altruismin, kollektivismin ja yhteistyön kaltaisten arvojen on todettu vahvistavan tehokasta ilmastonmuutokseen vastaamista ja tukevan myös hyvinvointivaltion olemusta (Bailey 2015, 806–808). Harvaan asuminen tuo valtavirran ulkopuolella olemisen lisäksi muitakin väljyyteen liittyviä etuja, kuten turmeltumatonta pohjavettä, maalämpökapasiteettia ja viruksille hankalampia leviämisalustoja. Nykyisin syrjäalueet toimivat monille retriittinä, johon vetäydytään vaikkapa etätöihin, lomaviettoon ja eläkkeelle.

Samalla harvaan asutut alueet voivat muodostua vastavoimaksi kosmopoliittisille keskuksille ja saada tilaa paikallisten vaihtoehtojen muotoiluun (Gløersen 2012; Eriksen 2017, 137). Ympäristönäkökulmasta olisi tärkeätä saada kanavoitua alueitten erilaisuutta poliittikkatoimien kannalta kannustavaan suuntaan esimerkiksi lähituotantoon, uusiutuvan energian tuotantoon ja immateriaalitalouteen puhtaan resurssivoiman sijasta. NSPA-alueet (*Northern Scarsely Populated Areas*) on nähty ideaalityypisinä bio- ja vihreinä talouksina, koska niillä on läheinen yhteys luontoon, ”viimeisiä erämaita” luontomatkailuun ja tilaa tuulipuistoihin. Syrjäiset yhteisöt voisivat siis hyödyntää ekologisen poikkeuksellisuutensa ja perinteisten elämäntapojensa elementtejä luovasti ja valikoivasti vastatakseen nykyajan haasteisiin. Tällainen paikallinen eetos vahvistaa ajatusta paikallisten ongelmien ”ulkopuolisia” paremmasta tuntemuksesta ja viittaa siihen, että ympäristösääntelyä ohjaavat keskuksat ovat itse menettäneet yhteyden luontoon (Eriksen 2017, 148).

Aidosti paikallisina pidetyt elementit voivat myös olla peräisin ”paikallisuuden globaalista formaatista” (Keating ym. 2004, 176; Häyrynen & Semi 2019). Siinä ulkopuolisille tarjotaan eksoottisia erikoisuuksia, jotka paikalliset itse tietävät ”tuotteiksi”. David Harvey (2006) katsoo, että kaikkein edistyneimmissä ja menestyneimmissä strategioissa osataan hyödyntää kulttuurista sosialisatiota, joka on syvästi juurtunut alueellisiin perinteisiin. Tästä näkökulmasta katsottuna eri vahvuudet olisivat globaalisti hallitsevien trendien sovelluksia, eivätkä todellisia vaihtoehtoja niille. Finke (2013) muistuttaa, ettei kuitenkaan kannata aliarvioida yksilöiden omaa tahtoa nojata paikallisiin perinteisiin ja kulttuuriin identiteettiään esittäessään.

Maaseutualueiden kehitystä käsittelevässä tutkimuksessa on jo aiemmin havaittu, että sellaiset harvaan asutut alueet, jotka kykenevät tunnistamaan omat fyysiset ja sosiaaliset erityispiirteensä ja hyödyntämään niitä luovasti yhteiskunnan muutostilanteissa erilaisten paikallisten ja ylipaikallisten verkostojensa avulla, voivat pärjätä aluekehitystä tarkastelevien mittareiden valossa kohtuullisesti myös tiheimmin asuttuihin alueisiin verrattuna (esim.

Donner-Amnell 2020). Omien erityispiirteiden hyödyntämiseen perustuva itsevarman periferian strategia on yhteydessä alueiden sisäsyntyiseen elinvoimaisuuteen: elinvoimainen alue kykenee houkuttelemaan asukkaita ja myös pitämään heistä kiinni tarjoamalla heille elämisen välttämättömien perusedellytysten lisäksi jotain sellaista lisäarvoa, jota muualla ei ole (Salmivuori 2022). Kestävyyismurros voi luoda uusia edellytyksiä syrjäseuduilla olevan lisäarvon havaitsemiselle myös alueiden ulkopuolelta. Tuota lisäarvoa ei kuitenkaan voi tuoda alueille ulkopuolelta, vaan se muodostuu alueilla sisäsyntyisesti alueella olemassa olevien ominaisuuksien pohjalta. Periferioiden olemassa olevien ominaisuuksien realisoituminen vahvuuksiksi ja vetovoimatekijöiksi yhteiskunnan fyysisten ja kulttuuristen muutosten myötä edellyttää alueelta kykyä ja resursseja tunnistaa omia erityispiirteitään ja ylläpitää ja vahvistaa niitä aktiivisesti ja omaehtoisesti.

Taulukko 1. Periferioiden sopeutumisstrategioiden ominaisuuksia.

Table 1. Some characteristics of adaptation strategies of peripheries.

Strategia	Strategian valintaa hallitsevat kokemukset	Tavoitteet	Keinot	Ketkä alueella hallitsevat oikeudenmukaisuus-keskustelua
Katkerä	Epävarmuus, merkityksettömyys, osattomuus, elämisen kohtuuton vaikeutuminen	Julkisen tuen maksimoiminen, muutoksen toteutumisen vastustaminen	Uhriutuminen, omien heikkouksien alleviivaaminen, kapinointi muutosta ajavia tahoja vastaan	Ne, jotka kärsivät (esim. työpaikkansa tai elinkeinonsa menettäneet / mahdollisesti menettävät)
Mimeettinen	Epävarmuus olemassa olevien ominaisuuksien ja resurssien sopivuudesta ja riittävydestä	Investointien houkuttelu, ulkopuolelta otettujen kriteereiden täyttäminen	Omien heikkouksien piilottaminen, vahvuuksien arvioiminen ja kehittäminen ulkoa päin	Sellaiset toimijat, jotka onnistuvat täyttämään ulkoa otetut kriteerit
Alistuva	Ulkoa päin tulevien kriteereiden ja tavoitteiden koettu vaihtoehdottomuus	Ulkopuolelta annettujen kriteereiden täyttäminen, epäonnistujan leiman välttely	Ulkoa tuleviin kriteereihin ja tavoitteisiin sopeutumaan pyrkiminen alueellisista realiteeteista välittämättä	Sellaiset toimijat, jotka pyrkivät täyttämään ulkoa annetut kriteerit
Itsevarma	Havaitut uudet mahdollisuudet ja olemassa olevien resurssien potentiaali	Riippumattomuus, resilienssi, uusien omaleimaisten ratkaisujen ja innovaatioiden kehittäminen	Omien vahvuuksien ja heikkouksien tunnistaminen ja tunnistaminen sisältä päin, vahvuuksiin keskittyminen ja omaleimaisuuden ylläpitäminen ulkoa annetuista kriteereistä huolimatta	Paikallista omaleimaisuutta (hyvässä ja pahassa) ja paikallisia ratkaisuja ilmentävät toimijat

Johtopäätökset

Kestävyyssmurrokseen liittyy yhteiskunnan toimintaan vaikuttavia muutoksia. Näistä osa on hallittuja, teknisiä ja tuotannollisia yhteiskunnan nykyisten rakenteiden ja toimintojen jatkumisen varmistamiseen perustuvia muutoksia, kuten uusiutuvan energian edistämiseen liittyvät hankkeet. Osa on kuitenkin laajoja ja hallitsemattomia, vaikeasti ohjattavia ekologisia, kulttuurisia ja sosiaalisia muutoksia, jotka saattavat kyseenalaistaa nyky-yhteiskunnan rakenteita, talousjärjestelmää ja toimintalogiikkaa. Niitä tuottavat esimerkiksi ilmaston ja luonnon radikaali muuttuminen ja muuttoliikkeet. Näihin muutoksiin liittyy syrjäseuduilla epävarmuuden ja menettämisen uhan kokemuksia. Toisaalta ne voivat tuottaa uusia tarpeita ja uutta lisäarvoa raottaen ovia uusille paikallisille ratkaisuille.

Kestävyyssmurroksen vaatimien toimien vaikutukset ovat vaikeasti ennustettavissa. Todennäköistä silti on, että murrokseen vastaaminen asettaa lisäpaineita hyvinvointisektorille sekä haavoittuvimmille ihmisille ja yhteisöille (Bailey 2015, 800–801). Vaikutukset voivat olla suoria, kuten energian hinnan nousu ja verotuksen kiristyminen, tai kerrannaisia, kuten erilaiset tuotantorakenteen muutokset. Periferioissa vaikutukset kasautuvat rakenteellisten epäoikeudenmukaisuuksien sekä aiempien murrosten aiheuttamien vaikutusten päälle. Ympäristökriisiin vastaamatta jättäminen loisi kuitenkin näitäkin suurempia sosio-ekologisia riskejä juuri haavoittuville ihmisryhmille ja lisäksi siten sosiaalista eriarvoisuutta (mt., 802; Matthies & Närhi 2016, 4).

Syrjäseudut ovat usein yhteiskunnan alkutuotantoalueen roolissa. Koska poliittinen ja taloudellinen valta mukaan lukien yhteiskunnallisten siirtymien keinojen ja tavoitteiden määrittelyvalta keskittyvät keskuksiin, voi kestäväyssmurrokseen liittyviin laajoihin ja nopeisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin sopeutuminen olla syrjäseuduille haasteellista. Vihreän siirtymän myötä syntyvä kasvu voi tuottaa taloudellisia hyötyjä tuotantoalueena toimiville periferioillekin. Toisaalta maankäyttöön ja alkutuotantoon liittyvät suuret ja nopeat muutokset saattavat vähentää alueellisesti merkittävien elinkeinojen työllistävyttä tai ajaa ne kokonaan alas nopeammin kuin uusia korvaavia työpaikkoja tulee tilalle. Samalla vihreän siirtymän aiheuttama kiristynyt kilpailu esimerkiksi maasta ja tietyistä kriittisistä mineraaleista tai ruoantuotannon tehostamisen tarpeet ilmastonmuutoksen takia voivat rajoittaa alueyhteisöjen itsemääräämisoikeutta ja syventää entisestään periferioiden asemaa alkutuotantoalueina. Tämä lisää niiden alistaisuutta ulkoisille rakenteille ja kasvattaa niiden haavoittuvaisuutta luonnonvarojen käyttöä ja kysyntää säätelevien globaalien markkinoiden heilahduksille. Samalla luontokadon aiheuttamat paineet luonnonsuojelun ja luonnon ennallistamisen lisäämiseksi kohdentuvat myös syrjäseuduille. Luonnon ja luonnonvarojen käyttö ja käytön rajoitukset määrittelevät ja rajoittavat syrjäseuduilla elävien ihmisten toimintaa.

Toisaalta kestäväyssmurrokseen liittyy muutoksia esimerkiksi kulutus- ja kulttuurissa ja hyvinvointiin liittyvissä käsityksissä samalla, kun erilaiset sosiaaliset ja ekologiset kriisit koettelevat yhteiskunnan vanhoja rakenteita ja toimintoja pakottaen yhteiskunnan tavoittelemaan toiminnoilleen kestävyttä oman jatkuvuutensa turvatakseen. Tällöin jotkut periferioiden ominaisuudet ja erityispiirteet voivat näyttäytyä myös itsenäisinä, yhteiskunnan perinteisistä järjestyksistä riippumattomina mahdollisuuksina ja vaihtoehtoina ihmiselämälle ja -toiminnalle.

Muutoksiin liittyvät epävarmuudet syventävät valtakamppailuja erilaisten ryhmien ja näkökulmien välillä. Alueilla hallitsevat murroksen tuottamat kokemukset ja näkökulmat vaikuttavat siihen, kuinka alueyhteisöt kykenevät ominaisuuksiaan tunnistamaan ja hyödyntämään pyrkiessään sopeutumaan kestäväyssmurroksen tuottamiin muuttuviin olosuhteisiin, ja millaisen sopeutumisstrategian ne kestäväyssmurroksessa valitsevat. Noiden kokemusten ja näkökulmien perustalta hallitsevaksi nousevassa strategiassa alue asemoi itseään ja asukkaitaan murroksessa, jolloin hallitseva strategia muodostaa kehityksen murroksen oikeudenmukaisuuden tulkitsemiselle. Hallitseva strategia saattaa syventää alueella vallitsevia

sosiaalisia jaotteluja ja vaikuttaa siihen, mitkä ovat alueella elävien yksilöiden ja yhteisöjen mahdollisuudet sopeutua murroksen tuottamiin haasteisiin ja päästä osallisiksi muutosten luomista uusista mahdollisuuksista. Periferioihin ja niiden sopeutumiseen liitettyjä tekijöitä analysoimalla tunnistimme neljä erilaista periferiastategiaa. Nämä ovat osattomuuden ja menettämisen kokemuksiin perustuva katkeran periferian strategia, omaa riittävyttä kohtaan tunnetusta epävarmuudesta ponnistava ja ulkoa otettujen kriteereiden täyttämiseen tähtäävä mimeettisen periferian strategia, alueen kehityksen kannalta ulkoa tulevien kriteereiden ja tavoitteiden koettuun vaihtoehdottomuuteen perustuva alistuvan periferian strategia sekä sisäsyntyisen omaleimaisuuden hyödyntämiseen perustuva itsevarman periferian strategia.

On olemassa riski, että siirtymät lisäävät epäoikeudenmukaisuuden, ulkopuolisuuden, kyvyttömyyden ja epäonnistumisen kokemuksia periferioissa elävän väestön keskuudessa. Näillä kokemuksilla on seuraamuksia alueiden sosiaaliselle ja kulttuuriselle ilmapiirille (Häyrynen & Hämeenaho 2020), ja ne toimivat myös kasvualustana maantieteelliselle ja sosiaaliselle vastakkainasettelulle kuten myös ulkopuolisen sanelun ja ”eliitin” vastustamisen varaan perustuvalla populismille (Williams & Doyon 2019, 144–145). Seurauksena on antagonismin ja konfliktien riskin lisääntyminen, perifeeristen alueiden entistä voimakkaampi yhteiskunnallinen syrjäytyminen sekä kestävyysmurroksen alueellisen hyväksyttävyyden ja toteutumisen vaarantuminen.

Ihmisten yhteiskunnallisissa siirtymissä kokemien epäoikeudenmukaisuuksien tunnistamiseen liittyvät keskustusten ja niiden reuna-alueiden väliset ristiriidat ovat kulttuurisesti monisyisiä ja usein manipuloituja. Epäoikeudenmukaisuuksien syynä ovat usein pitkäkestoiset sosiokulttuuriset ja institutionaaliset prosessit ja perinteet, jotka tunnistavat yksilöitä, yhteisöjä ja sosiaalisia ryhmiä epätasaisesti (esim. Williams & Doyon 2019, 147): epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia syntyy menetetyistä yritystoiminnasta tai työpaikasta taikka niiden kerrannaisvaikutuksista yhteisöön. Menettäessään perinteisen suhteensa luontoon elinkeinona ihmiset saattavat menettää myös luontoon ja luonnonvaraan perustuvan historiallisen identiteettisidoksensa sekä siihen liittyvän omanarvontuntonsa (Norgaard 2011). Tunnustavan oikeudenmukaisuuden onkin vaikeaa löytää tie alueen perinteisen sosiokulttuurisen hierarkian läpi esimerkiksi yksilöiden identiteettiin ja merkityksiin liittyvien tarpeiden äärelle. Oikeudenmukaisuuden toteutumisen kannalta tämä olisi kuitenkin tarpeellista.

Toisaalta epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia syntyy myös kotiseudun ympäristön tilaan kohdentuvasta huolesta. Näin samalle luontoon kohdistuvalle toiminnalle annetaan täysin vastakkaisia moraalisia tulkintoja eri yhteisöissä ja samassa yhteisössä eri yksilöiden välillä. Tunnistukseen perustuvan oikeudenmukaisuuden sekä kestävyysmurroksen hyväksyttävyyden olennainen osa on luontoon ja luontoon liittyvien käytäntöjen tarpeiden, arvojen ja etujen moninaisuuden tunnustaminen. Todenmukaisen kuvan muodostaminen alueista edellyttää syrjäseutujen ihmisten osallisuuden ja kapasiteetin nostamista muutosten kohtaamiseksi epäoikeudenmukaisuutta ylläpitävän ja uhritumista tuottavan tyypittelyn sijaan.

Kestävyysmurrosta kapeamman vihreän siirtymän teknis-taloudelliset ja keskitetyt keinovalikoimat, kuten vaikkapa liikenteen sähköistäminen, keskitetty ydinvoimatuotanto tai metsätalouden kuitupuutuotanto, eivät tue alueellisia erityispiirteitä ja niistä ponnistavia uusia innovaatioita. Yhteiskunnan olemassa olevien rakenteiden ja valtasuhteiden säilyttämiseen pyrkivästä keskuslähtöisesti ohjatusta siirtymästä hioutuvat erityispiirteet pois niin ekologisissa kuin sosiaalisissa olosuhteissa. Siksi epäreiluus rakentuu niihin sisään, ja syrjäseutujen ihmisten asema ja tulevaisuuskuvat ovat ulkopäin annettuja.

Sekä politiikan että tutkimuksen sektorirajat ylittävän kestävyysmurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden tulkinnat tarjoavat periferioille perinteisestä luonnonvaraperiferia-asemasta poikkeavan aseman kestävyysmurroksessa. Työn, hyvinvoinnin ja elämänlaadun uudelleenmäärittely avaa aiemmin syrjäisille alueille uusia yhteiskunnallisia arvoja

ja merkityksiä. EU- tai valtiotason ohjauspolitiikasta riippumattoman hyvinvoinnin ja toiminnan tukeminen mahdollistaa paikallisten antagonististen voimien kääntämisen todelliseksi alueelliseksi vahvuudeksi.

Pohdinta

Määrittelimme alussa kestävyysmurroksen kaikille yhteiskunnan sektoreille ulottuvana yhteiskunnan rakenteellisiin muutoksiin, ekologiseen kestävyys ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen tähtäävänä murroksena. Kestävyysmurros voi tähdätä ekologisen hyvinvointivaltion kehittämiseen (Huttunen & Rekola 2021, 156), mikä tarkoittaa pohjoismaisen hyvinvointivaltion sopeuttamista ekologisen kantokyvyn rajoihin ja kansalaisten toimintamahdollisuuksien vahvistamista oikeudenmukaisen murroksen aikaansaamiseksi (Hirvilampi ym. 2016; Hirvilampi ym. 2021). Syrjäseutujen näkökulmasta oikeudenmukaisen kestävyysmurroksen edellytys on, että politiikkatoimet ovat hyväksyttäviä paikallisen, yhteisöllisesti määritellyn hyvinvoinnin kannalta. Keskeistä on, että kaikkein marginalisoituneimmatkin ihmiset pääsevät osallistumaan niin toimintaan kuin päätöksentekoonkin ja hyötyä osallisuudestaan (Matthies & Närhi 2016). Hyväksyttävyyttä edellyttää, että toimien todellinen vaikuttavuus kestävyysmurrokseen on osoitettavissa eikä kestävyysmurrosta käytetä entistä intensiivisemmän luonnonvarojen ylikäytön perusteettomana perusteluna.

Rakenteelliset, ekologiset ja sosiaaliset hyvinvointia ja oikeudenmukaisuutta edistävät muutokset edellyttävät hyvinvoinnin uudelleen määrittelyä ja laajempaa ymmärtämistä niin työn käsitteessä kuin talous- ja sosiaalipolitiikassakin (Esim. Duggan 2013; Hirvilampi & Helne 2014; Hirvilampi ym. 2016). Kuten Huttunen ja Rekola (2021, 157) toteavat, kapeasti ymmärretty oikeudenmukaisuus voi rajoittaa kestävyysmurroksen toteutumista, jos ihmisten ja ympäristön hyvinvointi erotetaan toisistaan tai jos oikeudenmukaisuuden vaadetta sovelletaan vain esimerkiksi alueellisesta näkökulmasta yksilön oikeuksia painottaen. Ekologinen solidaarisuus yhdistäisi heidän mukaansa eri politiikkasektorit reilun kestävyysmurroksen toteuttamiseen laajentaen ihmiskeskeisen yhteisökäsityksen koskemaan myös ekosysteemiä. Periferioissa luontosuhteen raja voi olla häilyvämpi kuin keskuksissa työn, toimeliaisuuden ja vapaa-ajan kietoutuessa ympäröivään luontoon. Periferioista voisi löytyä luontevia politiikkasektorirajat ylittäviä kestävyysaloitteita tai tutkimusaiheita.

Sektoripolitiikka voi pahimmillaan synnyttää ongelmia politiikkojen toteutuksen tehokkuudessa sekä kustannuksia niiden erisuuntaisista, toisiaan syövästä vaikutuksista johtuen (Walliman 2013). Ympäristö- ja sosiaalipolitiikan yhdistäminen vaatii sen, että politiikkatavoitteet nähdään työvoima- ja sosiaalitalouden, aluehallinnon, aluehallinnon ja ympäristöpolitiikassa toisiaan edistävinä. Kestävyysmurroksen hyötyjen ja haittojen jakautumisen epätasaisuuteen liittyvät yhteydet tulisi tunnistaa, eikä periferioiden tulevaisuutta määrittelevien tahojen tulisi hämärtää näitä riippuvuussuhteita tai kaventaa siirtymien keinovalikoimaa, vaan pyrkiä reilun kestävyysmurroksen toteuttamiseen moninaisten periferia-asukkaiden toimijuutta tuken.

Kiitokset

Artikkelin kirjoittamista on osin tukenut Suomen Kulttuurirahaston Kestävyysmurroksen marginaalit -hankkeelle myöntämä Argumenta-apuraha. Lisäksi haluamme kiittää artikkelimme työstämisessä auttaneita kahta anonyymia vertaisarvioijaa arvokkaista kommentteistanne.

Kirjoittajien kontribuutiot

Kirjoittajat on merkitty aakkosjärjestyksessä. Kaikki osallistuivat tämän tutkimuksen tekemiseen tasa-arvoisesti.

Lähteet

- Albrecht, E. & Åkerman, M. (2016) Soidensuojelun osallistaminen ympäristöpolitiikan kokeiluna. *Alue ja Ympäristö* 45(2) 4–19. <<https://aluejajymparisto.journal.fi/article/view/60639>>.
- Bailey, D. (2015) The Environmental Paradox of the Welfare State: The Dynamics of Sustainability. *New Political Economy* 20(6) 793–811. <https://doi.org/10.1080/13563467.2015.1079169>
- Bodwitch, H., Song, A.M., Temby, O., Reid, J., Bailey, M. & Hickey, G.M. (2022) Why New Zealand's Indigenous reconciliation process has failed to empower Maori fishers: Distributional, procedural, and recognition-based injustices. *World Development* 157: 105894. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.105894>
- Boillat, S. & Berges, F. (2013) Perception and interpretation of climate-change among Quechua farmers of Bolivia: Indigenous knowledge as a resource for adaptive capacity. *Ecology and Society* 18(4) 21. <<https://www.jstor.org/stable/26269399>>.
- Chodkowska-Miszczuk, J., Martinat, S., Kulla, M. & Novotný, L. (2020) Renewables projects in peripheries: determinants, challenges and perspectives of biogas plants – insights from Central European countries. *Regional Studies, Regional Science* 7(1) 362–381. <https://doi.org/10.1080/21681376.2020.1807399>
- Ciplet, D. & Harrison, J.L. (2020) Transition tensions: mapping conflicts in movements for a just and sustainable transition. *Environmental Politics* 29 (3) 435–456. <https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1595883>
- Clayton, S. (2020) Conservation psychology and climate change. Teoksessa Claude, H., Rockström, J. & Stern, N. (toim.) *Standing up for a Sustainable World. Voices of Change* 10–23. Edward Elgar Publishing, UK/USA. <https://doi.org/10.4337/9781800371781>
- Coenen L. & Truffer B. (2012) Places and spaces of sustainability transitions: geographical contributions to an emerging research and policy field. *European Planning Studies* 20(3) 367–374. <https://doi.org/10.1080/09654313.2012.651802>
- Devine-Wright, P. (2013) Think global, act local? The relevance of place attachments and place identities in a climate changed world. *Global Environmental Change* 23(1) 61–69. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2012.08.003>
- Dijkstra, L., Poelman, H. & Rodríguez-Pose, A. (2020) The geography of EU discontent. *Regional Studies* 54(6) 737–753. <https://doi.org/10.1080/00343404.2019.1654603>
- Donner-Amnell, J. (2020) Elinvoimaista ja kestävää kehitystä kasvuseutujen ulkopuolella? Tapaustutkimukset Jämtannista ja Kainuusta. *Terra* 132(3) 115–131. <https://doi.org/10.30677/terra.95473>
- Duggan, L. (2013) Social Policy Is Environmental Policy: Paid Work, Unpaid Care Work, Gender, and Ecology. Teoksessa Walliman, I. (toim.) *Environmental Policy is Social Policy – Social Policy is Environmental Policy. Toward Sustainability Policy* 167–179. Springer, New York.
- Eckersley, R. (2020) Greening states and societies: from transitions to great transformations. *Environmental Politics* 30(1–2) 245–265. <https://doi.org/10.1080/09644016.2020.1810890>
- Eriksen, T.H. (2017) *Overheating: an anthropology of accelerated change*. Pluto-Press, Lontoo. <https://doi.org/10.2307/j.ctt1cc2mxj>
- Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2021/1056 oikeudenmukaisen siirtymän rahaston perustamisesta. <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX%3A32021R1056>> 29.5.2023.
- Felder, F.A. (2016) "Why can't we all get along?" A conceptual analysis and case study of contentious energy problems. *Energy Policy* 96 711–716. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2016.06.038>
- Finke, P. (2013) A brief outline of evolutionary cultural ecology. Teoksessa Arnold, D.P. (toim.) *Traditions of systems theory: major figures and contemporary developments* 250–262. Routledge, New York.
- Fischer, A.M. (2015) The End of Peripheries? On the Enduring Relevance of Structuralism for Understanding Contemporary Global Development. *Development and Change* 46(4) 700–732. <https://doi.org/10.1111/dech.12180>
- Florida, R. (2002) *The Rise of the Creative Class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. Basic Books, New York.
- Geels, F.W., Sovacool, B.K., Schwanen, T. & Sorrell, S. (2017) The Socio-Technical Dynamics of Low-Carbon Transitions. *Joule* 1(3) 463–479. <https://doi.org/10.1016/j.joule.2017.09.018>
- Gloersen, E. (2012) Reviewing the Theory and Practice of European Applied Territorial Research on Mountains, Islands and Sparsely Populated Areas. *Regional Studies* 46(4) 443–457. <https://doi.org/10.1080/00343404.2012.665989>

- Golubchikova, O. & O'Sullivan, K. (2020) Energy periphery: Uneven development and the precarious geographies of low-carbon transition. *Energy & Buildings* 211 109818, <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2020.109818>
- Gürtler, K. & Herberg, J. (2021) Moral rifts in the coal phase-out – how mayors shape distributive and recognition-based dimensions of a just transition in Lusatia. *Journal of Environmental Policy and Planning* Volume 23(2) 194–209. <https://doi.org/10.1080/1523908X.2021.1992267>
- Hall, S. (2021) *Identiteetti*. Käännös Lehtonen, M. & Herkman, J. Vastapaino, Tampere.
- Halonen, M. (2022) Multiple meanings and boundaries of growth in shrinking regions in East and North Finland. *Fennia* 200(2) 120–136. <https://doi.org/10.11143/fennia.119537>
- Halonen, M., Näyhä, A. & Kuhmonen, I. (2022) Regional sustainability transition through forest-based bioeconomy? Development actors' perspectives on related policies, power, and justice. *Forest Policy and Economics* 142 102775 <https://doi.org/10.1016/j.forpol.2022.102775>
- Harvey, D. (2006) *Spaces of Global Capitalism. Towards a theory of uneven geographical development*. Verso, Lontoo.
- Hirvilampi, T. & Helne, T. (2014) Changing Paradigms: A Sketch for Sustainable Wellbeing and Ecosocial Policy. *Sustainability* 6(4) 2160–2175. <https://doi.org/10.3390/su6042160>
- Hirvilampi, T., Matthies, A.-L., Närhi, K. & Stamm, I. (2016) Kestävää siirtymää edistäviä työn ja toimeentulon muotoja – Analyysi kirjallisuudesta. *Janus* 24(4) 301–319. <<https://journal.fi/janus/article/view/60251>>.
- Hirvilampi, T., Peltomaa, J. & Mervaala, E. (2021) Kohti ekohyvinvointivaltiota. *Alue ja Ympäristö* 50(2) 1–7. <https://doi.org/10.30663/ay.112817>
- Horton, D. (2003) Green distinctions: the performance of identity among environmental activists. *The Sociological Review* 51(2) 63–77. <https://doi.org/10.1111/j.1467-954X.2004.00451.x>
- Howell, R.A. (2014) Investigating the long-term impact of climate change communications on individuals' attitudes and behaviour. *Environment and Behavior* 46(1) 70–101. <https://doi.org/10.1177/0013916512452428>
- Hübscher, E., Sattler, T. & Wagner, M. (2023) Does Austerity Cause Polarization? *British Journal of Political Science* 53(4) 1170–1188. <https://doi.org/10.1017/S0007123422000734>
- Hughes, M. & Duffy, C. (2018) Public involvement in health and social sciences research: A concept analysis. *Health Expectations* 2018(21) 1183–1190. <https://doi.org/10.1111/hex.12825>
- Huttunen, S. & Rekola, A. (2021) Reilu siirtymä, ekologinen solidaarisuus ja kestävyysmurroksen mahdollisuus. *Alue ja Ympäristö* 50(2) 154–164. <https://doi.org/10.30663/ay.109042>
- Häyrynen, S. & Hämeenaho, P. (2020) Green clashes: cultural dynamics of scales in sustainability transitions in European peripheries. *Palgrave Communications* 6. <https://doi.org/10.1057/s41599-020-0472-x>
- Häyrynen, S., Keinonen, T. & Kärkkäinen, S. (2021) Promoting Environmental Citizenship Through Local Socio-Cultural Traditions in Science Education. *Discourse and communication for sustainable education* 12(2) 5–30. <https://doi.org/10.2478/dcse-2021-0013>
- Häyrynen, S. & Semi, J. (2019) Revitalizing the Successful Past in the North: Narratives of Change in the Peripheral Post-Industrial City of Kajaani, Finland. *Urban Science* 3(4) 110. <https://doi.org/10.3390/urbansci3040110>
- Kaakinen, E., Massa, S. & Tolvanen, P. (2019) Kuka kutsui suden? Yle Uutiset 10.04.2019. <<https://yle.fi/a/3-10727948>>. 29.5.2023.
- Karppi, I., Leino H. & Jokinen A. (2015) Kohti hyväksyttävää tiivistysrakentamista. Teoksessa Häkli, J., Vilkkio, R. & Vähäkylä, L. (toim.) *Kaikki kotona. Asumisen uudet tuulet* 113–133. Gaudeamus, Helsinki.
- Keating, M., Loughlin, J. & Deschouwer, K. (2004) *Culture, Institutions and economic Situations. A Study of Eight European Regions*. Edward Elgar, Cheltenham.
- Krawchenko, T.A. & Gordon, M. (2021) How Do We Manage a Just Transition? A Comparative Review of National and Regional Just Transition Initiatives. *Sustainability* 13(11) 6070. <https://doi.org/10.3390/su13116070>
- Kuhmonen, I. & Siltaoja, M. (2022) Farming on the margins: Just transition and the resilience of peripheral farms. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 43 343–357. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2022.04.011>
- Kutal, M., Kovařík, P., Kutalová, L., Bojda, M. & Dušková, M. (2018) Attitudes towards large carnivore species in the West Carpathians. Teoksessa Hovardas, T. (toim.) *Large Carnivore Conservation and Management. Human dimensions* 168–189. Routledge, Lontoo. <https://doi.org/10.4324/9781315175454>
- Kuusela, H. & Ylönen, M. (2013) *Konsulttidemokratia: miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton*. Gaudeamus, Helsinki.
- Köhler, J., Geels, F.W., Kern, F., Markard, J., Onsongod, E., Wiecezorek, A., Alkemade, F., Avelino, F., Bergek, A., Boons, F., Fünfschilling, L., Hess, D., Holtz, G., Hyysalo, S., Jenkins, K., Kivimaa, P., Martiskainen, M., McMeeke, A., Mühlemeier, M.S., Nykvist, B., Pel, B., Raven, R., Rohrer, H., Sandén, B., Schot, J., Sovacool, B., Turnheim, B., Welch, D. & Wells, P. (2019) An agenda for sustainability transitions research: State of the art and future directions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31 1–32. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2019.01.004>
- Massa, I. (1994) *Pohjoinen luonnontalutus. Suunnistus ympäristöhistoriaan Lapissa ja Suomessa*. Gaudeamus, Tampere.
- Matthies, A.-L. & Närhi, K. (2016) Introduction. It is the time for social work and social policy research on the ecosocial transition. Teoksessa Matthies, A.-L. & Närhi, K. (toim.) *The Ecosocial Transition of Societies: The Contribution of Social Work and Social Policy* 1–13. Taylor & Francis Group, Lontoo.

- Mattila, H., Purkharthofer, E. & Humer, A. (2023) Governing 'places that don't matter': agonistic spatial planning practices in Finnish peripheral Regions. *Territory, Politics, Governance* 11(4) 813–832. <https://doi.org/10.1080/21622671.2020.1857824>
- Michelsen, K. (2001) Onko korkeakoulujen hajasijoitus sittenkään menestystarina? *Tieteessä tapahtuu* 19(6) 34–35. <<https://journal.fi/tt/article/view/58077>>.
- Moisio, S. (2012) *Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasubteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Vastapaino, Tampere.
- Mokka, R. (2018) Vain suuret kaupungit synnyttävät kaikkia hyödyttäviä ideoita. *Yle Uutiset* 21.3.2018. <<https://yle.fi/uutiset/3-10125487>>. 29.5.2023.
- Mudd, G.M. (2022) Future mineral demand. Climate change and materials for the energy transition. Teoksessa Yakovleva, N. & Nickless, E. (toim.) *Routledge Handbook of the Extractive Industries and Sustainable Development*. Routledge, Lontoo. <https://doi.org/10.4324/9781003001317>
- Munro, F.R. (2019) The geography of socio-technical transitions: Transition-periphery dynamics. *The Geographical Journal* 185(4) 447–458. <https://doi.org/10.1111/geoj.12306>
- Newman T., Nisbet E. & Nisbet M. (2018) Climate change, cultural cognition and media effects: worldviews drive news selectivity, biased processing, and polarized attitudes. *Public Understanding of Science* 27(8) 985–1002. <https://doi.org/10.1177/0963662518801170>
- Norgaard, K.M. (2011) *Living in denial: climate change, emotions and everyday life*. MIT Press, Cambridge.
- O'Sullivan, K., Golubchikov, O. & Mehmood, A. (2020) Uneven energy transitions: Understanding continued energy peripheralization in rural communities. *Energy Policy* 138 111288. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2020.111288>
- Paasi, A. (2003) Region and place: regional identity in question. *Progress in Human Geography* 27(4) 475–485. <https://doi.org/10.1191/0309132503ph439pr>
- Patterson, J., Schultz, K., Vervoort, J., van der Hel, S., Widerberg, O., Adler, C., Hurlbert, M., Anderton, K., Sethi, M. & Barau, A. (2017) Exploring the governance and politics of transformations towards sustainability. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 24 1–16. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2016.09.001>
- Pellikka, J. & Hiedanpää, J. (2020) *Kansalaisten susisubde*. Luonnonvarakeskus. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-020-5>
- Peters, B.G. (2017) What is so wicked about wicked problems? A conceptual analysis and a research program. *Policy and Society* 36(3) 385–396. <https://doi.org/10.1080/14494035.2017.1361633>
- Pohjois-Karjalan maakuntaliitto (2022) Pohjois-Karjalan alueellinen oikeudenmukaisen siirtymän suunnitelma. <https://pohjois-karjala.fi/wp-content/uploads/2022/12/JTF_21.12.2022.pdf>.
- Rakennerahastot (2023) Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (JTF). <<https://rakennerahastot.fi/oikeudenmukaisen-siirtymän-rahasto-jtf>>. 29.5.2023.
- Rannikko, P. & Salmi, P. (2018) Towards Neo-Productivism? – Finnish Paths in the Use of Forest and Sea. *Sociologia Ruralis* 58(3) 625–643. <https://doi.org/10.1111/soru.12195>
- Rannikko, P. (2020) Suden salametsästys ja vaikenemisen kulttuuri. *Oikeus* 49(1) 74–93. <<https://www.edilex.fi/oikeus/207700004>>.
- Ratner, B.D., Meinzen-Dick, R., May, C. & Haglund, E. (2013) Resource conflict, collective action, and resilience: an analytical framework. *International Journal of the Commons* 7(1) 183–208. <https://doi.org/10.18352/ijc.276>
- Rinne, J., Lyytimäki, J. & Kautto, P. (2013) From sustainability to well-being: Lessons learned from the use of sustainable development indicators at national and EU level. *Ecological Indicators* 35 35–42. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolind.2012.09.023>
- Rodríguez-Pose, A. (2018) The revenge of the places that don't matter (and what to do about it). *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society* 11(1) 189–209. <https://doi.org/10.1093/cjres/rsx024>
- Salminen, A. (2021) Sananen luonnonsuojelun kestämyydestä – Kolme sokeaa pistettä ja ehdotus. Teoksessa Haavisto, O-P., Korhonen, P. & Kuronen, T. (toim.) *Luonnonsuojelun dekolonisaatio – Kobi kanssa elävää suojelua* 59–63. Siemenpuun teemajulkaisu 8. Siemenpuu-säätiö, Helsinki.
- Salmivuori, E. (2022) Tutkimuskirjallisuuden tarjoamia määritelmiä ja tulkintoja alueiden elinvoimasta sekä maaseudun elinvoimaisuustekijöistä. *Maaseutututkimus* 30(1) 88–107. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119797>
- Scheiring, G. (2020) Left Behind in the Hungarian Rustbelt: The Cultural Political Economy of Working-Class Neo-Nationalism. *Sociology* 54(6) 1159–1177. <https://doi.org/10.1177/0038038520929540>
- Schlosberg, D. (2007) *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford University Press, Oxford. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199286294.001.0001>
- Scoones, I., Stirling, A., Abrol, D., Atela, J., Charli-Joseph, L., Eakin, H., Ely, A., Olsson, P., Pereira, L., Priya, R., van Zwanenberg, P. & Yang, L. (2020) Transformations to sustainability: combining structural, systemic and enabling approaches. *Current Opinion in Environmental Sustainability* 42 65–75. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2019.12.004>

- Sikor, T., Martin, A., Fisher, J. & He, J. (2014) Toward an Empirical analysis of justice in ecosystem governance. *Conservation Letters* 7 524–532. <https://doi.org/10.1111/conl.12142>.
- Sikor, T., He, J. & Lestrelin, G. (2017) Property Rights Regimes and Natural Resources: A Conceptual Analysis Revisited. *World Development* 93 337–349. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2016.12.032>
- Stephenson J. (2018) Sustainability cultures and energy research. An actor-centred interpretation of cultural theory. *Energy Research & Social Science* 44 222–249. <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.05.034>
- Swim, J.K. & Bloodhart, B. (2018) The intergroup foundations of climate change justice. *Group Processes & Intergroup Relations* 21(3) 472–496. <https://doi.org/10.1177/1368430217745366>
- Sörlin, S. (toim.) (2022) *Resource Extraction and Arctic Communities. The New Extractivist Paradigm*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Thompson, M., Ellis, R.J., Wildavsky, A. & Wildavsky, M. (2018/1990) *Cultural Theory*. Routledge, New York.
- Vaishar, A. & Štastná, M. (2019) Sustainable Development of a Peripheral Mountain Region on the State Border: Case Study of Moravské Kopaňce Microregion (Moravia). *Sustainability*, 11(19) 5540. <https://doi.org/10.3390/su11195540>
- Vehmasto, E., Pyysiäinen, J. & Starr, A. (2023) Poliittika-, markkina- ja ympäristötekijöiden merkitykset ja maatalousyrittäjien strategiset valinnat. *Maaseutututkimus* 31(1) 9–42. <https://doi.org/10.51807/maaseutututkimus.119762>
- Velicu, I. & Barca, S. (2020) The Just Transition and its work of inequality. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 16(1) 263–273. <https://doi.org/10.1080/15487733.2020.1814585>
- Walliman, I. (2013) *Environmental Policy is Social Policy – Social Policy is Environmental Policy. Toward Sustainability Policy*. Springer, New York. <https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6723-6>
- Weller, S. (2019) Just Transition? Strategic Framing and the challenges facing coal dependent communities. *Environment and Planning C: Politics and Space* 37(2) 298–316. <https://doi.org/10.1177/2399654418784304>
- Whyte, K. (2017) The recognition paradigm of environmental injustice. Teoksessa Holifield, R. Chakraborty, J. & Walker, G. (toim.) *The Routledge handbook of environmental justice* 113–123. Routledge, Lontoo. <https://doi.org/10.4324/9781315678986>
- Williams, R. (1973) Base and Superstructure in Marxist Cultural theory. *New Left Review* 82(1). <<https://newleftreview.org/issues/i82/articles/ramond-williams-base-and-superstructure-in-marxist-cultural-theory>>.
- Williams, S. & Doyon, A. (2019) Justice in energy transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31 144–153. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2018.12.001>
- Wilson, G. (2013) *Community resilience and environmental transitions*. Routledge, Lontoo.
- Wollin Elhouar, E. (2014) *Tillhör vi Sveriges framtid? En etnologisk studie av vardag och hållbarhet i norrländsk glesbygd*. Stockholms universitet, Tukholma. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn%3Anbn%3Ase%3Aasu%3Adi-va-108744>

Katsaus

Emma Luoma^a, Sanna Hast^b & Jonna Kangasoja^c

Luonnonvarahallinnan uudet tuulet: tuulivoiman ja poronhoidon välinen yhteistoiminta rakentaa oikeudenmukaisempaa energiasiirtymää

Johdanto

Pohjoismaissa etenkin pohjoiset harvaan asutut alueet ovat voimakkaan tuulivoiman lisäsuunnittelun ja -rakentamisen kohteena. Tuulivoiman sijoittaminen näille poronhoitoa varten tarkoitetuille alueille on laukaissut oikeuskamppailuja ja voimakasta vastustusta poronhoitoyhteisöissä. Tuulivoimayhtiöitä ja valtion hallintoa on syytetty jopa vihreästä kolonialismista (esim. Holopainen 2021; YLE 2021; SVT 2022; Aftenposten 2023; NRK 2023). Myös Suomessa kansalliset tavoitteet hiilineutraalimpaan sähköntuotantoon ja energiaomavaraisuuteen vuoteen 2030 mennessä kasvattavat painetta lisätä merkittävästi tuulivoiman tuotantoa (Huttunen ym. 2022). Samalla pyritään välttämään ristiriitoja, joita voi syntyä, jos voimaloita sijoitetaan liian lähelle ihmisasutusta. Lisäksi valtioneuvoston asetus tuulivoimaloiden ulkomelutason ohjearvoista (1107/2015) ohjaa sijoittamaan tuulivoimaa vähemmän asutuille alueille. Poronhoitoalueen harvaan asutut seudut valikoituvat siten helposti suunnittelun kohteiksi.

Pohjoisen luonnonvarat ovat historiallisesti olleet valtioiden voimakkaan käytön ja ohjauksen kohteena. Poronhoitajien keskuudessa elävät ylisukupolviset kokemukset oman elinkeinon elintilan kaventumisesta sekä siitä, että mahdollisuudet vaikuttaa omaa elinpiiriä koskevaan päätöksentekoon ovat heikot tai olemattomat (Komu 2020; Hast 2021; Löf ym. 2022). Samalla ilmastonmuutoksen vaikutukset näkyvät nopeimmin poronhoitoalueella, mikä edelleen vaikeuttaa elinkeinon harjoittamisen ja sopeutumisen mahdollisuuksia muuttuvassa toimintaympäristössä (esim. Kumpula ym. 2020; 2022; Pekkarinen ym. 2023). Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta tuulivoiman voimakas rakentaminen poronhoitoalueelle nostaa esiin kysymyksiä muun muassa haittojen ja hyötyjen alueellisesta jakautumisesta, paikallistoimijoiden mahdollisuuksista vaikuttaa hankekehitykseen ja oikeuksien

^a Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto & Akordi Oy, emmlu@student.uef.fi / emma@akordi.fi

^b Paliskuntain yhdistys & Luonnonvarakeskus, sanna.hast@paliskunnat.fi / ext.sanna.hast@luke.fi

^c Akordi Oy, jonna@akordi.fi

tunnustetuksi tulemisesta (ks. esim. Williams & Doyon 2019). Poronhoidon kannalta kyse on myös olemassa olevan muun maankäytön kanssa kasautuvista yhteisvaikutuksista sekä siitä, miten ja millä ehdoilla poronhoidon edellytykset voidaan turvata energiasirymän yhteydessä.

Tässä katsauksessa esitetyt havainnot ja kokemukset perustuvat vuonna 2019 alkaneeseen Suomen Tuulivoimayhdistyksen¹, Paliskuntain yhdistyksen² ja neutraalina välittäjänä toimivan Akordin³ yhteistyöhön. Jo yli kolmen yhteistyövuoden aikana tuulivoima-alan ja poronhoidon toimijat, viranomaiset ja kunnat ovat muotoilleet yhdessä hyviä käytäntöjä tuulivoimahankkeiden operoimiselle saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolisella poronhoitoalueella⁴ (Anttonen ym. 2023) ja etsineet luovia keinoja tuulivoimasta aiheutuvien haittojen arvioinnille, hillinnälle ja kompensatiolle. Vuoteen 2023 mennessä yhteistyö on vakiintunut ja toimialat ovat muodostaneet pysyväluonteisen yhteistoiminnallisen alustan, jolla tuulivoima-alan ja poronhoidon välisiä kysymyksiä tunnistetaan ja ratkotaan yhdessä säännöllisten tapaamisten tukemana. Työ on perustunut yhteistoiminnallisten menetelmien (*collaborative governance, collaboration*) peruseräiteisiin (Ansell & Gash 2008; Emerson ym. 2012; Kotilainen ym. 2021).

Tässä katsauksessa tarkastelemme niitä olennaisia kysymyksiä ja haasteita, joita kansalliseen tuulivoimatuotannon lisäämiseen poronhoitoalueella liittyvä sekä mahdollisuuksia ratkoa näitä haasteita tuulivoima-alan ja poronhoidon välille rakennetussa yhteistoiminnallisessa työskentelyssä. Toimintatapa eroaa lakisääteisistä osallistamismenettelyistä ja vakiintuneista yhteensovittamisen keinoista siten, että osapuolet eivät ole tarkastelleet vain yksittäiseen hankkeeseen tai kaavaan liittyviä kysymyksiä vaan sopineet sellaisista jaetuista toimintatavoista, jotka mahdollistavat luottamuksen rakentamisen, ennakoivan neuvottelun ja yhdessä tunnustettujen haasteiden ratkaisemisen. Me kirjoittajat olemme itse toimineet sekä välittäjän roolissa yhdistysten välillä että osapuolena toimintatapojen kehittämisessä. Tarkastelemme siten yhteistyötä sisältä päin pohjaten omiin kokemuksiimme ja prosessin aikana kerättyyn laadulliseen aineistoon.

Poronhoidon oikeudellinen asema

Poronhoito on pitkän historian omaava maankäyttömuoto koko poronhoitoalueella, joka kattaa reilun kolmanneksen Suomen maa-alasta. Alue kattaa Lapin maakunnan (Kemi-Tornion aluetta lukuun ottamatta) sekä pohjoisosat Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun maakunnista. Poronhoito on järjestetty paliskuntajärjestelmän puitteissa, mikä tarkoittaa sitä, että porot laiduntavat paliskuntien (54) alueilla vuotuisen laidunkiertonsa mukaisesti, erilaisilla laidunalueilla eri vuodenaikoina. Paliskunnat ovat pinta-alaltaan,

1 Suomen Tuulivoimayhdistys on vuonna 1988 perustettu tuulivoima-alan edunvalvontajärjestö.

2 Paliskuntain yhdistys toimii Suomen 54 paliskunnan yhdyssiteenä. Yhdistys on poronhoitolailla perustettu (erotuksena esimerkiksi rekisteröityihin yhdistyksiin) ja toimii maa- ja metsätalousministeriön hallinnon alaisuudessa. Sen rooli luonnonvarojen ja maankäytön suunnitteluprosesseissa lähestyy viranomaisen roolia toimia asiantuntijana ja neuvojana. Yhdistyksellä ei ole maankäyttöasioissa oikeudellista mandaattia neuvotella tai sopia, vain asianosaisilla paliskunnilla on. (Poronhoitolaki PHL 848/1990, 20 §; Paliskuntain yhdistyksen säännöt 1990, 2 §.)

3 Akordi Oy on suomalainen yhteiskunnallinen yritys, joka on erikoistunut ammattimaisena neutraalina osapuolena avustamaan ympäristön suunnittelu-, politiikka- ja päätöksentekoprosessien osapuolia erilaisten tarpeiden ja intressien yhteensovittamisessa.

4 Työssä ei käsitellä saamelaisten kotiseutualueen erityispiirteitä. Tehty rajausta perustuu saamelaisten laissa turvattuun kulttuuriseen itsehallintoon saamelaisten kotiseutualueella, joka kattaa Enontekiön, Inarin ja Utsjoen kunnat sekä poronhoitoalueeseen kuuluvan osan Sodankylän kunnasta. Yli 90 % saamelaisten kotiseutualueen maa- ja vesialueista hallinnoiva Metsähallitus on linjannut aluetta koskevassa luonnonvarasuunnitelmassaan, ettei se tule käynnistämään tuulivoimahankkeita saamelaisten kotiseutualueella tai Kolta-alueella suunnittelukaudella 2022–2027 (Metsähallitus 2022).

poromääriltään, laidunympäristöltään ja muun maankäytön asettamilta reunaehdoiltaan erilaisia. (Paliskuntain yhdistys 2023a.) Paliskunnat edustavat itseään suunnitteluprosesseissa poroisännän, varaisännän tai erikseen tehtävään valtuutetun paliskunnan osakkaan kautta (Poronhoitolaki PHL 848/1990, 7 §, 19 §).

Poronhoito-oikeus ja siihen kuuluva vapaa laidunnusoikeus on poronhoitolailla turvattu *ikäikäinen nautintaoikeus* (PHL 848/1990, 3 §; Joonas 1993). Poronhoidon käytännöllinen perusta on juuri maan omistussuhteesta riippumaton porojen vapaa laidunnus ja laajat yhtenäiset laidunalueet. Poronhoitoalueen pohjoisin osa, 20 paliskuntaa, kuuluu erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettuun alueeseen, missä muulla maankäytöllä valtion mailla ei saa aiheuttaa poronhoidolle huomattavaa haittaa (PHL 2 §). Koko poronhoitoalueella on valtion mailla voimassa valtion viranomaisen neuvotteluvollisuus suunnitellessaan toimintaa, joka olennaisesti vaikuttaa poronhoidon harjoittamiseen (PHL 53 §). Poronhoitoalueen maakuntakaavoista tulee myös määräyksiä, jotka edellyttävät poronhoidon turvaamista maankäytön suunnittelussa. Lisäksi maankäyttö- ja rakennuslain (MRL 132/1999) mukaan kaavoilla ei saa aiheuttaa maanomistajille tai muille oikeudenhaltijoille kohtuutonta haittaa (28 §).

Poronhoito-oikeus ei rinnastu täysin suoraan mihinkään toiseen oikeuteen, mutta paliskuntien tulkitaan olevan esimerkiksi maankäyttö- ja rakennuslain 28 §:ssä tarkoitettuja ”muun oikeuden haltijoita”, joille ei saa aiheuttaa kaavalla kohtuutonta haittaa (MRL 28 §). Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjaratkaisu (KHO 2022:12) Maaninkavaaran tuulivoimayleiskaavassa oli merkittävä, sillä se osoitti, että vaatimukset poronhoidon toimintaedellytysten säilyttämisestä koskevat koko poronhoitoaluetta. Kaavasta aiheutuvat vaikutukset on selvitettävä, eikä kaavalla saa aiheuttaa kohtuuttomia vaikutuksia poronhoidolle.

Poronhoitolaista tulevien oikeuksien lisäksi poronhoitoalueella voivat tulla huomioitavaksi myös saamelaisten kulttuuriset oikeudet alkuperäiskansana. Saamelaisten kotiseutualue määritellään laissa saamelaiskäräjistä (974/1995, 4 §), ja se rajautuu kartalla poronhoitoalueen pohjoisimpiin kuntiin Enontekiöön, Inariin ja Utsjokeen sekä Sodankylän kunnassa sijaitsevaan Lapin paliskuntaan. Saamelaisten kulttuuristen oikeuksien ja perinteisten elinkeinojen harjoittamisen turvaaminen ei rajoitu kuitenkaan pelkästään tälle alueelle. Korkeimman hallinto-oikeuden Savukosken Soklin kaivoksen ympäristölupaa koskevan vuosikirjaratkaisun (KHO 2022:38) mukaan saamelaisten oikeus harjoittaa perinteisiä elinkeinojaan, kuten poronhoitoa, on turvattu Suomen perustuslain (731/1999) 17 §:n 3 momentin samoin kuin KP-sopimuksen (8/1976)⁵ 27 artiklan nojalla. Tämä oikeus on turvattu riippumatta siitä, aiheutuuko hankkeesta tai toiminnasta saamelaisten oikeuksiin kohdistuva vaikutus saamelaisten kotiseutualueella.

Poronhoidon historian ja oikeudellisen aseman vuoksi yhdyimme Sarkin ja kumppaneiden (2021) esittämään näkökulmaan, että poronhoitajat on täsmällisempää määrittellä maankäyttöprosesseissa ”oikeudenhaltijoina” ”sidosryhmän” sijaan. Sidosryhmälähestymistavan ongelma on, että se asettaa taloudelliset arvot etusijalle, jättää historiallisen näkökulman huomiotta ja johtaa eräänlaiseen tasapäästämiseseen: sidosryhmiä voivat olla kaikki, joilla on jokin intressi suunnittelun kohteena olevaan alueeseen. Sidosryhmälähestymistapa estää tällöin alkuperäiskansojen ja perinteisten elinkeinojen harjoittajien oikeuksien tunnustamisen, vaikka pyrkimyksenä olisikin edistää näiden tahojen osallisuutta. (Sarkki ym. 2021; myös Löf ym. 2022.)

5 KP-sopimus (8/1976): Yhdistyneiden Kansakuntien (YK) yleiskokouksen 16.12.1966 hyväksymä kansallaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus.

Pohjois-Suomen luonnonvarahallinnan haasteet oikeudenmukaisuuden kannalta

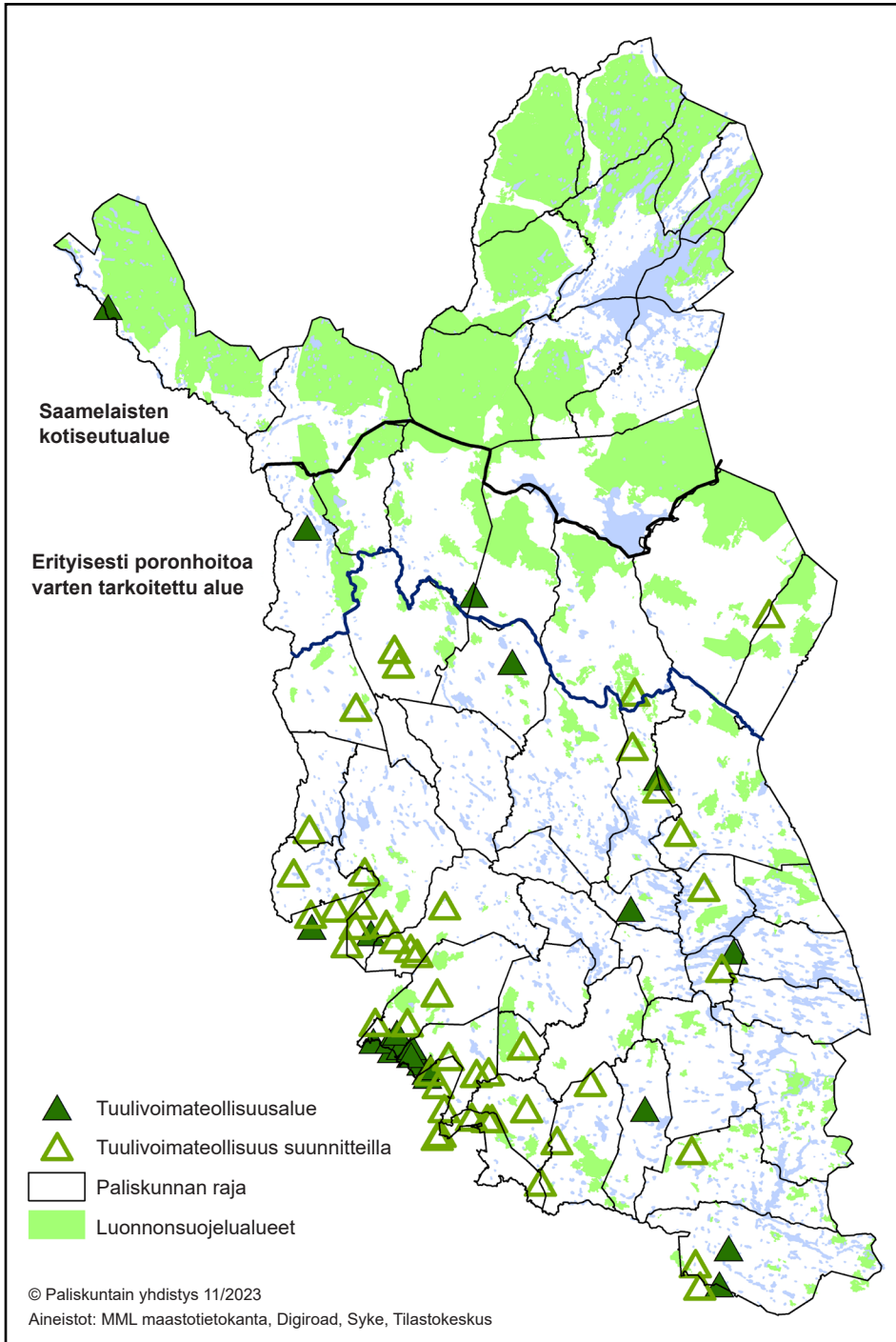
Suomen tavoitteena on energiaomavaraisuus vuoteen 2030 mennessä, jonka jälkeen pyrki- myksenä on siirtyä energian toimittajaksi Euroopan maihin (Huttunen ym. 2022). Pohjois-Pohjanmaalla ja Lapissa ajetaan vihreän energiasiirtymän osana paitsi tuulivoiman myös vetyteollisuuden sekä uusien maametallikaivosten intressejä (Paliskuntain yhdistys 2023b; Pohjoinen ohjelma 2023). Merkittävimmät odotukset kohdistuvat etenkin tuulivoimaan uusiutuvan energian tarjonnan lisäämisessä (Huttunen ym. 2022). Suomen maakunnista Pohjois-Pohjanmaalla on jo valmiiksi eniten tuulivoimaa ja lisää tavoitellaan. Lapin liiton ensimmäisessä tuulivoimaselvityksessä tunnistettiin 46 seudullisesti merkittävää tuuli- voima-alueita ja selvityksiä on sitemmin laajennettu saamelaisten kotiseutualueelle (Lapin liitto 2022; 2023). Rinta rinnan alueiden käytön suunnittelun kanssa poronhoitoalueella hankkeita on käynnissä ainakin 40 (kuva 1) ja toiminnassa on jo parikymmentä tuuliener- gian tuotannon aluetta⁶.

Tuulivoiman vaikutuksia poronhoitoon on tutkittu jonkin verran ja paliskunnissa on karttunut kokemuseräistä tietoa. Tuulivoimahankkeista voi koitua poronhoidolle monenlaisia vaikutuksia, kuten laidunalueiden menetyksiä ja sen myötä laidunpaineen kasvamista muilla alueilla, vaatimien häiriintymistä vasoma-aikana rakenteiden, äänen tai välkkeen vuoksi, laidunkierron häiriintymistä ja porojen siirtymistä viljelyn tai asutuksen lähistölle, uudesta tiestöstä aiheutuvia poro- ja liikennevahinkoja sekä erilaisia kustannuksia esimerkiksi poroaitojen uudelleensijoittamisesta tai lisäruokinnasta johtuen (Skarin ym. 2018; 2021; Anttonen ym. 2023). Tuulivoimapuiston vaikutukset poronhoidolle ulottu- vatkin huomattavasti laajemmalle kuin pelkkä hankealue (Nellemann ym. 2003; Strand ym. 2018; Skarin ym. 2018; 2021; Horstkotte ym. 2022; Kumpula ym. 2022). Usein rakennettuja puistoja myös laajennetaan ja alueelle rakennettujen voimajohtojen varteen rakennetaan lisää tuulivoimaa.

Samanaikaisesti tuulivoiman kanssa poronhoitoalueella toimii ja sinne kohdistuu useita muita maankäyttöpaineita, kuten monenlaisia infrahankkeita, metsätaloutta ja kaivos- ja metsäteollisuutta (kuva 2). Pääallekkäin onkin käynnissä iso joukko yhteensovittamisen menettelyjä, esimerkiksi kaavoja, YVA-menettelyjä, erilaisia ympäristölupamenettelyjä, luonnonvarasuunnittelun prosesseja ja kahdenvälisiä paliskunnan ja toiminnanharjoit- tajan välisiä sopimusneuvotteluja. Samoille alueille kasautuvat risteävät, päällekkäiset ja toisinaan toisensa poissulkevat erilaiset käyttömuodot ovat johtaneet porojen laidun- alueiden vähenemiseen, heikkenemiseen ja sirpaloitumiseen. Paliskunnissa ei välttämättä ole enää tilaa väistää uusien käyttömuotojen edessä ilman kriittisten laidunalueiden mene- tyksiä. Hankkeiden vastustaminen ja oikeuskäytat ovat monille paliskunnille ainoa jäljellä oleva keino puolustaa oikeuksiaan elinkeinon ja kulttuurin harjoittamiseen.

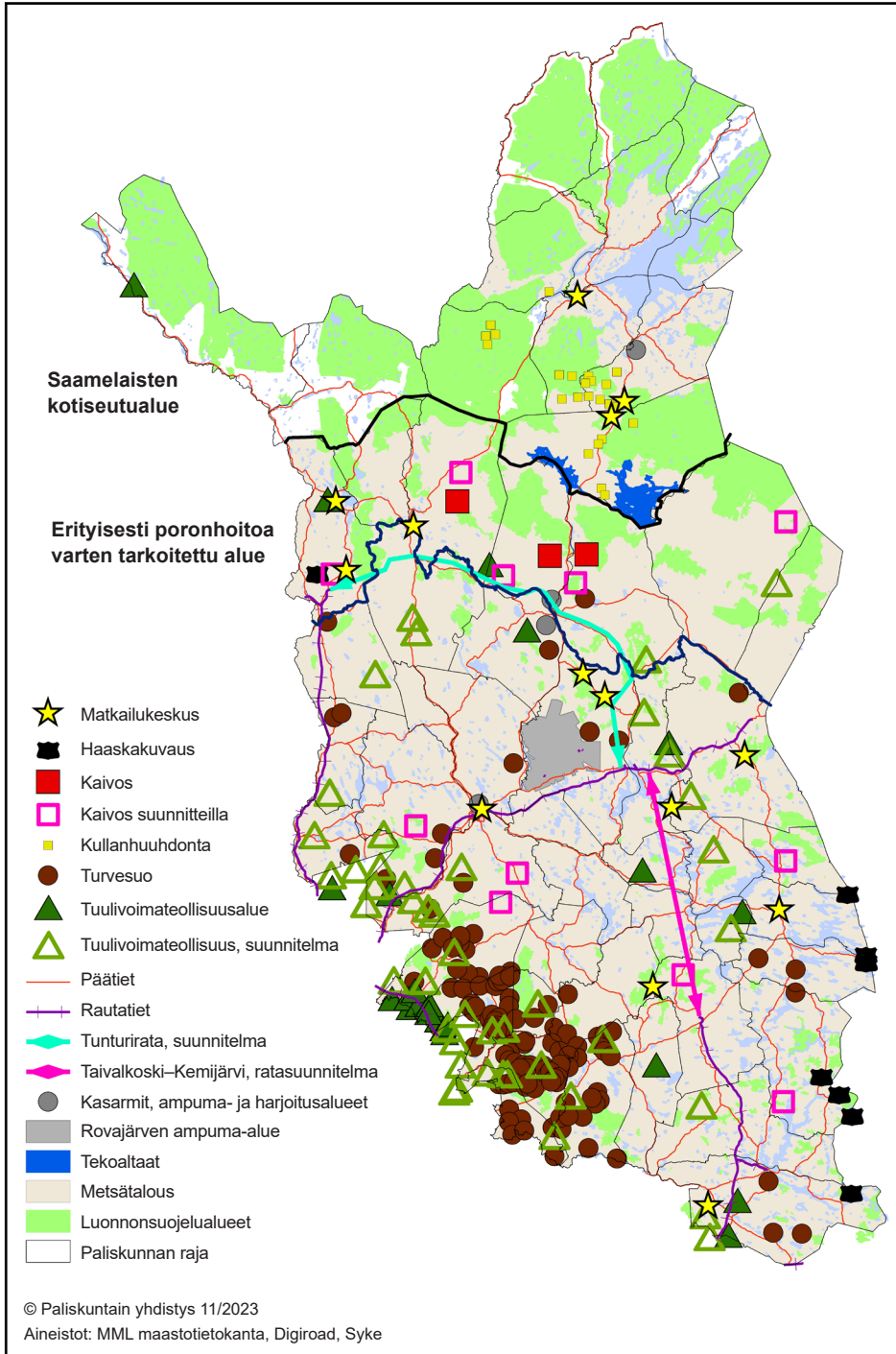
Vaikka alueet ja poronhoidon käytännöt eri puolilla pohjoismaita vaihtelevat, tuuli- voimaan liittyvät ongelmat ja syyt vastustaa hankkeita yhdistävät kuitenkin poronhoito- yhteisöjä. Energian tuotantoalueet määrittävät osaksi sitä luonnonvarojen käytön kumu- latiivista jatkumoa, joka vähentää, pirstoo ja heikentää porojen laidunalueita ja mah- dollisuuksia näiden käyttöön (esim. Österlin & Raitio 2020; Hast 2021; Hortskotte ym. 2022). Pohjoisten luonnonvarojen käytön perustelua kansallisilla tarpeilla onkin kuvattu ”vihreänä kolonialismina” tai ”energiareservaatien perustamisena”. Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta keskeisiä kysymyksiä ovat muun muassa, kenen tarpeisiin sähköntuotanto- kapasiteettia kasvatetaan, miten haitat jakaantuvat alueellisesti ja miten alkuperäiskansojen oikeudet otetaan huomioon. (Esim. Normann 2021; Fjellheim 2023.)

⁶ Suomen Tuulivoimayhdistys ylläpitää kartta-aineistoa Suomessa toiminnassa olevista tuulivoimaloista ja suunnit- teilla olevista tuulivoimahankkeista: <https://tuulivoimayhdistys.fi/tuulivoima-suomessa/kartta>

Kuva 1. Tuulivoima poronhoitoalueella. Lähde: Paliskuntain yhdistys, 2023.

Figure 1. Wind power in the reindeer husbandry area. Source: Reindeer Herders' Association, 2023.

Kuva 2. Maankäyttö poronhoitoalueella. Lähde: Paliskuntain yhdistys, 2023.

Figure 2. Land use in the reindeer husbandry area. Source: Reindeer Herders' Association, 2023.

Norjan korkeimman oikeuden päätös koskien Fosenissa toiminnassa olevia reilua 150 tuulivoimalaa on noussut yhdeksi näkyvimmistä esimerkeistä siitä, miten energiasiirtymä pohjoismaissa on mitä konkreettisimmin kysymys oikeudenmukaisuudesta. Oikeus tuomitsi lokakuussa 2021 voimalat laittomiksi, mutta vielä kaksi vuotta päätöksen jälkeen voimalat ovat edelleen tuotannossa (Aftenposten 2023; NRK 2023). Suomessa tuulivoiman lisärakentaminen on koskettanut tähän saakka erityisesti saamelaiden kotiseutualan ulkopuolista poronhoitoaluetta, mutta selvityksiä koko Lapin uusiutuvien energiantuotantomuotojen edistämiseksi tehdään aktiivisesti koko ajan (Lapin liitto 2022; 2023). Samalla hankekehittäely yhtiöiden toimesta on hyvin aktiivista.

Suomessa Kuusamon Maaninkavaaran tuulivoimakaavan kaatuminen korkeimmassa hallinto-oikeudessa (KHO 2022:12) oli asianosaisen paliskunnan poronhoidolle voitto ja KHO:n ennakkoratkaisuna merkittävä muidenkin poronhoitoalueen paliskuntien kannalta. KHO antoi Maaningan tuulivoimahankkeeseen liittyvät päätökset maakuntakaavasta ja kaupungin tuulivoimaosayleiskaavasta. Osayleiskaavaa koskevassa päätöksessä todetaan, että kaavan mahdollistaman tuulivoimarakentamisen vaikutukset alueella harjoitettavalla poronhoidolle olisivat merkittävän kielteisiä huolimatta siitä, että kaava-alue ja erityisesti tuulivoimahankkeen rakenteiden vaatima pinta-ala varasivat vain pienen osan paliskunnan laidunnettavan maa-alueen kokonaispinta-alasta. Päätöksen mukaan kaava-alueelle sijoituvilla laidunalueilla oli tehdyn selvityksen perusteella keskeinen merkitys alueen poronhoidolle. Kyseessä oli paliskunnan keskeisin vasoma-alue. Hankkeen toteuttamisen oli arvioitu vaikuttavan haitallisesti myös porojen laidunkiertoon ja muihin elinolosuhteisiin. (KHO 2022:12.) Tuulivoimasuunnittelu aloitettiin KHO:n päätöksen jälkeen kuitenkin alueella uudelleen Nuunajärven hankenimen alla.

Kartoilla (kuvat 1 ja 2) kuvatut erilaiset maankäyttömuodot ja -paineet kasautuvat, uhkaavat ja heikentävät elinkeinoa, aiheuttaen stressiä ja taloudellisia haasteita. Lisäksi suunnitteluprosessien hajanaisuus ja epävarmuus tulevasta vaikuttavat elinkeinon jatkuvuuteen – siihen, jäävätkö nuoret jatkamaan vai hankkivatko toisen ammatin. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus ja toisinaan vuosikautia kestävä raskaat suunnittelu- tai oikeusprosessit ovat kuluttavia kokemuksia. Esimerkiksi erilaiset lausunnot aiheuttavat paljon ylimääräistä, muun työn päälle tulevaa työtä paliskunnille ja poronhoitajat kokevat usein, ettei heillä ole todellisia vaikutusmahdollisuuksia alueella tapahtuvaan maankäyttöön. Kaikki nämä yhdessä johtavat pitkittyneisiin konflikteihin ja pysäyttävät alueen muun kehittämisen. (esim. Österlin & Raitio 2020; Hast 2021; Kløcker Larsen ym. 2022; Kumpula ym. 2022.)

Poronhoidon ja tuulivoima-alan välinen yhteistoiminnallinen alusta

Vuodesta 2019 alkaen Paliskuntain yhdistys, Suomen Tuulivoimayhdistys ja Akordi ovat työskennelleet yhdessä tuulivoiman ja poronhoidon välisen vuoropuhelun ja yhteistoiminnan tiivistämiseksi. Käytännössä yhteistyö on tarkoittanut välitettyä vuoropuhelua yhdistysten välillä sekä laaja-alaista yhteistyötä tuulivoimayritysten, paliskuntien, YVA- ja SVA-konsulttien, viranomaisten, maakuntaliittojen sekä kuntien kanssa.

Vuoropuhelu alkoi tapaamisilla, joissa molempien yhdistysten edustajat kävivät tilanteesta ja koetuista ongelmista avointa ja luottamuksellista keskustelua Akordin avustamana. Tapaamisissa tunnistettiin se, että tuulivoimatoimijoiden ja poronhoidon maailmat ovat hyvin kaukana toisistaan ja kielteisistä kokemuksista on kertynyt paljon epäluuloja ja epäluottamusta toimijoiden välille. Keskustelujen kuluessa avainhenkilöt tutustuivat toisiinsa ja tunnistettiin tarve rakentaa vastaava avoin keskusteluyhteys laajemmin molempien yhdistysten jäsenten välille.

Akordin ja molempien yhdistysten edustajien välisissä tapaamisissa kehkeytyi ajatus yhteentulemisesta, jonka lähtökohdaksi otettaisiin tilanne ja ongelmat sellaisina kuin ne eri näkökulmista näyttäytyvät. Ensimmäinen laaja-alaisempi alojen välinen yhteentuleminen

järjestettiin syyskuussa 2021. Lisäksi päätettiin järjestää epämuodollisia muutamien henkilöiden välisiä tutustumista edistäviä tilanteita, eli vierailuja puolin ja toisin jo ennen yhteistä seminaaripäivää. Näillä vierailuilla muutama paliskunta toivotti kesällä 2021 tuulivoimatoimijoita tervetulleeksi vieraakseen tutustumaan vasojen merkintään. Syksyllä paliskuntien edustajat vierailivat puolestaan tuulipuistossa.

Näistä tunnustelevista yhteentulemisista käynnistyneen yhteistyön aikana toimijat ovat sittemmin tulleet yhteen useita kertoja yhteistyötapaamisissa vuosina 2021, 2022 ja 2023 (sovitusti myös tulevana vuonna 2024), maastokäynneillä, työryhmätyöskentelyssä ja alueellisissa koulutuksissa Pudasjärvellä, Kemijärvellä, Simossa ja Pellossa. Pitkällä aikavälillä työn tavoitteena on ollut vakiinnuttaa toimialojen välille luotu yhteistoiminta ja siten mahdollistaa ja turvata jatkuvuus toimijoiden väliselle tiedonvaihdolle, neuvottelulle ja ennakoivalle ongelmanratkaisulle.

Yhteistyön välituloksena syntyi vuonna 2023 julkaistu toimintamalli: *Tuulivoimahankkeiden suunnittelu ja operointi poronhoitoalueella – tuulivoima-alan ja poronhoidon näkemys hyvistä käytännöistä* (Anttonen ym. 2023). Toimintamallin muotoiluun osallistui tuulivoima-alan ja poronhoidon lisäksi maakuntaliittojen, ELY-keskusten ja Metsähallituksen edustajia. Tarkoituksena on ollut tarjota hanketoimijoille yhtenäinen ohjeistus siihen, miten poronhoito tulee huomioida tuulivoimahankkeen eri vaiheissa ja millaiset vuorovaikutuksen käytännöt auttavat rakentamaan luottamusta hanketoimijan ja paliskunnan välillä. Toimintamallissa korostuvat etenkin oikea-aikaisen yhteydenpidon ja tiedonvaihdon teemat sekä keskinäisen ymmärryksen lisääminen. Paliskunnissa erityisen tärkeänä nähdään mahdollisimman varhainen yhteydenotto sekä luottamuksen ja kunnioituksen osoittaminen. Toimivan yhteistyön nähdään myös edellyttävän, että molemmat osapuolet ovat halukkaita kommunikointiin ja yhteydenpitoon sekä sitoutuvat sovittuihin asioihin.

Vuonna 2023 alojen välistä yhteistyötä on jatkettu jalkauttamalla muotoiltuja hyviä käytäntöjä ja kehittämällä edelleen tuulivoima-alan ja poronhoidon välisiä vuorovaikutuksen ja neuvottelun toimintatapoja. Käytäntöjen jalkauttamiseksi on järjestetty alueellisia koulutuksia, joissa on pureuduttu toimijoiden väliseen vuorovaikutukseen ja rakentavan neuvottelun menetelmiin käytännössä. Keväällä 2023 järjestetyt koulutukset suunnattiin kullakin alueella toimiville tuulivoimayhtiöille, tuulivoiman parissa toimiville konsulteille, paliskunnille sekä kaavoituksesta ja luvituksesta vastaaville toimijoille.

Keskinäisen vuorovaikutuksen kehittämisen lisäksi alojen välisessä yhteistyössä on tunnustettu tarve tuottaa yhdessä tietopohjaa liittyen kysymyksiin siitä, mitä tuulivoiman takia menetettävien laidunalueiden kompensaatio voisi käytännössä tarkoittaa. Käsiteltyjä teemoja ovat olleet esimerkiksi rakentamisen aikaisten alueiden ennallistaminen, laidunalueiden ennallistaminen ja/tai turvaaminen muualla asianosaisen paliskunnan sisällä, turvetuotannosta vapautuvien soiden ennallistaminen porolaitumina ja jäkälän istutukset niille soveltuvilla alueilla. Lisäksi on pohdittu, millä menetelmillä laidunalueiden ennallistamista ja muita kompensaatitoimia voidaan tehdä.

Uudet yhteensovittamisen käytännöt oikeudenmukaisen energiasiirtymän edellytyksenä

Luonnonvaroihin kohdistuvat paitsi geopolitiikan ja talouden, myös ilmasto- ja biodiversiteettipolitiikan paineet sekä paikallisten käyttäjien ja alkuperäiskansa saamelaisten tarpeet, toiveet ja oikeudet. Nykyiset luonnonvarojen hallinnan muutospaineet sekä luonnonvarojen käyttöön liittyvät keskustelut ja kiistat nostavat näkyviin sekä luutuneita että luovia luonnonvarojen hyödyntämisen tapoja ja ajatusmalleja. Tyypillisesti luonnonvarahallinnassa yhteensovittamisen idea lähtee liikkeelle ajatuksesta, että luonnonvarat olisivat ikään kuin irrallaan niitä hyödyntävistä toimijoista ja heidän tavoitteistaan, teknologioista ja käytännöistä; että samoja alueita olisi mahdollista käyttää monin päällekkäisin ja limittäisin tavoin hyvin informoidun, eri näkökulmat huomioivan suunnittelun seurauksena (Hast 2021, 15).

Tämä idea yhteensovittamisesta pyrkii mahdollistamaan useita päällekkäisiä tavoitteita ja luonnonkäyttömuotoja jättäen kuitenkin samalla hämärään ne vaikutukset ja muutokset, mitä paikallisille ympäristöille ja elinkeinoille aina aiheutuu.

Hast (2021) on esittänyt, etteivät luonnonvarat esiinny luonnossa annettuina, vaan kiinnittyvät erottamattomalla tavalla niitä hyödyntäviin ja rakentaviin inhimillisiin käytäntöihin. Luonnonvarojen tunnistaminen ja hyödyntäminen rakentuu historiallisesti, sosiaalisten käytäntöjen (mm. Knorr Cetina 1981; 1999; 2001; Schatzki 2001; 2016; Shove ym. 2012) osana niin sanotussa *luonnonvaraistumisen* prosessissa. Luonnonvaraistumisen käytännöt sisältävät aina tietokäytäntöjä, ilmentävät erilaisia luontosuhteita ja rakentavat luontoa yhteiskunnallisesti näkyväksi erilaisina luonnonvaroina. Siten erilaisten luonnonvarojen yhtäaikainen käyttö samoilla alueilla (yhteensovittaminen) vaatii syvempää luonnonvaraistumisen käytäntöjen tunnistamista, näiden käytäntöjen muutoksen ja mahdollisuuksien reflektiota. (Hast 2021.)

Ympäristökiistojen hallinnan tarpeisiin syntyneitä yhteistoiminnallisia lähestymistapoja on kehitetty jo 1970-luvulta lähtien etenkin Yhdysvalloissa (Turtiainen 1996). Suomeen ala on rantautunut tutkimustyön (esim. Peltonen & Villanen 2004; Peltonen ym. 2006; Kangasoja ym. 2008; Peltonen & Kangasoja 2009; Peltonen ym. 2012; Kangasoja 2017; Kotilainen ym. 2021; Peltonen ym. 2021) ja ammattimaisen neutraalin osapuolen avustamien käytännön kokemusten myötä (esim. Luoma 2018; Peltonen ym. 2020; Luoma ym. 2022; Peltonen & Kangasoja 2022; Saarikoski ym. 2023). Tässä katsauksessa kuvattu tuulivoima-alan ja poronhoidon välille rakennettu yhteistoiminnallinen alusta on esimerkki lähestymistavan mahdollisuuksista vastata vihreän energiasiirtymän mukanaan tuomiin yhteensovittamisen haasteisiin luonnonvarahallinnassa. Uusia konfliktin hallinnan keinoja tarvitaan etenkin poronhoitoalueen kaltaisilla alueilla, joilla tuulivoiman rakentamiseen liittyy merkittäviä huolenaiheita ja paliskunnilla on erityisiä oikeuksia alueiden käyttöön nähden.

Tuulivoimahankkeen kaavoitukseen ja YVA-menettelyyn kuuluu useita lakisääteisiä osallistamismenettelyjä, kuten kuulemisia ja yleisötilaisuuksia. Paikallista hyväksyttävyyttä tavoiteltaessa vuorovaikutuksen vähimmäisedellytykset eivät kuitenkaan välttämättä riitä. Edellä kuvatun Akordin, Suomen Tuulivoimayhdistyksen ja Paliskuntain yhdistyksen kannatteleman työn myötä syntyneen yhteistoiminnallisen alustan puitteissa tuulivoimatoimijoiden ja paliskuntien on ollut mahdollista tutustua toistensa todellisuuksiin ja oppia ymmärtämään tuulivoiman ja poronhoidon yhteensovittamisen kannalta olennaisia reunaehtoja ja tarpeita. Työ on perustunut etukäteen hyvin valmistelluille ja huolellisesti toteutetuille toimijoiden kohtaamisille ja luottamuksen rakentamiselle. Tarkastelemalla molempien maankäyttömuotojen käytäntöjä ja kehittämällä haitallisten vaikutusten arvioinnin ja kompensointien keinoja on mahdollista löytää eri näkökulmat paremmin huomioon ottavia ratkaisuja.

Avain tulokselliseen yhteistyöhön on ollut vaikeiden kysymysten äärelle pysähtymisessä ja kiireettömyydessä sekä yhteydenpidon ja luottamuksen rakentamisen jatkuvuuden varmistamisessa. Tärkeää on ollut myös poronhoidolle kriittisten ja ylipäänsä erilaisten toiminnallisten alueiden tunnistaminen ja luovempien yhteensovittamisen käytäntöjen, kuten laidunten palauttamisen ja ennallistamisen, tarkastelu. Poronhoidon ja tuulivoima-alan keskinäisten suhteiden ja käytäntöjen kehittäminen tarjoaakin lupaavan esimerkin uudenlaisesta toimintamallista, jonka avulla voidaan lisätä toimijoiden kykyä tunnistaa luonnonvarahallinnan muutostarpeita ja tarttua niihin yhteiseen ongelmanratkaisuun perustuvilla neuvottelevilla menettelyillä.

Lähteet

- Aftenposten (2023) Kan vindturbinene bli stående uten at loven brytes? Her er fire mulige utfall av Fosen-konflikten. 2.3.2023. <<https://www.aftenposten.no/norge/i/JQ74QX/kan-vindturbinene-bli-staaende-uten-at-loven-brytes-her-er-fire-mulige-utfall-av-fosen-konflikten>>. 15.8.2023.
- Ansell, C. & Gash, A. (2008) Collaborative governance in theory and practice. *Journal of public administration research and theory* 18(4) 543–571. <https://doi.org/10.1093/jopart/mum032>
- Anttonen, M., Kangasoja, J., Luoma, E. & Paalatie, H. (2023) Tuulivoimahankkeiden suunnittelu ja operointi poronhoitoalueella – tuulivoima-alan ja poronhoidon näkemys hyvistä käytännöistä. Akordi Oy julkaisuja. <https://akordi.fi/wp-content/uploads/Paliskunnat-ja-tuulivoimatoimijat_toimintamalli_12012023_FINAL.pdf>.
- Emerson, K., Nabatchi, T. & Balogh, S. (2012) An integrative framework for collaborative governance. *Journal of public administration research and theory* 22(1) 1–29. <https://doi.org/10.1093/jopart/mur011>
- Fjellheim, E.M. (2023) Wind Energy on Trial in Saepmie: Epistemic Controversies and Strategic Ignorance in Norway's Green Energy Transition. *Arctic Review on Law and Politics* 14(2023) 140–168. <http://doi.org/10.23865/arctic.v14.5586>
- Hast, S. (2021) *Yhteensoitattomat luonnonvarat? Tutkimus Lapin luonnonvaraistumisesta*. Acta electronica Universitatis Lapponiensis 323. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-285-6>
- Holopainen, H. (2021) Oikeus torppasi Kuusamon Maaningan suuren tuulivoimapuiston suunnitelmat. Yle Uutiset 27.4.2021. <<https://yle.fi/a/3-11903169>>. 5.9.2023.
- Horstlotte, T., Kumpula, J., Sandström, P., Tømmervik, H., Kivinen, S., Skarin, A., Moen, J. & Sandström, S. (2022) Pastures under pressure: Effects of other land users and the environment. Teoksessa Horstlotte, T., Holand, Ø., Kumpula, J. & Moen, J. (toim.) *Reindeer Husbandry and Global Environmental Change: Pastoralism in Fennoscandia* 76–98. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9781003118565>
- Huttunen, R., Kuuva, P., Kinnunen, M., Lemström, B. & Hirvonen, P. (2022) Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2022:53. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164321/TEM_2022_53.pdf?sequence=1>.
- Joona, J. (1993) *Poronhoito-oikeus maankäyttöoikeutena*. Juridica Lapponica Nro 7. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
- Kangasoja, J. (2017) *Retooling Planning-Towards Trading Zone Capabilities*. Aalto University publication series Doctoral Dissertations, 229/2017. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-7732-1>
- Kangasoja, J., Peltonen, L. & Puustinen, S. (2008) Maankäytön ristiriitojen käsittely – uudet työtavat ja menetelmät. Loppuraportti 31.12.2008. Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus, Espoo. <https://akordi.fi/wp-content/uploads/ym_maanka-cc-88yto-cc-88nkonfliktit_loppuraportti.pdf>.
- Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976) <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1976/19760008/19760008_2#idm46494957278336>.
- KHO (2022:12) Maaningan tuulivoimaosayleiskaavaa koskeva päätös <<https://kho.fi/fi/index/paatokset/vuosikirjapaatokset/1642058489734.html>>.
- KHO (2022:38) Soklin ympäristö- ja vesitalouslupaa koskeva päätös <<https://www.kho.fi/fi/index/paatokset/vuosikirjapaatokset/1647851309062.html>>.
- Klocker Larsen, R., Staffansson, J., Omma, I.-A. & Lawrence, R. (2022) Paliskuntien ja hanketoimijoiden väliset sopimukset: Vaikutukset porojen hyvinvointiin. Senter for Samiska Studier, UiT Norges arktiske universitet.
- Knorr Cetina, K. (1981) *The Manufacture of Knowledge: An Essay on the Constructivist and Contextual Nature of Science*. Pergamon Press, Oxford. <https://doi.org/10.1016/C2009-0-09537-3>
- Knorr Cetina, K. (1999) *Epistemic Cultures: How the Sciences Make Knowledge*. Harvard University Press, Harvard.
- Knorr Cetina, K. (2001) Objectual practice. Teoksessa Schatzki, T., Knorr Cetina, K. & von Savigny, E. (toim.) *The Practice Turn in Contemporary Theory* 184–197. Routledge, Lontoo & New York.
- Komu, T. (2020) *Pursuing the Good Life in the North: Examining the Coexistence of Reindeer Herding, Extractive Industries and Nature-Based Tourism in Northern Fennoscandia*. Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 177. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789526225029>
- Kotilainen, J.M., Peltonen, L. & Sairinen, R. (2021) Yhteistoiminnallinen ympäristöhallinta erityispiirteinen ja sovelluksinen. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIV* 7–47. <https://www.edilex.fi/ymparistopolitiikka_ja_oikeus/1000410001>.
- Kumpula, J., Jokinen, M., Siitari, J. & Siitari, S. (2020) Talven 2019–2020 sää-, lumi- ja luonnonolosuhteiden poikkeuksellisuus ja vaikutukset poronhoitoon. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 58/2020. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-023-6>
- Kumpula, J., Jokinen, M., Siitari, J., Heikkinen, J., Oinonen, K., Shemeikka, P., Kontio, P. & Niemelä, A. (2022) Poronhoidon muutokset ja sopeutumiskeinot eri maankäyttömuotojen ristipaineissa. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 65/2022. Luonnonvarakeskus, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-380-482-1>

- Laki saamelaiskäräjistä (974/1995) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950974#L1P4>>.
- Lapin liitto (2022) Lapin tuulivoimaselvitys. Raportti 5.12.2022. FCG Finnish Consulting Group Oy. <https://www.lapinliitto.fi/wp-content/uploads/2022/12/Lapin-tuulivoimaselvitys-2022_raportti_05122022-1.pdf>.
- Lapin liitto (2023) Lapin aurinko- ja tuulivoimaselvitys 2023–2024 yhteensovittavaa kestävän energiatuotannon ja vihreän siirtymän näkökulmia Lapissa. Blogi 30.08.2023. <<https://www.lapinliitto.fi/lapin-aurinko-ja-tuulivoimaselvitys-2023-2024-yhteensovittava-uusiutuvasti-kestavan-energiatuotannon-ja-vihrean-siirtymän-näkökulmia-lapissa/>>. 12.10.2023.
- Luoma, E. (2018) Intressien yhteensovittaminen monenvälisenä neuvotteluprosessina: tarkastelussa Jyväskylän strateginen metsäohjelma. Pro gradu, Johtamiskorkeakoulu, Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201805181718>
- Luoma, E., Kangasoja, J. & Kettunen, A. (2022) Metsäkiistoja ennakoitiin ja ratkottiin yhteistyössä – isot kysymykset edelleen auki. Suomen Luonnonsuojeluliiton, Greenpeacen ja Metsähallituksen Metsätalous Oyn välinen neuvottelu- ja sovitteluprosessi 2018–2021. Akordi Oy julkaisuja. <https://akordi.fi/wp-content/uploads/Raportti_Metsäkiistoja-ennakoitiin-ja-ratkottiin-yhteistyossa_web.pdf>.
- Löf, A., Raitio, K., Forbes, B.C., Labba, K., Landauer, M., Risvoll, C. & Sarkki, S. (2022) Unpacking reindeer husbandry governance in Sweden, Norway and Finland - A political discursive perspective. Teoksessa Horstokte, T., Holand, Ø., Kumpula, J. & Moen, J. (toim.) *Reindeer Husbandry and Global Environmental Change: Pastoralism in Fennoscandia* 150–172. Routledge, New York. <https://doi.org/10.4324/9781003118565>
- Maankäyttö- ja rakennuslaki (132/1999) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990132>>.
- Metsähallitus (2022) Saamelaisten kotiseutualueen luonnonvarasuunnitelma 2022–2027. Metsähallitus, Vantaa. <<https://julkaisut.metsa.fi/fi/julkaisut/show/2649>>.
- Nellemann, C., Vistnes, I., Jordhøy, P., Strand, O. & Newton, A. (2003) Progressive impact of piecemeal infrastructure development on wild reindeer. *Biological conservation* 113(2) 307–317. [https://doi.org/10.1016/S0006-3207\(03\)00048-X](https://doi.org/10.1016/S0006-3207(03)00048-X)
- Normann, S. (2021) Green colonialism in the Nordic context: Exploring Southern Saami representations of wind energy development. *Journal of community psychology* 49(1) 77–94. <https://doi.org/10.1002/jcop.22422>
- NRK (2023) Akksjonistene er fjernet fra Stortinget. 11.10.2023. <https://www.nrk.no/trondelag/to-ar-siden-hoyesterettsdommen-om-vindkraft-pa-fosen-_nye-demonstrasjoner-utenfor-stortinget-1.16589436>. 12.10.2023.
- Paliskuntain yhdistys (1990) Paliskuntain yhdistyksen säännöt, 2 §. <<https://paliskunnat.fi/py/organisaatio/paliskuntain-yhdistys/saannot/>>.
- Paliskuntain yhdistys (2023a) Poro ja poronhoito <<https://paliskunnat.fi/poro/poronhoito/>>. 15.10.2023.
- Paliskuntain yhdistys (2023b) Onko vihreässä siirtymässä tilaa oikeudenmukaisuudelle? Poroblogi 22.3.2023. <<https://paliskuntainyhdistys.blogspot.com/2023/03/onko-vihreassa-siirtymassa-tilaa.html>>. 15.10.2023.
- Pekkarinen, A.J., Rasmus, S., Kumpula, J. & Tahvonen, O. (2023) Winter condition variability decreases the economic sustainability of reindeer husbandry. *Ecological Applications* 33(1) e2719. <https://doi.org/10.1002/eap.2719>
- Peltonen, L., Faehnle, M., Saarikoski, H., Hannonen, P., Kotilainen, J., Litmanen, T., Luoma, E. & Pelto, T. (2021) Ohuesta osallistumisesta yhteiseen ongelmanratkaisuun. Tiekartta kohti yhteistoiminnallisempaa Suomea. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/338545/Core_tiekartta_kohti_yhteistoiminnallisempaa_Suomea.pdf?sequence=1>.
- Peltonen, L., Hirvonen, J., Manninen, R., Linjama, H. & Savikko, R. (2006) Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet: Suomalaisen nykytilan karttoitus. Suomen ympäristö 12/2006. Ympäristöministeriö, Helsinki. <<http://hdl.handle.net/10138/38783>>.
- Peltonen, L. & Kangasoja, J. (2009) Konfliktien karttoitus suunnittelun apuvälineenä. *Yhdyskuntasuunnittelu* 47(4) 88–97.
- Peltonen, L. & Kangasoja, J. (2022) Ympäristösovittelu. Teoksessa Ervasti, K. & Attias, M. (toim.) *Sovittelu ja sen sovellukset* 253–272. Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Peltonen L., Kangasoja J., Luoma E., Turunen J.-P. & Lahdenperä S. (2020) Saamelaisten kotiseutualueen valtion metsien käytön ristiriidat ja ratkaisumahdollisuudet – Konfliktikarttoitus. Metsähallitus, Vantaa. <<https://julkaisut.metsa.fi/fi/julkaisut/show/2496>>.
- Peltonen, L., Verkasalo, A., Mynttinen, E. & Kangasoja, J. (2012) Sovittelu osana paikallisten ympäristökiistojen hallintaa – Maankäyttö ja ympäristökiistojen sovittelun kokeiluhankkeen (SOMARI) kokemuksia, tuloksia ja arviointia. Aalto-yliopiston julkaisusarja TIEDE+TEKNOLOGIA 9/2012. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-60-4685-3>
- Peltonen, L. & Villanen, S. (2004) Maankäytön konfliktit ja niiden ratkaisumahdollisuudet. Osa 1. Katsaus käsitteisiin ja kirjallisuuteen. Suomen ympäristö 723. Ympäristöministeriö, Helsinki. <<http://hdl.handle.net/10138/24340>>.

- Pohjoinen ohjelma (2023) Pohjoinen ohjelma – kasvua, turvallisuutta ja yhteistyötä <<https://www.rovaniemi.fi/loader.aspx?id=154918ff-acc3-485b-9cf2-167f166eaa1f>>.
- Poronhoitolaki (848/1990) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1990/19900848>>.
- Saarikoski, H., Luoma, E., Bor, S. & Polska, P. (2023) What went right? A collaborative process to prepare a city forest management strategy. *Journal of Environmental Policy & Planning* 25(6) 752–765. <https://doi.org/10.1080/1523908X.2023.2258524>
- Sarkki, S., Heikkinen, H.I. & Löf, A. (2021) Reindeer herders as stakeholders or right-holders? Introducing a social equity-based conceptualization relevant for indigenous and local communities. Teoksessa Nord, D.C. (toim.) *Nordic Perspectives on the Responsible Development of the Arctic: Pathways to Action* 271–292. Springer Polar Sciences, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52324-4_13
- Schatzki, T. (2001) Introduction - Practice theory. Teoksessa Schatzki, T., Knorr Cetina, K. & von Savigny, E. (toim.) *The Practice Turn in Contemporary Theory* 10–23. Routledge, Lontoo. <<https://logicacritica.files.wordpress.com/2019/11/t-schatzki-the-practice-turn-in-contemporary-theory-2001.pdf>>.
- Schatzki, T. (2016) Practice theory as flat ontology. Teoksessa Spaargaren, G., Weenink, D. & Lamers, M. (toim.) *Practice theory and research: Exploring the dynamics of social life* 28–42. Routledge, Lontoo. <https://doi.org/10.4324/978131565690>
- Shove, E., Pantzar, M. & Watson, M. (2012) *The Dynamics of Social Practice. Everyday life and how it changes*. SAGE Publications, Lontoo. <https://doi.org/10.4135/9781446250655>
- Skarin, A., Sandström, P. & Alam, M. (2018) Out of sight of wind turbines—Reindeer response to wind farms in operation. *Ecology and Evolution* 8(19) 9906–9919. <https://doi.org/10.1002/ece3.4476>
- Skarin, A., Sandström, P., Brandão Niebuhr, B., Alam, M. & Adler, S. (2021) Renar, renskötsel och vindkraft: vinter- och barmarksbete. Rapport 7011. Naturvårdsverket, Tukholma. <<https://res.slu.se/id/publ/115488>>.
- Strand, O., Colman, J.E., Eftestøl, S., Sandström, P., Skarin, A. & Thomassen, J. (2018) Vindkraft och renar: En kunskapssammanställning. Rapport 6799. Naturvårdsverket, Tukholma. <<https://www.naturvardsverket.se/4ac657/globalassets/media/publikationer-pdf/6700/978-91-620-6799-1.pdf>>.
- Suomen perustuslaki (731/1999) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>.
- SVT (2022) Samebyordföranden: Sverige står inför ett vägval. 4.6.2022. <<https://www.svt.se/nyheter/sapmi/samebyordforanden-sverige-star-infor-ett-vagval>>. 7.8.2023.
- Turtiainen, M. (1996) Ympäristöristiriitojen sovittelumenettely – kirjallisuuskatsaus yhdysvaltalaisista kokemuksista. Suomen ympäristökeskuksen moniste 40. Suomen ympäristökeskus, Helsinki. <<http://hdl.handle.net/10138/169496>>.
- Valtioneuvoston asetus tuulivoimaloiden ulkomelutason ohjearvoista (1107/2015) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20151107>>.
- Williams, S. & Doyon, A. (2019) Justice in energy transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 31 144–153. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2018.12.001>
- YLE (2021) Suomalaisen energiayhtiö St1:n jättimäinen tuulipuistohanke Norjassa jäissä. 2.4.2021. <<https://yle.fi/a/3-11868856>>. 12.9.2023.
- Österlin, C. & Raitio, K. (2020) Fragmented Landscapes and Planscapes – The Double Pressure of Increasing Natural Resource Exploitation on Indigenous Sámi Lands in Northern Sweden. *Resources* 9(9) 104. <https://doi.org/10.3390/resources9090104>

Epifyytti

Jari Lyytimäki^a, Suvi Huttunen^b, Annika Lonkila^b, Anu Lähteenmäki-Uutela^b, Jaana Sorvali^c & Mikko Weckroth^c

Miten ympäristöoikeudenmukaisuuden moninaisuutta voisi kuvata ymmärrettävästi?

Ympäristöoikeudenmukaisuuden käsitteen avulla on jo vuosikymmeniä kehitetty tapoja, joilla voidaan edistää oikeudenmukaisuutta ja tunnistaa sekä ratkaista erilaisia epäreiluuksia (Schlosberg 2013). Aihepiirin varhaisessa tutkimuksessa painotettiin ympäristömuutosten terveysvaikutuksia ja niiden kohdentumista heikompiaisisiin (esim. Schlosberg & Collins 2014). Ympäristöoikeudenmukaisuudessa on kyse myös ympäristöongelmiin liittyvistä taloudellisista, psykologisista ja sosiaalisista kysymyksistä. Ympäristöongelmat uhkaavat elämää, asumista, elinkeinoja ja kulttuureja, kuten esimerkiksi YK on korostanut (UN General Assembly 2022). Varsinkin viimeaikainen keskustelu kestävyysmurroksesta tai -siirtymästä on painottunut oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksien ja kriteerien laajalaiseen tunnistamiseen haettaessa ratkaisuja ympäristöongelmiin (McCauley & Heffron 2018; Gupta ym. 2023; Kivimaa ym. 2023). Pohjimmiltaan keskustelu ympäristöoikeudenmukaisuudesta jatkaa luonnonvaranäkökulmasta miltei ikiaikaista pohdintaa siitä, millaiset toimintatavat parhaiten takaavat tasa-arvoisuuden (*equality*) ja yhdenvertaisuuden (*equity*).

Kestävyysmurroksen oikeudenmukaisuus ei ole absoluuttisesti ja universaalisti määriteltävissä, vaan kulloinkin valitun rajauksen ja tarkastelunäkökulman suhteellistama. Yhteiskuntia läpäisevien pitkäkestoisten ongelmien ratkaisuyritykset tapahtuvat yhteiskunnan rakenteiden puitteissa. Ratkaisuyritykset ja politiikkatoimet aiheuttavat vääjäämättä monenlaisia vaikutuksia: hyödyllisiä, neutraaleja ja haitallisia, suoria ja välillisiä, ennakoituja ja odottamattomia. Toimien – tai toimimattomuuden – vaikutuspiiri kattaa ihmisiä läheltä ja kaukaa. Reiluuden vaikutusarvioinnissa tulisi huomioida myös tulevia sukupolvia ja ei-inhimillisiä toimijoita, jotka eivät kykene kommunikoimaan toiveistaan ja tarpeistaan nykyihmisten lailla (Kivimaa & Lähteenmäki-Uutela 2022).

Tämän *Alue ja Ympäristö* -lehden (2/2023) maaseutupainotteisen teemanumeron kirjoitukset ilmentävät osaltaan, että ympäristöoikeudenmukaisuus näyttäytyy eri valossa, kun sitä tarkastellaan erilaisten luonnonvarojen, eri alueiden ja yhteiskunnan sektoreiden, eri aikajänteiden sekä erilaisten elinkeinojen, intressien ja yhteiskunnallisten arvostusten kautta. Yhteisymmärryksen luontia vaikeuttaa edelleen se, että samaa tarkastelun kohdetta – vaikkapa suota – koskevat yksilölliset subjektiiviset näkemykset voivat erota toisistaan

^a Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus, jari.lyytimaki@syke.fi

^b Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus

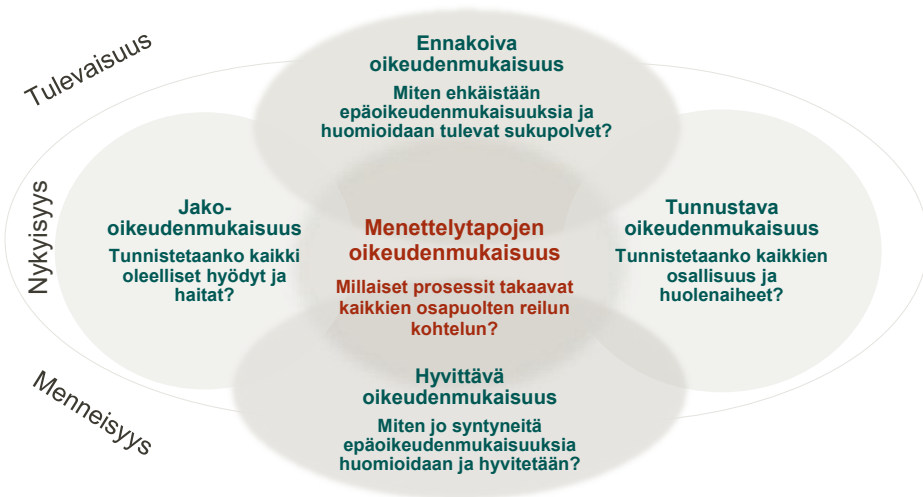
^c Biotalous ja ympäristö -yksikkö, Luonnonvarakeskus

huomattavasti. Yhdelle suo on taloudellisesti hyödynnettävä energiaresurssi, toiselle taas ekosysteemi, jonka arvoa ei ole mielekästä mitata rahallisena. Eikä tässäkään vielä kaikki. Kuten Lempinen (2023) osoittaa, energiaturpeen nostoon liittyy monenlaisia arvoja ja ylisukupolvisia merkitysten kietoutumia, joiden takia vaatimuksia turpeen energiakäytön lopettamisesta kannattaa tarkastella laajemmin kuin pelkän ekologisen kestävyuden ja taloudellisen reiluuden yhdistelmänä.

Ympäristöoikeudenmukaisuus on sisällöllisesti ja viestinnällisesti haastava monitieteinen termi, jonka tutkijatkin ymmärtävät eri tavoin. Oikeustieteellisistä lähtökohdista painotetaan kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista sekä oikeusperiaatteista ja lainsäädännöstä johdettavissa olevia oikeudenmukaisuuden määrittelyjä. Oikeuden järjestelmän on kohdattava ekologinen, ilmastotieteellinen ja muu luonnontieteellinen tutkimus sekä sen pohjalta muodostetut luonnonvarojen kestävää käyttöä koskevat suositukset. Yhteiskunnallisen, humanistisen ja psykologisen tutkimuksen näkökulmat puolestaan valottavat luonnontieteiltä piiloon jääviä näkymiä esimerkiksi arvokkuuden, tunnustetuksi tulemisen ja epäreiluuden kokemusten muotoutumiseen. Kuten Lyytimäki (2023) katsauksessaan viitoittaa, esimerkiksi syyllistämisen kokemusten yhteiskunnallisten syntymechanismien tunnistaminen on oleellista, jotta kestävyysmurrosta voidaan edistää mahdollisimman jouhevasti ja vastakainasetteluja purkavaa keskustelua edistään.

Sekä tieteellisen että poliittisen keskustelun edistämiseksi on tärkeää kehittää mahdollisimman selkeitä keskustelun kiintopisteinä toimivia jäsennyksiä ympäristöoikeudenmukaisuuden ydinpiirteistä. Tällaiset jäsennykset auttavat pääsemään yhteisymmärrykseen ainakin siitä, mistä mahdollisesti ollaan eri mieltä. Tämän teemanumeron inspiroimana esitämme visuaalisen jäsennyksen, jonka toivomme kiteyttävän ympäristöoikeudenmukaisuuden käsitteen kestävyysmurroksen toteuttamista edistävällä ja eri kohderyhmille helposti ymmärrettävällä tavalla (kuva 1).

Alla perustelemme lyhyesti jäsennystä. Jäsennyksen perustana on laajasti aiemmassa kirjallisuudessa yleisesti käytetty jaottelu hyvittävään, tunnustavaan ja menettelytapojen oikeudenmukaisuuteen sekä jako-oikeudenmukaisuuteen (esim. Kivimaa ym. 2023). Korostamme ajallista erottelua menneisyyteen suuntautuvan hyvittävä ja tulevaisuuteen suuntautuvan ennakoivan oikeudenmukaisuuden välillä. Nämä läpileikkaavat nykyisyyttä painottavia kolmea muuta oikeudenmukaisuuden ulottuvuutta.

Kuva 1. Ympäristöoikeudenmukaisuuden kehät kestävyysmurroksessa.

Figure 1. Spheres of environmental justice for sustainability transition.

Hahmotamme ympäristöoikeudenmukaisuuden viiden toisiinsa liittyvän ulottuvuuden tai kehän kautta (kuva 1). Ympäristöoikeudenmukaisuus koskee tässä yhteydessä laaja-alaisesti kaikkia kestävyysmurroksen toteuttamiseen liittyviä kysymyksiä, kuten luonnonvarojen käytön ympäristövaikutuksia sekä psykologisia, sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia. Ympäristöoikeudenmukaisuuden kenttä on siis laajempi kuin perinteinen ympäristöjuriidikan aihepiiri, joka keskittyy ympäristönsuojeluun liittyvän lainsäädännön muotoiluun ja soveltamiseen. Oikeustieteessä puhutaan nyt kestävyysmurroksen oikeudesta, jonka alla tarkastellaan oikeuden roolia sekä eri toimijoiden oikeuksia ja velvollisuuksia yhteiskunnallisessa siirtymässä (Lähtenmäki-Uutela ym. 2021; Similä 2021; Soininen ym. 2021).

Menettelyt

Yhteiskunnallisen ohjauksen konkreettisen toteutuksen kannalta keskeistä on kuvan 1 keskustaan sijoitettu menettelytapojen oikeudenmukaisuus (*procedural justice*). Menettelytapojen näkökulma kiinnittää huomion yhteisesti sovittuihin, perustuslakiin ja esimerkiksi ilmastolakiin ja kuntalakiin perustuviin määrämuotoisiin menettelyihin. Menettelytapoihin kuuluvat myös toimintatavat, jotka perustuvat vakiintuneisiin käytäntöihin, rutiineihin tai muihin kulttuurisesti määrittäytyneisiin epämuodollisempiin tottumuksiin.

Ympäristöoikeudenmukaisuutta palvelevilla menettelytavoin pyritään turvaamaan kaikkien toimijoiden tasavertaisuus, kuulluksi tuleminen ja osallistumismahdollisuus heitä koskevaan päätöksentekoon. Näiden menettelytapojen tulee myös ehkäistä taloudellisilta tai tiedollisilta voimavaroiltaan ylivoimaisten toimijoiden liiallista vaikutusvaltaa päätöksiin. Voimakkaita toimijoita ovat esimerkiksi suuret metsäteollisuuden, kaivosalan ja energiantuotannon yritykset tai oligopolina toimivat kauppaketjut. Menettelytapojen kehittämisen keskeisenä oletuksena on, että monipuolinen näkökulmien huomioiminen auttaa löytämään oikeudenmukaisia ratkaisuja. Toimijoihin voivat kuulua sekä nykyiset ihmiset että tulevat sukupolvet ja ei-inhimilliset toimijat. Tällainen laajennettu toimijuus on yksi ympäristöoikeudenmukaisuuden vaikeimmista kysymyksistä: millaisten menetelmien avulla kyetään huomioimaan laaja joukko toimijoita, jotka eivät ole nykyisen päätöksentekojärjestelmän puitteissa puhevaltaisia tai edes puhekykyisiä?

Jakauttaminen

Jako-oikeudenmukaisuus (*distributive justice*) kuvaa sitä, miten luonnonvarojen hallinnasta ja käytöstä sekä ympäristönsuojelun toteuttamisesta syntyvät hyödyt ja haitat jakautuvat. Kestävyysmurroksen toteuttajilla on mahdollisuus joko lisätä, pitää ennallaan tai kaventaa yhteiskunnallista eriarvoisuutta, sillä murrokseen kytkeytyvät hyödyt ja haitat jakautuvat eri tavalla eri väestöryhmien ja alueiden välille. Tuulivoima tarjoaa tästä kuvaavan esimerkin (Luoma ym. 2023; Sorvali ym. 2023). Tuulivoiman tuotannon nopeaa lisäämistä suosivasta energiapolitiikasta voivat hyötyä taloudellisesti tuulivoimayhtiöt, maan yhtiöille vuokraavat maanomistajat sekä kiinteistöverotuloja saavat kunnat. Taloudellisia menetyksiä voivat kärsiä uusien sähkölinjojen alle jäävästä maasta vain nimellisen korvauksen saavat maanomistajat, matkailuyritykset ja poronhoitajat tai vaikkapa tuulivoimayhtiön mahdollisen konkurssin jälkeen voimalan tulevia purkamiskustannuksia maksamaan joutuvat.

Konkreettiset kysymykset toteutuneiden tai odotettujen taloudellisten hyötyjen ja haittojen jakautumisesta korostuvat usein kestävyysmurrokseen liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa ja suunnittelussa (Halonen 2023; Häyrynen ym. 2023). Myös epäsuorilla tai vaikeasti hahmotettavilla terveys- ja maisemavaikutuksilla on taloudellinen arvo. Nykyistä laaja-alaisempien taloudellisen arvottamisen menetelmien kehittäminen ja käyttöönotto on keskeistä jako-oikeudenmukaisuuden näkökulmasta (esim. Pascual ym. 2023). Tämä mahdollistaisi esimerkiksi esteettisten ja luontovaikutusten paremman huomioinnin.

Tunnustaminen

Tunnustava oikeudenmukaisuus (*recognition justice*) kuvaa sitä, miten eri toimijoiden yhtäläinen arvokkuus tunnustetaan ja miten sitä kunnioitetaan luonnonvaroihin ja ympäristönsuojeluun liittyvissä kysymyksissä. Ympäristöoikeudenmukaisuuden tarkastelu esimerkiksi tämän teemanumeron luonnonvarojen käytön ja maaseutuelinkeinojen kontekstissa korostaa eri väestöryhmien ja paikallisyhteisöjen osallistumismahdollisuuksia.

Tunnustavan oikeudenmukaisuuden pohjana on historiallinen ymmärrys eri toimijoiden aiemmin kohtaamista epäoikeudenmukaisuuksista ja valta-asetelmien rakentumisesta. Siihen kuuluu ymmärrys erilaisista maailmankuvista ja -katsomuksista, jotka voivat olla perustavalla tavalla ristiriidassa keskenään ja jotka voivat johtaa eriäviin näkemyksiin toivottavasta tai epätoivottavasta tulevaisuudesta. Kyky käsitellä erilaisia arvopohjia ja erimielisyyksiä rakentavasti sekä kyky perustella tarvittavia muutosvaatimuksia kyseenalaistamatta toimijoiden itseisarvoa on tärkeä edellytys kestävyysmurroksen toteuttamiselle. Tällaista kyvykkyyttä tarvittaisiin varsinkin julkisessa keskustelussa, jossa korostuu uutisoinnin kärjistävä otsikointi ja polarisoiva sosiaalinen media (Lyytimäki 2023).

Tunnustavaa oikeudenmukaisuutta voi lähestyä myös maantieteellisten skaalojen ja monitasoisen hallinnan (*multilevel governance*) näkökulmasta. Tällöin tunnustava oikeudenmukaisuus tarkoittaa sitä, että alueella ja paikallisyhteisöillä on mahdollisuus määrittää omien arvojensa ja toiveidensa mukainen kuva tulevaisuuden kehityksestä, hyvinvoinnista ja kestävyydestä sen sijaan, että ne ainoastaan toteuttavat ylätasolta määriteltyjä tavoitteita (Jones ym. 2020; Weckroth & Moisio 2020). Suomessa alkuperäiskansa saamelaiden perinteiset elinkeinot ovat osa heidän kulttuuriaan ja olemassaoloaan kansana, mikä pitää huomioida, kun puututaan saamelaisalueen luontoon tai vaikutetaan pohjoisiin elinkeinoihin (Näkkäljärvi ym. 2023). Tähän velvoittaa niin perustuslakimme (731/1999, 17.3 §) kuin YK:n julistus alkuperäiskansojen oikeuksista (2007).

Hyvittäminen

Hyvittävä oikeudenmukaisuus (*restorative justice*) tarkastelee kuvan 1 jäsennyksessä sitä, miten jo aiheutetuista ympäristömuutoksista tai kestävyysmurroksesta aiheutuneita haittoja hyvitetään ja miten luonnonvarojen käytöstä saatuja kohtuuttoman suuria hyötyjä tasoitetaan eri toimijoiden välillä. Kaivosteollisuus tarjoaa esimerkin paikallista ympäristöä rajusti ja pysyväluonteisesti muuttavasta toiminnasta, jonka hyötyjen ja haittojen ajallinen ja paikallinen jakautuminen on usein kiistelyn kohteena (Leino ym. 2023). Kaivostoiminnan menneiden tuhojen ja hyväksikäytön hyvittämisessä sekä nykyisten olosuhteiden korjaamisessa riittää tehtävää (Responsible Mining Index 2022). Keskeistä on elinkeinonharjoittajien velvollisuus hyvittää aiheuttamansa vahingot ja ehkäistä uudet vahingot noudattaen talous- ja oikeustieteessä jo yli sata vuotta esillä ollut ”aiheuttaja maksaa” -periaatetta (Pigou 1920).

On olennaista tiedostaa historiasta periytyvät valtarakenteet ja menneen ajan kapitalismin ajattelumallit. Kaivostoiminnan ongelmia ei sovi pitää annettuina eikä niiden sovi antaa hukkaa normaaliuden sumuun (ks. Nicolini 2009; Ollinaho 2023). Tarkasteluun sisältyvät keskeisenä osana myös ei-rahalliset arvot ja näkökohdat, kuten mahdollisuudet hyvittää kaivosten aiheuttamia haittoja paikallisentiteetille tai kulttuuriperinnön ylläpidolle.

Ennakointi

Kuvassa 1 hyvittävä oikeudenmukaisuus on selkeästi erotettu ennakoivasta oikeudenmukaisuudesta (*precautionary justice*) joka tarkastelee mahdollisuuksia lieventää haittoja ja varmistaa hyötyjen jakautuminen reilulla tavalla jo ennakolta. Haittojen ennaltaehkäisyyn pyrkiviä toimia on yleensä käsitelty osana hyvittävää oikeudenmukaisuutta, esimerkiksi puhuttaessa tulevien sukupolvien oikeuksista.

Tällainen lähestymistapa on nähtävissä jo kestäväen kehityksen käsitteen laajaan keskusteluun 1980-luvulla tuoneessa Brundtlandin raportissa (WCED 1987). Tuorempi esimerkki ennakoivasta oikeudenmukaisuudesta ovat lasten valtioita vastaan nostamat ilmasto-oikeudenkäynnit ja vetoamukset (Heiskanen & Sormunen 2020; Lähtenmäki-Uutela ym. 2021). Ennakoivassa oikeudenmukaisuusvaikutusten hahmotuksessa alueiden käyttöön liittyvät suunnitelmat ovat oleellisia (Halonen 2023; Salmivuori 2023). Tällaisten moninaisten eirahallisten vaikutusten arviointi ja huomiointi on menetelmällisesti varsin haastavaa.

Reiluuden moninaisuus

Keskeinen viesti teemanumeron artikkeleista on se, että ympäristöoikeudenmukaisuuden edistämässä on tärkeää huomioida samanaikaisesti reiluuden eri ulottuvuudet ja eri ajankänteillä ilmenevät eri toimijoihin kohdistuvat erilaiset vaikutukset. Lisäksi on oleellista huomioida yksittäisten oikeustoimikelpoisten toimijoiden ohella yhteisöt, joissa reiluuden kokemus rakentuu. Esimerkiksi keskittyminen tuulivoimainvestoinnin tuomien taloudellisten hyötyjen allokointiin yksittäisten toimijoiden välillä voi johtaa yhä uusiin kiistoihin, ellei tarkastelussa huomioida sitä, miten investointiprosessi kokonaisuudessaan rakentaa tai rapauttaa paikallisen tason yhteisöllisyyttä ja kokemusta koko prosessin reiluudesta (Salonen & Tomrén 2023).

Moninäkökulmainen ja moniulotteinen ympäristöoikeudenmukaisuuden tarkastelu on erityisen tärkeää silloin, kun kestävyysmurroksen toteuttaminen näyttää vaativan paikallisia oloja ja elon edellytyksiä merkittävästi muuttavia toiminnan rajoituksia tai investointeja. Vieläkin tärkeämpää ympäristöoikeudenmukaisuuden huomiointi on silloin, kun tällaisia rajoituksia tai investointeja suunnitellaan muista syistä kuin kestävyysmurroksen edistämiseksi.

Olemme pyrkinneet tiivistämään kuvaan 1 ne ympäristöoikeudenmukaisuuden ulottuvuudet, jotka vähintään on syytä huomioida kestävyysmurrosta edistettäessä. Kuvion eri osat ovat toisiinsa kytkeytyneitä, ja niitä on järkevää painottaa eri tavoin eri yhteyksissä. Oleellista on pyrkiä kestävyysmurrokseen mahdollisimman kokonaisvaltaisesti ja reiluuden eri näkökulmien moniulotteisuutta kunnioittaen.

Kiitokset

Kirjoitus on valmisteltu KokoMaa (Maaseutupolitiikan neuvosto), ORSI (Strategisen tutkimuksen neuvosto 327768) ja 2035Legitimacy (Strategisen tutkimuksen neuvosto 358410) -hankkeiden tukemana.

Lähteet

- Gupta, J., Liverman, D., Prodani, K., Aldunce, P., Bai, X., Broadgate, W., Ciobanu, D., Gifford, L., Gordon, C., Hurlbert, M., Inoue, C.Y.A., Jacobson, L., Kanie, N., Lade, S.J., Lenton, T.M., Obura, D., Okereke, C., Otto, I.M., Pereira, L., Rockström, J., Scholtens, J., Rocha, J., Stewart-Koster, B., Tåbara, J.D., Rammelt, C. & Verburg, P.H. (2023) Earth system justice needed to identify and live within Earth system boundaries. *Nature Sustainability* 6(6) 630–638. <https://doi.org/10.1038/s41893-023-01064-1>
- Halonen, M. (2023) Optimointi, polarisaatio, periferisointi: Itä- ja Pohjois-Suomen maakuntien vaihtoehtoiset kehityspotut alueellisen oikeudenmukaisuuden kehityksessä. *Alue ja Ympäristö* 53(2) 47–66. <https://doi.org/10.30663/ay.130476>
- Heiskanen, H-E. & Sormunen M. (2020) Ilmastonuoret vastaan valtiot – Lapsen oikeuksien komitea ilmastokriisin ratkojana. Teoksessa Pekkarinen, E. & Tuukkanen, T. (toim.) *Maapallon tulevaisuus ja lapsen oikeudet* 111–123. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2020:4. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-843-1>
- Häyrynen, S., Mustonen, A. & Salmivuori, E. (2023) Syrjäseudut siirtymässä: kestävyysmurroksen ja sen oikeudenmukaisuuden moninaiset tulokset periferiastrategioissa. *Alue ja Ympäristö* 53(2) 99–120. <https://doi.org/10.30663/ay.130499>
- Jones, R., Goodwin-Hawkins, B. & Woods, M. (2020) From territorial cohesion to regional spatial justice:

- The well-being of future generations act in Wales. *International Journal of Urban and Regional Research* 44(5) 894–912. <https://doi.org/10.1111/1468-2427.12909>
- Kivimaa, P. & Lähtenmäki-Uutela, A. (2022) Oikeudenmukainen ilmastopoliittika huomioi tulevien sukupolvien ja haavoittuvimpien oikeudet – meillä ja muualla. Ilmastopaneelin blogi 30.6.2022. <<https://www.ilmastopaneeli.fi/2022/oikeudenmukainen-ilmastopoliittika-huomioi-tulevien-sukupolvien-ja-haavoittuvimpien-oikeudet-meilla-ja-muualla/>>. 12.12.2023.
- Kivimaa, P., Heikkinen, M., Huttunen, S., Jaakkola, J.J.K., Juhola, S., Juntunen, S., Kaljonen, M., Käyhkö, J., Leino, M., Loivaranta, T., Lundberg, P., Lähtenmäki-Uutela, A., Näkkäljärvi, K., Sivonen, M.H. & Vainio, A. (2023) *Ilmastopoliittikan oikeudenmukaisuuden arviointi*. Suomen ilmastopaneelin raportti 1/2023. <https://doi.org/10.31885/9789527457184>
- Leino, J., Kivinen, S., Mononen, T. & Sihvonen, J. (2023) Yhteistä ja yksityistä hyvää: kokemuksia kaivostoiminnan ympäristöoikeudenmukaisuudesta maaseuduilla. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 5–28. <https://doi.org/10.30663/ay.130927>
- Lempinen, H. (2023) Pohjoissuomalaisen turvesiirtymän koettu energiamaisema. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 29–46. <https://doi.org/10.30663/ay.129036>
- Luoma, E., Hast, S. & Kangasoja, J. (2023). Luonnonvarahallinnan uudet tuulet: tuulivoiman ja poronhoidon välinen yhteistoiminta rakentaa oikeudenmukaisempaa energiasiirtymää. *Alue ja Ympäristö* 53(2) 121–132. <https://doi.org/10.30663/ay.130496>
- Lyytimäki, J. (2023) Suomen maaseutuisuudet mediassa: ympäristöoikeudenmukaisuuden näkökulma. *Alue ja Ympäristö* 52(2) 89–98. <https://doi.org/10.30663/ay.128083>
- Lähtenmäki-Uutela, A., Lonkila, A., Huttunen, S. & Grmelová, N. (2021) Legal rights of private property owners vs. sustainability transitions? *Journal of Cleaner Production* 323 129179. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.129179>
- McCaughey, D.M. & Heffron, R. (2018) Just transition: Integrating climate, energy and environmental justice. *Energy Policy* 119 1–7. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2018.04.014>
- Nicolini, D. (2009) Zooming in and out: Studying Practices by Switching Theoretical Lenses and Trailing Connections. *Organization Studies* 30(12) 1391–1418. <https://doi.org/10.1177/0170840609349875>
- Näkkäljärvi, K., Juntunen, S. & Jaakkola, J.J.K. (2023) Ilmastopoliittikan oikeudenmukaisuus alkuperäiskansa saamelaiden kannalta. Suomen ilmastopaneelin julkaisuja 3/2023. <https://doi.org/10.31885/9789527457221>
- Ollinaho, O.I. (2023) What Is ‘Business as Usual’? Towards a Theory of Cumulative Sociomaterial Change. *Globalizations* 20(4) 611–27. <https://doi.org/10.1080/14747731.2022.2142013>
- Pascual, U., Balvanera, P., Anderson, C.B., ... Zent, E. (2023) Diverse values of nature for sustainability. *Nature* 620(7975) 813–823. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06406-9>
- Pigou, A.C. (1920) *The Economics of Welfare*. Macmillan, Lontoo.
- Responsible Mining Index (2022) <<https://2022.responsibleminingindex.org/en>>. 12.12.2023.
- Salonen, H. & Tomrén, L. (2023) Can local value creation induce a sense of justice during green transitions? A study of six rural areas in Denmark, Finland, and Norway. Nordregio report 2023:9. <http://doi.org/10.6027/R:2023:91403-2503>
- Schlosberg, D. (2013) Theorising environmental justice: the expanding sphere of a discourse. *Environmental Politics* 22(1) 37–55. <http://doi.org/10.1080/09644016.2013.755387>
- Schlosberg, D. & Collins, L.B. (2014) From environmental to climate justice: climate change and the discourse of environmental justice. *WIREs Climate Change* 5(3) 359–374. <https://doi.org/10.1002/wcc.275>
- Similä, J. (2021) Kestävyysmurros ja oikeus. *Ympäristöjuridiikka* 41(4) 6–24.
- Soininen, N., Romppanen, S., Huhta, K. & Belinskij, A. (2021) A brake or an accelerator? The role of law in sustainability transitions. *Environmental Innovation and Societal Transitions* 41 71–73. <https://doi.org/10.1016/j.eist.2021.09.012>
- Sorvali, J., Lyytimäki, J., Lähtenmäki-Uutela, A., Huttunen, S., Inkilä, E., Weckroth, M. & Tuulentie, S. (2023) Reiluus puntarissa: Kuumamon tuulivoima- ja kaivossuunnitelmat alueellisia kestävyyskiistoina oikeudessa, mediassa ja mielipiteissä. *Alue ja Ympäristö* 53(2) 67–88. <https://doi.org/10.30663/ay.137810>
- Suomen perustuslaki (731/1999) <<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>>.
- United Nations General Assembly (2022) Resolution 76/300. Resolution adopted by the General Assembly on 28 July 2022. The human right to a safe, healthy and sustainable environment. A/RES/76/300. <<https://daccess-ods.un.org/tmp/9299417.73414612.html>>.
- WCED (1987) *Our Common Future*. World Commission on Environment and Development. Oxford University Press, Oxford.
- Weckroth, M. & Moio, S. (2020) Territorial cohesion of what and why? The challenge of spatial justice for EU’s cohesion policy. *Social Inclusion* 8(4) 183–193. <https://doi.org/10.17645/si.v8i4.3241>
- Yhdistyneiden kansakuntien julistus alkuperäiskansojen oikeuksista (2007) <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79095/UM_0516_YKn_julistus_Netti.pdf>.

Epifyytti

Pasi Heikkurinen^a

Miten metsien monet merkitykset, ”sielut ja nielut”, voivat täydentää toisiaan?

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seura ry (YHYS) järjestää vuosittain Poliittikkadialogin yhteistyössä Ympäristötiedon foorumin kanssa. Tänä vuonna poikkitieteellistä keskustelua ja poliittista yhteistyötä peräänkuuluttava tilaisuus järjestettiin Tieteiden talolla 7. kesäkuuta, ja sen teemana oli ”Sielut ja nielut – Suomen metsät ilmastohätätilan aikana”.

Tilaisuudessa allekirjoittaneen lisäksi keskustelemassa oli väitöskirjatutkija Tuulikki Halla Itä-Suomen yliopistosta, ympäristöteologian dosentti Panu Pihkala Helsingin yliopistosta, ministerin erityisavustaja Antti Heikkinen ympäristöministeriöstä, professori Olli Tahvonon Helsingin yliopistosta, professori Mikko Jalas Aalto-yliopistosta, johtava asiantuntija Lotta Heikkonen maa- ja metsätalousministeriöstä, ja johtava asiantuntija Mariko Landström Sitrasta.

Metsiemme merkittävä rooli ilmastonmuutoksen ja luontokadon torjumisessa niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin on yleisessä tiedossa. Julkisessa keskustelussa ja päätöksenteossa puhutaankin usein hiilinielupotentiaalista. Metsän terveydelliset ja henkiset ulottuvuudet ovat olleet vähemmän esillä. Tämän vuoden YHYS Poliittikkadialogi nosti esille tätä metsäkeskustelun uinuvaa laadullista puolta sielut-metaforan kautta. Yksipuolinen keskustelu, oli se sitten (pääosin) määrällistä tai laadullista, ei ole pelkästään tylsää, vaan siitä uupuu sekä demokraattinen poliittikkarelevanssi että poikkitieteellisen otteen peruseriaate: polyfonisuus eli moniäänisyys.

Metsät ovat nieluja, ja äärimmäisen tärkeitä ilmastohätätilan aikana juuri nieluina sitomassa hiiltä. Mutta metsät ovat paljon muutakin, täynnä merkityksiä. Laajimmillaan voidaan sanoa – erästä suurta, jo edesmennyttä, metsiemme ystävää vapaasti soveltaen – että metsät ovat suomalaisille kaikki kaikessa; kun hakkaamme metsiä, hakkaamme itseämme. Tähän ajatukseen kätkeytyy metsän sielullinen puoli.

Ääriajattelu on aina vaarallista, mutta uskaltaudun nyt ilmastomme ääriolosuhteita lähestyttäessä esittämään jotain sellaista, joka vähintäänkin leikkii ääriellä kuitenkin olematta itse äärimmäistä. Otetaan nämä kaksi metaforaa – ”nielu” ja ”sielu” – metsäkeskustelun ääripäiksi. Niistä ensimmäinen edustaa metsän hyödyllistä puolta ja jälkimmäinen metsän hyödyttömyyden, mutta tietenkin myös elimellisen tärkeää puolta.

Ihmislaji, mukaan lukien suomalaiset, voivat hyötyä metsistä monin eri tavoin. Luettelo on hyvin pitkä eikä rajaudu hiilensidontaan. Metsien olemassaolosta hyötyvät toki myös muut lajit, kuten peurat ja sudet, ketut ja jänikset, madot ja linnut. Metsässä asuville metsä

^a YHYS ry:n puheenjohtaja & Taloustieteen osasto, Helsingin yliopisto, pasi.heikkurinen@helsinki.fi

on heidän elämänsä mahdollistaja ja näyttämö. Ilman metsää mitään ei tapahdu. Kaiken perustana sen hyöty on siis maksimaalinen. Metsä on materiaalisenergeettisen toimintamme fundamentti: resurssi (*stock*) ja nielu (*sink*).

Näin kauas voi hyötyajattelulla päätyä, mutta hyödyttömyyteen tarvitsemme toisenlaisen lähestymistavan. En siis yritä perustella sielun tai hyödyttömyyden hyötyä, mutta yritän sanoa jotakin lyhyesti sen merkityksestä ja tarpeellisuudesta metsäkeskustelussa. Yksi tapa lähestyä kysymystä on hyväksyä hyötylaskelmoinnin rajoitteet.

Hyödyllä voi perustella jonkin päätöksen tarkoituksenmukaisuuden (esim. kannattaa tehdä A, koska siinä on suurempi hyöty kuin B:ssä, kun tavoitellaan X:ää), mutta hyötylaskennalla emme voi luoda tarkoitusta. Hyöty on aina suhteessa johonkin annettuun tarkoitukseen, joka on enemmän tai vähemmän merkityksellinen.

Metsän hyötyjä, kuten nieluja, on siis tarkoituksenmukaista tarkastella suhteessa johonkin, esimerkiksi nyt käsillä olevaan ilmastohätätilaan. Mutta tarkoituksena ei ole hyöty sinänsä jonain universaalisabstraktina oliona, vaan hyöty ilmastohätätilan ratkaisemiseksi. Ja tämä puolestaan voi antaa toiminnalle merkityksen.

Sielu – tässä ajatusleikissämme – sen sijaan majoilee mitattavan hyödyn tuolla puolen. Miten esimerkiksi laskisit eksistentiaalisen metsäkivun hyödyn tai metsäapatian, joista muun muassa Panu Pihkala tämän vuoden Poliitiikkadialogissa puhui? Ja vaikka keksisimme tähän kaavan ja pystyisimme mallintamaan sen, mistäpäin empiiristä todellisuutta löytäisimme nämä substanssit? Niitä ei löydy, koska ne eivät ole ainetta, vaan ennemminkin prosesseja (*process/flow*). ”Metsä” on materiaalisenergeettisen toimintamme fundamentin lisäksi alati muuttuva kulttuuristen merkitysten rypäs, kuten Tuulikki Halla omassa puheenvuorossaan ansiokkaasti toi esille.

Kirjassaan *Explanation and Understanding* G. H. von Wright pohti samankaltaisia kysymyksiä nojaten filosofiseen kaanoniin Kreikasta nykypäivään, päätyen muotoilemaan kaksi tieteenfilosofista lähestymistapaa: *selittävän* ja *ymmärtävän*. Voimme ajatella metsäkeskustelun sielujen ja nielujen edustavan metaforina näitä kahta tapaa lähestyä tutkimuskohdetta, tässä tapauksessa metsää.

Selittävä metsäkeskustelu on luonteeltaan positivistista, kun taas ymmärtävä metsäkeskustelu on ennemminkin hermeneuttista. Edellä mainittu on usein myös määrällistä ja laskelmoivaa (kvantifointi), kun taas jälkimmäinen laadullista ja tulkitsevaa (kvalifointi).

Kahden ääripään avulla, jossa toinen edustaa täyden hyödyllistämisen ideaa ja toinen täyttä hyödyttömyyttä, voimme asettua niiden väliin. Metsiä tulee käyttää, mutta ei pelkästään ”käyttää”. Metsistä tulee puhua hyödyn kautta, mutta ei pelkästään hyödyn avulla. Metsiä pitää laskea, mutta myös tulkita. Tarvitsemme sekä selittävää että ymmärtävää otetta, jotta voimme tehdä demokraattisesti ja poikkitieteellisesti merkityksellistä työtä ilmastohätätilan aikana. Tämä on tasapainoilua sielullisen ja nielullisen rekisterin välillä.

Kuinka hienoa olisikaan päättää puheenvuoroni tähän äärisovittelevaan, jopa ruotsalaisen konsensustyylin ylittävään teesiin, mutta valitettavasti en malta olla lisäämättä viimeistä klausuulia.

Moniäänisyyden takaamiseksi yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistujien tulee aktiivisesti mahdollistaa marginalisoitujen toimijoiden intressien vaikutus päätöksentekoon. Ja riitasointuja on opittava arvostamaan. Toisin sanoen, on meidän vastuullamme, että metsän eri sidosryhmien intressit ja merkitykset tulevat huomioduksi mahdollisimman reilusti, vaikka ne eivät edustaisikaan meidän omaa intressiämme. Ja kenties osa intresseistä voi jopa sulautua sielunyhetyden kautta, jolla vuoroaikutamme mm. työehtoiastäviamme kanssa.

Tässä puheenvuorossa olen keskittynyt metsäkeskustelun polyfonisointiin erityisesti kahden tieteenfilosofisen perinteen kautta. Mikäli haluamme ratkaista ilmastohätätilan on meidän kyettävä sekä selittämään että ymmärtämään metsää ja sen merkityksiä. Nämä kaksi ääripäätä, joista on puhuttu myös sielu- ja nielumetaforien kautta, voivat täydentää toisiaan juurikin hyvin erilaisten ominaisuuksiensa ansiosta. Toiset tarjoavat merkityksellisiä

”osoitteita” ja toiset ehdottavat hyödyllisiä ”reittejä”. Ja koska näistä osa on usein ristiriidassa keskenään, tarvitaan laaja-alaista analyysiä eri vaihtoehdoista päätöksenteon tueksi.

Yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen seuran puheenjohtajana olen sitoutunut moniäänisyyteen, tässä kontekstissa erityisesti tieteiden ja parlamentaarisen politiikan osalta. Sielut ja nielut asettuvat jännitteeseen, mutta nojaavat toisiinsa tukeutuviin perusteluihin. On myös erityisen hienoa, että meillä on Suomessa aktiivista kansalaistoimintaa, ja henkilökohtaisesti toivoisinkin, että saisimme jatkossa heidän ääntään vielä paremmin kuuluviin.

Kiitos kaikille teille, jotka olette metsän puolella!

Kirjoitus pohjautuu loppupuheenvuoroon YHYS Poliittikkadialogissa, joka järjestettiin Tieteiden talolla Helsingissä 7.6.2023.

Lektio

Erkki-Jussi Nylén^a

Theorizing Ideological Steering: The journey of the circular economy

Väitöstilaisuuden Lectio Praecursoria Tampereen yliopisto 22.9.2023

”The truth is just a piece of clay. You sculpt, you change, you hide then you erase.”

Eli:

Totuus on vain pala savea. Sitä sinä muovaat, muutat, piilotat ja lopuksi hävität.

Tämä kyseinen lyriikanpätkä oli *Queens of the Stone Age* -yhtyeen tuoreen albumin kappaleesta nimeltä *Paper machete*. Lukemieni albumin arvioiden perusteella kappaleessa on kyse yhtyeen laulajan, Josh Hommen, likaisen avioeron jälkipyykistä. Hyvät kuulijat, ei hätää. Tässä tilaisuudessa ei ole kyse sellaisesta. Tämä on akateeminen väitöstilaisuus. Toki tätäkin tilaisuutta voi jonkin sortin jälkipyykkinä pitää, koska hetken kuluttua tulemme keskustelemaan vastaväittäjän kanssa siitä, mitä olen väitöskirjaani kirjoittanut ja miksi.

Syy, miksi valitsin kyseisen sitaatin avaamaan lektiota on se, että ensimmäisestä kuunnelukerrasta lähtien tuo lause jäi pyörimään päähäni intellektuaalisessa mielessä. Idealistisesti ajateltuna totuus käsitetään perimmäiseksi asiantilaksi, joka on muuttumaton ja resistentti tulkintojen variaatioille. Tällaista käsitystä vasten ajatus siitä, että totuus olisikin vain pelkkää muovailtavaa savea, on suorastaan törkeä.

Periaatteessa Josh Hommen lausuma viittaa totuuteen relationaalisenä asiana, mutta kun miettii sitä tarkemmin, niin oikeastaan totuus on hänelle pohjimmiltaan absoluuttinen. Minulle tutkijana sitaatti nosti esiin ajatuksia totuuden ontologiasta ja relativismista, mutta Hommella tarkoituksena on väittää, että toinen osapuoli on se, joka vääntää totuutta vinksalleen. Poliitikassa tällaiset väittelyt ovat arkipäivää. Esimerkiksi eduskunnassa suora syyttäminen valehtelusta on käytännössä kiellettyä. Tämä on luonut tarpeen kiertoilmailuille, kuten ”muunneltu totuus”.

”Totuuden selvittäminen” esitetään usein tieteen tavoitteeksi. Tämä on ylevä tavoite, joka sopii hyvin juhlapuheisiin ja tieteenfilosofian tunneille. Mutta arkipäiväistä tutkijan

^a Johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto & Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus, erkki-jussi.nylen@syke.fi

työtä se ei mielestäni kuvaa hyvin. Väittäisin jopa, että totuus on hiukan kömpelö käsite tätä varten. Näkisin, että tähän on kaksi syytä. Ensinnäkin tieteenalasta riippumatta tutkijan on toimittava objektiivisesti, eli hänen on kyettävä analysoimaan aineistoaan niin, että analyysi ei vääristy esimerkiksi tutkijan omien odotusten tai poliittisten mielipiteiden vuoksi. Toiseksi absoluuttinen käsitys totuudesta on mielestäni juurtunut syvälle totuuden käsitteeseen ja tämän seurauksena totuuden vastinpari ”epätotuus tai epätosi” luo dikotomian, jossa toinen on selkeästi oikein ja toinen väärin. Näin vahvan normatiivisen latauksen seurauksena totuuteen liittyvä suhteellisuus ja nyanssit voivat hukkuu. Tämä taas voi olla kyseenalaista tieteen objektiivisuuden näkökulmasta. Totuus on vahvasti arvottava käsite, mikä on osin ristiriidassa sen kanssa, että tieteen tulisi olla arvovapaata.

Mielestäni ”asiantilan selvittäminen” kuvaa paremmin tutkijan arkipäiväistä työtä kuin totuuden selvittäminen. Syynä tähän on mielestäni se, että asiantilan selvittämiseen on helpompi liittää tarkennuksia, kuten se, että selvitetty asiantila on riippuvainen niistä työkaluista mitä analysoimiseen on käytetty. Luonnontieteessä tämä tarkoittaa esimerkiksi mittalaitteita ja yhteiskuntatieteissä teoreettista viitekehystä, joka on valittu analyysivälineeksi.

No, voisiko tieteen uusi missio olla, että ”tieteen tavoitteena on asiantilojen selvittäminen”? Kuulostaa umpisurkealta, eikö vain? Totuuden tavoittelu antaa paljon väkevemmän yhteiskunnallisen tarkoituksenmukaisuuden tieteelle.

Tämän ajatuskokeen perusteella voidaan hyvillä mielin sanoa, että jotkut käsitteet sopivat paremmin tiettyihin yhteyksiin kuin toiset. Tämä on myös tärkeä näkökulma väitöskirjatyössäni, jonka ytimessä ovat politiikkakäsitteet. Sana ”käsite” on vilahtanut lektiössäni jo muutamaan otteeseen. Käsitteellä tarkoitan sanaa tai sanaparia, johon sisältyy yhteisesti jaettuja merkityksiä, jotka kertovat meille mitä käsitteellä tarkoitetaan.

Puhumaan opettelevan lapsen vanhemmuus tarjoaa oivan esimerkin tästä. Lapsen sanat eivät aina kohtaa yleisesti puhutun kielen kanssa, mikä taas tarkoittaa meille vanhemmille selvitystyötä sen suhteen, mitä lapsi lausumallaan tarkoittaa. Esimerkiksi meidän lapsellemme leipä ei ole leipä, vaan se on ”iippa”. Marja taas on ”marnii” ja kissa on ”kiia”. Ilmeisesti ässien yhdistäminen vokaaleihin ei ole ihan helppo juttu.

Käsitteestä syntyy politiikkakäsite silloin kun siihen upotetuilla merkityksillä on poliittista relevanssia. Yleensä tämä tarkoittaa ongelmien osoittamista ja korjaus ehdotuksia niihin. Väitöskirjassani politiikkakäsite, jonka lumoihin olen uppoutunut, on kiertotalous.

Kiertotalous on yksi tämän hetken suurista ympäristöpolitiikan käsitteistä. Se on suuri, koska se ehdottaa nykyisen talousmallin uudistamista. Kiertotalouspuheessa ongelma kehystetään vastakäsitteellä, joka on nimetty lineaaritaloudeksi. Lineaaritaloudessa resurssit revitään luonnosta. Näistä resursseista tehdään sitten erilaisia tuotteita, jotka kulutuksen jälkeen hävitetään vain jätteinä. Tällainen talouden logiikka sopii huonosti maailmaan, jossa kestävämmät tuotanto- ja kulutustapamme on tunnistettu eksistentiaaliseksi uhaksi. Kiertotaloudessa resursseja ei haaskattaisi, vaan ne kiertäisivät kulutuksen jälkeen takaisin tuotantoon eivätkä jätteeksi. Ja odotuksena on se, että tarve luonnonvarojen ekstraktiolla vähenee, kuten myös jätteiden tuotantomäärät. Vastakäsite antaa kiertotaloudelle normatiivisen latauksen. Mutta ympäristöetujen lisäksi kiertotaloutta perustellaan talouseduilla, kuten työllisyydellä ja taloudellisella lisäarvolla.

Väitöstutkimukseni aikana kysymys ”mitä se kiertotalous nyt oikeasti tarkoittaa?” ei ole ollut harvinainen. Tämä kysymys on varsin ymmärrettävä, koska julkisessa keskustelussa kiertotalous esitetään tuon toista suurena hyvyyden lähteenä, mutta samalla hämärän peittoon jää se, mitä kiertotalous konkreettisesti tarkoittaa. Monesti tämä koetaan ongelmalliseksi. Ja totta kai se voi olla myös sitä. Mutta samalla kiertotalouden tyyppisen politiikkakäsitteen todellinen onnistuminen mitataan siinä, kuinka useat yhteiskunnalliset toimijat alkavat soveltaa käsitettä omaan tekemiseensä. Ja tätä käsitteen monitulkintaisuus voi edesauttaa. Lisäksi poliittisilla toimilla on tähän valtava fasilitoiva vaikutus ja tämän tutkimukseni myös todentaa.

Kiertotalous on keskeinen asia, mutta väitöskirjassani varsinainen tarkoitus on teorian kehittäminen. Väitöskirjani tavoitteena on kehittää ideologisen ohjaamisen näkökulmaa, joka auttaa ymmärtämään, kuinka suuret ympäristöpolitiikan käsitteet, kuten kiertotalous, tuottavat muutosta.

Tässä yhteydessä sana ”ideologinen” ei tarkoita kamppailua konservatiivisen, liberaalin, tai sosialistisen kiertotalouden kesken. Enemmänkin tilanne on päinvastainen. Jotta suuri ympäristöpolitiikan käsite, kuten kiertotalous, kykenisi yhteiskunnalliseen muutokseen, täytyy tämän käsitteen nousta keskeiseksi poliittiseksi tavoitteeksi yli erilaisten politiikan jakolinjojen. Kestävä kehitys on ollut tässä asemassa jo pitkään. Tämän myötä olisi vaikea kuvitella, että mikään poliittinen puolue ottaisi asialistalleen epäkestävän kehityksen edistämisen.

Miksi sitten käytän sanaa ”ideologinen” määrittämään ohjausprosessia, jota väitöskirjani käsittelee? Selkeästi tässä on vääринymmärrysten vaara. Syitä tähän on kolme. Ensimmäinen termin ”ideologinen ohjaaminen” alkuperäinen esittäjä, professori James Meadowcroft (2007), nimesi sen sellaiseksi. Toiseksi käsitteen, joka kykenee ideologiseen ohjaamiseen, täytyy olla riittävän suuri. Ja suuruudella tarkoitan sitä, että käsite tavoittelee laaja-alaista yhteiskunnallista muutosta, kuten kiertotalous tekee. Kolmanneksi ideologioiden tutkimus antoi merkittävimmät palaset väitöskirjani teoriakehitystyöhön.

Yksi tämän hetken merkittävimmistä ideologioiden tutkijoista, emeritusprofessori Michael Freeden (1996; 2003), on lyhyesti määritellyt ideologiat sosiaalisten ja poliittisten maailmojen kartoiksi, joiden avulla kukin meistä tulkitsee yhteiskunnallisia tapahtumia. Toisin sanoen, meillä kaikilla on jonkinlainen ideologinen linssi, jonka läpi maailmaa katsomme. Freedenin mukaan ideologiat ovat keskeisiä poliittisille systeemeille, koska eri ideologiat tarjoavat erilaisia toimia yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisuuksiin. Ja tämän seurauksena eri ideologiat kamppailevat näiden toimien implementoinnista ja valvonnasta. Tämän lisäksi ideologiat keräävät kannatusta merkittävilta ryhmiltä. Ja eri ideologioiden opinkappaleet antavat suuntaviivoja sille, miltä ideaali yhteiskunta näyttäisi.

Selkeästi ideologiat ovat poliittisten käsitteiden ylintä makroluokkaa, ja ne vaikuttavat poliittisen systeemin jokaisella tasolla. Ideologioihin verrattuna kiertotalous on enemmänkin kakkosdivisioonan pelaaja. Siitäkin huolimatta, että sen tavoitteena on koko talousjärjestelmän muuttaminen.

Tästä divisioonaerosta huolimatta ideologioiden toimintamekanismit auttavat ymmärtämään ideologista ohjaamista ja täten kiertotalouden tavoittelemaa muutosta. Kiertotalouden normatiivinen lataus antaa yksinkertaiset suuntaviivat muutokselle ja periaatteet sen tarpeelle. Kiertotalous myös pyrkii saamaan kannatusta merkittävilta ryhmiltä. Lisäksi se kamppailee siitä, että sen suuntaamia politiikkatoimia myös toimeenpannaan.

Freedenin merkittävin panos ideologioiden tutkimukselle taitaa olla morfologinen näkökulma (Freeden 1996; 2003). Tällä Freeden tarkoittaa sitä, että ideologiat ovat tiettyjen poliittisten käsitteiden ryppäitä. Ymmärtääkseen ideologioita – ja niiden variaatioita – on syytä tarkastella näiden ryppäiden rakenteita. Esimerkiksi sosiaaliliberalismin ydin muodostuu eri käsitteistä kuin uusliberalismin, mutta näillä kahdella on kuitenkin sen verran samankaltaisuutta, että ne voidaan tunnistaa juuri liberalismin varianteiksi (Freeden 2020).

Ideologisessa ohjaamisessa morfologisuus on selkeästi yksinkertaisempaa, koska ideologisessa ohjaamisessa yhteiskunnallista muutosta jäsennetään konkretisoinnin kautta. Tämä tarkoittaa kiertotalouden kannalta sitä, että kiertotaloutta rajatut käsitteet konkretisoivat sitä, mitä kiertotalous tarkoittaa eri yhteydessä. Esimerkiksi jättopoliitikassa kiertotalous tarkoittaa muun muassa tehokkaampaa kierrätystä ja toimenpiteitä jätteiden syntymisen vähentämiseksi. Tuotepoliitikassa taas velvoitteet tuotteiden ekologiseen suunnitteluun konkretisoivat kiertotaloutta. Ja kuluttajien keskuudessa kiertotalous voi tarkoittaa tavaroiden vuokrausta ja lainausta.

Väitöskirjassani olen käsitteellistänyt ideologisen ohjaamisen politiikan prosessiksi, joka rakentuu kolmesta palasesta. Ensin tarvitaan politiikkakäsite, jolla on kyky ideologiseen ohjaamiseen. Toiseksi tämän käsitteen on levittävä ohjaamaan erilaisia politiikka-prosesseja, joissa tätä käsitettä konkretisoidaan. Lopuksi ideologisen ohjaamisen onnistuminen riippuu siitä, alkavatko erilaiset politiikkatoimet tuottaa samansuuntaisia tuloksia, jotka yhdessä vaikuttaisivat rakentavan laaja-alaista muutosta, jota voi esimerkiksi kierto-taloudeksi nimittää.

Olen hyödyntänyt varsin laajasti politiikkakirjallisuutta ideologisen ohjaamisen teoretisoinnissa, mutta työni nojaa myös empiiriseen politiikkatutkimukseen. Yksi tutkimuskohteistani on Suomen ravinnekiertopolitiikka. Alkupisteenä tälle toimi pääministeri Vanhasen 2010 antama sitoumus tehdä Suomesta ravinteiden kierrätyksen mallialue. Tämä sitoumus on käynnistänyt erilaisten selvitystöiden tekemistä sekä projektien ja kokeilujen rahoittamista. Tuloksena on syntynyt uutta ravinnekiertoihin perustuvaa liiketoimintaa. Tästä huolimatta valtaosa Suomen pelloista edelleen lannoitetaan mineraalilannoitteilla.

Voidaankin kysyä, onko ravinnekiertopolitiikka ollut tuloksellista. Tähän sanoisin, että on ja ei. Selkeästi onnistuneita ravinnekiertokäytänteitä on saatu aikaan, mutta samalla on varsin todennäköistä, että verotuksen ja sääntelyn keinoin ravinnesysteemin murrosta olisi voitu kiihdyttää. Tuloksellisuuden arviointi on tärkeä näkökulma politiikka-analyseissa, mutta se ei ole välttämättä se hedelmällisin.

Politiikkaprosessien analyysi sen suhteen, mitä prosessin aikana tapahtui ja miksi, antaa syvemmän ymmärryksen siihen, mitä tietyn poliittisen intervention tuloksena syntyi. Nämä tulokset voivat tarjota tärkeitä oppeja esimerkiksi siihen, kuinka kestävyys siirtymiä voisi kiihdyttää ja kuinka niitä viedään läpi oikeudenmukaisesti.

Lopuksi: politiikan prosessien analyysi kaipaa työkaluja. Minun panokseni tähän on ideologisen ohjaamisen näkökulma, joka paljastaa kriittisiä kohtia esimerkiksi kestävyys-siirtymien läpiviemisestä. Samalla se myös kertoo, miksi suuret käsitteet ovat ympäristöpolitiikassa niin tärkeitä.

Lähteet

- Freeden, M. (1996) *Ideologies and political theory: A conceptual approach*. Clarendon Press, Oxford.
 Freeden, M. (2003) *Ideology: A very short introduction*. Oxford University Press, Oxford.
 Freeden, M. (2020) *Mitä on liberalismi?* Käännös Kilpeläinen, T. niin & näin, Tampere.
 Meadowcroft, J. (2007) Who is in charge here? Governance for sustainable development in a complex world. *Journal of Environmental Policy & Planning* 9(3–4) 299–314. <https://doi.org/10.1080/15239080701631544>

Väitöskirjan tiedot

- Nylén, E.-J. (2023) *Theorizing Ideological Steering. The journey of the circular economy*. Tampere University Dissertations 837. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2994-5>

Väitösikkuna

Hayley Stevenson^a

Opponent's statement of Erkki-Jussi Nylén's doctoral dissertation

The dissertation is a mature piece of scholarship, and the candidate defended his research confidently and clearly in the oral defense. He responded to the questions thoughtfully and in a way that demonstrated his expertise and familiarity with the field. He provided solid justifications for the decisions he made throughout the research process. The fact that the candidate was able to publish four articles in very good journals (including *Environmental Policy and Governance*, and *Environmental Politics*) is testament to the excellent quality of his research and supports my impression that it makes a solid contribution to the field.

Overall, this is a commendable dissertation that makes a valuable contribution to the field of environmental policy analysis. As the candidate correctly observes, environmental governance is increasingly concept-driven and characterized by increasing conceptual innovation as actors try to find novel ways to reverse patterns of unsustainable development. In this context, it is important to analyze how some concepts achieve salience and then evaluate the material impact of this salience (i.e., whether salient concepts achieve their objectives). This dissertation presents an original analysis of the concept of Circular Economy. This is a concept that is growing in salience in environmental policy discourse, but the policy and governance context of this concept has attracted little academic attention. The dissertation is novel and significant in this respect. It advances our understanding of when and how an environmental policy concept can succeed in shaping and reshaping political responses to the environmental crisis.

The dissertation is an ambitious project combining theorization and empirical analysis. Many doctoral theses make an original empirical contribution by applying an existing theoretical framework to a new empirical context. This dissertation is commendable for aiming to make both a theoretical/conceptual contribution and an empirical contribution to the field of environmental policy analysis. In my judgment, the candidate achieves this aim, notwithstanding some minor weaknesses in the theorization, which I will outline below.

In both the dissertation and defense, the candidate has demonstrated strong knowledge of the relevant academic literature; it is extensively reviewed, and the candidate engages well with this literature throughout the dissertation and publications.

The research project was very well designed and resulted in a coherent piece of work. The research questions and objectives are very clearly defined, and the dissertation plus the four publications form a very logical and consistent whole. The dissertation itself is

^a Politics and International Relations, Universidad Torcuato Di Tella, Buenos Aires, Argentina, hstevenson@utdt.edu

well structured and the reader is carefully guided throughout. The theorization is particularly complex, and this makes it all the more important for the text to be well organized and signposted; the candidate has done this well.

The main weakness in the dissertation is the occasional lack of clarity. At times I think the candidate could have found a simpler and more intuitive way to express his ideas. The lack of clarity emerged in (a) multiple neologisms, and (b) occasional unclear expression. Many novel terms are used in the dissertation, and this makes it more challenging for the reader to understand the theorization and how its distinct parts fit together. The neologisms sometimes sounded a bit awkward, e.g., "projectified governance" and "combinatorial development". Ideally, a neologism should resonate with everyday language or with our existing understandings of terminology. In these two examples, the terms are not intuitive and in the dissertation itself they were not clearly defined; I had the impression that the candidate assumed that the reader would be familiar with them. I don't think this literature is sufficiently well known in the environmental policy community to assume that the reader will understand. These terms were, however, very clearly explained in the corresponding publications.

The role and importance of agency could have been given more attention, and I encourage the candidate to incorporate this into future research. I believe that the agency of the actors who have used this concept warranted further attention in the theorization of ideological steering. But during the defense, the candidate defended his argument that a concept can indeed have agency because it enables or pushes actors to do things they would not otherwise do.

The characteristic of internal tension was clarified in the final version of the dissertation. The candidate further explained this very clearly during the defense and was able to illustrate this with an empirical example.

As I mentioned in my pre-examination report, I was dubious about the use of the term "ideological" in the theorization. Nevertheless, the candidate confidently and convincingly defended his decision to use this term, while also demonstrating that he had seriously considered the suggestions I outlined in my original report. I consider this a display of intellectual maturity.

The candidate has a promising future as a researcher, and I look forward to reading his future publications.

Doctoral dissertation: Nylén, E-J. (2023) *Theorizing Ideological Steering. The journey of the circular economy*. Tampere University Dissertations 837. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2994-5>

Kirja-arvio

Jari Lyytimäki^a

Maaseudun tulevaisuusjumia avaamassa

Tuuli Orasmaa

Maaseudun tulevaisuus. Vastapaino, Tampere, 2023. (221 s.)

Reiluushurma purkautuu raadollisesti auki Tuuli Orasmaan tietokirjassa *Maaseudun tulevaisuus*. Kirja rakentaa ymmärrystä maataloudesta ja maatalousyrittäjien rajallisista ja rajoitetuista toimintamahdollisuuksista ilmastonmuutoksen ja kestävyysmurroksen maailmassa. Pyrkimykset uudistaa maataloutta ympäristöystävällisemmäksi tarjoavat oivallisen esimerkin siitä, miten helppoa on puhua korulauseita reilusta siirtymästä, ja miten vaikeaa on toteuttaa tarvittavia muutoksia konkreettisesti yrittäjän arjessa.

Kirja koostuu neljästä osiosta. Aluksi teoksessa tarkastellaan ilmastonmuutoksen merkitystä suomalaiselle maatalousyrittäjyydelle. Erityishuomion saa ajankohmainen kysymys turvemaiden viljelystä: mikä ajaa viljelijöitä vielä 2020-luvun Suomessa raivaamaan uusia turvepeltoja, kun tutkijat samaan aikaan painottavat turvepeltojen viljelyn olevan merkittävin yksittäinen ilmastopäästöjen lähde maataloudessa? Pohdintaa pohjustetaan ilmastoon liittyvän tutkimustiedon epävarmuuden käsittelyllä. Tiedollinen epävarmuus voi pitää yllä toivoa siitä, ettei rajuja muutoksia jouduttaisi kohtaamaan ja niihin liittyviä toimia tekemään. Kaukaista tulevaisuutta kuvaavan ja perusluonteeltaan epävarman tutkimustiedon hyväksyminen on erityisen vaikeaa silloin, kun muutosvaatimukset tuntuvat kohtuuttomilta. Vaikka maatalousyrittäjällä olisi halua muutoksiin, ei niihin ole useinkaan ole taloudellista kannustinta tai edes mahdollisuutta. Kirjassa tuodaan esiin se, miten yrittäjän suuri työ määrä, kiire ja suoranainen uupumus voi estää aikaa vievän uuden opetteluun.

Toisen osion näkökulmana ovat polkuriippuvuudet, jotka tekevät kestävämpään ruoantuotantoon siirtymisestä vaikeaa. EU-Suomessa maatalouden kehittämisessä on painotettu teknistaloudellista tehokkuutta ja tilakoon kasvattamista. Tällainen suuruuden ekonomia näyttäytyy oravanpyöränä, josta on vaikea irtautua silloinkaan, kun investoinnit osoittautuvat heikosti kannattavaksi. Myös luonnonolojen osuus polkuriippuvuuksien luojana tuodaan kirjassa esiin. Esimerkiksi nurmiviljelyn ja karjatalouden vahvaa asemaa selittävät yhteiskunnallisten päätösten ja teknologian kehityksen ohella ilmastomme ja maaperämme. Toisen osion päättää tuotantoa kuluttajuuteen kytkevä ja uusia kumppanuusmaatalouden muotoja käsittelevä alaluku. Se avaa ansiokkaasti markkinavoimien luomien polkuriippuvuuksien merkitystä maatalouden kehitykselle ja houkuttelee lukijaa miettimään ideoita tulevaisuuden toimintamalleiksi. Kirjan ensimmäiset sata sivua antavat tiiviin, mutta moniulotteisesti näkyviä avartavan yleiskuvan Suomen maatalouden kehitykseen.

^a Suomen ympäristökeskus, jari.lyytimaki@syke.fi

Varsinaiseen ydinteemaansa teos pureutuu kolmannessa osiossa, jossa käsitellään syyllistämistä ympäristökeskustelussa. Maaseudulla koetaan usein median syyllistävän maataloutta ympäristön pilaaajaksi, mutta kirja esittää, että median uutisoinnissa suoria syytöksiä esitetään vain harvoin. Syyllistämisen kokemus kumpuaa jostain muualta. Yhdeksi syyllistämispuheen tuottajaksi nimetään Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK, joka muiden etujärjestöjen tapaan pönkittää valta-asemaansa vastakkainasetteluiden avulla. Kirjan mukaan syyllistämiskokemusten perusta on kuitenkin syvemmällä. Nykyiseen ympäristökritiikkiin kytkeytyy vuosikymmenien mittaan kasautunutta maatalouden kritiikkiä, vastakkainasetteluja ja rakennemurroksia torpparivapautuksesta peltojen paketointiin ja EU-jäsenyyteen. Nykykeskustelussa sosiaalisen median kaikukammiot vahvistavat mielikuvia maatalouden syyllistämisestä. Niinpä ei ole ihme, että rajattujen toimintamahdollisuuksien ja rajujen muutosvaatimusten epäsuhtan kanssa kamppailevien maatalousyrittäjien on usein vaikea ottaa vastaan rakentavaakaan kritiikkiä.

Reilun siirtymän mahdollisuuksia pohtiva neljäs osio korostaa aidon kohtaamisen, kuulluksi tulemisen ja tunnustavan oikeudenmukaisuuden tärkeyttä. Esimerkiksi ilmasto-toimien järkevyyttä epäilevää ja ilmastotutkimuksen epävarmuuksia korostavaa maanviljelijää ei kannata oitis leimata ilmastodenialistiksi, vaan hänet on mahdollista nähdä ihmisenä, joka yksinkertaisesti haluaa parempia perusteluita. Ammattiyllpeyttä kolhivia vaatimuksia jopa koko elämäntavan perinpohjaisesta muuttamisesta ei ole helppoa käsitellä. Toisaalta kirjassa esitellään myös yrittäjien aitoa muutoshalukkuutta ja -kyvykkyyttä, jota edunvalvonta ja maatalouspolitiikka eivät läheskään aina onnistu tukemaan.

Kirjan keskeinen viesti on kohtaamisen ja kuuntelemisen kautta rakentuvan yhteisymmärryksen mahdollisuus. Maireaan vuoropuhelun ylistykseen kirja ei kuitenkaan sorru, vaan erilaisten näkemysten yhteensovittamisen tuskallinenkin vaikeus tulee hyvin ilmi. Kirjan suurin ansio on polarisoivien kahtiajakojen puntarointi ja monipuolinen purkaminen. Edes MTK ei kirjassa näyttäydy pelkkänä ympäristöväen vastustajana, vaan järjestön valmius ympäristönsuojelun edistämiseen tunnustetaan. Moninäkökulmaisuuteen antaa aineksia yli 30 asiantuntijan ja tutkijan sekä yli 40 maatalousyrittäjän haastattelut, joihin kirja perustuu. Aiempaa tutkimustietoa kirja hyödyntää maltillisesti, mutta osuvasti valikoiden.

Orasmaa kirjoittaa kehuttavan helposti lähestyttävällä ja selväsanaisella tyylillä. Tietokirja hyödyntää narratiivista kerrontaa, mutta ei lankea tarinavetoisuuden sudenkuoppaan yleistämällä perusteettomasti yksittäisiä kokemuksia. Orasmaan henkilökohtainen tausta uutta ymmärrystä etsivänä, ympäristöliikkeeseen aktiivisesti osallistuneena kaupunkilaisena ja samalla maalta kotoisin olevana maatilan perillisenä luo kirjaan tarinallista jännitettä.

Maaseudun tulevaisuuden toivoisi löytävän laajasti lukijoita, sillä maatalouden nykyisyysskin lienee suurelta osin tuntematon useimmille suomalaisille. Kirjan ydinsanoma on, että kestävyysmurrosta pitäisi lähestyä kohtaamisen kulttuurina. Ymmärtäville kuuntelulle ja asialliseen puheelle on suurin tarve silloin, kun huomaamme, että oikeilta tuntuvia ratkaisuja on vaikea ehdottaa ääneen keskustelukumppania loukkaamatta.

Kirjoita Alue ja Ympäristö -lehteen

Alue ja Ympäristön vuoden 2024 ensimmäinen numero julkaistaan kesäkuussa. Tähän numeroon voi lähettää käsikirjoituksia, jotka käsittelevät laajasti alue- ja ympäristötutkimusta. Määräaika vertaisarvioituille käsikirjoituksille (artikkelit ja katsaukset) on tammikuun loppu ja muille kirjoituksille huhtikuun loppu. Useat arviointikierrokset voivat kuitenkin viivästyttää julkaisua. Kaikki tekstit voidaan julkaista ennakkoon verkossa Tulevat artikkelit -osiossa toimitusprosessin valmistuttua, eli julkaiseminen ei ole riippuvainen toimitetun numeron julkaisuajankohdasta.

Käsikirjoitukset lähetetään toimitukseen Journal.fi-portaalin kautta. Ennen lähettämistä tutustu huolellisesti lehden kirjoittajaohjeisiin: <https://aluejaymparisto.journal.fi/about/beforeSubmission>.

Alue ja Ympäristö -lehden toinen numero julkaistaan joulukuussa 2024. Numeron teemana on ”Toimeentulo monimuotoisella maaseudulla.”

Toimeentulo monimuotoisella maaseudulla: taidot, suhteet ja merkitykset

Maaseutu on viimeisen sadan vuoden aikana täytynyt teollisen elämänmuodon määräämistä merkityksistä. Luonnonvarojen ylikulutukseen perustuvassa kasvutalouden paradigmassa maaseutu on näyttänyt ensisijaisesti talouden ydinalueita palvelevana resurssivarantona. Sosiaalisesti ja kulttuurisesti maaseutua tyypillisesti kuvataan kuihtuvana syrjäseutuna, jonka väijäämätön alamäki alkoi 1960- ja 1970-lukujen rakennemuutoksesta. Maatilojen määrän vähenemisestä ja muuttotappioista huolimatta maaseutu on kuitenkin sinnitellyt ja paikoin jopa kukoistanut. Vaikka mielikuvat maaseudusta usein liittyvät autoituneisiin kyliin ja palveluiden kaikkoamiseen, on maaseudun ”tyhjentymisen” monin paikoin pysähtynyt, ja julkisessa keskustelussa havaitaan merkkejä maaseudun elinvoiman uudesta noususta (ks. esim. YLE 2020). Myös suomalaisessa maaseutu- ja kylätutkimuksessa on tunnistettu tuotanto- ja kasvukeskeisyydestä irrottautuvia maaseudun elämäntapoja ja liikehdintää produktivististen käytäntöjen ja vapaa-ajan kulutusidyllin ohella (ks. Rannikko ym. 2016).

2020-luvun maaseutu on alati muuttuva erilaisten toimijoiden ja käytäntöjen kenttä (esim. Halfacree 2007). Maaseudulla voidaan hahmottaa rakentuvan luontokulttuurisia verkostoja ja monilajisia yhteisöjä, joissa toimeentulo jäsentyy moninaisten ja monipaikkaisten suhteiden kautta paikallisiin tietoihin ja taitoihin kytkeytyen. Siten toimeentulo maaseudulla ei viittaa vain elantoon ja tulovirtoihin, vaan myös toimeen tulemiseen toisten maaseudun toimijoiden kanssa (Houtbeckers & Kallio 2022; Savinotko 2022). Verkostomaiset, ei-vain-inhimilliset, teknologiavälitteiset ja erilaisten erojen halkomat maaseutuyhteisöt ovat jatkuvassa liikkeessä rakentaen moninaisia tulevaisuudenkuvia. Monimuotoinen maaseutu on myös toisin tekemistä, vastavirtaan kulkemista, epävarmuuksiin varautumista sekä huolenpitoa kanssaeläjästä.

Yhtenä ratkaisuna aikamme ekososiaalisiin ongelmiin on ehdotettu talouden vahvempaa juurruttamista paikallistasolle ja maanläheisiin käytäntöihin. Talouden painopisteen siirtämisen kohti maaseudun paikallisuuksia on esitetty pienentävän ekologista jalanjälkeä, vahvistavan paikallisia sosiokulttuurisia siteitä ja tarjoavan mielekästä toimeentuloa (esim. Shiva 2008; Smaje 2020; LeVasseur ym. 2022; ks. myös Heiskanen & Rinkinen 2023). Maaseutuvetoisissa paikallistalouksissa alueen kotitalouksien, yhteisöjen, paikkakunnan tai seudun voi olla mahdollista vähentää riippuvuuttaan ailahtelevasta ja talouskasvuun sidotusta maailmantaloudesta hyödyntämällä alueellisia voimavaroja ja resursseja esimerkiksi ruoan ja energian tuottamisessa.

Monimuotoiseen ja muuttuvaan maaseutuun liittyvien jaettujen ymmärryksien, ”tajuun” sekä vaihtoehtoisten käytäntöjen tunnistaminen ja tutkiminen vaativat epistemologista herkkyyttä, jopa paradigmojen murtumista. Maaseudun uutta tai vaihtoehtoisia teoretisointia tehdään erilaisista käsitteellisistä viitekehyksistä käsin muun muassa

yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen, maantieteiden, antropologian sekä poliittisen ekologian ja talouden kentillä. Näiden lähestymistapojen piirissä on käsitelty ja käsitteellistetty sitä, miten talouksia, toimeentuloja ja yhteisöjen käytäntöjä ei voi kytkeä irti materiasta, paikasta tai monilajisista suhteista.

Maaseudun monimuotoisuutta erilaisten toimeentulomuotojen ja toimeen tulemisen merkitysten näkökulmasta tutkivan teemanumeron kirjoituskutsu kohdentuu seuraaviin kolmeen aihepiiriin:

Maaseudun suhteiden ja käytäntöjen monimuotoisuus ja monipaikkaisuus sekä niihin liittyvät toimijoiden ja toimijuuksien tarkastelut: Keitä inhimillisiä ja ei-inhimillisiä toimijoita tulee – tai voi – sisällyttää tarkasteluihin? Millaisilla menetelmillä suhteiden ja toimijuuden monimuotoisuutta voidaan tarkastella? Millaisia ongelmia liittyy suhteiden monimuotoisuuden huomioimiseen? Miten tutkia monilajisia toimijuuksia?

Toiminnan ja toimeentulojen monimuotoiset tavoitteet: Millaisia päämääriä ja/tai päämäärien uudelleenmäärittelyä monimuotoiseen maaseutuun liittyy? Miten toiminnan tavoitteita ja visioita legitimoidaan eri mittakaavoissa? Mitä kasvutalouden jälkeinen tai jälkiproduktivistinen maaseutu käytännössä tarkoittaa, ja millaisia toimeentulomuotoja se edellyttää?

Monimuotoisen maaseudun taidot ja organisoitumisen muodot: Millaisia taitoja monimuotoisen maaseudun toimintaan liittyy? Miten näitä taitoja voidaan tukea eri organisoitumisen muodoilla? Millaisia inhimillisen ja ei-inhimillisen toiminnan kollektiivisia muotoja monimuotoinen maaseutu mahdollistaa? Miten käytäntöyhteisöihin tullaan ”taitaviksi” jäseniksi?

Kutsu on avoin moniteoreettisille ja monimenetelmällisille tarkasteluille. Tarjottavat tekstit voivat olla empiirisiä, teoreettisia tai metodologisia. Maaseudun kontekstissa korostuvat erityisesti ruoantuotannon ja paikallistalouksien merkitys, mutta tekstit voivat tarkastella myös muita empiirisiä ilmiöitä. Käsikirjoituksia otetaan vastaan ensisijaisesti suomeksi.

Määräajat ja yhteydenotot

Toivomme yhteydenottoja ja kirjoitustarjouksia sähköpostitse 1.2.2024 mennessä. Kirjoitustarjoukset tai ehdotukset teksteiksi voivat olla lyhyitä (n. 200 sanan) kuvauksia suunniteltujen käsikirjoitusten sisällöstä, menetelmistä ja teoreettisista viitekehyksistä, ja niissä voi myös kertoa tutkimuksen valmiusasteesta.

Alue ja Ympäristö -lehden kirjoittajaohjeita noudattavat vertaisarvioitavat artikkelikäsitkirjoitukset (5000–7000 sanaa) ja vertaisarvioitavat katsaukset (korkeintaan 2500 sanaa) tulee lähettää arvioitavaksi 30.4.2024 mennessä. Kaikki tekstit lähetetään lehden verkkosivujen kautta: <https://aluejymparisto.journal.fi/about/submissions>. Huomioithan ohjeistuksen lähdeviittauskäytäntöön, joka löytyy lehden verkkosivujen kirjoittajaohjeista.

Teemanumeron toimittavat Jenny Rinkinen (Helsingin yliopisto) ja Pieta Savinotko (Itä-Suomen yliopisto) sekä Eeva Houtbeckers (Turun yliopisto), Galina Kallio (Helsingin yliopisto) ja Toni Ruuska (Helsingin yliopisto).

Yhteydenotot Jenny Rinkiselle (jenny.rinkinen@helsinki.fi), Pieta Savinotkolle (pieta.savinotko@uef.fi) tai lehden päätoimittajille.

Lähteet

- Halfacree, K. (2007) Trial by space for a ‘radical rural’: Introducing alternative localities, representations and lives. *Journal of Rural Studies* 23(2) 125–141. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2006.10.002>
- Heiskanen, E. & Rinkinen, J. (2023) Paikallinen ilmasto toiminta kymmenen vuoden perspektiivistä. *Alue ja Ympäristö* 52(1) 147–150. <https://doi.org/10.30663/ay.127386>
- Houtbeckers, E. & Kallio, G. (2022) Kohti vahvaa kestävyyttä ja heikkoa tietämistä: Monilajista toimeen tulemistä

- pohjolassa. *Elonkehä* 3. <<https://www.elonkeha.com/vuosi-2022>>.
- LeVasseur, T., Ruuska, T. & Heikkurinen, P. (2022) Imagining a Prosperous Periphery for the Rural in 2050 and Beyond. Teoksessa Leal Filho, W., Azul, A.M., Doni, F. & Salvia, A.L. (toim.) *Handbook of Sustainability Science in the Future* 1–18. Springer Nature, Lontoo. http://dx.doi.org/10.1007/978-3-030-68074-9_12-1
- Rannikko, P. (toim.) (2016) *Kotona, kylässä, liikkeellä: Sivakka ja Rasimäki arjen ja mielen tiloina*. SKS, Helsinki.
- Savinotko, P. (2022) *Omakäitisen ruoantuotannon monilajiset taloudet*. Tampereen yliopiston väitöskirjat 690, Tampereen yliopisto. <<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-2612-8>>
- Shiva, V. (2008) *Soil not Oil: Climate Change, peak oil and food security*. Zed Books, Lontoo.
- Smaje, C. (2020) *Small Farm Future: making the case for a society built around local economies, self-provisioning, agricultural diversity, and a shared earth*. Chelsea Green Publishing, White River Junction ja Lontoo.
- YLE (2020) Murtuuko megatrendi? – Maallemuutto voikin olla tulevaisuudessa suosittua. <<https://yle.fi/a/3-11233350>>.

Kirjoittajat tässä numerossa

Maija Halonen	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Sanna Hast	<i>Paliskuntain yhdistys & Luonnonvarakeskus</i>
Pasi Heikkurinen	<i>YHYS ry:n puheenjohtaja & LUT-yliopisto</i>
Suvi Huttunen	<i>Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus</i>
Simo Häyrynen	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Esa Inkilä	<i>Biotalous ja ympäristö -yksikkö, Luonnonvarakeskus</i>
Jonna Kangasoja	<i>Akordi Oy</i>
Sonja Kivinen	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Johanna Leino	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Hanna Lempinen	<i>Arktinen keskus, Lapin yliopisto</i>
Annika Lonkila	<i>Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus</i>
Emma Luoma	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto & Akordi Oy</i>
Jari Lyytimäki	<i>Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus</i>
Anu Lähteenmäki-Uutela	<i>Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus</i>
Tuija Mononen	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Anna Mustonen	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Erkki-Jussi Nylén	<i>Johtamisen ja talouden tiedekunta, Tampereen yliopisto & Yhteiskunnan muutos -yksikkö, Suomen ympäristökeskus</i>
Emmi Salmivuori	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Jukka Sihvonen	<i>Historia- ja maantieteiden laitos, Itä-Suomen yliopisto</i>
Jaana Sorvali	<i>Biotalous ja ympäristö -yksikkö, Luonnonvarakeskus</i>
Hayley Stevenson	<i>Politics and International Relations, Universidad Torcuato Di Tella</i>
Seija Tuulentie	<i>Biotalous ja ympäristö -yksikkö, Luonnonvarakeskus</i>
Mikko Weckroth	<i>Biotalous ja ympäristö -yksikkö, Luonnonvarakeskus</i>
-

Alue- ja ympäristötutkimuksen seura on perustettu Suunnittelumaantieteen yhdistyksen nimellä vuonna 1970. Uusi nimi otettiin käyttöön vuoden 1993 alusta. Seuran tarkoituksena on yhteiskunta- ja kulttuuriteoreettisen sekä yhteiskunnallisesti kantaaottavan alue- ja ympäristötutkimuksen edistäminen. Alue ja Ympäristö -lehti ilmestyy kaksi kertaa vuodessa ja lehdessä ilmestyvät artikkelit julkaistaan verkossa [<https://aluejymparisto.journal.fi>] avoimesti, Creative Commons Attribution 4.0 -lisenssiä noudattaen [<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>].

JULKAISIJA

Alue- ja ympäristötutkimuksen seura ry
www.ays.fi

TOIMITUS

Minna Santaoja, päätoimittaja
Itä-Suomen yliopisto

Ossi Ollinaho, päätoimittaja
Helsingin yliopisto

Iina Sankala, toimitussihteeri (toimitussihteeri@ays.fi)
Tampereen yliopisto

TAITTO

Maija Toivanen
Oulun yliopisto

TOIMITUSNEUVOSTO

Eeva Berglund (Aalto yliopisto), Salla Jokela (Tampereen yliopisto), Helka Kalliomäki (Vaasan yliopisto), Veera Kinnunen (Lapin yliopisto), Juha Kotilainen (Itä-Suomen yliopisto), Hannu Linkola (Helsinki University Press)

TILAUKSET JA OSOITTEENMUUTOKSET

AYS / Taru Lehtokunnas (sihteeri@ays.fi)

TILLYHTEYS (myös jäsenmaksut):

IBAN: FI68 7997 7995 5936 75

BIC: HOLVFIHH

YHDISTYKSEN JÄSENMAKSU

20 euroa, opiskelijat ja työttömät 0 euroa

LEHDEN TILAUSMAKSU

Vuosikerta jäsenille 20 euroa vuodessa,
yhteisötilaajille 30 euroa vuodessa,
irtonumero 15 euroa

LEHTIMYYNTI

Alue ja Ympäristö -lehteä myy Tiedekirja Helsingissä

OHJEET KIRJOITTAJILLE

[aluejymparisto.journal.fi/about/submissions](https://www.ays.fi/about/submissions)

ALUE JA YMPÄRISTÖ -LEHTI

2/2023

52. vuosikerta

Alue ja Ympäristö on tärkein monitieteisen suomalaisen alue- ja ympäristötutkimuksen foorumi. Lehti sai 2022 Vuoden tiedelehti -palkinnon. Lehdessä julkaistaan korkeatasoisia vertaisarvioituja artikkeleita ja katsauksia sekä muita kirjoituksia muun muassa aluetieteen, ihmismaantieteen ja yhteiskuntatieteellisen ympäristötutkimuksen aloilta. Lehti ilmestyy kahdesti vuodessa.

Alue ja Ympäristö on ilmestynyt säännöllisesti vuodesta 1971 alkaen, ensimmäiset 20 vuotta Aluesuunnittelu-nimisenä ja vuodesta 1991 lähtien nykyisellä nimellään. Alue ja Ympäristö on suomenkielinen, mutta julkaisee myös muun kielisiä suomalaisen tieteelliseen keskusteluun kiinnittyviä tekstejä harkinnanvaraisesti.

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

JULKAISIJA:

ALUE- JA YMPÄRISTÖ-
TUTKIMUKSEN SEURA RY.

WWW.AYS.FI